

BIBLIOTHECA NUMMARIA LEOPOLDINA 2

Łukasz Sroka, Paweł Milejski

Skarb groszy praskich i monet z XVII wieku
z Osieczowa, powiat bolesławiecki

The Hoard of Prague Groschen and Seventeenth-century Coins from Osieczów,
Bolesławiec District

Recenzenci (Reviewers):

Mgr. Dagmar Grossmannová, Ph.D. (Moravské zemské muzeum, Historické muzeum, Numismatické oddělení, Brno)
Dr Witold Garbaczewski (Muzeum Narodowe w Poznaniu)

Redakcja naukowa (Editor):

Borys Paszkiewicz

Tłumaczenie na język angielski (English translation):

Łukasz Kansy

Korekta języka angielskiego (English editor):

Gniewomir Drewnicki

Opracowanie techniczne i skład komputerowy (Graphic editor):

Yellow Point Publications

Projekt okładki (Cover design):

Yellow Point Publications

Fotografie monet w katalogu (Coin photos in the catalogue):

Łukasz Sroka

Rycina na okładce (Cover photos):

Monety nr kat. 73, 488 i 172 (fot. Łukasz Sroka)

ISBN 978-83-61416-70-8

Uniwersytet Wrocławski, Instytut Archeologii

© Copyright by Uniwersytet Wrocławski
and the authors
Wrocław 2020

Nakład:

300 egz.

Druk i oprawa:

Art Service Dobrowolski Młyńczyk Sp. J.
ul. Wincentego Pola 8H
58-500 Jelenia Góra
www.art-service.com

Badania i publikacja zostały sfinansowane przez Narodowe Centrum Nauki w ramach programu badań naukowych „Opus 11”, nr UMO-2016/21B/HS3/01030, Skarb groszy praskich z okolic Wałbrzycha; kierownik projektu: prof. dr hab. Borys Paszkiewicz.

Spis treści

Część I. Łukasz Sroka: Skarb monet z XVI-XVII wieku	7
Wstęp	7
1. Odkrycie skarbu	9
2. Zawartość skarbu	9
2.1. Systemy monetarne i mennictwo Rzeszy w XVI-XVII wieku	10
2.2. Monety czeskie i austriackich krajów dziedzicznych	11
2.3. Monety księstw śląskich	13
2.4. Monety panów czeskich	15
2.5. Monety saskie	16
2.6. Pozostałe monety niemieckie	17
2.7. Monety niderlandzkie	19
2.8. Moneta szwajcarska	20
2.9. Monety polskie	21
2.10. Monety pruskie	24
2.11. Monety inflanckie	25
3. Skarb z Osieczowa na tle innych skarbów z terenu Śląska (1648-1675)	26
4. Sytuacja na Śląsku w połowie XVII wieku	28
4.1. Bolesławiec i najbliższa okolica w XVII wieku	28
4.2. Historia Osieczowa	29
5. Datowanie, wartość i próba rekonstrukcji okoliczności ukrycia skarbu	31
6. Podsumowanie	33
Część II. Paweł Milejski: Czy struktura skarbu z Osieczowa sugeruje dwufazowość tego znaleziska? Czyli skarb groszy praskich z Osieczowa	35
Wstęp	35
1. Tło historyczne – grosz praski w latach 1453-1547	35
2. Grosze praskie Władysława II Jagiellończyka	39
3. Grosze praskie Ferdynanda I	41
4. Kompozycja skarbu z Osieczowa a dwufazowość tego znaleziska	43
Część III. Łukasz Sroka, Paweł Milejski: Katalog	49
Spis treści katalogu	49
Wykaz skrótów użytych w katalogu	53
Katalog	55
Literatura (zestawili Łukasz Sroka i Paweł Milejski)	171
English summary: The hoard of Prague groschen and seventeenth-century coins from Osieczów, Bolesławiec district	177

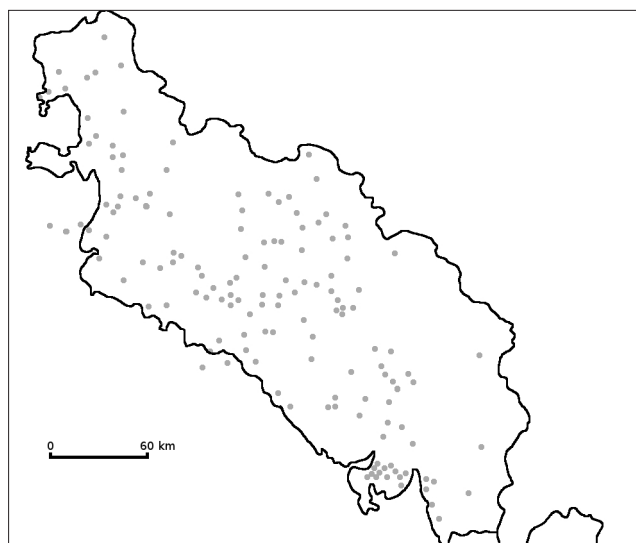
Część I. Skarb monet z XVI-XVII wieku

Łukasz Sroka

Wstęp

Większości ludzi skarb monet kojarzy się z bogactwem ukrytym w obliczu nadciągającego zagrożenia, głównie wojny, jednak rzeczywistość bywa niekiedy zupełnie inna. Wiele skarbów ukryto w czasie pokoju. Co więcej, zawartość depozytów odkrywanych na terenie Rzeczypospolitej wskazuje, że są to zazwyczaj nie całe majątki, a niewielkie ilości gotówki, służące do wykonywania bieżących transakcji¹. Niestety, wiele ze skarbów, które zyskały rozgłos medialny, spoczywa w zakurzonych magazynach muzeów, czekając na opracowanie² – skarb z Osieczowa jest jednym z nich³. Zazwyczaj jest to spowodowane jednym z dwóch czynników: niewiedzą numizmatyków na temat depozytów przechowywanych w muzeach lub przekonaniem muzealników, że to oni sami, w bliżej nieokreślonej przyszłości, opracują je i opublikują. Niestety, nadzieje takie spełniają się rzadko, a pozyskanie funduszy na opracowanie przez specjalistów z zewnątrz i publikację tego typu badań jest trudne, co skutkuje niewielką liczbą opublikowanych monografii skarbów monet.

Znanych jest wiele depozytów ukrytych w XVII wieku. Przetaczające się w tym czasie przez Europę wojny, towarzyszące im epidemie i prześladowania religijne spowodowały dużo zmian w osadnictwie i strukturze narodowościowej ludności, także na Śląsku. Wojna trzydziestoletnia (1618-1648) była głównym wydarzeniem implikującym ukrywanie depozytów monetarnych (ryc. 1). Mogłoby się wydawać, że koniec wojny powinien zupełnie zatrzymać tego typu aktywność. Jak widać po omawianym znalezisku, ukrytym po 1663 roku, stało się inaczej.

Ryc. 1. Skarby monet ukryte na Śląsku w czasie wojny trzydziestoletniej (Mikołajczyk 1983a, ryc. 5)

Należy jednak mieć na uwadze, że koniec działań wojennych nie oznacza automatycznej stabilizacji. Zanim sytuacja polityczno-administracyjna wróci do stanu sprzed wojny, musi minąć czas niezbędny do obsadzenia odpowiednich stanowisk i wydania rozporządzeń regulujących życie społeczne. W tym chaosie szybko rozwijają się grupy przestępcze, czasem trudne do ujęcia, których działalność może być dodatkowym bodźcem, skłaniającym do ukrycia kosztowności. W przypadku Śląska po wojnie trzydziestoletniej, kolejnym czynnikiem, który miał duży wpływ na zmiany w osadnictwie powojennym, było narzucanie innej religii niż wyznawana. Jak widać, nawet w czasie pokoju należy brać pod uwagę wiele aspektów, które popychają ludzi do ukrywania swojej gotówki oraz powodują późniejsze jej niepodejmowanie.

Niniejsza książka jest nieco rozbudowaną i poprawioną wersją pracy magisterskiej napisanej pod kierunkiem naukowym prof. Borysa Paszkiewicza w Instytucie Archeologii Uniwersytetu Wrocławskiego i obrobionej w 2017 roku. Mimo, że będący jej przedmiotem skarb pochodzi

1 Mikołajczyk 1979.

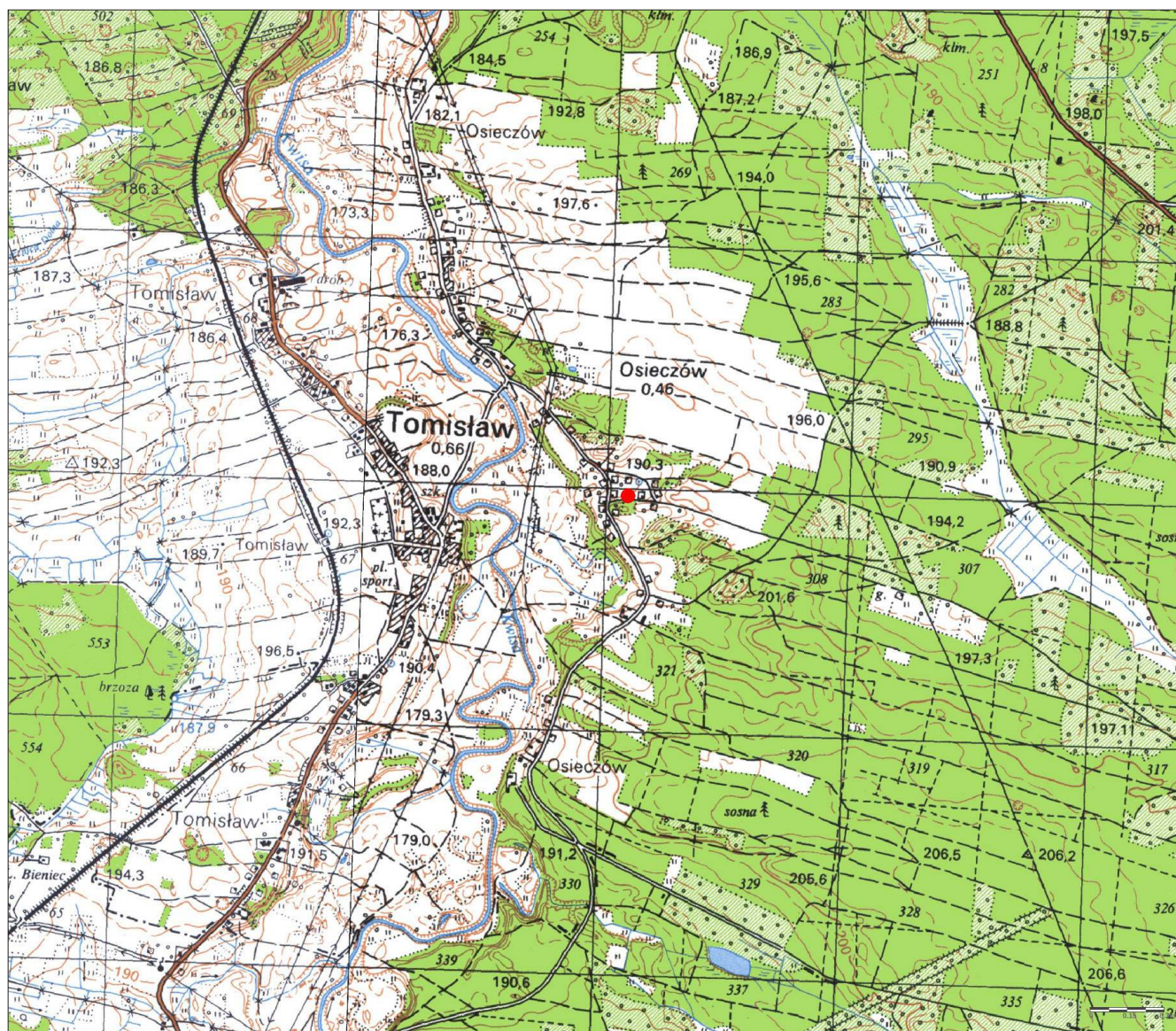
2 Klasycznym przykładem są dwa bardzo znane skarby ze Środy Śląskiej, które, mimo wielkiego zainteresowania badaczy, cały czas czekają na opracowanie.

3 Udało mi się znaleźć dwie publikowane notki o tym skarbie: jedna w informatorze o Muzeum w Jeleniej Górze z 1998 roku (Sołtan 1998, s. 29-30), a druga w informatorze o gminie Osiecznica (Abramowicz, Sawicka [2010], s. 169-170).

z XVII wieku, jego zawartość okazała się ważna dla wiedzy o mennictwie późnośredniowiecznym. Znaczną jego częścią są bowiem grosze praskie. To umożliwiło włączenie skarbu w szerszy program badań nad skarbem groszy praskich z Boguszowa-Gorców, wspierany przez Narodowe Centrum Nauki⁴, a co za tym idzie, wydanie publikacji książkowej. Ten relatywnie duży (75 sztuk) zbiór jest interesującą ilustracją dalszych, długotrwałych losów tej czeskiej monety na północnym przedpolu Sudetów.

Powstanie tej pracy byłoby niemożliwe, gdyby nie pomoc wielu osób. W tym miejscu chciałbym podziękować Rodzicom za wsparcie, mojej Narzeczonej, Agnieszce Dziubanowskiej, za pomoc i skrupulatną lekturę maszynopisu, Panu prof. Borysowi Paszkiewiczowi za poświęcony czas, zaangażowanie, nieocenioną pomoc i cierpliwość, która z pewnością została nie raz wystawiona na próbę, mgr. Pawłowi Milejskiemu za dyskusje oraz wszelkie uwagi i sugestie, pracownikom i dyrekcji Muzeum Karkonoskiego za udostępnienie skarbu i pomoc w jego opracowaniu, a także wszystkim, którzy wnieśli wkład w powstanie tej publikacji.

Ryc. 2. Mapa topograficzna Osieczowa i okolic. Czerwonym punktem zaznaczone miejsce odkrycia skarbu. Domena publiczna, źródło: geoportal.gov.pl

⁴ Narodowe Centrum Nauki, Opus 11, nr UM0-2016/21B/HS3/01030; kierownikiem projektu jest prof. Borys Paszkiewicz.

1. Odkrycie skarbu

Skarb został odkryty 25 lipca 1996 roku podczas prac budowlanych na działce nr 30 w Osieczowie (ryc. 2). Właściciele działki 8 sierpnia zgłosili służbom konserwatorskim fakt odkrycia srebrnych monet w glinianym naczyniu. W dniu 14 sierpnia 1996 roku nastąpiło przekazanie monet do Muzeum Karkonoskiego w Jeleniej Górze. Zgodnie z protokołem przekazania, do muzeum trafiło 39 monet większych o średnicy 40 mm (w większości przypuszczalnie talarzy hiszpańskie z XVII wieku) oraz 439 monet mniejszych o średnicach od 15 do 30 mm, w większości pochodzących również z XVII wieku⁵. Znaleźisko w momencie przekazania komisyjnie przeliczono. Protokół nie zawiera żadnych informacji na temat naczynia, którego los pozostaje nieznany. Kolejne trzy monety pochodzące z tego skarbu zostały przekazane przez Komendę Rejonową Policji w Bolesławcu. 22 listopada Wojciech Grabowski, pracownik Muzeum Karkonoskiego w Jeleniej Górze, odebrał trzy monety należące do skarbu: 15 krajcarów Krystiana Wołowskiego (nr kat. 153), talar miasta Sankt Gallen (nr kat. 488) i patagon Alberta i Elżbiety (nr kat. 178)⁶. Łącznie daje nam to 481 monet. Informator o gminie Osiecznica mówi o 478 monetach⁷, ale, jak wskazują zawarte tam informacje, oparty jest jedynie na protokole przekazania znaleziska wystawionym przez Państwową Służbę Ochrony Zabytków (PSOZ). Z drugiej strony, jest też tam informacja, że monety trafiły do opracowania do Ossolineum, do p. Gabrieli Sukiennik (ówczesnej kustosz Gabinetu Numizmatyczno-Sfragistycznego), a następnie wróciły do Jeleniej Góry. Wydaje się więc oczywiste, że skoro autorzy mieli taką wiadomość, powinni wiedzieć, ile monet zostało opracowanych po konserwacji w muzealnej pracowni. Zgodnie z inwentarzem 488 monet znajduje się w zbiorze muzealnym. Różnica ta jest spowodowana najprawdopodobniej zlepianiem kilku drobniejszych monet w jedną. Nie wiadomo jednak, z ilu monet pierwotnie składał się skarb oraz, czy były to wyłącznie monety srebrne. Według niepotwierdzonych informacji, skarb był ponoć znacznie większy oraz zawierał także monety złote.

Jedynе znane mi zdjęcie monet sprzed konserwacji pochodzi z informatora o Muzeum Karkonoskim (ryc. 3). Widać na nim, że część numizmatów jest dość dobrze czytelna, a część jest pokryta ciemnozielonymi i czarnymi osadami węglanu wapnia⁸.

Ryc. 3. Monety ze skarbu przed konserwacją (Sołtan 1998, s. 30)

2. Zawartość skarbu

Zgodnie z posiadaną wiedzą, skarb zawierał wyłącznie srebrne monety. W jego skład wchodziły głównie monety polskie, śląskie, czeskie, krajów niemieckich i niderlandzkie. Najstarsze z nich to grosze praskie Władysława II Jagiellończyka (1471-1516) wybite w Kutnej Horze. Najmłodszymi są szóstaki Jana Kazimierza (1648-1668), trzykrajcarówki Krystiana Wołowskiego (1654-1672), piętnastokrajcarówki Jerzego III Brzeskiego (1654-1664) i piętnastokrajcarówki Ludwika IV Legnickiego (1654-1663) – wszystkie z 1663 roku. Prócz dużej rozciągłości chronologicznej, skarb jest również bardzo niejednorodny pod względem nominałów. Najdrobniejsze z nich to greszle ze śląskich mennic (Cieszyna, Głogowa, Nysy i Wrocławia), a największe nominały to talar burgundzki Filipa II (1556-1598), talar miasta Sankt Gallen, patagony z czasów panowania Alberta i Elżbiety (1598-1621) i Filipa IV (1621-1655) oraz 28 stüberów z imieniem Ferdynanda II (1619-1637) i północnoniderlandzkie 28 stuiverów z imieniem cesarza Macieja (1612-1619).

Łączny ciężar monet wynosi obecnie 2181,44 g. Przeważają monety saskie (179 sztuk, 36,68% całego skarbu), kolejne są monety czeskie (83 – 17,01%), śląskie (65 – 13,32%), polskie-koronne (64 – 13,11%) i brabanckie (29 – 5,94%). Pozostałe występują w liczbach 1-6 egzemplarzy (łącznie 68 sztuk, czyli 13,93%). W przypadku mennic (ryc. 4) prym wiedzie Drezno (177 sztuk – 36,27%), następnie Kutná Hora (75 – 15,37%), Bydgoszcz (35 – 7,17%), Wrocław (33 – 6,76%), Brzeg (21 – 4,30%), Kraków (17 – 3,48%), Antwerpia (16 – 3,28%) i Bruksela (13 – 2,66%). W pozostałych mennicach wybito 101 egzemplarzy, czyli 20,70% całości. Jeśli zaś chodzi o podziały polityczne, to z krajów należących formalnie do Rzeszy pochodzą 404 monety (82,8% całości), wśród których można wyróżnić emisje krajów Korony Czeskiej (153 – 31,4%), krajów niemieckich (211 – 43,2%), Niderlandów Hiszpańskich i Zjednoczonych (39 – 8,0%) oraz jedną monetę szwajcarską (dwa ostatnie kraje wystąpiły z Rzeszy w traktacie westfalskim z 1648 roku, po wybiciu monet znalezionych w Osieczowie). Z monet Rzeszy 113

⁵ Protokół przekazania znaleziska z dnia 14 sierpnia 1996 roku, wystawiony przez mgr. Kazimierza Śliwę z PSOZ Jelenia Góra

⁶ W przypadku przekazów od Policji nie zawsze możemy być pewni, że monety na pewno pochodzą z interesującego nas skarbu. W tym przypadku monety bardzo dobrze komponują się tak chronologią, jak i nominałem, przez co dołączyłem je do katalogu omawianego depozytu.

⁷ Abramowicz, Sawicka [2010], s. 169-170.

⁸ Sołtan 1998, s. 30, tam też fotografia.

chunkowym (tj. 240 fenigów). Rok później zawiązano Związek Menniczy Rapeński, który przyjął analogiczne założenia. Inne związki miały własne systemy, jednak gulden (złoty) reński okazał się nominałem łączącym je wszystkie¹⁰.

Pod koniec XV wieku odkryto złoża srebra w Tyrolu, Czechach i Saksonii. W związku z tym, jak i niedostatkiem złota na rynku, postanowiono wybić grube monety srebrne, odpowiadające wartością monetom złotym. Pierwsze wielkie monety, jedynie pamiątkowe, nakazał wybić arcyksiążę Maksymilian w Austrii i jego brat Zygmunt w Tyrolu¹¹. Książęta sascy w ordynacji z 1500 roku wprowadzili w swoich krajach grubą monetę srebrną o nazwie grosz złotowy (*Guldengroschen*) i wadze 29,23 g¹². Monety o podobnym standardzie otrzymały nieco później nazwę talara.

W celu ujednolicenia systemów menniczych, wprowadzenia regularnej kontroli wybijanych monet i uproszczenia (a w efekcie zwiększenia) wymiany handlowej, w 1515 roku na zjeździe w Kolonii ustalono podział Rzeszy na 10 okręgów menniczych: burgundzki, dolnorenisko-westfalski, dolnosaski, górnosaski, palatynacki, górnoreński, frankoński, szwabski, bawarski i austriacki¹³. Osobną organizacją objęte były miasta cesarskie.

W 1524 roku cesarz Karol V (1519-1556) wydał w Esslingen ordynację menniczą, która ustanowiła wspólną dla całej Rzeszy grzywnę (markę) kolońską o ciężarze 233,856 g. Było jednak jeszcze za wcześnie na wprowadzanie jednolitego systemu wagowego i ustalenia ordynacji nie wszędzie zostały przyjęte¹⁴. W 1551 roku cesarz Karol V wydał w Augsburgu kolejną ordynację, która ustanowiła cięższe talary równoważne 72 krajcarom (czyli 24 groszom) oraz ich części¹⁵. Rok później wydano nową ordynację Rzeszy, która oficjalnie złamała zasadę równowartości guldena złotego i srebrnego (pierwszy wyceniono na 75, drugi na 60 krajcarów). W roku 1559 cesarz Ferdynand I wydał w Augsburgu trzecią ordynację menniczą Rzeszy, która wprowadziła grosze Rzeszy w stosunku 21 na 60 krajcarów. Dotychczas była to relacja obowiązująca w okręgu górnosaskim. Kwota 60 krajcarów stała się aż do XIX wieku odpowiednikiem obrachunkowego, a potem bitego w srebrze złotego (guldena). W krajach Dolnej Saksonii przyjęła się lokalna odmiana grosza, tzw. grosz maryjny (*Mariengroschen*), który z początkowej wartości 1/21 talara spadł w końcu XVI wieku do 1/36 talara. Tymczasem ze względu na niezadowolenie elektora saskiego w 1566 roku cesarz Maksymilian II wydał w Augsburgu kolejną ordynację, która zmieniła wagę i kurs srebrnego talara na 68 krajcarów¹⁶.

Wzmocnienie i rozszerzenie w XVI wieku światowego handlu, w którego centrum leżała Europa, spowodowało, że przestały wystarczać nie tylko zasoby srebra z kopalń, ale wielkie ilości srebra amerykańskiego, przekuwanego na talary w niderlandzkich mennicach¹⁷. Cena kruszcu zaczęła rosnąć, a bicie monet drobnych było coraz mniej opłacalne, mimo dużego popytu na nie. W związku z tym mennice zaczęły skupować dobre talary i przetapiać je na drobniejsze monety, ze zwiększoną za-

wartością miedzi. Powodowało to wzrost ceny talarów i spadek wartości monet drobnych¹⁸. Jednocześnie na terenie Rzeszy powstawały nielegalne mennice zalewające rynek spodłoną monetą powodującą jeszcze większy spadek jej wartości. W 1606 roku talar kosztował 26 groszy i 3 fenigi. W 1610 roku wprowadzono nową ordynację, wedle której z jednej grzywny czystego srebra bito już 266 groszy (wcześniej, zgodnie ze stopą Rzeszy, bito 217). Spowodowało to znaczny wzrost liczby groszy w obiegu. W tym samym roku talar kosztował już 29 groszy. W Weimarze do 1619 roku wartość talara wzrastała stopniowo do 33 groszy, po czym, w związku z wybuchem hiperinflacji, skoczyła aż do 300 groszy w czerwcu 1622 roku¹⁹. Na Śląsku kurs talara wzrósł w tym samym czasie z 48 do 396 groszy śląskich (po 2 krajcary), a w październiku 1623 roku sięgnął aż 720 groszy²⁰.

Prócz zwyczajnych fałszerzy, sami władcy z bicia wielkiej liczby monet drobnych o znacznie obniżonym standardzie uczynili źródło szybkiego dochodu. Nawet cesarz Ferdynand II (1619-1637) w swoich państwach wziął udział w osłabianiu pieniądza. Okres tego drastycznego w niemal całej Rzeszy spadku wartości codziennego pieniądza został nazwany *Kipper- und Wipperzeit*²¹. Zatrzymanie spirali inflacji w końcu 1623 roku i oficjalny powrót do „starego, dobrego” pieniądza pociągnął za sobą trwały podział Rzeszy na północ, posługującą się tzw. dobrym groszem, równym 1/24 talara, i resztę, używającą tzw. grosza srebrnego, równego 1/30 talara. Specyficzny dla Dolnej Saksonii grosz maryjny był wciąż wart 1/36 talara Rzeszy. Kraje habsburskie i sąsiednie (m.in. Bawaria, Salzburg i Wirtembergia) posługiwały się głównie krajcarem, równym 1/90 talara lub 1/3 grosza srebrnego. Między dużymi jednostkami ustabilizowały się niemal wszędzie relacje: 1 talar = 1 1/2 guldena (złotego) oraz 1 dukat = 2 talary Rzeszy = 3 guldeny²².

Jak już wiemy, monety krajów Rzeszy tworzą prawie 83% całego skarbu z Osieczowa. Najliczniejszą grupę stanowią monety krajów niemieckich (211), z których znaczącą większość wybito w Saksonii – 179 sztuk. Monet krajów Korony Czeskiej (bez groszy praskich) jest 78: 10 czeskich, dwie morawskie, jedna kłodzka i 65 śląskich (30 książęcych i 35 władz zwierzchnich, głównie cesarskich). Wzbogaca je 19 monet krajów austriackich (Austria Dolna – sześć, Styria – trzy, Karyntia – cztery, Tyrol – sześć). Od nich zaczniemy omawianie skarbu.

2.2. Monety czeskie i austriackich krajów dziedzicznych

Śmierć Ludwika Jagiellończyka w bitwie pod Mohaczem w 1526 roku otworzyła austriackim Habsburgom drogę do panowania w Czechach i na Śląsku. Jesienią 1526 roku stany czeskie dokonały elekcji, a pod koniec roku stany śląskie uznały męża Anny Jagiellonki, arcyksięcia austriackiego Ferdynanda Habsburga za króla czeskiego i najwyższego księcia śląskiego²³. W 1531 roku Ferdynand, dotychczas władający w Niemczech w zastępstwie swego brata, cesarza Karola V, otrzymał

¹⁰ Żabiński 1989, s. 36-40.

¹¹ Żabiński 1989, s. 42.

¹² Mikołajczyk 1978, s. 8-9.

¹³ Bues 1998, s. 42-45.

¹⁴ Mikołajczyk 1978, s. 13.

¹⁵ Mikołajczyk 1983a, s. 61-62.

¹⁶ Mikołajczyk 1983a, s. 63; Haupt 1974, s. 126.

¹⁷ Szeroko zob. Vorel 2009, s. 190-200.

¹⁸ Żabiński 1989, s. 50.

¹⁹ Haupt 1974, s. 128-132.

²⁰ Friedensburg 1899, s. 257.

²¹ Nazwa pochodzi od czynności wyławiania cięższych monet z obiegu przez ich ważenie (*Wippa*) i przetwarzania ich (*Kippa*) (Mikołajczyk 1983a, s. 96).

²² Friedensburg 1926, s. 115.

²³ Maroń 2009, s. 227-228.

godność króla rzymskiego, czyli faktycznego władcy Rzeszy, a w 1558 roku został cesarzem, co zapoczątkowało trwającą bez mała 250 lat unię personalną między Czechami a cesarstwem. Obie korony z krótkimi przerwami pozostawały w rodzie Habsburgów (cesarska elekcyjna, czeska od 1627/8 roku dziedziczna), przy czym koronacja czeska zwykle poprzedzała cesarską.

Objęcie władzy zwierzchniej w krajach korony czeskiej przez Habsburgów zbiegło się w czasie z zaprowadzeniem systemu złotowo-talarego i pojawieniem się nowych nominałów, takich jak krajcary i fenigi. Mennictwo ziem czeskich i austriackich było w XVI wieku stopniowo ujednolicane na podstawie drobnej monety austriackiej – krajcara – i grubej monety cesarskiej – talara. Czechy jednak utrzymały jako monetę codziennych rozrachunków białe i małe grosze. Za cesarza Macieja (1608-1619) na Śląsku działały tylko nieliczne mennice książęce, bijące głównie grosze równe 3 krajcarom na wzór niemiecki. Gdy w 1618 roku wybuchła wojna, nazwana później wojną trzydziestoletnią, od kilkunastu już lat narastał omówiony powyżej kryzys monetarny, zwany w Niemczech *Kipper- und Wipperzeit*. Najwcześniejsze w osieczowskim skarbie monety śląskie i czeskie (poza groszami praskimi) pochodzą właśnie z tego okresu.

Poszukując funduszy na prowadzenie wojny, Ferdynand II wydzierżawił na rok mennice czeskie, morawskie i austriackie konsorcjum kierowanemu przez Jana de Witte. Podczas trwającej od 18 stycznia 1622 roku dzierżawy konsorcjum miało monopol na bicie monet w nieograniczonej ilości oraz zakup srebra z kopalń. W zamian za to zobowiązane było zapłacić 6 mln. złotych rocznej opłaty. Manipulując próbą i wagą monet, dzierżawcy dorobili się ogromnego majątku, jednocześnie jeszcze bardziej pograżając gospodarkę. W kwietniu zakazano używania dobrych monet przedwojennych, co dodatkowo napędziło inflację. Umowa dzierżawy mennic wygasła w marcu 1623 roku²⁴. W czerwcu 1623 roku cesarz zakazał bicia monet inflacyjnych w Królestwie Czeskim, a w sierpniu nakazał bicie dobrej monety o wartości sprzed 1618 roku. 14 grudnia 1623 roku Ferdynand II wydał patent cesarski o tzw. wielkiej kaladzie (bankructwie) złej monety, jej dewaluacji o ok. 90% i zakazie obiegu po trzech miesiącach. Jednocześnie monety o nominałach mniejszych od 3 krajcarów nie miały być nawet wymieniane. Przywrócona została, w nieco zmodyfikowanej formie, ordynacja z 1559 roku: na 1 dukat przypadało 36 groszy, na gulden reński – 27 a na talar 30²⁵. Ta relacja, bardzo korzystna dla srebra, nie utrzymała się długo i już w 1627 roku dukat wart był 2 talary, jak w Niemczech. Główną monetą w codziennym obrocie stał się grosz tzw. cesarski, oznaczony wartością 3 krajcarów.

Pod koniec czerwca 1623 roku Ferdynand II nakazał zamknięcie wszystkich mennic na Śląsku i skoncentrowanie całej produkcji monetarnej w mennicy cesarskiej we Wrocławiu. W tym samym roku sprowadził na Śląsk Balthasara Zwirnera i nadał mu w dzierżawę kilka mennic. Zwirner niezwłocznie uruchomił mennice (poza wrocławską w Głogowie, Żaganiu, Nysie, Raciborzu i Opolu) i jeszcze w 1623 wypuścił inflacyjne 24-krajcarówki. Emisja ta spotkała się z licznymi protestami. Zarządzeniem z grudnia 1623 roku Ferdynand II wprowadził cesarską ordynację

menniczą, mimo której nieznanne mennice emitowały nadal podwartościowe pieniądze znaczone inicjałami Zwirnera. W 1624 roku umowa o dzierżawę mennic wygasła i działalność Zwirnera stała się wyłącznie fałszerska. Udał się on do Opawy, gdzie bił fałszywe monety cesarskie, zaś w 1627 roku zbiegł do Kopenhagi, gdzie kontynuował zawód mincerza²⁶. W 1625 roku do wardajna w Opolu nadeszła nowa instrukcja (tabela 1), nakazująca mu bicie monet według lekko zmodyfikowanej stopy wiedeńskiej, wedle której następnie bito monety w pozostałych mennicach śląskich²⁷. Najpowszechniejszą monetą śląską stał się greszel (grosik), równy 3 fenigom albo $\frac{3}{4}$ krajcara, bity w mennicach cesarskich i książęcych.

Tabela 1. Ordynacje mennicze obowiązujące na Śląsku (Nechanický 1991, s. 11; Żabiński 1981, s. 152-153).

Data ordynacji	Nazwa monety	Ciężar (g)	Próba		Zawartość czystego srebra (g)
			Łutów	‰	
1625	talar	27,58	XIV $\frac{1}{4}$	980,625	24,567
	$\frac{1}{2}$ talara	13,79	XIV $\frac{1}{4}$	980,625	12,283
	$\frac{1}{4}$ talara (ort)	6,90	XIV $\frac{1}{4}$	980,625	6,141
	$\frac{1}{8}$ talara	3,44	XIV $\frac{1}{4}$	980,625	3,070
	3 krajcary	1,68	VII $\frac{7}{8}$	492,187	0,825
	$\frac{1}{2}$ batzena	1,12	VII $\frac{7}{8}$	492,187	0,553
	1 krajcar	0,89	IV $\frac{7}{8}$	304,688	0,274
	$\frac{1}{2}$ krajcara	0,56	III $\frac{7}{8}$	242,188	0,136
	1 fenig wiedeński	0,37	II $\frac{7}{8}$	179,688	0,067
1659	talar	28,82	XIV	875,000	25,220
	15 krajcarów	6,40	IX	563,000	3,602
	10 krajcarów	4,80	VIII	500,000	2,401
	6 krajcarów	3,73	VII	438,000	1,633
	3 krajcary	1,74	VI, 2 kw. 2 den.	414,000	0,721
	2 krajcary	1,16		414,000	0,514
	krajcar	0,96	IV	250,000	0,240

W 1657 roku na czeskim, a w rok później na cesarskim tronie zasiadł Leopold I (1658-1705). Już w 1658 roku nakazał on, we wszystkich ziemiach dziedzicznych austriackich Habsburgów, przyjęcie jako podstawy metrologicznej do bicia monet grzywny (marki) wiedeńskiej (tabela 1) o wadze 281 g²⁸, w celu ujednolicenia nominałów i usunięcia monet lokalnych²⁹. Podstawą drobnego pieniądza w krajach Habsburgów austriackich, łącznie z nienależącymi do Rzeszy Węgrami, stał się krajcar realizowany w monetach 15-krajcarowych, a od 1664 roku również 6-krajcarowych, które w ogromnych ilościach biły mennice śląskie i węgierskie, prowadząc do inflacji przesadnie nazywanej „drugim *Kipperzeit*”. Spadło natomiast znaczenie i liczba bitych wciąż 3-krajcarowych groszy.

26 Friedensburg 1899, s. 87; Opozda 1978, s. 130-131.

27 Żabiński 1981, s. 149-154.

28 Żabiński 1989, s. 53, tab. 32.

29 Nechanický 1991, s. 11.

24 Mikołajczyk 1983a, s. 94-99; Pieńkowski 2014, s. 228-234.

25 Żabiński 1989, s. 50.

W skarbie jest 60 monet bitych przez cesarzy Rzeszy. Składa się na nie 46 monet Ferdynanda II, dziewięć monet Ferdynanda III (1637-1657) i pięć monet Leopolda I. Wśród monet dwóch pierwszych władców występują praktycznie tylko nominały drobne, od greszli po trzykrajcarówki, natomiast wśród monet Leopolda przeważają monety piętnastokrajcarowe.

Grupę monet Ferdynanda II otwiera piętnastokrajcarówka wybita w Pradze w 1622 roku (nr kat. 82). Jak widać po wadze (2,63 g względem 6,4 g z ordynacji z 1559 roku), konsorcjum Jana de Witte w bardzo dużym stopniu obniżyło wagę tego nominału, co sprawiło, że po wielkiej kaladzie moneta stała się zupełnie bezwartościowa³⁰. Kolejne monety pochodzą z czasów po reformie w 1623 roku. Pierwszą ich grupą są greszle z mennic śląskich z lat 1624-1625. W skarbie jest ich 18, z czego 16 z 1624 roku, a tylko dwa z roku następnego. Podobnie liczbowo sytuacja ma się z podziałem na mennice – 16 przypada na mennicę wrocławską, a po jednym na Nyse (nr kat. 98) i Głogów (nr kat. 97).

Tabela 2. Liczba i średnia waga monet groszowych Ferdynanda II.

Rok	Liczba	Mennica	Waga (g)
1624	2	Praga	1,399
1624	4	Wiedeń	1,459
1624	1	Sankt Veit	1,711
1625	1	Brno	1,704
1627	1	Praga	1,385
1627	1	Wiedeń	1,669
1628	3	Wrocław	1,530
1629	1	Wrocław	1,623
1630	1	Graz	1,646
1632	1	Graz	1,931
1632	1	Wrocław	1,639
1633	1	Wrocław	1,390
1634	1	Jáchymov	1,637
1635	1	Praga	1,638
1635	1	Planá	1,569
1636	1	Sankt Veit	1,758
1636	1	Praga	1,760
1636	2	Wrocław	1,550

Wśród ich wag widać dość duży rozrzut (od 0,334 g do 0,728 g), a średnia waga wszystkich egzemplarzy mieści się mniej więcej w połowie skrajnych i wynosi 0,58 g. Kolejną, niewielką grupą monet są dwie jednokrajcarówki. Pierwsza, wybita we Wrocławiu w 1625 roku, waży 0,685 g (nr kat. 115), natomiast druga, wybita w Ołomuńcu rok później, waży jedyne 0,441 g (nr kat. 96). Takie różnice wynikają jednak ze złego zachowania monet – pierwsza z nich jest wytarta i pognięta, druga natomiast mocno skorodowana. Następną grupą są monety trzykrajcarowe i groszowe (czyli *de facto* o tym samym nominale, gdyż w omawianych tu rejonach liczono 3 krajcary na grosz) z lat 1624-1636. W skarbie znale-

ziono 25 egzemplarzy z mennic śląskich, czeskich i morawskich (tabela 2). Podobnie jak w przypadku greszli, przeważa moneta bita na Śląsku (osiem egzemplarzy). Średnia waga tych monet wynosi 1,57 g zamiast przepisanej 1,67 g. Być może, różnicę można przypisać po części wytarciu w ciągu trzydziestoletniego obiegu.

Monety kolejnego cesarza, Ferdynanda III, to osiem trzykrajcarówek i groszy, czyli monet o tym samym nominale, funkcjonujących pod różnymi nazwami w różnych księstwach. Są to pojedyncze egzemplarze z lat 1637-1656. Jak widać w tabeli 3, podobnie jak monety poprzedniego władcy, pochodzą z różnych mennic z terenu Śląska, Czech i Austrii. Ich średnia waga wynosi 1,611 g.

Tabela 3. Wykaz monet Ferdynanda III (wszystkie reprezentowane pojedynczo).

Nominał	Rok	Mennica	Waga (g)
grosz	1637	Kłodzko	1,506
grosz	1638	Wiedeń	1,659
grosz	1638	Graz	1,432
grosz	1639	Sankt Veit	1,673
grosz	1639	Wrocław	1,461
grosz	1641	Sankt Veit	1,868
grosz	1643	Wrocław	1,607
grosz	1656	Praga	1,486

Numizmaty Leopolda I to jedynie pięć egzemplarzy wybitych po reformie przeprowadzonej zaraz po objęciu władzy i nieco modyfikującej standardy monetarne. Dwie z nich to trzykrajcarówki z 1661 roku z mennicy we Wrocławiu. Średnia ich wag wynosi 1,60 g zamiast 1,74 g. Kolejne trzy to piętnastokrajcarówki, nominał nie bity od czasów kalady, również z wrocławskiej mennicy, z lat 1661-1663. Średnia ich wag wynosi 6,21 g zamiast przepisowej 6,40 g. Liczba danych jest wprawdzie zbyt mała dla uogólnień, ale pochodzą one z najnowszych monet, którym nie można przypisać zużycia, i pozostawiają sugestię, że nawet w cesarskich mennicach normy wagowe ordynacji menniczej nie były ściśle przestrzegane.

W XVII wieku ustabilizowała się tytulatura cesarska, zapisywana zwykle z radykalnymi skrótami: *Dei gratia Romanorum imperator semper augustus, Germaniae, Hungariae, Bohemiae rex, archidux Austriae, dux Burgundiae, comes Tyrolis* („z Bożej łaski cesarz Rzymian, po wieczne czasy pomnożyciel Rzeszy, król Niemiec, Węgier, Czech, arcyksiążę Austrii, książę Burgundii, hrabia Tyrolu”). Widzimy ją nie tylko na monetach habsburskich, ale – ograniczoną do pierwszych wyrazów – również tych niemieckich i niderlandzkich, gdzie kładzione jest imię cesarza jako gwaranta ich wartości.

2.3. Monety księstw śląskich

Oprócz śląskich monet cesarskich, w skarbie z Osieczowa znaleziono także monety śląskich książąt. W pierwszych latach wojny trzydziestoletniej siedmiogrodzki książę, Gabriel (Gábor) Bethlen (1613-1629),

³⁰ Vorel 2009, s. 302.

korzystając z zamieszania wojennego, zaczął przejmować Węgry z rąk Habsburgów i stał się zagrożeniem dla Cesarstwa. W ostatnim dniu 1621 roku Bethlen zawarł pokój z cesarzem Ferdynandem II w Mikulovie, otrzymując m.in. Księstwo Opolsko-Raciborskie (wraz z mennicą w Opolu) oraz godność księcia Rzeszy. Na Górnym Śląsku prowadził rabunkową gospodarkę, dodatkowo rujnując spustoszone wojną tereny. W 1623 roku zerwał układ z cesarzem, a 8 maja 1624 roku zawarł nowy pokój w Wiedniu, gdzie w zamian za zdobycze terytorialne na Węgrzech oddał księstwo w ręce Habsburgów³¹.

W 1625 roku, po śmierci księcia cieszyńskiego Fryderyka Wilhelma (1617-1625), intensywnie pracująca od schyłku XVI wieku mennica w Cieszynie zaprzestała produkcji. Zmarły książę zapisał w testamencie księstwo starszej siostrze, Elżbiecie Lukrecji (1625-1653). Czeskie prawo lenne nie dopuszczało jednak dziedziczenia tronu przez kobiety. Dopiero w 1638 roku cesarz Ferdynand III zgodził się na to, by księżna dożywotnio sprawowała władzę w Księstwie Cieszyńskim oraz była własną monetą. Nie mogła jednak przekazać księstwa spadkobiercom, a na monetach musiała zaznaczać zwierzchność cesarską. Potrzebująca gotówki księżna w 1642 roku uruchomiła mennicę w Cieszynie, produkującą głównie drobne monety na stopę śląską i halerze skierowane na rynek polski. Oficjalnie mennica ruszyła w 1643 roku, po wynajęciu jej przez Dietricha Rundta. Mimo zastrzeżeń do jakości monet, również na terenie Polski³², mennica działała aż do śmierci ostatniego dzierżawcy w 1655 roku³³. Przez ostatnie dwa lata była grosze, greszle i halerze pod imieniem następcy Elżbiety Lukrecji, króla rzymskiego i księcia cieszyńskiego Ferdynanda IV, który, przeznaczony na następcę tronu cesarskiego, zmarł w 1654 roku nie dożywszy sukcesji. Są to jedyne monety tego Habsburga, lecz – co warto zastanowienia – nie ma ich w skarbie z Osieczowa.

W 1633 roku, w reakcji na narzucanie zmiany religii na Śląsku (nakaz przejścia z protestantyzmu na katolicyzm pod groźbą wygnania) książęta Legnicy, Brzegu i Oleśnicy oraz miasto Wrocław zawarli związek (tzw. koniunkcję) w celu walki o obronę wiary ewangelickiej. W związku z trwającą wojną i zmienną sytuacją, książęta uczestniczący w związku szybko zostali wypędzeni. Już w następnym roku wrócili wraz z wkraczającymi wojskami unii ewangelickiej (szwedzko-brandenbursko-saskimi) i na sejmie śląskim zawiązali konfederację. Stany przejęły część prerogatyw państwa (m.in. bicie własnej monety), a ich wojsko (wspólnie z saskim, szwedzkim i brandenburskim) rozpoczęło walkę o wyzwolenie Śląska spod władzy Habsburgów. Krótki byt Stanów Ewangelickich zakończył się w maju 1635 roku, gdy zawarto pokój praski i wojska sojusznice wycofały się ze Śląska, a zwierzchność mennicza i główny zakład śląski we Wrocławiu wróciły w ręce Habsburgów³⁴. Mimo zawartego pokoju, wojna nadal przetaczała się przez Europę.

W 1644 roku Ferdynand III, obawiając się utraty lub spustoszenia Śląska (a także potrzebując pieniędzy na prowadzenie wojny), postanowił przekazać jego część królowi Polski, Władysławowi IV (1632-1648), w zastaw. W ten sposób w 1644 roku podpisano układ, w myśl którego rok później Władysław IV otrzymał Księstwo Opolsko-Raciborskie w posiadanie na okres 50 lat. W zamian za księstwo, Władysław musiał m.in. udzielić natychmiastowej pożyczki cesarzowi oraz zrzec się należnego mu posagu, zabezpieczonego na hrabstwie Trzeboń w Czechach. Po przejęciu księstwa w 1647 roku, Władysław ustanowił mennicę w Opolu i wybił własną monetę. W 1648 roku, po śmierci Władysława IV, księstwo przejął Jan Kazimierz, ale oddał w ręce brata, Karola Ferdynanda, biskupa wrocławskiego i płockiego (1648-1655). Po wcześniejszej śmierci biskupa Jan Kazimierz z powrotem objął księstwo i, choć przekazał je żonie, Ludwice Marii, od 1656 aż do 1666 roku wybijał w Opolu monety według śląskiego i polskiego systemu. Tymczasem monet Karola Ferdynanda i Jana Kazimierza w skarbie z Osieczowa nie ma. W 1666 roku księstwo wróciło w ręce Habsburgów³⁵.

W 1653 roku zmarł bezpotomnie władca Księstwa Legnicko-Brzesko-Wołowskiego, Jerzy Rudolf (1621-1653). Władzę przejęli trzej jego synowcy, bracia: Jerzy III (1653-1663), Ludwik IV (1653-1663) i Krystian (1653-1672), którzy po roku wspólnych rządów postanowili podzielić się podlegającymi im terenami. Dokonali tego w 1654 roku na zamku w Brzegu, w trakcie uroczystego losowania, otrzymując odpowiednio Brzeg, Legnicę i Wołów. W Brzegu również uruchomili – po ćwierćwiekowej przerwie – mennicę, przenosząc ją z Oławy. Rozkwit mennicy przypadł na 3. ćwierć XVII wieku, kiedy to regularnie zatrudniano od 19 do 33 pracowników rocznie, w tym 3-5 samych rytowników³⁶. Braciom nie dane były jednak długie rządy – Ludwik IV zmarł w 1663 roku, a Jerzy III rok później. Władza nad całym księstwem przeszła w ręce Krystiana, który zmarł w 1672 roku. W imieniu jego niepełnoletniego syna, Jerzego Wilhelma, jako regentka, władzę przejęła księżna wdowa, Ludwika (Luiza) z Anhaltu. Jerzy Wilhelm objął władzę w marcu 1675 roku, lecz zmarł w niespełna dziewięć miesięcy później. W kolejnym roku Księstwo Legnicko-Brzesko-Wołowskie przeszło pod zwierzchnictwo Leopolda I, co zakończyło czasy panowania Piastów na Śląsku³⁷.

W skarbie z Osieczowa najstarsze ze śląskich monet nie bitych przez cesarza pochodzą z mennicy opolskiej, z czasów panowania Gabriela Bethlena (1622-1625). Wówczas to, pod zarządkiem Balthasara Zwirnera wybito pięć monet inflacyjnych o nominale 24 krajcarów, które znaleziono w skarbie. Na obu ich stronach widnieje tytułatura: *Gabriel Dei gratia Sacri Romani Imperii et Transsilvaniae princeps partium Regni Hungariae dominus Siculorum comes ac Oppoliae Ratiboriaeque dux* („Gabriel z Bożej łaski książę Świętego Cesarstwa Rzymskiego i Siedmiogrodu, pan części Królestwa Węgierskiego, hrabia Seklerów oraz książę Opola i Raciborza”). Daty wybicia nie są czytelne na wszystkich egzemplarzach, a większość z nich pochodzi z 1623 roku. Wykonano je ze stopu słabej jakości, przez co są skorodowane i nie wszystkie ich detale są widoczne. Ich średnia waga wynosi 3,19 g. Pozostałe monety śląskie wy-

31 Korta 2003, s. 294, 296.

32 W 1654 roku pisano: *Ná ten čas w Polszcze že tey drobney Monety nie biją, bez ktorey ubogi lud prawie nic nie może, zágéscili się między innemi pieniedzmi (...) Groszky Cieszyńskie (...) dáleko nášzym nierowne, y nieopłatne.* (Szelağ 1654, s. 3).

33 Friedensburg 1899, s. 200-202; Korta 2003, s. 296; Spyra 2005, s. 53-78.

34 Friedensburg 1899, s. 97-98.

35 Friedensburg 1899, s. 191-192; Maleczyński 1963, s. 370-379; Folwarniak 2017, s. 6-7.

36 Kozerski 2009, s. 16.

37 Bogacz 2002, s. 106-109.

bite zostały już po wydaniu instrukcji o nowej stopie menniczej w 1625 roku (tabela 1). Zbiór ten otwiera moneta o wartości 3 krajcarów wybita w imieniu Śląskich Stanów Ewangelickich (nr kat. 124). W legendach czytamy w skrótach: *Moneta principum et statuum evangelicorum Silesiae* („Moneta książąt i stanów ewangelickich Śląska”) i *Si Deus pro nobis quis contra nos* („Jeśli Bóg za nami, któż przeciwko nam?”, Rom. 8: 31). Wybity we Wrocławiu w 1635 roku okaz waży 1,62 g, co odpowiada założeniom wspomnianej reformy (1,67 g). Kolejną monetą są 3 krajcary wybite w 1647 roku w Opolu (nr kat. 172), za czasów Władysława IV. Na trzykrajcarowym groszu czytamy w skrótach jego królewską tytulaturę: *Vladislaus IV Dei gratia rex Poloniae et Sveciae*, a na rewersie *Moneta argentea ducatum Opoliensis et Ratiboriensis* („Władysław IV, z Bożej łaski król Polski i Szwecji, Moneta srebrna księstw Opolskiego i Raciborskiego”). Ta niewątpliwie urody rzadka moneta na rewersie przedstawia polskiego Orła z tarczą ze Snopkiem na piersi, z boków zaś tarczy są inicjały i znak (skrzyżowane haki mincerskie) Gabriela Görlofa, zarządcy mennicy opolskiej, oraz data. Moneta o wadze 1,63 g, podobnie jak poprzednia, odpowiada obowiązującej ówczesnej ordynacji. Kolejne dwie monety to greszle Elżbiety Lukrecji, wybite w 1650 roku w mennicy w Cieszynie. Obie monety, mimo nienajlepszego stanu zachowania, na tle innych śląskich greszli wyróżniają się bogatymi zdobieniami awersu oraz Orłem śląskim z tarczą z piórami na piersi. Na awersach oznaczone są – jak monety cesarskie – jabłkiem panowania. Średnia waga obu egzemplarzy wynosi 0,445 g. Z mennicy książęcej Elżbiety Lukrecji pochodzi również grosz (trzykrajcarówka) z 1648 roku, który – w myśl cesarskiego zezwolenia na działalność menniczą księżnej – nosi portret i imię Ferdynanda III, jedynie na rewersie umieszczony jest herb Księstwa Cieszyńskiego (nr kat. 145). Kolejna grupa monet należy do trzech książąt śląskich: Jerzego III Brzeskiego, Krystiana Wołowskiego i Ludwika IV Legnickiego. Pierwsza moneta to 3 krajcary ze wspólnej emisji trzech braci. Wszyscy trzej są przedstawieni w zbrojach na awersie i podpisani na obu stronach: *Dei gratia Georgius, Ludovicus et Christianus fratres, duces Silesiae Lignicenses, Bregenses et Wolavienses* („Z Bożej łaski bracia Jerzy, Ludwik i Krystian, książęta Śląska, legnicy, brzescy i wołowscy”). Wybity w Brzegu w 1658 roku grosz trzykrajcarowy (nr kat. 146) waży 1,48 g, czyli nieco mniej, niż zakładała ordynacja (1,68 g). Kolejne to dwie trzykrajcarówki Jerzego Brzeskiego z 1662 roku ze skróconą tytulaturą książęcą i legendą *Moneta nova argentea* („nowa moneta srebrna”) na rewersie. Ich średnia waga wynosi 1,53 g, co daje podobną różnicę względem ordynacji (zakładane 1,74 g), jak w poprzednim przypadku. Kolejna grupa monet to piętnastokrajcarówki z osobnych emisji każdego z braci – łącznie 18 egzemplarzy (tabela 4). Jedynie Ludwik IV zmienił zwykłą tytulaturę książęcą, wprowadziwszy do legendy w miejsce Wołowa nazwę Goldbergu (dziś Złotoryja). Średnia waga piętnastokrajcarówek wynosi 5,89 g, co daje wynik nieco niższy, choć pasujący do wagi zakładanej w ordynacji z 1659 (6,4 g).

Tabela 4. Średnia waga monet piętnastokrajcarowych Jerzego III Brzeskiego, Krystiana Wołowskiego i Ludwika IV Legnickiego.

Władca	Jerzy III Brzeski			Krystian Wołowski			Ludwik IV Legnicki		
Rok	1661	1662	1663	1661	1662	1663	1661	1662	1663
Liczba	1	1	2	1	2	1	-	4	6
Śr. waga (g)	5,78	6,32	5,69	6,07	5,77	6,1	-	5,91	5,89

2.4. Monety panów czeskich

W zbiorze znalazł się również grosz hrabiów Schlick, wybity w 1635 roku (nr kat. 142). Grosz ten wyróżnia się na tle innych, gdyż na awersie ma tarczę z herbem Schlicków, nad którą jest półpostać św. Anny Samotrzeć (wokół napis: *Heinricus Schlick comes a Passanum*, „Henryk Schlick hrabia na Bassano”), a na rewersie widnieje orzeł cesarski z tarczą z czeskim Lwem na piersi i wokół krótka tytulatura cesarska. Schlickowie sto lat wcześniej wybili w Czechach pierwsze talary. Hrabia Henryk, wybitny generał wojsk cesarskich w latach wojny trzydziestoletniej, otrzymał w 1626 roku od Ferdynanda II ponownie prawo bicia monety według stopy cesarskiej w swoich dobrach Planá w zachodnich Czechach, gdzie wydobywano srebro³⁸. Tytuł hrabiów Bassano del Grappa, otrzymany od cesarza Zygmunta Luksemburskiego, był czysto dekoracyjny, bo Schlickowie nigdy nie władali w tym należącym do Wenecji mieście. Waga grosza, 1,57 g, podobnie jak waga monet cesarskich, jest nieco niższa od przepisanej normy (1,67 g).

Podobne pochodzenie ma grosz jednego z najwybitniejszych wodzów armii katolickiej, Albrechta z Valdštejna (Wallenstein). Ferdynand II podniósł jego dobra frydlańskie w północnych Czechach do rangi księstwa w 1625 roku. Nie nadał mu przy tym jednoznacznie prawa menniczego, ale Albrecht uznał się za upoważnionego do uruchomienia mennicy w Jičynie, co cesarz milcząco zaaprobował³⁹. Mennica korzystała m.in. z karkonoskich złóż srebra we Vrchlabí⁴⁰. Valdštejn otrzymał potem dalsze nadania i mennice na Śląsku i w Meklemburgii, w tym też prawo mennicze w Jičynie w roku 1628⁴¹. Na monecie znalezionej w Osieczowie tytułuje się jeszcze stosunkowo skromnie: *Albertus Dei gratia dux Friedlandiae, Sacri Romani Imperii Princeps* („Albrecht z Bożej łaski książę Frydlańtu, książę Świętego Cesarstwa Rzymskiego”). Grosz z Osieczowa waży aż 1,93 g, czyli jest znacząco cięższy od normy. Po upadku i śmierci Wallensteina w 1634 roku mennicę jičíńską zlikwidowano, a monety nakazano wycofać z obiegu i przetopić⁴², przez co są dość rzadkie wśród znalezisk. W Starogardzie Gdańskim znaleziono żagański grosz Valdštejna przerobiony na pozłacany medalik z portretem księcia⁴³ – prawdopodobnie jako obrońcy wiary katolickiej (ryc. 5).

38 Sejbal 1997, s. 219-220.

39 Nohejlová-Prátová 1969, s. 61-62.

40 Sejbal 1997, s. 219.

41 Friedensburg 1899, s. 137.

42 Nohejlová-Prátová 1969, s. 43.

43 Paszkiewicz 2013b.

Ryc. 5. Grosz (3 krajcary) Albrechta z Valdštejna jako księcia saskańskiego z 1629 roku. Fot. Warszawskie Centrum Numizmatyczne (w archiwum firmy nr 145 604)

2.5. Monety saskie

Saksonia była jednym z krajów, w których pod koniec XV wieku odkryto złoża srebra. W związku z tym postanowiono tam stworzyć nową, grubą srebrną monetę, mogącą konkurować z napływającymi monetami złotymi. Nowo uruchomione kopalnie srebra w Schreckenbergu, Annabergu i Schneebergu stworzyły możliwości realizacji tych zamierzeń. Od 1496 roku bito tam w dużej liczbie grosze zwane początkowo *Mutgroschen*, a potem *Zinsgroschen*, „groszami czynszowymi”, równe 1/21 złote go guldena reńskiego. Ordynacja mennicza z 1498 roku ustaliła stopę tych monet na 88 sztuk z grzywny erfurckiej (233,81 g) srebra próby 7 $\frac{2}{3}$ łuta (479/1000) oraz wprowadziła do obiegu grosz schreckenberski o wartości 3 groszy. Ordynacja z 1500 roku, wprowadzająca grosz złotowy, podtrzymała wcześniejszy stosunek guldena, więc i nowej monety, do groszy czynszowych⁴⁴.

W 1522 roku cesarz Karol V wydał edykt norymberski, w którym uwzględniono talary bite na stopę saską (czyli dawne grosze złotowe) i ich części. Wydana dwa lata później w Esslingen ordynacja mennicza utrzymała saską stopę talarów⁴⁵. Ordynację augsburską z 1551 roku Saksonia odrzuciła, gdyż dotychczasowy system uważano za zadowalający⁴⁶. Również inni książęta Rzeszy stwierdzili, że ordynacja augsburska „godzi w niemieckie wolności”. Ich sprzeciw budził zwłaszcza wymóg umieszczania na monetach dwugłowego orła Rzeszy i imienia cesarskiego. W 1558 roku elektor saski August wydał własną ordynację⁴⁷. W 1571 roku elektor August zaakceptował augsburską ordynację menniczą Rzeszy z 1566 roku. Monety bite w jej myśl charakteryzowały się jabłkiem Rzeszy nad herbem Saksonii. Wielka inflacja z początku XVII wieku odcisnęła swoje piętno również w Saksonii, gdzie, jak w całej Rzeszy, po przezwycięzeniu inflacji, w 1623 roku przyjęto nieco zmodyfikowaną ordynację z 1559 roku⁴⁸.

Najstarsze z monet saskich w skarbie to dwa grosze czynszowe (*grossus novus ducum Saxoniae*) z czasów Fryderyka III, Jana i Jerzego

z linii ernestyńskiej (1507-1525): *Fridericus, Iohannes, Georgius, Dei gratia duces Saxoniae* – jeden wybity we Freibergu w latach 1507-1525 (nr kat. 307) i drugi wybity w Annabergu w latach 1512-1523 (nr kat. 306)⁴⁹. Kolejne dwie monety groszowe pochodzą z czasów panowania saskiego elektora z linii albertyńskiej, Augusta (1553-1586), z jego tytułaturą *...Dei gratia Sacri Romani Imperii Archimarescalcus et elector* („...z Bożej łaski Świętego Cesarstwa Rzymskiego arcymarszałek i elektor”): z 1574 roku (nr kat. 308) i z 1580 roku (nr kat. 309). Obie, zgodnie z ordynacją, mają wybite jabłko panowania i datę emisji.

Następne dwie monety są nieco młodsze: pierwsza z nich to grosz elektora Krystiana II i jego braci, książąt Jana Jerzego I i Augusta (*Christianus II Dei gratia elector, Iohannes Georgius et Augustus fratres et duces Saxoniae*; 1601-1611) z 1610 roku (nr kat. 310), a druga to grosz Jana Jerzego I, już jako elektora (1611-1656), z 1614 roku (nr kat. 311): *Iohannes Georgius Dei gratia dux Saxoniae Iuliaci, Cliviae et Montium, Sacri Romani Imperii archimarescalcus et elector* („Jan Jerzy, z Bożej łaski książę Saksonii, Jülichu, Kliwii i Bergu, arcymarszałek i elektor Świętego Cesarstwa Rzymskiego”). Trzy wymienione w tytułaturze księstwa znad dolnego Renu w 1609 roku utraciły swoją linię książęcą, a roszczenia do sukcesji wysunęli elektorzy sascy. W wyniku juliackiej wojny sukcesyjnej dziedzictwem podzieliła się Brandenburgia z Palatynatem Neuburskim, a spore korzyści odnieśli też Hiszpanie z sąsiednich Niderlandów, ale władcy Saksonii używali tej pretensyjnej tytułatury aż do czasów napoleońskich. Monety saskie, jak widzimy, nie zostały zwrócone przy wycofywaniu starych monet i trafiły do omawianego depozytu.

Z Saksonii pochodzi też największa znaleziona w skarbie jednorodna grupa monet. Są to 173 saskie grosze elektora Jana Jerzego I wybite w mennicy drezdeńskiej już po reformie monetarnej, w latach 1623-1642. Najliczniejsza reprezentacja tych monet pochodzi z lat 1623-1625 – 80 egzemplarzy (ryc. 6). Na 1625 rok przypada również najliczniejsza grupa monet – 30. W późniejszych latach liczebność wyraźnie spada, po 1628 roku monety występują praktycznie pojedynczo. Zgodnie ze stopą menniczą z 1559 roku monety powinny ważyć ok. 2,15 g srebra próby 500/1000⁵⁰. Wykres średnich wag dla danego roku jest dość wyrównany (ryc. 7), waha się od 1,86 g w 1635 roku do 2,16 g w 1638 roku. Te skrajne wyniki wydają się spowodowane niewielką liczbą monet. Większość średnich wag mieści się w przedziale od 1,99 g do 2,10 g. Widać więc, że monety są lżejsze o ok. 0,05 do 0,15 g względem ordynacji, co może być spowodowane zużyciem ich w czasie obiegu.

44 Haupt 1974, s. 83, 89-90, 97.

45 Mikołajczyk 1978, s. 13.

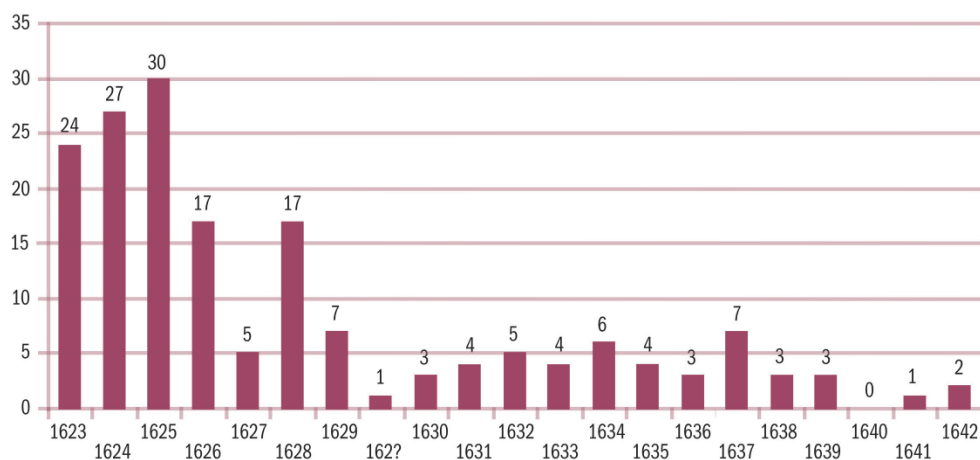
46 Mikołajczyk 1983a, s. 61-62.

47 Haupt 1974, s. 124.

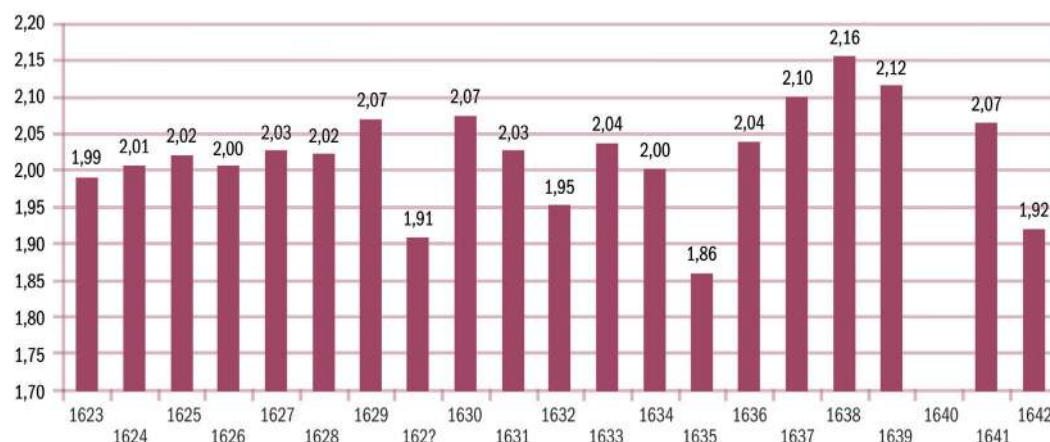
48 Haupt 1974, s. 138.

49 Zawężenie chronologii monety możliwe jest dzięki znakowi mincmistrza, Albrechta von Schreibersdorfa (Haupt 1974, s. 209).

50 Żabiński 1989, s. 59.

Ryc. 6. Liczba groszy Jana Jerzego w poszczególnych latach

Ryc. 7. Średnia waga (g) groszy Jana Jerzego w poszczególnych latach

2.6. Pozostałe monety niemieckie

W tej grupie są pozostałe monety z obszaru Rzeszy, związane z lokalnymi emitentami. Najstarsza pochodzi z biskupstwa Minden – jest to grosz biskupa Antoniego z Holsztynu-Schaumburga (1587-1599) wybity w 1598 roku. Jej wydawca, choć kanonicznie wybrany i zatwierdzony na katedrze przez papieża, spierając się z luterąską większością w kapitule, nigdy nie otrzymał święceń biskupich ani nie odbył ingresu. Dlatego na monecie czytamy: *moneta nova Antonii confirmati episcopi Mindensis* (nr kat. 302). Jak widać na rewersie, grosz ten został wybity z imieniem ówczesnego cesarza Rudolfa II (1576-1612). Kolejna moneta to grosz Jana Adolfa (1590-1616) z Holsztynu-Gottorp wybity w 1602 roku: *Iohannes Adolphus Dei gratia dux Sleswicensis Holsatiae Stormariaeque [comes]* (nr kat. 299). Następna to dwuszlag arcybiskupa Jana Fryderyka Holsztyńskiego (1596-1634) z Bremy z 1615 roku (nr kat. 296). Podobnie jak grosz z Minden, ma podwójną tytulaturę: na awersie arcybiskupa Jana Fryderyka (*Iohannes Fridericus Dei Gratia archiepiscopus et episcopus Bremensis [et Lubecensis]*), tj. „...z Bożej łaski arcybiskup i biskup bremeński [i lubecki]”), a na rewersie tytuł cesarza Macieja (1612-1619). Na rewersie widać ślady poprawiania stempla (ryc. 8). Uwagę zwraca przede wszystkim jabłko Rzeszy z krzyżem greckim zamienionym na krzyż kawalerski z herbu Delmenhorstu oraz ślady po bliżej niezidentyfikowanej figurze w miejscu skrzyżowanych kluczy. Porównując monetę z innymi rocznikami widać również, że na stemplu w miejscu korony cesarskiej pojawiła się otwarta, szeroka

korona. Zmiany te mogły być spowodowane tym, iż te monety nie odpowiadały stopie Rzeszy⁵¹. Kolejną jest grosz Wolnego Miasta Erfurtu z 1622 roku (nr kat. 297). W dość szczegółowym katalogu Leitzmanna nie ma takiej odmiany legendy, choć jest tam wymienionych 21 odmian z tego rocznika⁵². Tekst *Nach den alten Schrot und Korn* („wedle starej stopy i próby”), jest charakterystyczną legendą dla okresu *Kipper und Wipper*. Numizmat ten już w XVII wieku był obiektem zainteresowania ze względu na umieszczone na nim znaki alchemiczne, interpretowane jako znak siarki (♁) oraz rtęci (☿), jednak uznano, że są one użyte jedynie w celu rozróżnienia mincistrzów⁵³. Kolejne to: grosz Fryderyka Krzysztofa i Dawida (1620-1628) z hrabstwa Mansfeld z 1625 roku (nr kat. 301: *Fridericus Christophorus et David comites et domini in Mansfeld, nobiles domini in Heldringen, Seeburg et Schraplau*) i szeląg biskupa Filipa Adolfa von Ehrenberg (1623-1631) z Würzburga z 1628 roku (nr kat. 487). W przeciwieństwie do poprzednich monet biskupich, ta nie ma podwójnej tytulatury ani imienia biskupa piastującego swój urząd, jedynie odniesienie do barokowo-lacińskiej nazwy miasta: *moneta nova argentea Herbiopolensis* („nowa, srebrna moneta wüzburska”). Jedyną informacją pozwalającą przypisać ją do Filipa Adolfa (oczywiście poza datą) jest herb widniejący na awersie. Na rewersie natomiast widać postać patrona Würzburga (miasta i biskupstwa) – św. Kiliana z mieczem i pastorałem – oraz jego imię (*Sanctus Kilianus*)⁵⁴.

⁵¹ Jungk 1875, s. 243.

⁵² Leitzmann 1864, poz. 516-536.

⁵³ Carrington Bolton 1890, s. 13.

⁵⁴ Oswald 1984, s. 225-226.

Ryc. 8. Dwuszeląg arcybiskupa Bremy, Jana Fryderyka, z 1615 roku, ze śladami przerabiania stempla rewersu. Fot. Ł. Sroka

Kolejna moneta jest równie ciekawa. Jest to półbatzen (albus) ze wspólnej emisji Moguncji, Hesji-Darmstadt, Nassau-Saarbrücken i Frankfurtu z 1629 roku (nr kat. 303), z herbami i nazwami wszystkich udziałowców porozumienia monetarnego, zawartego w 1623 roku. Porozumienie to miało zapobiegać brakowi drobnej, wartościowej monety przez wspólną emisję tzw. monet konferencyjnych: półbatzenów i fenigów we Frankfurcie. W 1627 roku frankfurcki mincmistrz Daniel Airer przeniósł się do Moguncji, gdzie utworzył drugą mennicę bez formalnej zgody stron układu. Od 1628 roku władze Frankfurtu zarzucały arcybiskupowi mogunckiemu, że monety Airera nie tylko są bite samowolnie, ale nie spełniają swą jakością warunków porozumienia: miały ważyć 1/238 grzywny srebra ośmiokątowego, tzn. 0,98 g i 500/1000, a ważyły 1/245, a w styczniu 1629 roku nawet 1/249 grzywny, tj. 0,94 g. Osieczowska moneta jest jeszcze lżejsza. Oskarżenia o nadużycia, z angażowaniem Szwedów okupujących Moguncję w latach 1631-1635, trwały jeszcze latami. Skończyły się w 1637 roku dewaluacją bitych w Moguncji półbatzenów z 8 do 6 fenigów i wystąpi-

niem Frankfurtu ze związku monetarnego⁵⁵. Moneta z Osieczowa przypada na czasy arcybiskupa-elektora Jerzego Fryderyka von Greiffenklau (1626-1629) lub Anzelma Kazimierza von Umstadt (1629-1647)⁵⁶. Podobnie jak na groszu erfurckim, i tu pojawia się znak alchemiczny (☿), tym razem oznaczający mincmistrza Airera⁵⁷.

Następną monetą jest 28 stüberów, czyli srebrny gulden miasta Emden we Fryzji Wschodniej z czasów panowania Ferdynanda II (nr kat. 298), analogiczny do monety z niderlandzkiego Deventeru. Emden bowiem ciążyło ku Zjednoczonym Niderlandom (skąd podczas wojny o niepodległość przybyli doń liczni i bogaci uchodźcy) i dążyło do statusu wolnego miasta Rzeszy, a w wyniku „emdeńskiej rewolucji” w 1595 roku faktycznie uwolniło się od władzy hrabiów Fryzji Wschodniej⁵⁸. Jego srebrne guldeny zyskały znaczną popularność w handlu lewantyńskim i przynosiły poważne dochody, toteż bito ich dużo. Naśladował je książę Modeny, Franciszek I d'Este (1629-1658) oraz, od 1637 roku i znacznie bliżej, hrabia Oldenburga, Antoni Günter (1603-1667)⁵⁹. Nominał 28 stüberów lub stüberów jest równy srebrnemu florenowi (guldenowi), co zostało podkreślone na awersie (*Flor[enus] argen[teus] 28*). Na rewersie natomiast widać tytułaturę cesarza i Orła cesarskiego jako odniesienie do ordynacji menniczej Rzeszy.

Kolejna moneta pochodzi ze znanego nam już związku monetarnego Moguncji z Hesją Darmstacką, z którego wycofało się tymczasem księstwo Nassau i miasto Frankfurt. Znowu jest to półbatzen, tym razem dość wytarty, wybity w 1639 roku (nr kat. 304), ostatnim roku funkcjonowania tego porozumienia⁶⁰. Możemy go wiązać z rządami arcybiskupa i elektora Anzelma Kazimierza von Umstadt z Moguncji⁶¹.

Z 1640 pochodzi jeden z dwóch krajcarów (nr kat. 485) z arcybiskupstwa w Salzburgu. Oba są mocno wytarte, a stan zachowania drugiego (nr kat. 486) nie pozwala na odczytanie daty emisji, jednak oba można pewnie wiązać z czasami piastowania godności arcybiskupa przez Parysa von Lodrona (1619-1653). Mennictwo tego wybitnego księcia Kościoła mocno zbliżyło Salzburg do dziedzicznych krajów habsburskich, a jednocześnie stało na wysokim poziomie artystycznym. Przedostatnią monetą z tego zbioru jest grosz maryjny (*Mariengroschen*) biskupstwa w Paderborn, wybity w 1650 roku (nr kat. 305), w czasie piastowania biskupstwa przez Teodora Adolfa (używał również imienia Teodoryk, Dietrich; na katedrze 1650-1661): *Theodorus Adolphus Paderbornensis episcopus, comes Pirmontanus* („...biskup Paderborn, hrabia Pymontu”). Podobnie jak w przypadku monety würzburskiej, brakuje podwójnej tytułatury. Na awersie wyraźnie widać nominał i jego stosunek do talara (1/36), a na rewersie przedstawiona jest Matka Boska stojąca na półksiężycu, trzymająca na lewej ręce siedzące Dzieciątko, a w prawej ręce berło. Napis otokowy jest tu prośbą o modlitwę (*Maria ora pro nobis*). Ostatnia moneta (nr kat. 300) to dwuszeląg lubecki z 1651 roku. W tym przypadku widać

55 Joseph, Fellner 1896, s. 233-236; Eichelmann 2017, s. nlb. (rozdział „Der Pfennigmünzverein von 1623-1637 an Rhein und Main”).

56 Joachim 1753, s. 116-124.

57 Joseph, Fellner 1896, s. 231. Talar moguncki Anzelma Kazimierza ma taki sam znak, łączony przez alchemików z micmistrzem (Carrington Bolton 1890, s. 14-15).

58 Kappelhof 1982, s. 214.

59 Kalvelage, Trippler 1996, s. 223.

60 Dotzauer 1998, s. 252.

61 Joachim 1753, s. 120-124.

nawiązania do Rzeszy w postaci dwugłowego Orła cesarskiego na awersie oraz otaczającej go legendy *Civitas imperialis*, informującej, że Lubeka to miasto cesarskie. Na rewersie zaznaczono w języku dolnoniemieckim, że ta moneta jest pieniądzem miasta Lubeki (*Lubechs stadt Geld*) i jej nominał odnosi się do talaru Rzeszy (24 *reichs Daler*).

2.7. Monety niderlandzkie

Konglomerat mniejszych i większych dominiów w 1477 roku, wraz z dziedzictwem dynastii burgundzkiej, dostał się w ręce Habsburgów. Dwa z nich, Flandria i Artois, były lennami Francji, ale traktat w Cambrai (1529) włączył je do Rzeszy, do której należały pozostałe. Te tzw. Siedemnaście Prowincji zostało w latach 1548-1549 skonsolidowanych przez cesarza Karola V (1519-1556) i połączonych unią personalną z Hiszpanią, której Karol V był królem. Niderlandy pozostały częścią Rzeszy rządzoną przez Hiszpanię również po abdykacji Karola w 1555 roku. Z racji nadmorskiego położenia między Anglią, Francją i Niemcami, miały bardzo rozwinięty handel i rzemiosło. W związku z tym monety niderlandzkie, głównie złote, krążyły po całym kontynencie i były wszędzie rozpoznawane.

Po odkryciu amerykańskich złóż surowców rozpoczął się „srebrny” okres mennictwa niderlandzkiego, zapoczątkowany za panowania Filipa II (1556-1598). Emitował on talary filipkowe (o wartości ½ reala złotego) a następnie, po reformie w 1567 roku, lżejsze talary burgundzkie, odpowiadające wartością talarom Rzeszy (60 krajcarów). W 1572 roku wybuchło powstanie antyhiszpańskie, które doprowadziło do potężnych zawirowań w systemie monetarnym. W 1579 roku siedem prowincji północnych zadeklarowało unię, a w 1581 oficjalnie zdeponizowało Filipa II, proklamując Republikę Zjednoczonych Prowincji i wyjście z Rzeszy. Na lata 1609-1621 przypada przerwa w działaniach wojennych, ale formalnym końcem osiemdziesięcioletniej wojny o niepodległość był dopiero pokój westfalski w 1648 roku, kiedy Hiszpania i Rzesza uznały niepodległość Siedmiu Prowincji północnych. Najbardziej znaną monetą Zjednoczonych Prowincji, bitą od 1586 roku aż do dziś, jest złoty dukat. W południowych prowincjach już w latach 80. XVI wieku powrócono do emisji monet sprzed powstania. W 1612 roku⁶² władcy Niderlandów Południowych, Albert Austriacki i Elżbieta Hiszpańska (1598-1621), wprowadzili „drugą emisję” swoich monet, wśród których były dukatony (o wartości 60 stuiverów) i patagony (o wartości 48 stuiverów)⁶³. Emisja tych gatunków talarów, bitych ze srebra napływającego do Antwerpii, pozwoliła na podźwignięcie Południa ze zniszczeń wojennych i osiągnięcie dużych zysków z eksportu monet do całej Europy⁶⁴. Skalę emisji najlepiej obrazuje fakt, iż zgodnie z zachowanymi dokumentami, za czasów panowania Alberta i Elżbiety oraz Filipa IV (1621-1665) wybito ponad 21,5 mln dukatonów i blisko 30,5 mln patagonów⁶⁵.

Monety Niderlandów Hiszpańskich reprezentowane są przez monety grube (talar burgundzki, patagony i półpatagon). Najstarsza z nich to talar tzw. burgundzki Filipa II, wybity w Brabancji w 1567 roku (nr kat. 173). Moneta ta ma średnicę 40,4 mm i wagę 28,89 g, która mieści

się w założeniach reformy z 1567 roku (29,54 g). W legendach, prócz tytułatury panującego (*Philippus Dei gratia Hispaniarum etc. rex, dux Brabantiae* – „Filip z Bożej łaski król Hiszpanii itd., książę Brabancji”), widać dewizę władcy, odwołanie religijne: „Pan wspomóżycielem moim” (*Dominus mihi adiutor*), odnoszące się do boskiego wsparcia dla króla (Ps 117/118,6-7). Monety kolejnych władców, Alberta i Elżbiety, reprezentowane są przez jeden półpatagon i 13 patagonów z charakterystycznym skośnym krzyżem (tzw. krzyżem burgundzkim). Widać wyraźną przewagę monet brabanckich z dwóch mennic (Antwerpia i Bruksela), wybitych bez daty, z legendą *Albertus et Elisabeth Dei gratia archiduces Austriae, duces Burgundiae et Brabantiae* („...z Bożej łaski arcyksiążęta Austrii, książęta Burgundii i Brabancji”). Na monetach flamandzkich nazwę Brabancji zastępuje Flandria (*comites Flandriae*). Średnia waga patagonów wynosi 27,8 g (tabela 5), co odpowiada ordynacji z 1612 roku, która zakładała wagę patagona na poziomie 28,25 g⁶⁶. Podobnie jest w przypadku patagonów Filipa IV (1621-1665), których w skarbie zarejestrowano 24 egzemplarze. Na awersie władca tytułuje się *Hispaniarum et Indiarum rex* („król Hiszpanii i Indii” – mowa oczywiście o Indiach Zachodnich), przeniósłszy na rewers tytuły księżęce. Monety z dominium Tournaisis wokół miasta Tournai (Doornik) kończą tytułaturę słowami *dominus Tornaci*. Na monetach Wolnego Hrabstwa Burgundzkiego (Franche-Comté), które za Filipa IV dołączyło do systemu monetarnego Niderlandów Hiszpańskich, legendę kończy tytuł *comes Burgundiae*. Przeważają monety z pierwszych lat panowania Filipa (ryc. 9), których łącznie jest 12 sztuk. Średnia waga (27,9 g), jak w przypadku poprzednich władców, odpowiada ordynacji (według której moneta wciąż powinna ważyć 28,25 g). Jak widać (ryc. 10), średnie wagi przypadające na dany rok są dość wyrównane.

Tabela 5. Liczba i średnia waga patagonów Alberta i Elżbiety.

Rok	Liczba	Waga (g)
1619	2	27,85
1620	1	27,65
1621	0	-
b.d.	9	27,86

Tylko jedna moneta w znanym nam składzie skarbu reprezentuje Niderlandy Zjednoczone – i to nietypowa, nie należąca do wspólnego innymi prowincjami systemu talarowego, lecz do srebrnych guldenów (floreń) zwanych *achtentwintig*, bo równych 28 groszom zwanym *stuiver* poniderlandzku, a *Stüber* lub *Stüver* po niemiecku. Takie guldeny bito od 1601 roku we Fryzji, a od 1617 roku w Overijssel. Według normy powinna ważyć 19,58 g srebra próby 780/1000⁶⁷, zatem egzemplarz z Osieczowa jest nieco cięższy (20,28 g). Informacje o wartości podane są wokół herbu emitenta: *Florenus argenteus civitatis imperialis Daventriae* 28 („gulden srebrny cesarskiego miasta Deventer 28”). Deventer wraz z miastami Kampen i Zwolle w niderlandzkiej prowincji Overijssel należało do miast Rzeszy i z tego tytułu umieszczało na monecie imię cesarskie i Orła Rzeszy z cyframi 28 w jabłku panowania na piersi. Podobną monetę wybito miasto Emden, już w granicach Niemiec (nr kat. 298).

⁶² Żabiński 1989, tab. 48, podaje błędnie 1618 rok.

⁶³ Van Keymeulen 1981, s. 3.

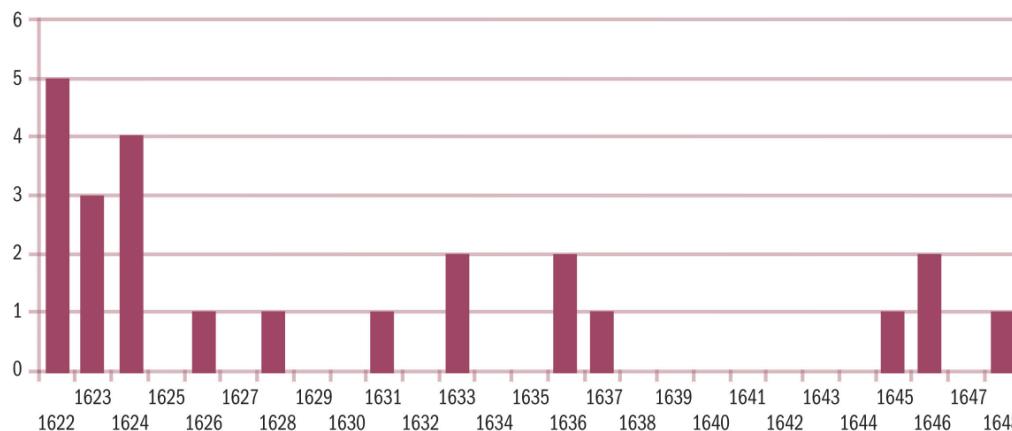
⁶⁴ Mikołajczyk 1983a, s. 51-52, 91-94; Żabiński 1989, s. 85-91.

⁶⁵ Mikołajczyk 1983a, s. 165.

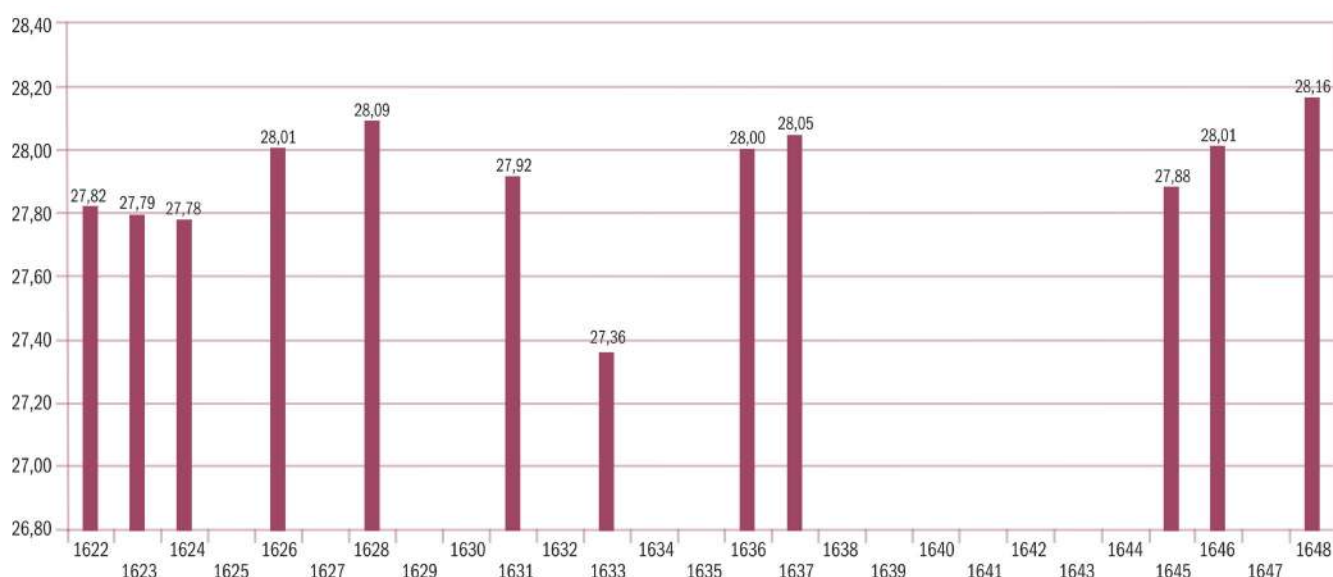
⁶⁶ Żabiński 1989, s. 91.

⁶⁷ Schrötter 1970, s. 6, 246.

► **Ryc. 9.** Liczba patagonów Filipa IV z kolejnych lat

▼ **Ryc. 10.** Średnia waga (g) patagonów Filipa IV z kolejnych lat

2.8. Moneta szwajcarska

W średniowieczu większość krajów szwajcarskich wchodziła w skład państwa niemieckiego. We wczesnym średniowieczu prawa mennicze uzyskały różne biskupstwa i opactwa. Z biegiem czasu prawa te zaczęły przejmować miasta, począwszy od Zurychu (w 1238 roku). Od XIV wieku miasta te zaczęły tworzyć system porozumień monetarnych, nazwany później Związkiem Rapeńskim. Członkowie związku początkowo bili szeroko stosowane fenigi, a następnie rapeny, czyli monety o wartości 2 fenigów. Na przełomie XV i XVI wieku pojawił się batzen, rodzaj grosza, który przyjął się szeroko w południowych Niemczech, a w samej Szwajcarii stał się podstawą systemu monetarnego, w którym odpowiadał 4 krajcarom⁶⁸.

Sankt Gallen powstało pierwotnie jako osada kościelna skupiona wokół opactwa św. Gawła, wzniesionego w VIII wieku. W 1415 roku król Zygmunt Luksemburski (1410/1411-1437) udzielił miastu zgody na odwołanie się od zwierzchnictwa Kościoła oraz bicie monety (halerzy i groszy). Mimo tego opat zachowywał prawo wyboru mincmistrza.

W 1451 roku król Fryderyk III (1440-1493) przyznał miastu prawo bicia własnej monety, ale dopiero sześć lat później władze miasta uwolniły się spod zwierzchnictwa opata. Od tego czasu działalność mennicy stopniowo się rozwijała. W 1563 roku rozpoczęto emisję talarów i ich części, zaś w latach 1618-1624 bito także monety wielodukatywne. Szczyt produkcji menniczej przypadł na lata 1620-1622. W samym 1622 roku wybito 1 088 023 talary o łącznej wartości 3 264 069 florenów⁶⁹. Mimo powszechnego kryzysu monetarnego były to monety dobrej jakości, które dzięki temu utrzymały się w obiegu skarbach (m.in. w Polsce), przez kilkadziesiąt lat. Źródła srebra dla tej produkcji pozostają jednak zagadką. Zaobserwowano w tym roczniku ślady przebicia z innej emisji. Średnia waga 18 egzemplarzy z tego roku wyniosła 27,77 g⁷⁰.

Jeden z ponad miliona talarów z 1622 roku kilkadziesiąt lat później został ukryty wraz z innymi monetami w Osieczowie. Ta niewątpliwie urody moneta na awersie przedstawia herb Sankt Gallen, niedźwiedzia z wyciągniętym językiem kroczącego w lewo, z obrozą na szyi. Któryś z właścicieli tej monety wyrzył za głową niedźwiedzia znak X (ryc. 11), co oznacza raczej

⁶⁸ Żabiński 1989, s. 78-79.

⁶⁹ Hahn 1910, s. 226-233.

⁷⁰ Wg danych: Tobler, Zäch, Nussbaum 2008, s. 137.

jej wartość w bliżej nieokreślonych jednostkach (10 – może ciężar 1/10 marki wiedeńskiej), niż monogram posiadacza (zwykle tzw. graffiti na monetach nowożytnych niosą jedno z tych znaczeń). Inskrypcja w otoku mówi nam, że jest to nowa moneta miasta Sankt Gallen. Na rewersie zaś widać dwugłowego orła pod koroną cesarską, a w otoku – zamiast cesarskiego imienia – odwołanie religijne *Soli Deo optimo maximo laus et gloria* („Samemu Bogu najlepszemu, największemu, cześć i chwała”). Egzemplarz osieczowski nieznacznie przekracza przeciętny ciężar tych talarów, choć nie sięga pełnego standardu talara cesarskiego (29,25 g).

Ryc. 11. Talar Sankt Gallen z wrytym X za głową niedźwiedzia (nr kat. 488).
Fot. Ł. Sroka

2.9. Monety polskie

Kolejną grupą są monety polskie. Obejmuje ona monety dwóch władców: Zygmunta III Wazy (1587-1632) – 23 egzemplarze i Jana Kazimierza (1648-1668) – 52 egzemplarze, łącznie 75 monet.

W początkowych latach panowania Zygmunta III stosowana była ordynacja mennicza wprowadzona w 1580 roku przez Stefana Batorego (tabela 6). W myśl postanowień Unii Lubelskiej z 1569 roku m.in. ujednolicono systemy monetarne Litwy i Korony. Równocześnie polski system monetarny mógł zostać zbliżony do cesarskiego⁷¹, dzięki czemu łatwiej było nawiązywać i rozliczać transakcje międzynarodowe.

W związku z narastającym ogólnoeuropejskim kryzysem monetarnym, którego ostatnią fazą będzie *Kipper- und Wipperzeit*, już w 1604 roku powołana przez Sejm komisja zaczęła wprowadzać reformy dostosowujące wartość drobnych monet do standardów panujących w krajach ościennych. Posunięcie to było niezbędne w celu ustabilizowania polskiej gospodarki, gdyż wychwycenie wszystkich obcych monet (złej jakości) obiegających teren Rzeczypospolitej było niemożliwe, podobnie

jak zahamowanie odpływu dobrej, drobnej krajowej monety. Reforma z 1604 roku obniżyła wartość wewnętrzną szeląga o ponad 60%, grosza o 18%, a trojaka i szóstaka o ok. 10%. Właśnie od tej reformy szeląg stał się monetą bilonową, której nadmierna emisja zaczęła podbijać wartość dukata i talara. W 1608 roku po raz pierwszy wybito w Polsce monety o wartości ¼ talara, na wzór niemiecki nazwane ortami. Była to moneta średniej wielkości i wartości ustalonej na 10 groszy. W 1614 roku wprowadzono półtoraki (monety półtoragroszowe), obniżając ich wartość kruszczową o ok. 30% względem groszy (czyli półtorak zawierał tyle srebra, co 1,05 grosza). W 1615 i 1616 roku obniżono standard ortów docelowo do 75% ich wartości względem talara, jednocześnie obniżając wartość trojaków i szóstaków proporcjonalnie do normy obowiązującej dla ortów. Mimo tych zabiegów inflacja postępowała. W 1619 roku kolejnej zmianie poddano półtoraki, obniżając ich wartość do 48% względem grosza. W kolejnym roku psucie monety dotknęło talary i orty, co spowodowało chaos monetarny. Nowy ort liczył 16 groszy, a nowy talar lekki odpowiadał 40 zdewaluowanym groszom. Jednocześnie funkcjonowały dwie różne monety o tych samych nominalach i o nieznannej wartości wymiennej. W związku ze szczytem inflacji, przypadającym na 1623 rok, podobnie jak inni władcy, Zygmunt III przeprowadził reformę monetarną w celu osiągnięcia przejrzystego i jednolitego systemu pieniężnego. W wyniku reformy przeprowadzonej 13 marca 1623 roku wartość orta spadła do 1/5 talara, ale zawartość srebra we wszystkich monetach (z wyjątkiem szelągów) odpowiadała w przybliżeniu stosunkowi: 1 dawny ciężki talar równy 80 groszom. Ordynację tę uzupełniło zarządzenie nakazujące bicie talarów według stopy cesarskiej, czyli ze srebra XIV-lutowego (875/1000). Niedługo też, w związku ze wzrostem kursu talara w Niemczech, w Polsce podniesiono jego wartość do 90 groszy. Jednocześnie, unikając hiperdewaluacji, trzeba było obniżyć zawartość srebra w drobnych monetach i zejść do równowartości grosza polskiego i krajcara. W 1627 roku rynek został nasycony monetą drobną, więc wstrzymano jej emisję⁷².

Sytuacja ta utrzymała się aż do 1650 roku, kiedy to Jan Kazimierz wprowadził dużą reformę monetarną, według której mennictwo miało opierać się na stopie cesarskiej (tabela 7). Głównym powodem był wspomniany już wzrost wartości talara do 90 krajcarów, który dodatkowo zmuszał do obniżenia zawartości srebra w drobnych monetach. Ponadto ordynacja ustaliła wartość orta na poziomie 18 groszy, a szeląga na poziomie ¼ grosza. Dobre jakościowo monety okazały się podatne na spekulacje rynkowe, a klęski i straty zadane przez wojska moskiewskie, szwedzkie i kozackie zmusiły Rzeczpospolitą do emisji pieniądza kredytowego. W 1658 roku po raz kolejny wprowadzono ujednolicającą ordynację menniczną, ale konieczność zapłaty zaległego żołdu dla armii i niedostateczne wpływy podatkowe doprowadziły do wielkiej emisji niskowartościowych miedzianych szelągów. Kolejnym ciosem dla gospodarki była emisja złotych Tymfa w 1663 roku – monet o nominale 30 groszy i wartości kruszczowej mniejszej niż połowa ich wartości nominalnej. Problem monet niepewnej wartości został rozwiązany dopiero w 1717 roku⁷³.

⁷¹ Złoty polski został zrównany ze złotym cesarskim, grosz odpowiadał 2 krajcarom, trojak – 6 a szóstak 12 (Mikołajczyk 1983a, s. 112).

⁷² Mikołajczyk 1983a, s. 112-129; Żabiński 1981, s. 107-117.

⁷³ Żabiński 1981, s. 119-132.

Tabela 6. System monetarny Stefana Batorego i ordynacje mennicze Zygmunta III Wazy (Żabiński 1981, tab. 60, 65).

Data ordynacji	Nominał	Wartość w groszach	Ciężar (g)	Próba		Zawartość czystego srebra (g)
				Łutów	‰	
1580	talar	35	28,829	XIII ½	843,750	24,324
	półtalar	17 ½	14,414	XIII ½	843,750	12,162
	szóstak	6	4,881	XIII ½	843,750	4,118
	trojak	3	2,440	XIII ½	843,750	2,059
	grosz	1	1,904	V ¾	359,375	0,684
	półgrosz	½	0,952	V ¾	359,375	0,342
	szeląg	⅓	1,134	II ⅞	179,687	0,204
	ternar	⅙	0,567	II ⅞	179,687	0,102
	dwudenar	⅙	0,747	I ½	93,750	0,070
	denar	⅙ ₁₈	0,373	I ½	93,750	0,035
1604	szóstak	6	4,468	XIII ½	843,750	3,770
	trojak	3	2,234	XIII ½	843,750	1,885
	grosz	1	1,580	V ¾	359,375	0,571
	szeląg	⅓	0,530	II ¾	171,875	0,091
1609	ort	10	6,958	XIV	875,000	6,089
1612	denar	⅙	0,336	I ¼	78,125	0,026
1614	półtorak	1 ½	1,576	VII ½	468,750	0,739
1615	ort	10	6,726	XIII ½	843,750	5,676
1616	ort	10	6,427	XIII	812,500	5,222
	szóstak	6	3,844	XIII	812,500	3,123
	trojak	3	1,922	XIII	812,500	1,561
1619	półtorak	1 ½	1,230	VI ½	406,250	0,500
1620	talar lekki	40	20,180	X	625,000	12,612
	półtalar	20	10,090	X	625,000	6,306
1621	ort	16	7,207	XI	678,500	4,955
1623	ort	16	7,207	XI	678,500	4,955
	szóstak	6	4,036	VII ¼	453,125	1,829
	trojak	3	2,018	VII ¼	453,125	0,914
	półtorak	1 ½	1,201	VI	375,000	0,450
	grosz	1	1,045	IV ½	281,250	0,294
	szeląg	⅓	0,672	II	125,000	0,084
	ternar	⅙	0,448	I ½	93,750	0,042
	denar	⅙ ₁₈	0,336	⅔	41,660	0,014
1627	talar	80	28,829	XIV	875,000	25,225
	półtalar	40	14,414	XIV	875,000	12,612
	ćwierćtalar	20	7,207	XIV	875,000	6,306

Jak wspomniano, w skarbie są 23 monety Zygmunta III. Na drobniejszych monetach król podpisany jest krótkim tytułem: *Sigismundus III Dei gratia rex Poloniae, magnus dux Lituaniae* („Zygmunt III z Bożej łaski król Polski, wielki książę Litwy”), podczas gdy na rewersie umieszczono oznaczenie nominału lub – w przypadku półtoraków – praktycznie beztreściowy napis *Moneta nova Regni Poloniae* („nowa moneta Królestwa Polskiego”). Orty, których ikonografia wzorowana była na talarach, z talarów również przejęły napisy z rozbudowaną na obie strony tytulaturą: *Sigismundus III Dei gratia rex Poloniae, magnus dux Lituaniae, Russiae, Prussiae, Masoviae, Samogitiae, Livoniaeque nec non Suecorum, Gotorum Vandalorumque haereditarius rex* („...król Polski, wielki książę Litwy, Rusi, Prus, Mazowsza, Żmudzi i Inflant, jako też dziedziczny

król Szwedów, Gotów i Wandalów”). Na monetach gdańskich nawet w krótszych legendach starano się zmieścić tytuł pruski ze względu na położenie miasta w Prusach Królewskich. Jak widać w tabeli 8, w skarbie z Osieczowa przeważają monety wybite w 1623 i 1624 roku. W większości przypadków widać, że wagi są nieco – a w przypadku półtoraków i groszy znacznie – niższe od zakładanych w ordynacjach. Po części może to być rezultat obiegu i seigerowania (wybierania z obiegu co cięższych monet) do coraz niższego standardu wagowego, jak to zauważono analizując skarby polskie i litewskie⁷⁴, jednak nie tylko. Większość monet (14 sztuk) została wybita w Bydgoszczy (tabela 9). W tej mennicy, zgodnie

⁷⁴ Aleksiejūnas, Paszkiewicz 1995, s. 115-116.

Tabela 7. Ordynacje mennicze Jana Kazimierza (Żabiński 1981, tab. 74).

Data ordynacji	Nazwa monety	Wartość w groszach	Ciężar (g)	Próba		Zawartość czystego srebra (g)
				Łutów	‰	
1650	talar	90	28,838	XIV	875,0	25,232
	ort	18	5,607	XIV	875,0	4,906
	szóstak	6	1,869	XIV	875,0	1,635
	trojak	3	0,934	XIV	875,0	0,817
	dwojak	2	1,246	VII	437,5	0,545
	grosz	1	0,623	VII	437,5	0,272
	szeląg	¼	2,623	czysta miedź		–
1652	szóstak	6	3,845	VII	437,5	1,682
	trojak	3	2,019	VI	375,0	0,757
	półtorak	1 ½	1,009	VI	375,0	0,378
	grosz	1	1,009	IV	250,0	0,252
	szeląg	⅓	0,561	II	150,0	0,070
1654	ort	18	6,726	XI	687,5	4,626
1656	ort	18	6,308	XI	687,5	4,337
	szóstak	6	3,809	VI	375,0	1,429
1657	ort	18	5,312	XII	750,0	3,984
	szeląg	⅓	0,672	I ½	93,5	0,062
1658	ort	18	6,308	X	625,0	3,943
	szóstak	6	3,480	VI	375,0	1,305
	trojak	3	1,682	VI	375,0	0,631
	półtorak	1 ½	1,087	IV ½	281,3	0,306
	grosz	1	0,815	IV	250,0	0,204
1659	szeląg	⅓	1,346	czysta miedź		–
1663	złoty – tymf	30	6,726	VIII	500,0	3,363
1665	szeląg	⅓	0,672	I ¹⁹ / ₃₂	80,8	0,054

Tabela 8. Podział monet Zygmunta III ze względu na datę wybicia i nominal.

Nominał	Rok	Liczba	Średnia waga (g)	Waga wg ordynacji (g)
Trojak	1619	1	1,98	1,922
Półtorak	1621	1	0,88	1,230
Ort	1621	1	6,93	7,207
Półtorak	1623	3	0,90	1,201
Ort	1623	3	6,61	7,207
Grosz	1624	1	0,73	1,045
Półtorak	1624	4	0,93	1,201
Ort	1624	1	5,46	7,207
Grosz	1625	1	0,80	1,201
Półtorak	1625	1	0,71	1,201
Szóstak	1625	3	3,62	4,036
Ort	1626	1	6,79	7,207
Szóstak	1626	1	3,53	4,036

Tabela 9. Podział monet Zygmunta III na mennice i daty wybicia.

Mennica	Rok	Nominał	Liczba
Bydgoszcz	1621	ort	1
Bydgoszcz	1621	półtorak	1
Bydgoszcz	1623	ort	2
Bydgoszcz	1623	półtorak	3
Bydgoszcz	1624	grosz	1
Bydgoszcz	1624	ort	1
Bydgoszcz	1624	półtorak	4
Bydgoszcz	1625	półtorak	1
Gdańsk	1623	ort	1
Gdańsk	1625	grosz	1
Gdańsk	1625	ort	1
Gdańsk	1627	grosz	1
Kraków	1619	trojak	1
Kraków	1625	szóstak	3
Kraków	1626	szóstak	1

z informacjami A. Mikołajczyka, dochodziło do fałszowania wag monet i od 1624 roku z grzywny bito 350-370 szelągów zamiast przepisanych 300 z jednej grzywny, co dawało mennicy ok. 2 złote nielegalnego zysku i 218-224 grosze zamiast 193, z czego nielegalnie wpływał 1 złoty⁷⁵.

⁷⁵ Mikołajczyk 1983a, s. 128-129.

Monety Jana Kazimierza są znacznie liczniej reprezentowane w skarbie. Najstarsze z nich to dwugrosz koronny z 1651 roku wybity w Bydgoszczy (nr kat. 236) i grosz litewski z 1652 roku wybity w Wilnie (nr kat. 235). Prócz nich, w skarbie są 32 szóstaki i 18 ortów. Tytułatura królewska na nich stereotypowo wymienia Polskę i Szwecję, na ortach i groszu litewskim również Litwę, a na ortach gdańskim i toruńskim – Prusy. Szóstaki pochodzą z lat 1660-1663 (tabela 10) z przewagą 1662 roku (17 sztuk). W tabeli widać, że średnie wagi są niższe o niecałych 10% względem ordynacji. Podobnie jak przy monetach Zygmunta III, widać wyraźną przewagę monet z mennicy bydgoskiej (22 egzemplarze). W przypadku ortów sytuacja ma się nieco inaczej (tabela 11). Widać większą rozpiętość chronologiczną (1654-1663) i wagową – im monety młodsze, tym lepiej odpowiadają stopie menniczej, a nawet ją przewyższają (monety z lat 1662-1663). Są to jednak monety pojedyncze i trzeba mieć na uwadze, że w czasie emisji mogły trafić się cięższe egzemplarze. Oba orty gdańskie z 1656 roku (nr kat. 281 i 282) zostały wybite jedną parą stempli (awers i rewers).

Wśród monet polskich zwraca uwagę stosunkowo znaczny udział monet Jana Kazimierza sprzed obniżenia standardu menniczego w 1656 roku. Nie wskazuje to jednak koniecznie na selekcję monet przeznaczonych do odłożenia w skarbie, lecz na krótki czas, jaki upłynął od ich wybicia do ukrycia całego zespołu.

Tabela 10. Waga szóstaków Jana Kazimierza.

Rok	Liczba	Średnia waga (g)	Waga wg ordynacji (g)
1660	2	3,41	3,48
1661	8	3,18	3,48
1662	17	3,16	3,48
1663	5	3,25	3,48

Tabela 11. Waga ortów Jana Kazimierza.

Rok	Liczba	Średnia waga (g)	Waga wg ordynacji (g)
1654	2	5,24	6,76
1655	4	5,59	6,76
1656	2	5,80	6,3
1657	1	5,47	5,3
1658	4	6,12	6,3
1659	3	6,03	6,3
1660	0		6,3
1661	0		6,3
1662	1	6,87	6,3
1663	1	6,54	6,3

2.10. Monety pruskie

Opisując monety polskie, należy wspomnieć o monetach Prus. Jeszcze w XVII wieku były one silnie powiązane z Rzeczpospolitą. Reforma Stefana Batorego z 1580 roku (tabela 6) została w Prusach Książęcych wprowadzona sześć lat później z niewielkimi odchyleniami, dotyczącymi zawartości srebra. Około 1614 roku zaczęto bić pruskie półtoraki nazywane *Dreipölder*.

W lipcu 1626 roku Szwedzi zajęli Elbląg i umieścili tam siedzibę szwedzkich władz okupowanych Prus. Ordynacją z lipca kolejnego roku Gustaw II Adolf (1611-1632) wznowił działalność mennicy miejskiej, nieczynnej od 1557 roku⁷⁶, a wkrótce potem także uruchomiono w mieście mennicę królewską⁷⁷. Cztery miesiące później, 23 listopada 1627 roku, sejm Rzeczypospolitej zakazał bicia drobnej monety na terenie Rzeczypospolitej⁷⁸. W Elblągu produkcja ruszyła w lipcu następnego roku, gdy mennicę wydzierżawił Marsilius Philipson. Philipson bił monety oparte na polskim systemie pieniężnym, tzn. orty, trojaki, półtoraki, grosze i szelągi, jednak o zdecydowanie niższej próbie (orty o $\frac{1}{5}$, trojaki o $\frac{1}{3}$, półtoraki i grosze o $\frac{1}{4}$, a szelągi aż o prawie $\frac{1}{2}$). Z tego powodu już pod koniec 1630 roku Gdańsk zakazał obiegu tych monet na terenie miasta, w 1632 roku wydano podobny zakaz w Prusach Książęcych, a w samym Elblągu doszło do protestów przeciw spodlonym pieniądzom. W 1633 roku zakaz obiegu wydał Sejm Rzeczypospolitej. Mimo to monety w Elblągu bito aż do wycofania się Szwedów w 1635 roku. Wówczas to Philipson zaproponował założenie mennicy w Słupsku, jednak ostatecznie otwarto drugą mennicę w Rydze⁷⁹.

Prusy Książęce, w przeciwieństwie do Rzeczypospolitej, odniosły znacznie mniejsze straty podczas *Kipper- und Wipperzeit*, przez co nie były tam potrzebne tak znaczące reformy monetarne. W 1653 roku przeprowadzono reformę monetarną nawiązującą do polskiej z 1650 roku, jednak również z zachowaniem pewnych odrębności. W wyniku reformy w 1653 roku Fryderyk Wilhelm wprowadził ort o nominale 18 groszy⁸⁰ i wartości $\frac{1}{5}$ talara. W 1657 roku, w wyniku podpisania traktatów wewławsko-bydgoskich, dynastia Hohenzollernów uzyskała suwerenność na terenie Prus Książęcych i zerwała zależność lenną od Rzeczypospolitej. Jedynym śladem dawnej zależności miało być składanie przez stany pruskie królowi polskiemu i Rzeczypospolitej hołdu tzw. ewentualnego (na wypadek wygaśnięcia dynastii pruskiej) w momencie obejmowania władzy przez nowego księcia w Prusach⁸¹. W 1660 roku, w wyniku kolejnej ordynacji, ort stał się nieco lżejszy, przy jednoczesnym niewielkim podniesieniu zawartości srebra. W kolejnych latach pruskie mennictwo stopniowo zaczęło skłaniać się ku systemowi niemieckiemu⁸², jednak moneta drobna aż do XIX wieku opierała się na polskim groszu srebrnym sprzed emisji złotych Tymfa i szelągów miedzianych Boratyniego. Dzięki temu pruski grosz pozostawał mniej więcej równy śląskiemu krajcarowi, co wyraźnie – jak świadczą znaleziska – ułatwiało kontakty monetarne między obydwojoma krajami⁸³.

W skarbie z Osieczkowa były dwie monety z czasów okupacji szwedzkiej Elbląga. Obie to półtoraki: Gustawa II Adolfa i Krystyny (1632-1654), wzorowane na monetach polskich, lecz wyróżnione napisem z imieniem i tytułem królewskim: *rex Sueciae* lub *regina Sueciae* i po drugiej stronie z nazwą Królestwa Szwedzkiego zamiast Polskiego: *Moneta nova regni Sueciae*.

76 Paszkiewicz 2013a, s. 228.

77 Gumowski 1946, s. 48-49.

78 Opozda 1975, s. 100.

79 Gumowski 1946, s. 54; Mikołajczyk 1983a, s. 106.

80 Od wartości pochodzi jego zwyczajowa nazwa – osiemnastak (*Achtzehner*).

81 Wiadomo, że ostatni taki hołd odbył się w 1698 roku (Gierowski 1983, s. 236).

82 Mikołajczyk 1983a, s. 109, 171, Żabiński 1981, s. 163-165, tab. 100.

83 Paszkiewicz 2013a, s. 271.

Monety Prus Książęcych reprezentowane są przez cztery egzemplarze. Trzy z nich to monety Jerzego Wilhelma (1619-1640) z mennicy królewskiej. Pierwsza to półtorak z 1626 roku (nr kat. 292) o wadze 0,94 g. Zgodnie z ordynacją z 1621 roku powinien on ważyć 1,19 g⁸⁴. Patrząc na monetę bardzo łatwo zauważyć podobieństwo do polskich półtoraków – różnią się jedynie inskrypcjami otokowymi i niektórymi figurami obecnymi na tarczy (zamiast Snopka jest berło cesarskie, znak godności arcypodkomorzego Rzeszy). Bardzo skrócona tytulatura wokół herbu oznacza: *Georgius Wilhelmus marchio Brandenburgiae Sacri Romani Imperii Elector* („Jerzy Wilhelm, margrabia brandenburski, elektor Świętego Cesarstwa Rzymskiego”). Kolejne dwie monety to orty z 1621 (nr kat. 293) i 1624 roku (nr kat. 294). Zgodnie z ordynacją z 1621 roku, wprowadzającą ten nominal, powinny ważyć 7,21 g, natomiast ważą kolejno 6,15 i 5,43 g. Podobnie jak na początku w Polsce, orty pruskie przedstawiały nieco zredukowaną treść talarów – stąd rozbudowana legenda niemiecka: *...von Gottes Gnaden Marggraf zu Brandenburg, des Heiligen Römischen Reichs ErtzCämmerer und Churfürst, in Preußen, zu Göllich, Cleve, Berge Hertzog* („...z Bożej łaski margrabia Brandemburgii, arcypodkomorzy i elektor Świętego Cesarstwa Rzymskiego, książę w Prusach, na Jülichu, Kliwii, Bergu”). Ostatnią monetą pruską w skarbie jest ort Fryderyka Wilhelma (1640-1688) z 1661 roku (nr kat. 295), również wybity w Królewcu. Moneta o wadze 6,31 g (przy zakładanych w ordynacji z 1660 roku 6,73 g), nosi jeszcze wyraźne ślady zależności od Rzeczypospolitej w postaci zygmuntońskiego monogramu S na piersi pruskiego Orła (ryc. 12). Dotychczas taki ort z tego roku nie był znany. Rzecz ta jest tym bardziej zagadkowa, że znane są emisje ortów z tego roku bez litery S na piersi. Jak widać, pewne elementy zależności od Polski zanikały stopniowo.

2.11. Monety inflanckie

Do XVI wieku Inflantami władał miejscowy odłam Zakonu Krzyżackiego. Krzyżacy inflanccy sekularyzowali się w 1561 roku, zaś w wyniku związanych z tym walk Zygmunt August podzielił kraj na Kurlandię, oddaną w lenno Kettlerom, dynastii założonej przez ostatniego mistrza zakonnego, oraz resztę, która przypadła Rzeczypospolitej. Ze względu na dogodnie położenie handlowe, w Inflantach obiegały monety krajów nadbałtyckich oraz dawne monety krzyżackie i biskupie bite wedle lokalnego, inflanckiego systemu. Do tego systemu należały też kredytowe monety, które Zygmunt August nakazał wybić na opłacenie wojsk najemnych, walczących podczas zajmowania kraju. W wyniku reformy Stefana Batorego, przeprowadzonej w 1580 roku, mennica ryska zaczęła bić monety na stopę polską⁸⁵. Analiza statystyczna przeprowadzona przez A. Mikołajczyka wykazuje, że z mennicy ryskiej w latach 1577-1601 pochodziło aż 62,96% szelągów wybitych w Rzeczypospolitej. Udział Rygi nieznacznie zmalał do 58,15% w latach 1602-1622. Patrząc na bardzo mały (poniżej 1% każdego nominalu) udział mennicy ryskiej w emisji monet z początku XVII wieku, wyraźnie widać, że specjalizowała się ona w mo-

necie najdrobniejszej⁸⁶. W 1621 roku szwedzkie wojska zajęły Rygę, ale aż do pokoju oliwskiego w 1660 roku Rzeczpospolita nie zrzekła się suwerenności nad miastem. Pod panowaniem szwedzkim mennica nadal emituje monety według systemu polskiego. Monety te, nie ograniczane polskimi ordynacjami, bite są ze srebra gorszej próby, co powoduje, że masowo napływają na tereny Rzeczypospolitej. Ich napływ zatrzymał się dopiero w 1662 roku, kiedy polski rynek został zalany miedzianymi szelągami Tytusa Liwiusza Boratyniego⁸⁷.

Ryc. 12. Ort pruski z 1661 roku z monogramem Zygmunta I na piersi orła (nr kat. 295). Fot. Ł. Sroka

⁸⁶ Mikołajczyk 1983a, s. 121, 126.

⁸⁷ Paszkiewicz 2013a, s. 241.

⁸⁴ Żabiński 1981, tab. 100.

⁸⁵ Żabiński 1981, s. 106-107, 184-186.

W skarbie są trzy monety z czasów szwedzkiej okupacji Rygi. Wszystkie trzy to półtoraki (nr kat. 287-289), bite na podobieństwo monet polskich. Wybito je w latach 1623-1624, czyli w czasie działalności mincmistrza Martina Wulffa⁸⁸. Na awersie przedstawiają pięciopolową tarczę herbową Szwecji oraz imię władcy (*Gustavus Adolphus Dei gratia rex Sueciae*, „Gustaw Adolf z Bożej łaski król Szwecji”) w otoku, na rewersie zaś jabłko panowania i legendę mówiącą, że jest to „nowa moneta miasta Rygi” (*moneta nova civitatis Rigensis*). Zgodnie z reformą z 1623 roku monety te powinny ważyć 1,201 g⁸⁹, w rzeczywistości jednak ich ciężar wynosi odpowiednio 1,086 g, 1,019 g i 0,819 g. Jak widać, monety inflanckie znajdujące się w osieczowskim skarbie były monetami podwartościowymi.

3. Skarb z Osieczowa na tle innych skarbów z terenu Śląska (1648-1675)

Na tle innych skarbów z terenu Śląska, skarb z Osieczowa mocno się wyróżnia. Analizując wszystkie znaleziska gromadnie wziętem pod uwagę okres od 1648 roku, czyli podpisania pokoju westfalskiego, do 1675 roku, czyli śmierci ostatniego przedstawiciela dynastii Piastów Śląskich. Literatura wymienia 19 skarbów odkrytych na Śląsku (tabela 12). Część z nich to znaleziska dokonane przed II wojną światową, które niestety nie dotrwały do obecnych czasów.

Cechą wspólną większości z tych znalezisk, których skład jest nam znany, jest zawartość monet polskich i śląskich (zarówno książęcych, jak i cesarskich), co, biorąc pod uwagę obszar depozycji, nie powinno dziwić. W większości przypadków są to skarby zawierające monety srebrne, w czterech – srebrne i złote (Strzelin IV – *tpq* 1650, Bolków II – *tpq* 1659, Sadowice – *tpq* 1655 i Głogów – *tpq* 1664), a w jednym złote (Janice – *tpq* 1656). Wiemy również, że w czterech z tych depozytów zanotowano obecność monet saskich, tj. w skarbie Bolków II (kilka talarów), Głogów, Zakrzów (*tpq* 1669 – dwie monety talarowe) i Raszowa (*tpq* 1673 – jeden talar). Podobnie sytuacja ma się z niderlandzkimi patagonami – ich obecność została zanotowana jedynie w czterech depozytach: Bolków II, Głogów, Zakrzów i Raszowa, czyli tych samych, co w przypadku monet saskich.

Ze względu na to, że wspomniane cztery skarby mają cechy wspólne, omówimy pokrótce każdy z nich. Pierwszy, Bolków II, odkryty został w 1924 roku przy przebudowie górnej części ówczesnej Wüthestraße, czyli dzisiejszej ulicy Reymonta⁹⁰. W zniszczonym lnianym woreczku znaleziono wiele monet srebrnych i co najmniej jedną złotą. Najstarszy był najprawdopodobniej talar Piotra Ernesta I i Brunona II (1546-1604) z hrabstwa Mansfeld, wybity w 1589 roku. Wiemy, że prócz niego były również monety polskie Zygmunta III z lat 1621-1625, dużo monet różnych nominałów z krajów habsburskich z lat 1620-1625, dwa niderlandzkie talary (patagony?⁹¹) Alberta i Izabeli z 1616 (?) roku

i Filipa IV⁹² z 1636 roku, talar (?) z Zelandii z 1602 roku, saskie talary (?) Krystiana II, Jana Jerzego I i Augusta (1591-1611) z 1595 roku oraz Jana Jerzego I z 1625⁹³ i 1630 roku, moneta miejska Bazylei z 1631 roku a także różne monety śląskie z lat 1620-1625. Moneta złota to saski *Sophiendukat* z datą 1616, być może zimmobilizowaną⁹⁴. Najmłodszą monetą jest 15-krajarówka Ludwika IV Legnickiego, bita od 1659 roku, wyraźnie izolowana czasowo od reszty z lat 1589-1640⁹⁵. Podobnie, jak depozyt z Osieczowa, skarb ten nie zawierał monet węgierskich. Warto zwrócić uwagę na dość oryginalny skład tego skarbu: monety srebrne oraz złote w większości z czasów *Kipper- und Wipperzeit*, co można tłumaczyć ich wysokim nominałem, który nie podlegał inflacji. Ponieważ moneta złota była przeznaczona na dary chrzestne, a nie do obiegu pieniężnego, możliwy jest też szczególny, nie tylko pieniężny charakter całego skarbu.

Drugi skarb odkryto podczas badań archeologicznych starego miasta w Głogowie w 2004 roku, między ulicami Garncarską, Długą i Kotlarską. Pod podłogą jednej z kamienic odkryto fragment złotego łańcucha oraz ponad 5596 (5597 lub 5599?) monet⁹⁶. W skład skarbu wchodzi 273 złote monety, 439 (lub 438) talarów i ich części oraz 4885 (lub 4888) drobniejszych monet z lat 1497-1664. Są to monety śląskie, cesarskie, polskie, pruskie, szwedzkie, niderlandzkie, francuskie, niemieckie, a także złote monety weneckie, tureckie czy siedmiogrodzkie. Najstarsze są dukaty miasta Hamburga z 1497 roku, a najmłodszą 3 krajcary tyrolskie Ferdynanda Karola (1646-1662) z 1658 roku. W składzie depozytu można wyróżnić m.in. półtoraki koronne Zygmunta III, ryskie i elbląskie, a także dość rzadką trzykrajcarówkę Władysława IV, wybitą w Opolu w 1647 roku⁹⁷.

92 W Inwentarzu (Męclewska, Mikołajczyk 1991, s. 49) opisane są: talar (?) Alberta i Elżbiety z 1626 roku i talar (?) Filipa IV z 1636 roku. Jak widać jednak, musiał się wkraść błąd, gdyż rządy Alberta i Elżbiety skończyły się w 1621 roku. Błąd ten popełnił już autor informacji źródłowej, mocno bałamutnej. Ponieważ jednak odczytał na monecie rzeczywiste imiona i tytuły emitentów (mimo że ich nie zrozumiał; zob. Göthert 1934) założyłem, że błędnie odczytał niską i tłustą cyfrę „1” w dacie jako „2”. Notka Męclewskiej i Mikołajczyka dodała nowe omyłki: skarb znaleziono nie w 1834, a w 1924 roku, cytowany autor zaś nazywał się Oswald Göthert, nie G. Oswald. Korekty wymaga też *tpq*: 1659, nie 1653 (zob. dalej).

93 Göthert 1934, s. 693: „Jul. Clemenz, Joh. Georg. Herzöge von Sachsen 1625”. To jawnie błędne określenie powtórzono w Inwentarzu (Męclewska, Mikołajczyk 1991, s. 50), ale słusznie zaznaczono wątpliwości. Prawdopodobnie i tu Göthert nie zrozumiał legendy na monecie i owi Juliusz i Klemens to księstwa Jülich i Kleve z saskiej tytułatury elektorskiej, a moneta pochodzi z czasów Jana Jerzego I.

94 Dotychczasowa literatura nie rozpoznała tej monety, a jest to po części możliwe na podstawie opisu Götherta: „Eine Geldmünze [*sic!*] aus dem Jahre 1616 mit der Beschriftung: Wol dem der Freud an sein Kindern erlebt. Hilf Du heilige Dreifaltigkeit” (Göthert 1934, s. 693). Taki *Sophiendukat*, oryginalnie moneta pamiątkowa wybita na zlecenie elektorowej Zofii dla jej dzieci, był wybijany w Dreźnie z niezmienną datą do XIX wieku jako popularny dar chrzestny. Wersja „Kindern”, a nie „Kind”, wskazywałaby, że było to oryginalne bicie z 1616 roku, ale autor był daleki od precyzji. Por. Schrötter 1970, s. 635-636.

95 Göthert 1934, s. 693: „Große Münze, Ludwigus Herzog von Schlesien, Liegnitz, Brieg-Goldberg. (Schlesischer Adler)”. Nie mógł to być talar, jak sądzili Męclewska i Mikołajczyk, bo talary Ludwika IV miały czteropolowe tarcze, a jedynie 15-krajarówka typu bitego w latach 1659-1663 (zob. Kopicki 1982, s. 154).

96 Mimo odkrycia podczas badań archeologicznych, „kilka” monet zostało zagarniętych przez osoby prywatne (informacja ustna M. Grochowskiej-Jasnos).

97 Grochowska-Jasnos 2004; 2020.

88 Ahlström, Almer, Jonsson 1980, s. 31.

89 Żabiński 1981, s. 113.

90 W oryginalnej publikacji skarbu prawdopodobnie błędna wersja „obere Wuthestraße” (Göthert 1934, s. 692). Dziękujemy za identyfikację panu Dawidowi Maciejczukowi.

91 Część monet była, wedle Götherta (1934, s. 692), wielkości pięciomarkówek, co w odniesieniu do daty sporządzenia opisu oznaczałoby średnicę ok. 35 mm, zatem półtalary. Półtalary jednak w skarbach talarowych z XVII wieku są zwykle mniej liczne od pełnych talarów.

Tabela 12. Skarby monet z lat 1648-1675 odkryte na Śląsku.

lp.	Miejscowość	Rok odkrycia	Liczba monet	tpq	Literatura
1	Koźle, cz. Kędzierzyna-Koźla, pow. loco	1970	znane 125	1648	Męclewska, Mikołajczyk 1983, poz. 651
2	Starczówek, pow. Żąbkowice	1896	ponad 600	1650	Męclewska, Mikołajczyk 1991, poz. 766
3	Strzelin IV, pow. loco	przed 1911	59	1650	Męclewska, Mikołajczyk 1991, poz. 767
4	Sadowice, pow. Wrocław	Przed 1940	24	1655	Męclewska, Mikołajczyk 1991, poz. 832
5	Strzegom II, pow. Świdnica	Przed 1940	214	1655	Męclewska, Mikołajczyk 1991, poz. 834
6	Janice, pow. Lwówek Śląski	Przed 1940	50	1656	Męclewska, Mikołajczyk 1991, poz. 841
7	Bolków II, pow. Jawor	1924	wiele (?)	1659	Męclewska, Mikołajczyk 1991, poz. 783
8	Bystrzyca, pow. Olawa	1928	ok. 800	1664	Męclewska, Mikołajczyk 1991, poz. 969
9	Grzegorzów II, pow. Strzelin	1889	ok. 2000	1664	Męclewska, Mikołajczyk 1991, poz. 970
10	Głogów, pow. loco	2004	5596	1664	Grochowska-Jasnos 2004
11	Chełmsko Śląskie, pow. Kamienna Góra	1905	ok. 150	1665	Męclewska, Mikołajczyk 1991, poz. 975
12	Lutomia II, pow. Świdnica	1934 (?)	500-700	1665 (lub 1700)	Męclewska, Mikołajczyk 1991, poz. 983
13	Opole, pow. loco	1966	ok. 130	1665	Męclewska, Mikołajczyk 1991, poz. 988
14	Sobótka II, pow. Wrocław	1921	41	1667	Męclewska, Mikołajczyk 1991, poz. 1081
15	Zakrzów, pow. Kędzierzyn-Koźle	ok. 1870	znane 793	1669	Męclewska, Mikołajczyk 1991, poz. 1100
16	Chocianowice, pow. Polkowice	ok. 1934	781	1670	Męclewska, Mikołajczyk 1991, poz. 1101
17	Świdnica II, pow. loco	1899	1438	1671	Męclewska, Mikołajczyk 1991, poz. 1108
18	Raszowa, pow. Opole	1965	znane 11	1673	Męclewska, Mikołajczyk 1991, poz. 1113
19	Bukowinka, pow. Oleśnica	1957	znane 301	1674	Męclewska, Mikołajczyk 1991, poz. 1114

Trzeci skarb, odkryty w Zakrzowie w latach 70. XIX wieku, jest znacznie lepiej opisany i dużo bardziej zróżnicowany, zarówno chronologicznie, jak i pod względem nominałów. Wiemy, że odkryto go w glinianym naczyniu i opisano 793 monety z nieznanej liczby całości. Najstarszym numizmatem jest półgrosz koronny Kazimierza Jagiellończyka (1447-1492) bez daty. Kolejne polskie monety to przekrój nominałów od talarów po grosze Zygmunta III i Jana Kazimierza, z dużą (91 egzemplarzy) liczbą trzykrajcarówek Zygmunta III z lat 1616-1618. Następną dużą grupą są monety cesarskie, głównie trzykrajcarowe, zaczynające się od Rudolfa II (1576-1612) – jeden egzemplarz z Austrii, przez Ferdynanda II i Ferdynanda III – monety austriackie, czeskie, karyńskie, styryjskie i śląskie, po Leopolda I – trzy- i piętnastokrajcarówki z mennicy wrocławskiej. W składzie depozytu znalazła się również grupa monet książąt śląskich – Jerzego III, Krystiana i Ludwika IV, a także kilka patagonów Alberta i Elżbiety oraz Filipa IV. Ponadto, podobnie jak w skarbie z Osieczowa, odnotowano pojedyncze monety cieszyńskie, opolsko-raciborskie, pruskie, saskie, salzburskie, szwajcarskie, szwedzkie, hrabstwa Schlick oraz tyrolskie. I w tym depozycie nie zanotowano monet węgierskich. Prócz nich znajdowały się pojedyncze monety innych księstw i biskupstw.

Czwartym, najmłodszym skarbem jest depozyt z Raszowej, odkryty w 1965 roku. Nie wiemy, jaki był jego pierwotny inwentarz, wiemy jedynie, że ukryty był w glinianym naczyniu. Znalezione 11 monet, w większości patagonów Alberta i Elżbiety oraz Filipa IV. Najstarszą znaną monetą jest talar Zakonu Krzyżackiego z Mergentheim w Szwabii, wybity w 1603 roku, podczas panowania Maksymiliana Austriackiego (1590-1618). Wiemy ponadto o jednym czeskim talarze Ferdynanda II z 1624 roku, jednej morawskiej 150-krajcarówce z 1622 roku, saskim talarze Jana Jerzego I z 1637 roku, „patagonie” (w rzeczywistości rijksdaalderze)

z Geldrii z 1611 roku i Fryzji Zachodniej z 1621 roku. Najmłodszy jest natomiast flandryjski patagon Karola II (1665-1700) z 1673 roku. W znanym fragmencie skarbu występują jedynie grube monety srebrne.

Jak widać na powyższych przykładach, mimo podobieństw chronologicznych i nominałowych, tylko skarb z Zakrzowa może być porównywany z opisywanym tu skarbem z Osieczowa. Mimo blisko dwukrotnej różnicy wielkości (793 opisane monety w Zakrzowie i 488 w Osieczowie) skład obu jest zbliżony. W każdym z nich występują niderlandzkie patagony, monety polskie, śląskie i cesarskie podobnych emitentów. W obu znajdują się również monety polskie z lat 1650-1652, w Osieczowie dwie, w Zakrzowie 15. W obu także brakuje monet węgierskich, obiegających w owym czasie obszar Śląska, a znanych choćby ze skarbów z: Chełmska Śląskiego (pow. kamiennogórski), Chocianowca (pow. polkowicki) czy Bukowinki (pow. oleśnicki)⁹⁸. W skarbie z Osieczowa było więcej patagonów, których niewielka liczba w skarbie z Zakrzowa uzupełniona jest talarami. Widać również wyraźną różnicę w postaci braku groszy saskich w Zakrzowie i braku trzykrajcarówek Zygmunta III w Osieczowie. Trzykrajcarówki Zygmunta były specjalną emisją monet przeznaczonych do handlu ze Śląskiem, równowartych półtorakom tego władcy⁹⁹. Najważniejszą różnicą między tymi depozytami jest jednak obecność groszy praskich w skarbie z Osieczowa.

W tym miejscu warto także wspomnieć o skarbie 461 monet odkrytym w 2016 roku w pobliżu wsi Płchůvky (powiat Ústí nad Orlicą). Mimo, iż nie znaleziony na Śląsku, wykazuje bardzo podobny skład do skarbu osieczowskiego. Podobnie jak w Osieczowie, złożony

⁹⁸ Męclewska, Mikołajczyk 1991, s. 95, 118, 121.

⁹⁹ Żabiński 1981, s. 151.

był z dwóch zespołów – 169 groszy praskich ukrytych po 1547 roku oraz 292 monet z różnych krajów, ukrytych po 1616 roku. Na zawartość drugiego zespołu składają się w większości monety trzykrajcarowe (246 sztuk) z niewielkim udziałem groszy (22 sztuki) i talarów (6 sztuk)¹⁰⁰. Skład tego skarbu wskazuje, że zdarzały się sytuacje, gdy odkrywano skarb monet starszych (w obu przypadkach groszy praskich) i deponowano go ponownie wraz z nowszymi monetami.

4. Sytuacja na Śląsku w połowie XVII wieku

Siedemnasty wiek nie był najszczęśliwszym okresem w dziejach Śląska. Tocząca się wojna trzydziestoletnia i związane z nią prześladowania religijne spustoszyły dużą część kraju i spowodowały śmierć wielu jego mieszkańców. Szacuje się, że w wyniku tej wojny Śląsk stracił blisko 500 000 mieszkańców. Zniszczeniu (całkowitemu lub częściowemu) uległo 36 miast, 1095 wsi i 113 zamków¹⁰¹. Poza zniszczeniami, mieszkańcy Śląska musieli ponieść potężne koszty wojny. Mieszkańcy Księstwa Świdnicko-Jaworskiego w latach 1620-1641 zapłacili tytułem podatków, kontrybucji i kwaterunków łącznie 15 905 055 złotych po 60 krajcarów¹⁰². Nie dziwi więc, że podpisany 24 października 1648 roku pokój westfalski wzbudził radość i nadzieję, iż w końcu nastanie długo oczekiwany ład. Najpilniejszym zadaniem stała się odbudowa gospodarki i ponowne zasiedlenie opuszczonych obszarów. Polityka naprawy tego stanu rzeczy zależała od władcy panującego na danym obszarze. Książęta legniccy i brzescy stworzyli dogodne warunki do osadnictwa i rozwoju ekonomicznego. Zupełnie inaczej miała się sytuacja na terenach będących pod bezpośrednim zwierzchnictwem Habsburgów. Ich głównym celem było pozbycie się protestantów i maksymalne wykorzystanie ludności. Skutkowało to dalszym wyludnianiem się terenów i tworzeniem się grup rabusiów¹⁰³.

4.1. Bolesławiec i najbliższa okolica w XVII wieku

Miasto Bolesławiec, położone w Księstwie Jaworskim, rozpoczęło XVII wiek pomyślnie (ryc. 13). Liczba ludności rosła, a gospodarka była ustabilizowana. W 1607 roku podwyższono bramy miejskie. Mimo dobrej sytuacji, wzrastająca liczba przestępstw w Bolesławcu i okolicach sprawiła, że w 1616 roku Rada Miejska wystawiła przed ratuszem pęgierz, krzesło tortur oraz szubienicę. W 1618 roku wybuchła wojna trzydziestoletnia. Już rok później co dwudziesty mężczyzna w mieście został wyznaczony do służby wojskowej¹⁰⁴. Miasto po raz pierwszy splądrowano w 1620 roku. Krótko później mieszkańcy musieli uzbierać 16 030 talarów celem pokrycia kosztów prowadzenia działań wojennych przez Ferdynanda II. Kolejne 2044 talary i dwa wozy bojowe miasto musiało dostarczyć w 1622 roku. W tym samym roku po okolicy zaczął grasować oddział lisowczyków, rabujących i mordujących ludność. W samym mieście wybuchła epidemia dżumy, przyniesionej przez żonę jednego z kwaterujących w mieście żołnierzy.

W efekcie jedna czwarta mieszkańców uciekła do okolicznych wsi i miast, a handel i rzemiosło zamarły. Po opanowaniu zarazy, pod koniec roku, powróciła część mieszkańców, jednak mimo to miasto poniosło ogromne straty (640 zgonów, 130 pustych domów). W 1625 roku wylew Bobru uszkodził część zabudowy i unieruchomił młyn folusznicy. Był to kolejny tragiczny rok dla Bolesławca – zanotowano 170 urodzin i 305 zgonów. Rok później kolejne wojska, tym razem Albrechta z Valdštejna (Wallensteina), zatrzymały się w okolicy, jednocześnie ją rabując. W 1627 roku miasto przestało być wypłacalne i musiało zaciągnąć pożyczkę na spłatę zaległego podatku. Dwa lata później spłonęły biblioteka i zbrojownia. W 1633 roku spłonął kościół św. Jadwigi. W 1634 roku najpierw splądrowały miasto wojska cesarskie, po nich szwedzkie, po których znów wojska cesarskie. W kolejnym roku robiły to wojska węgierskie, a dodatkowo miasto musiało zapłacić 1200 talarów kontrybucji wojskom saskim. W 1635 roku zawarto pokój w Pradze, który spowodował rekatolicyzację i nałożenie kolejnych ciężarów finansowych na mieszkańców Bolesławca. W 1639 Szwedzi, którzy podeszli pod miasto, podpalili je i splądrowali, a mieszkańcy musieli zapłacić im 2000 talarów kontrybucji. Kolejne 480 talarów mieszkańcy zapłacili za odmowę zaciągu 20 młodych mieszczan do wojsk cesarskich. W 1641 roku, na prośbę mieszkańców, Szwedzi zakwaterowali 31 żołnierzy, których miasto musiało utrzymywać. Dodatkowo, mieszkańcy musieli pomagać przy budowie fortyfikacji, a dla ułatwienia obrony miasta Szwedzi spalili 24 domy. Na początku kolejnego roku wojska cesarskie odbiły Bolesławiec, a we wrześniu Szwedzi po raz kolejny je zajęli, zabili ponad 100 mieszkańców, spalili prawie całe miasto i plądrowali je przez dwa tygodnie. Aż do końca wojny miasto przechodziło z rąk do rąk, czemu towarzyszyły rabunki, morderstwa i prześladowania religijne. W 1648 roku zawarto pokój westfalski, jednak wojsko szwedzkie przebywało w mieście dłużej. W 1649 Bolesławiec nawiedziła wyjątkowo sroga zima, która spowodowała śmierć wielu osób, a w kolejnym roku Bóbr znów wylał, niszcząc pola i zabudowę¹⁰⁵.

Rok 1650 stał się początkiem odbudowy miasta ze zniszczeń wojennych (ryc. 14). Zgodnie z przekazami, po zakończeniu wojny trzydziestoletniej miasto zamieszkiwało jedynie 80 mieszkańców. Po wojnie w mieście funkcjonowała jeszcze ewangelicka rada, jednak już w 1652 roku została zamieniona na samorząd katolicki. Jego działalność obejmowała m.in. rekatolicyzację mieszkańców Bolesławca. Spowodowało to migracje, głównie potrzebnych w czasie odbudowy rzemieślników. Na samym początku działalności rady, w połowie 1652 roku, wybuchł wielki pożar, który pochłonął 96 domów i przylegający do miasta las. Uniemożliwiło to kwaterek wojsk, ale nie zwolniło miasta z obowiązku płacenia na utrzymanie wojska stacjonującego w innym miejscu. Odbudowa po ostatnim pożarze zajęła aż 10 lat¹⁰⁶. Mimo przeciwności miasto powoli się odradzało. Przeprowadzony w 1656 roku spis wykazał, że w Bolesławcu mieszka 157 mieszczan. W 1663 roku liczba ta wzrosła do 256 a w 1670 miasto miało już 1520 mieszkańców. Widać więc, że powoli napływała ludność, gotowa osiedlić się w zniszczonym wojną mieście¹⁰⁷.

¹⁰⁰ Militký, Černohorský, Vích 2018.

¹⁰¹ Maleczyński 1963, s. 365.

¹⁰² Maleczyński 1963, s. 365 (błędnie rozwiązuje zapis jako „floreny”; rzeczywistych florenów nie było wówczas na Śląsku w obiegu).

¹⁰³ Korta 2003, s. 306.

¹⁰⁴ Szczepański 1984, s. 185.

¹⁰⁵ Bogacz 2001, s. 68-73.

¹⁰⁶ Zimmermann 1786, s. 164.

¹⁰⁷ Bogacz 2001, s. 73-75; Szczepański 1984.

Ryc. 13. Bolesławiec, renesansowy portal z kamienicy w Dolnym Rynku 8, dziś w ratuszu. Ok. 1580. Fot. H. Goetz (R. Konwiarz, *Alt-Schlesien. Architektur – Raumkunst – Kunstgewerbe*, Stuttgart [1913], s. 60)

Ryc. 14. Bolesławiec, kamienice w Rynku po odbudowie barokowej (wylot ul. Św. Mikołaja). Fot. H. Goetz (R. Konwiarz, *Alt-Schlesien. Architektur – Raumkunst – Kunstgewerbe*, Stuttgart [1913], s. 38)

4.2. Historia Osieczowa

Osieczów jest niewielką wsią położoną ok. 11 km na północny zachód od Bolesławca, przy prawym brzegu rzeki Kwisy. Administracyjnie wieś należy do gminy Osiecznica w powiecie bolesławieckim. Niestety, ze względu na położenie na uboczu, Osieczów nie cieszył się zainteresowaniem badaczy, przez co trudno o informacje na jego temat. Podczas powojennych badań powierzchniowych 200 m na zachód od wsi odkryto krzemienne pozostałości mezołitycznego obozowiska. W 1932 roku w Osieczowie, nad Kisą, nauczyciel Mattausch z Tomisławia odkrył neolityczną, kamienną siekierkę¹⁰⁸. Pierwsze wzmianki o miejscowości pod nazwą *villa Oseczow* pochodzą z Księgi uposażeń biskupstwa wrocławskiego z końca XIII wieku¹⁰⁹. Wiadomo, że od XIII wieku w okolicach Osieczowa wydobywano trzeciorzędowe kwarcyty, zarówno do budowy zamków, jak i mostów, murów etc.¹¹⁰ Co więcej, archeologiczne badania powierzchniowe potwierdziły istnienie XIII-XIV-wiecznej osady w miejscu wsi¹¹¹. W 1392 roku wieś wraz z całym Księstwem Świdnicko-Jaworskim przeszła pod panowanie Korony Czeskiej. W XVII wieku należała do Księstwa Jaworskiego, podlegającego bezpośrednio Habsburgom, i znajdowała się w dystrykcie bolesławieckim, przy granicy z Górnymi Łużycami (ryc. 15). Wiadomo, że w 1623 roku mieszkańcy Osieczowa udzielili pomocy mieszkaństwu bolesławieckiemu dotkniętemu zarazą, przekazując 5,5 sześla zboża¹¹² i miód¹¹³. Na początku 1629 roku we wsi stacjonowały wojska cesarskie¹¹⁴. Wokół wsi działały torfiarnie i kamieniołomy piaskowca.

Według tabel podatkowych z ok. 1765 roku, Osieczów, własność miasta Bolesławca, zamieszkiwało 18 gospodarzy (kmienci), sześciu ogrodników i aż 46 chałupników i komorników – naturalnie wraz z rodzinami – z których ośmiu trudniło się rzemiosłem¹¹⁵. W 1751 roku wieś należała do rozległej parafii katolickiej w Brzeżniku (wówczas *Bürkenbrück*)¹¹⁶. Po drugiej stronie granicy na Kwisie, w Tomisławiu, była siedziba parafii ewangelickiej, do której prowadził most przez rzekę¹¹⁷. Pod koniec XVIII wieku Osieczów (*Aschitzau*) był siedzibą gminy wiejskiej należącej do Bolesławca i zamieszkiwało go 18 gospodarzy, 19 ogrodników, dziewięciu chłopów bez ziemi – łącznie 327 mieszkańców¹¹⁸. W 1840 roku wieś miała 468 mieszkańców, w 1864 roku 533 mieszkańców a w 1925 roku tylko 401¹¹⁹. W 1876 roku na środku wsi odsłonięto pomnik poświęcony żołnierzom poległym w wojnie prusko-austriackiej i prusko-francuskiej (ryc. 16)¹²⁰. Ok. 1885 roku w gminie było 16 gospodarstw i 60 mniejszych obejmujących 426 mieszkańcami łącznie (ryc. 17).

¹⁰⁸ Demidziuk 2007; Prus 2002, s. 86; tam dalsza literatura.

¹⁰⁹ *Liber* 1889, s. 132.

¹¹⁰ Jaworski 2007, s. 20-21.

¹¹¹ Prus 2002, s. 86.

¹¹² 1 sześel równał się ok. 64 litrom.

¹¹³ Abramowicz, Sawicka [2010], s. 19; Dewitz 1885, s. 60.

¹¹⁴ Wernicke 1884, s. 324.

¹¹⁵ *Tabele* 1975, s. 23.

¹¹⁶ Johann Ignaz Felbiger, *Amplissimi Episcopatus Vratislaviensis primum in suos IV Archidiaconatus deinde in Circulos Archipresbyteriales divisi Tabula Geographica*, Norimbergae 1751.

¹¹⁷ Dewitz 1885, s. 59.

¹¹⁸ Zimmermann 1786, s. 140.

¹¹⁹ Bena 2012, s. 275.

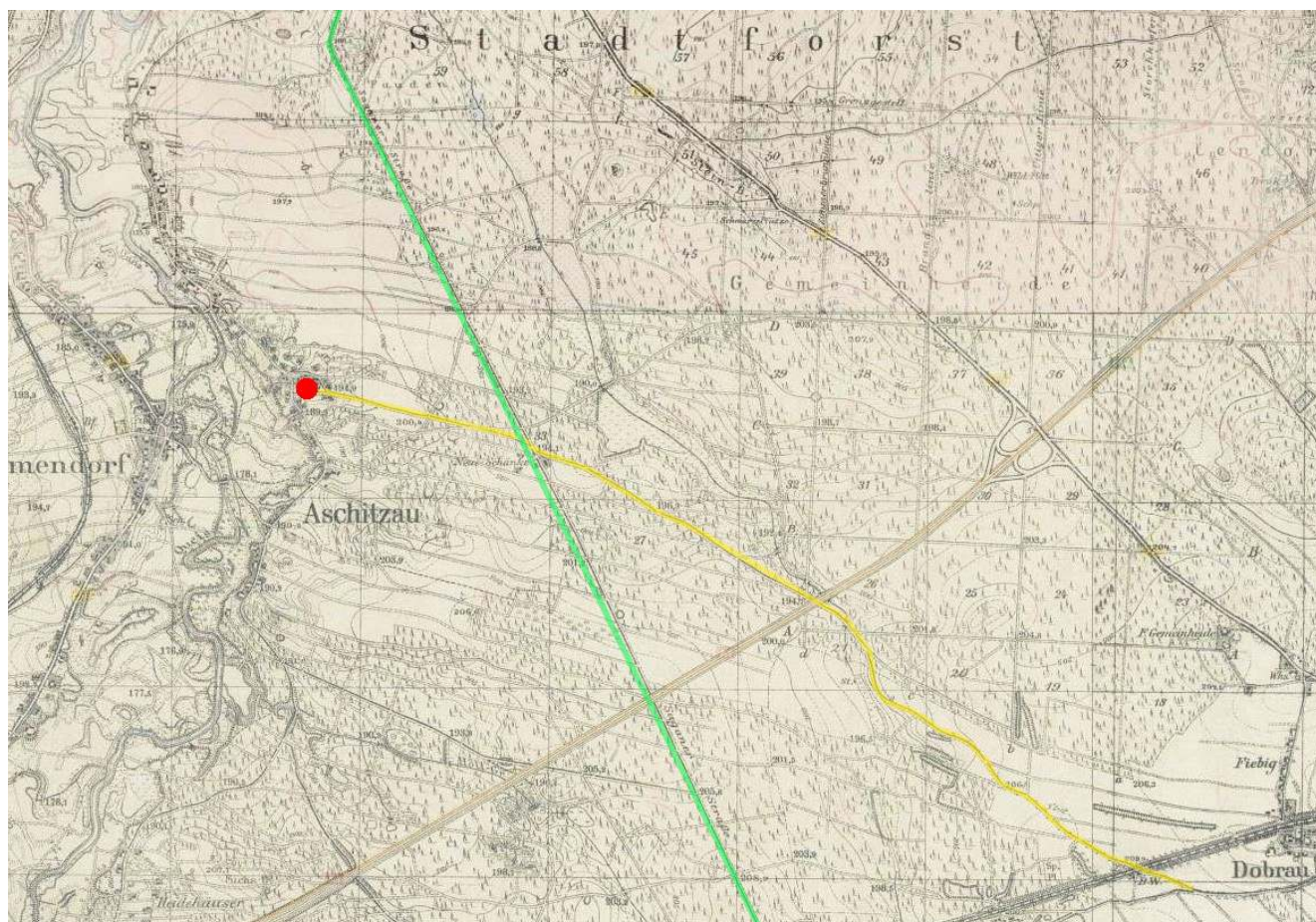
¹²⁰ Dewitz 1885, s. 59-61.

Ryc. 15. Miejsce znalezienia skarbu na wycinku mapy Księstwa Jaworskiego: Johann Wolfgang Wieland, Matthaeus Schubarth, *Princip[atus] Silesiae Iavoriensis in IV circulos, Iaver, Hirschberg, Lemberg und Buntzlau divisi ac a I.W. Wieland Geometra et locumtenente emensi nova et exactissima Tabula Geographica ob praematuram mortem Authoris denuo rectificata per Caesar. Locumtenentem et archit. militarem Matthaeum Schubarth, Norimbergae 1736*. Bibliothèque nationale de France, département Cartes et plans, GE DD-2987 (3451 B), domena publiczna. Obszar zabudowany oznaczony kółeczkami; miejsce znalezienia skarbu zaznaczone czerwonym punktem

Ryc. 16. Pocztkówki z Osieczowa z widocznym m.in. pomnikiem poświęconym poległym żołnierzom, z lewej z przełomu XIX i XX wieku, z prawej z okresu międzywojennego. Obie ze zbiorów portalu „Poloniae Amici polska-org.pl”

Ryc. 17. Osieczów i okolica na niemieckiej mapie 1:25 000 (Messtischblatt z 1943 roku), na czerwono zaznaczone miejsce odkrycia skarbu, na żółto dawny trakt do Bolesławca a na zielono droga żagańska (oprac. Ł. Sroka)

5. Datowanie, wartość i próba rekonstrukcji okoliczności ukrycia skarbu

Najmłodszymi monetami w skarbie z Osieczowa są szóstaki Jana Kazimierza, trzykrajcarówki Krystiana Wołowskiego, piętnastokrajcarówki Jerzego III Brzeskiego i piętnastokrajcarówki Ludwika IV Legnickiego – wszystkie z 1663 roku. Taka liczba jednoczesnych datowników rzadko zdarza się w skarbach. Teoretycznie więc wiemy, że skarb mógł być ukryty najwcześniej w 1663 roku. Mimo pewności co do tej daty, sytuacja jest nieco bardziej skomplikowana.

W inwentarzu omawianego depozytu rzuca się w oczy duża grupa groszy praskich, datowanych od 1471-1477 do 1546 roku. Po nich (nie licząc pojedynczych egzemplarzy, mogących „zapłatać się” w obiegu) następuje kilkudziesięcioletnia przerwa i dopiero od 1621 roku pojawiają się monety zachowujące ciągłość chronologiczną. Początkowo są to w większości grube monety srebrne, które nie ulegały panującej wówczas wielkiej inflacji. Od 1623 roku widać chronologicznie zwężony skład, ciągnący się aż do 1663 roku. Brakuje trzykrajcarówek Zygmunta III z lat 1616-1618, bitych specjalnie do handlu ze Śląskiem. W związku z tym warto zadać pytanie: co spowodowało, że depozyt ten ma taki skład, jaki ma?

Przeglądając inwentarze znalezisk z terenu Śląska z okresu wojny trzydziestoletniej¹²¹ można zauważyć, że grosze praskie pojawiają się zazwyczaj w ilości jednej do kilku sztuk. Obecnie w skarbie 75 egzemplarzy jest zbyt dużym zbiorem, by były to jedynie „zapłatane” z obiegu sztuki. Na tej podstawie możemy wysnuć wniosek, że mamy do czynienia nie z jednym, a z dwoma mniejszymi skarbami złączonymi w jeden większy. Pojawia się więc kolejne pytanie: dlaczego tak się stało? Moim zdaniem, grupę groszy praskich można wiązać ze znaleziskiem starszego skarbu, dokonany najprawdopodobniej podczas wojny trzydziestoletniej. Znalazca, zdając sobie sprawę, że ma do czynienia ze srebrnymi monetami, starannie je zebrał i wykorzystał podczas transakcji handlowej. Równie dobrze jednak mógłby to być rodzinny skarb, przechowywany na czarną godzinę i wykorzystany po jednym z przemarszów wojsk lub też krótko po wojnie. Może to również być depozyt (lub jego część) odnaleziony przypadkowo i wtórnie wykorzystany w handlu.

Skarb groszy praskich został ukryty po raz pierwszy po 1546 roku. Składa się z monet dwóch władców: Władysława II i Ferdynanda I. Rzuca się w oczy brak monet Ludwika (1516-1526), które są dość rzadkie w depozytach. Przeglądając inwentarz znalezisk, można znaleźć jeden

¹²¹ Męclewska, Mikołajczyk 1983.

zblizony skarb. Jest to skarb Wrocław IV ukryty po 1535 roku¹²². W 1907 roku w okolicach dzisiejszej ulicy Braniborskiej znaleziono ok. 290 monet, z których opisano 285 egzemplarzy. W inwentarzu wyróżniono 176 groszy praskich Władysława II, jeden Ludwika I i 25 Ferdynanda I. Prócz nich wydzielono „28 groszy państwa polskiego: jeden koronny, 11 Prus Zachodnich [sc. Ziem Pruskich], 12 gdańskich, cztery księcia Albrechta, z lat 1529-1535”¹²³, 45 groszy brandenburskich Joachima I i Albrechta (1499-1517) oraz pojedyncze grosze glogowskie, miśnieńskie, nyskie, węgierskie, a także Halberstadt i Quedlinburga. Być może i w skarbie z Osieczowa były pozaczeskie monety tworzące pierwotny zespół wraz z groszami praskimi. W szczególności mogłyby to być dwa saskie grosze czynszowe współczesne czeskim (nr 306 i 307). Nie mamy jednak przesłanek do takiej klasyfikacji.

Znając skład skarbu i datę jego ukrycia, można obliczyć przybliżoną wartość nabywczą skarbu w momencie depozycji. W 1663 roku na Śląsku obowiązywała ordynacja mennicza Leopolda I z 31 marca 1659 roku, której celem było ujednolicenie obiegającego pieniądza i usunięcie drobnych pieniędzy lokalnych¹²⁴. W myśl tej ordynacji na talar przypadało 30 groszy, czyli 90 krajcarów, zaś na złotego reńskiego 20 groszy, czyli 60 krajcarów¹²⁵.

W omawianym depozycie wśród monet z mennic cesarskich znajdują się 174¹²⁶ monety krajcarowe oraz 18 greszli liczonych po $\frac{3}{4}$ krajcara czyli 13,5 krajcara oraz kiperowe 15 krajcarów, które po wielkiej kaladzie stało się bezwartościowym krążkiem¹²⁷. Prócz tego mamy monety z mennic książęcych na Śląsku – 282 krajcary, 2 greszle (czyli 1,5 krajcara) oraz 5 sztuk kiperowych dwudziestoczekokrajcarówek, liczonych po reformie z 1623 roku po 3 krajcary (czyli razem 15 krajcarów)¹²⁸. Kolejną grupą są liczone razem monety Rzeczypospolitej, Prus, Prus pod okupacją szwedzką oraz Inflant, ponieważ wszystkie one najprawdopodobniej były traktowane jak monety Rzeczypospolitej. Odpowiednio jest to: 670,5 grosza, 55,5 grosza, 3 grosze i 4,5 grosza. Monety te, zgodnie z ordynacją z 1659 roku, liczone były po $\frac{2}{5}$ swojej nominalnej wartości¹²⁹, więc ich wartość w momencie ukrycia wynosiła 489 krajcarów. Dość dużą grupą są też monety saskie, wśród których znalazły się same grosze, razem 179 sztuk, każdy warty 3,75 krajcara co daje razem 671,25 krajcara¹³⁰. Kolejne to monety niderlandzkie, wśród których jest talar burgundzki Filipa II, 36,5 patagona oraz 28 stuiverów z Deventer. Talary Filipa II miały zawyżoną zawartość srebra, przez co w Saksonii były liczone po 25 groszy i 2 fenigi, czyli miały wartość 94,35 krajcara. Patagony zaś, wzorowane na talarach Rzeszy, odpowiadały im

zawartością srebra, przez co policzymy je jak talary po 90 krajcarów każdy, czyli 3285 krajcarów¹³¹. Ostatnią monetą niderlandzką jest 28 stuiverów z Deventer, czyli srebrny gulden, tj. 42 krajcary¹³². Jedyna moneta szwajcarska w skarbie jest pełnoprawnym talem, stąd możemy ją liczyć po 90 krajcarów. Przedostatnią grupą są monety niemieckie. W jej skład wchodzi pięć groszy liczonych po 2 krajcary, czyli 10 krajcarów, dwa krajcary liczone po $\frac{3}{4}$ krajcara, czyli 1,5 krajcara, dwie monety o nominale $\frac{1}{2}$ batzena, liczone po 1,5 krajcara, czyli 3 krajcary. Prócz tego w skarbie jest pięć szelągów, czyli 5 krajcarów¹³³. Jest także moneta o wartości 28 stüberów, czyli 42 krajcary¹³⁴. Ostatnią grupą, najtrudniejszą do wyliczenia wartości, są grosze praskie. Nominalnie – jako grosze – i tradycyjnie odpowiadały sumie 3 krajcarów, jednak po reformie monetarnej z 1623/4 roku ich kurs spontanicznie ustalił się na poziomie $\frac{3}{4}$ krajcara. Cesarz Ferdynand III w 1644 roku nakazał ich ściągnięcie z obiegu po cenie 3 krajcarów¹³⁵. Mimo to właściciel ufał zawartości kruszcowej groszy, skoro włączył je do skarbu, ale nie wiemy, który ich kurs respektował. Ostrożnie zakładamy, że niższy. Ukryte grosze stanowiły więc kwotę 225 krajcarów. Zsumowanie całości daje nam wynik 5444,1 krajcara, czyli po zaokrągleniu 60½ talara lub też 90¾ złotych reńskich.

Znając wartość nabywczą skarbu możemy wyliczyć, jak długo można by się utrzymać za taką kwotę. Zbigniew Żabiński, w celu porównania wartości nabywczej różnych nominalów na przestrzeni lat, opracował trofę, tj. dzienny koszt podstawowych środków żywności, dostarczających człowiekowi 3000 kalorii pod postacią węglowodanów, tłuszczów i białka¹³⁶. Licząc więc talara po 30 trof oraz krajcara po 0,33 trofy¹³⁷ otrzymujemy wynik 1815 trof, czyli kwotę wystarczającą na wyżywienie jednej osoby przez blisko 5 lat.

By lepiej ocenić wartość nabywczą skarbu, warto sprawdzić, jakie były zarobki i koszty w XVII wieku. W 1621 roku mincmistrz w Oleśnicy zarabiał 300 guldenów rocznie, wardajn we Wrocławiu w 1650 roku zarabiał 240 guldenów, a w Brzegu w 1661 roku 250 talarów. W 1654 roku Hans Buchheim otrzymał za każdy wykonany stempel do talarów Rzeszy i dukatów po 5 talarów, a za stemple do groszy i krajcarów po 4 talary¹³⁸. W 1651 roku pracownik huty otrzymywał 12 krajcarów dniówki, w 1689 pracownik na budowie dostawał 10 krajcarów, mistrz murarski 36, a czeladnik 21 krajcarów dziennie. W 1659 roku nauczyciel zarabiał miesięcznie 1 talara. W 1634 roku wieprz kosztował 3 złote 15 krajcarów, w latach 50. XVII wieku kura kosztowała 2 krajcary, kaczka 3 krajcary, zając 6 krajcarów, gęsi po 15-17 krajcarów. W 1660 roku w Kutnej Horze beczka piwa kosztowała 2 złote 50 krajcarów. W Čáslaviu w 1661 roku sprzedano dom z browarem za 520 złotych reńskich, w Słonem w 1651 roku sprzedano budulec po rozbiórce domu za 20 złotych reńskich¹³⁹.

Odnalezioną kwotę możemy także porównać z zawartością inwenta-

122 Męclewska, Mikołajczyk 1983, poz. 65.

123 Tak Friedensburg 1912, s. 88; na uwagę zasługuje, że jeden z najwybitniejszych niemieckich numizmatyków tej epoki nie miał żadnych oporów, by monety księcia pruskiego Albrechta zaliczyć do monet państwa polskiego – co z historycznego punktu widzenia winno być oczywiste – w przeciwieństwie do wielu dzisiejszych badaczy polskich.

124 Grossmanová 2015, s. 36-37.

125 Friedensburg 1899, s. 21.

126 W celu łatwiejszego przyswojenia akapitu końcowe wartości danych nominalów, liczone w krajcarach, zostały podkreślone.

127 Vorel 2009, s. 286; Żabiński 1981, tab. 93.

128 Vorel 2009, s. 286.

129 Čermák, Skrbek 1891, s. 508-509; Grossmanová 2015, s. 37.

130 Vorel 2010, s. 88.

131 Vorel 2010, s. 77, 79, 87.

132 Żabiński 1989, s. 47.

133 Grossmanová 2015, s. 37.

134 Żabiński 1989, s. 47.

135 Vorel 2000, s. 220-221.

136 Żabiński 1989, s. 10-11.

137 Żabiński 1981, s. 152-153.

138 Friedensburg 1899, s. 8.

139 Čermák, Skrbek 1891, s. 502-507; Sejbál 1997, s. 258-259.

rzy spadkowych legnickich mieszczan z 2. połowy XVII wieku. W spisie majątku mieszczanina Joachima Herolda zanotowano, iż posiadał on 11 dukatów po 2 talary, talary o wartości 14 talarów oraz 6-dukataową monetę z popiersiem Rudolfa II o wartości 12 talarów, czyli łącznie monety o wartości 48 talarów. Z kolei inwentarz Anny Heinrichin, z zawodu młynarki, spisany 8 sierpnia 1669 roku, wymienia monety (m.in. 15 ortów Zygmunta III) o łącznej wartości 44 talarów, 27 groszy i 27 halery¹⁴⁰.

Znając hipotezy dotyczące pochodzenia starszej części skarbu, możemy rozważyć okoliczności, które skłoniły właściciela monet do ich ponownego ukrycia. Wiemy, że skarb znajdował się w glinianym naczyniu i został ukryty mniej więcej w połowie wsi, w miejscu dawniej przylegającym do starego traktu wiodącego z Bolesławca (ryc. 16), odchodzącego od drogi żagańskiej. Dodatkowo, miejsce to zlokalizowane jest w pobliżu najwyższego punktu w okolicy. Fakt ten sugeruje raczej przemyślane ukrycie majątku i wzięcie pod uwagę możliwości powrotu i podjęcia depozytu. Wiemy również, że osoba ukrywająca nie pochodziła z ubogiego chłopstwa, gdyż nominały znajdujące się w znalezisku są zdecydowanie zbyt wysokie. Znacznie trafniejsze wydaje mi się wiązanie tej osoby z bogatszym chłopem lub okolicznym kupcem, przeprowadzającym transakcje na niezbyt duże kwoty. Pisząc o pieniądzu, należałoby też odpowiedzieć na pytanie: czy odnaleziony depozyt to wszystkie pieniądze ukrywającego, czy też tylko część? Moim zdaniem może to być cały majątek. Świadczy o tym pełen przekrój nominałów, od drobnych greszli po duże patagony. W przypadku ukrycia części, raczej byłyby to same wybrane wyższe nominały, gdyż drobna moneta byłaby niezbędna do przeprowadzania codziennych transakcji.

Mając te informacje nadal nie wiemy, co skłoniło właściciela monet do ich ukrycia. Jako pierwszą hipotezę można wysunąć strach przed bandami rozbójników, grasującymi na obszarach zniszczonych wojną. Wiemy, że po zakończeniu działań wojennych takie grupy stanowiły poważny problem¹⁴¹. Wydaje się to nie całkiem trafne, gdyż mimo wszystko od podpisania pokoju westfalskiego minęło 15 lat i w tym czasie aktywność takich grup powinna znacząco spaść. Kolejne hipotezy mogą się ze sobą łączyć i razem stworzyć dość prawdopodobne wytłumaczenie. Po pierwsze, po nastaniu pokoju nasiliły się prześladowania religijne miejscowej ludności protestanckiej, co spowodowało masową emigrację lokalnej ludności. Ucieczki (choćby na teren Rzeczypospolitej), mimo iż surowo karane, były powszechne¹⁴². W związku z nimi następowało wyludnienie, które mogło powodować nasilenie przestępczości. Działania te jednak były na rękę rządowi cesarskiemu, gdyż na miejsce emigrujących ściągano katolików z Niemiec, co umacniało rekatolicyzację. Miejscowa ludność była nie tylko obciążona przymusowymi świadczeniami na rzecz Kościoła Katolickiego, ale też nie mogła jawnie uczestniczyć w nabożeństwach ewangelickich inaczej niż poza granicami Śląska – wprawdzie w przypadku Osieczowa granica była tuż przy miejscowości, położony zaś na drugim brzegu Kwisy Tomisław od 1635/6 roku (na mocy pokoju praskiego) należał do protestanckiego elektoratu saskiego. Prócz tego jednak, w celu utrzymania dworu i odtworzenia majątku, Habsburgowie narzucali na ziemiach im podległych trudne do udźwignięcia po-

datki. Być może konieczność gromadzenia większej gotówki na zapłatę podatków wraz z bliskością granicy sprawiły, że któryś z mieszkańców Osieczowa postanowił ukryć swój dobytek w charakterystycznym miejscu i powrócić po niego w odpowiednim momencie, który – jak widać – nie nastąpił.

6. Podsumowanie

Skarb z Osieczowa jest wyjątkowy z wielu względów. Mimo przypadkowego odkrycia i niepewności, czy jest to pełny skład tego znaleziska, widać w nim dość szeroką rozpiętość chronologiczną dzielącą go na dwie grupy, najprawdopodobniej będące dwoma osobnymi skarbami złączonymi w jeden. Pierwszy, starszy, składa się z 75 groszy praskich dwóch władców: Władysława II i Ferdynanda I z lat 1471-1477 do 1546 roku. Kolejną, główną grupę stanowią 384 monety z lat 1621-1663. Widać wśród nich bardzo dużą rozpiętość nominalową i geograficzną. Najniższymi nominałami jest 20 sztuk greszli ze śląskich mennic, zaś najwyższymi śląskie monety piętnastokrajcarowe, niderlandzkie patagony i talar Sankt Gallen. Rozpiętość geograficzną ukazują monety niderlandzkie, pruskie, austriackie oraz szwajcarski talar z Sankt Gallen. Pełny inwentarz znaleziska ukazuje depozyt dotychczas nienotowany w skali Śląska.

Dokładne przeanalizowanie skarbu pozwoliło również uchwycić kilka monet niespotykanych wśród znalezisk w Polsce. Najciekawszą z nich jest nienotowany w literaturze ort Fryderyka Wilhelma z 1661 roku, który na rewersie ma zygmontowską literę S na piersi orła, mimo zerwania zależności Prus od Rzeczypospolitej w 1657 roku. Wartymi wspomnienia są także dwa półbatzeny: jeden ze wspólnej emisji Moguncji, Hesji-Darmstadt, Nassau-Saarbrücken i Frankfurtu z 1629 roku a drugi z emisji Moguncji i Hesji-Darmstadt z 1639 roku.

Dzięki dokładnemu przeanalizowaniu skarbu zdobyliśmy nowy materiał, pozwalający na lepsze poznanie obiegu monetarnego na Śląsku w 2. połowie XVII wieku. Wiadomo także, jakie monety krążyły w handlu w tym czasie oraz jakie były tezauryzowane. Opracowanie rzuca także nowe światło na obieg groszy praskich na terenie Śląska oraz ich przedłużoną tezauryzację.

140 Muła 2017, s. 42-43.

141 Małczyński 1963, s. 367-368.

142 Małczyński 1963, s. 368-370.

Część II. Czy struktura skarbu z Osieczowa sugeruje dwufazowość tego znaleziska? Czyli skarb groszy praskich z Osieczowa

Paweł Milejski

Wstęp

Odnaleziony w 1996 roku w Osieczowie (pow. bolesławiecki) skarb, liczący łącznie 488 monet, zawiera również 75 groszy praskich. Zidentyfikowano 59 groszy Władysława II Jagiellończyka (1471-1516) oraz 16 groszy Ferdynanda I Habsburga (1526-1564). Numizmaty te stanowią najstarszy element składowy całego znaleziska, którego rozpiętość chronologiczna jest dość znaczna – najmłodsze w nim są bowiem monety z wybitą datą 1663 (szóstaki Jana Kazimierza, monety trzykrójarowe Krystiana Wołowskiego oraz piętnastokrójarówki Jerzego III Brzeskiego i monety tego samego nominału Ludwika IV Legnickiego). Duża różnica czasowa, sięgająca prawie 200 lat, między najstarszymi a najmłodszymi monetami tworzącymi skarb z Osieczowa powoduje, że nie mamy pewności, czy omawiane znalezisko jest depozytem jednorazowym, czy mamy do czynienia z depozytem wielokrotnym (np. rodowym, który uzupełniany był systematycznie przez kolejne pokolenia)¹.

Analiza groszy praskich ze skarbu z Osieczowa była prowadzona w ramach projektu *Rola i obieg grosza praskiego w Europie Środkowowschodniej od 1346 do 1547 roku*, finansowanego przez Narodowe Centrum Nauki, projekt nr UMO-2017/27/N/HS3/00899. Pragnę w tym miejscu wyrazić swoją wdzięczność osobom, które pomogły mi podczas powstawania niniejszej pracy – Panu prof. dr hab. Borysowi Paszkiewiczowi za wszelką pomoc merytoryczną i cenne wskazówki, Pani Mgr. Dagmar Grossmannovej Ph.D. za konsultację oraz udostępnienie ważnej literatury oraz mojej Narzeczonej, Marcie Kazanowicz, za istotne spostrzeżenia po przeczytaniu całości.

1. Tło historyczne – grosz praski w latach 1453-1547²

Gruby pieniądź czeski – grosz praski (*grossus Pragensis*) – zaczął być wybijany w lipcu 1300 roku w Kutnej Horze, gdzie przeniesiono wszystkie warsztaty mennicze, które działały na terenie Czech i Moraw. Reforma monetarna króla Wacława II (1278-1305) zapoczątkowała nową erę w mennictwie czeskim, która trwała niemal nieprzerwanie przez 247 lat. Czeski pieniądź odgrywał bardzo dużą rolę w gospodarce Europy Środkowowschodniej, wywierał wpływ na formowanie się lokalnych systemów pieniężnych w Niemczech, w Królestwie Polskim, w Wielkim Księstwie Litewskim, na Węgrzech czy w Mołdawii. Wiele znalezisk gromadnych, zawierających tę monetę, odnajdywanych jest na terenie obecnej Polski, Litwy, Białorusi czy Ukrainy. Jednak w 1547 roku król Czech, Ferdynand I, zdecydował o zakończeniu emisji grosza praskiego, w miejsce którego pojawiała się coraz więcej monet talarowych³.

Grosze praskie pierwszych emisji wybijane były z kruszcu bardzo wysokiej próby 15-lutowej (937,5/1000), przez co uważane były za ekwiwalent czystego srebra (*argentum purum*). Jednak już od panowania Jana Luksemburskiego (1310-1346) pieniądź czeski zaczął być wyraźnie psuty, a początkowe założenia stałej jakości i wartości grosza przestały być aktualne. Szczyt pogorszenia jakości czeskiej monety przypada na rządy Wacława IV (1378-1419) oraz na okres wojen husyckich (1420-1436)⁴. Po wygaśnięciu walk i niepokojów, jakie ogarnęły Królestwo Czeskie, można było zacząć porządkować sprawy gospodarcze kraju. W latach 40. i 50. XV wieku rynek monetarny opanowany jest przez drobny pieniądź, wykonany z reguły z marnej jakości stopu, który zawierał znikome ilości szlachetnego kruszcu. Ponadto praktycznie od początku XV wieku, z apogeum w latach 1457-1460, Czechy zalewane są podwartościowymi,

¹ Więcej na temat klasyfikacji znalezisk numizmatycznych patrz Suchodolski 2012.

² Dokładna historia czeskiego mennictwa w okresie groszowym w latach 1300-1419 oraz w okresie wojen husyckich opisana jest w pierwszym tomie serii Bibliotheca Nummaria Leopoldina, pt. *Skarb groszy praskich z XIV i XV wieku z Boğuszowa (tak zwany skarb wałbrzyski)*, Wrocław 2020.

³ Więcej na temat reformy groszowej oraz sytuacji gospodarczej w Czechach w latach 1300-1469 patrz Milejski 2020, s. 39-99.

⁴ Milejski 2015, s. 52-57; Miazga 2020, s. 109-123.

drobnymi fenigami bawarskimi i austriackimi, które znacznie utrudniały poprawę sytuacji ekonomicznej kraju⁵. Sytuacja w Czechach zaczyna się stabilizować pod względem politycznym od 1452 roku, kiedy Jerzego z Podiebradów wybrano na zarządcę kraju. Na czeskim tronie zasiadł Władysław Pogrobowiec (1453-1457), który skupił się na poprawie sytuacji gospodarczej państwa, ustabilizowaniu stosunków wewnątrz kraju oraz wzmocnieniu pozycji Królestwa Czech na arenie międzynarodowej. Jednym z poważniejszych problemów kraju była zła kondycja czeskiego mennictwa. Jedyny czynny w Czechach warsztat menniczy w Kutnej Horze wybijał techniką czwórbicia wyłącznie drobną monetę – *peníze* z wyobrażeniem lwa i halerze z koroną. Technika ta polegała na zaokrągłaniu wyciętego z blachy czworobocznego płata przez uderzanie młotem, a jej śladem jest widoczna po jednej stronie w środkowej partii wybitej monety kwadratowa wypukłość. Zapotrzebowanie na srebrną monetę o wyższym nominale zaspokoić miały grosze praskie Wacława IV i jego poprzedników oraz grosze miśnieńskie i heskie, które obiegały w Czechach do końca XVI wieku⁶. Jedyne zmiany w mennictwie, jakie możemy odnotować w okresie panowania Władysława Pogrobowca, to niewielka poprawa jakości drobnej monety, która przejawia się między innymi tym, że monety te zaczęto wybijać na okrągłych krążkach, a nie – jak do tej pory – na krążkach przygotowanych techniką czwórbicia. Należy jednak wspomnieć o efemerycznej emisji groszy praskich za czasów Pogrobowca, która przez niektórych badaczy uważana jest za fałszywą lub znacznie późniejszą. Dokument z 15 czerwca 1454 roku wskazuje, że Władysław Pogrobowiec wybijał grosze praskie jeszcze w tym samym roku lub podczas swojej koronacji w październiku 1453 roku⁷. Najbardziej prawdopodobna hipoteza zakłada jednorazową próbę wybijania groszy praskich przez tego króla, który jeszcze nie odbudował gospodarki kraju, aby w pełni wznowić pracę mennicy kutnohorskiej i wybijać duże ilości grubej monety. Grosze praskie tego władcy charakteryzowały się następującymi parametrami: ich waga oscylowała miała wokół 2,7 g, co przy jakości stopu menniczego 600/1000 (lub nieco wyższej) dałoby ok. 1,620 g czystego srebra⁸.

Podjęto również próbę zwiększenia wydobycia rud srebra w kopalniach kutnohorskich, co przyniosło oczekiwane efekty dopiero w latach 60. XV wieku. Wzrost wydobycia srebra był istotnym elementem planowanego polepszenia pieniądza czeskiego i gospodarki pieniężnej kraju. Rozwojowi ekonomicznemu sprzyjał również ożywiony handel międzynarodowy, szczególnie z miastami niemieckimi (np. Norymbergą), który mimo wojen husyckich nie został przerwany. Na problem napływu inflacyjnych fenigów bawarskich i austriackich Jerzy z Podiebradów zareagował zwołując 17 października 1459 w Pilźnie i 11 listopada tego samego roku w Chebie spotkania z książętami Bawarii i Palatynatu. Spotkania te nie odniosły pożądanego skutku, więc król już 1 grudnia 1459 roku wprowadził zakaz przyjmowania obcej monety i wywozu rodzimego pieniądza oraz metali szlachetnych pod groźbą konfiskaty majątku, a nawet śmierci. Jedyną prawnomocną monetą zostały w 1460 roku kutnohorskie *peníze* wybijane od 1450 roku⁹.

W 2. połowie lat 60. XV wieku na nowo wzrastają niepokoje religijne w Koronie Czeskiej. Pod koniec 1466 roku papież Paweł II (1464-1471) obłożył klątwą króla Jerzego, a już w marcu 1467 roku na przywódcę katolickiej Ligi Zielonogórskiej wybrany został Zdeněk z Šternberka. Wspierający opozycję cesarz Fryderyk III nadał uprawnienia do bicia monety Lidze i czterem głównym miastom morawskim. Zaistniała sytuacja nie uszła uwagi króla węgierskiego Macieja Korwina (1458-1490), który w marcu 1468 roku wypowiedział Jerzemu wojnę. Potyczki między dwoma monarchami nie przynosiły rozstrzygnięcia, jednak w oczach katolików Jerzy utracił koronę czeską wraz z papieską ekskomuniką, a przedstawiciele ziem Korony, zebrani 3 maja 1469 roku w Ołomuńcu, wybrali królem Macieja Korwina¹⁰. W tej niesprzyjającej sytuacji Podiebrad zdołał 5 czerwca 1469 roku przeprowadzić poważną reformę monetarną, która pozwoliła odbudować silną, grubą monetę czeską¹¹. Zreformowany system monetarny zakładał wielowalutowy układ, składający się z czterech rodzajów pieniądza – grosza praskiego, grosza miśnieńskiego, *peníza* (tj. denara, feniga) i halerza. Ordynacja mennicza z 1469 roku nie podaje wprost, ile groszy praskich ma być wybijanych z jednej ciężkiej grzywny, nie precyzuje również ich ciężaru ani próby srebra. Zaznaczone jest, że nowe monety nawiązywać mają do tych z czasów Wacława IV. Uważa się zatem, że grosze Jerzego danymi metrycznymi powinny odpowiadać monetom Wacława IV z ordynacji menniczej z 1407 roku – waga 2,651 g, przy jakości stopu menniczego 610/1000, co daje ok. 1,617 g czystego srebra¹². Istotnie, reforma przeprowadzona przez Jerzego z Podiebradów przywróciła stosunkowo wysoką zawartość srebra w groszu, jednak badania zachowanych egzemplarzy wykazały najwyżej 57,8% srebra, czyli 9¼ łuta (578/1000)¹³. Od tego czasu grosz praski odzyskuje swoje miejsce w gospodarce europejskiej, które w 2. tercji XV wieku przejął grosz miśnieński. Badania groszy praskich Wacława IV ze skarbu oleśnickiego oraz boguszwowskiego wykazały, że wszystkie postanowienia ordynacji mennicznych wydawanych przez Wacława IV były respektowane w mennicy kutnohorskiej¹⁴. Monety wybijane po roku 1407 – typy Hána XIV i XV¹⁵ – według specjalistycznych badań fizykochemicznych zawierały średnio 58,9%, przy czym najwyższa uzyskana próba srebra w monecie tego typu wyniosła 62,8%¹⁶. Jednym z bardziej osobliwych założeń nowego systemu monetarnego było wprowadzenie do niego obcej monety – grosza miśnieńskiego, którego wartość ustalono na 85,7% wartości grosza praskiego¹⁷. Wprowadzona reforma mennictwa stworzyła dogodne warunki do poprawy i polepszenia gospodarki pieniężnej w Czechach. Nie znamy jednak zbyt wielu znalezisk, w których występują grosze praskie z imieniem Jerzego z Podiebradów, ponieważ król przedwcześnie zmarł w marcu 1471 roku, zostawiając tron wybranemu przez sejm królestwa Władysławowi Jagiellończykowi.

Okres po śmierci króla-husyty jest czasem licznych niepokojów i walki o koronę czeską między Jagiellonami a królem Węgier Maciejem Korwi-

5 Nemeškal 1993, s. 69-72.

6 Nohejlová-Prátová 1960, s. 35.

7 Castelin 1953, s. 217; Nohejlová-Prátová 1960, s. 37.

8 Castelin 1953, s. 219; Nemeškal 1993, s. 95.

9 Čornej, Bartlová 2007, s. 225-227.

10 Baczowski 2014, s. 17-19.

11 Nemeškal 1993, s. 107.

12 Castelin 1953, s. 141-143.

13 Nemeškal 1983; Vorel 2009, s. 120, tab. 5.

14 Milejski 2015, s. 52-57; 2020, s. 81-90; Miazga 2020, s. 109-126.

15 Hána 2003, s. 111.

16 Milejski 2020, s. 88-90.

17 Nemeškal 1993, s. 113.

nem. Dość napięta sytuacja polityczna oraz liczne starcia wojenne trwały do 1478 roku. Dopiero 30 września 1478 roku na zjeździe w Budzie ustalono warunki traktatu pokojowego, który modyfikował wcześniejsze ustalenia zawarte w marcu tego roku w Brnie. Publiczne ogłoszenie traktatu nastąpić miało 25 listopada 1478 roku w Ołomuńcu, gdzie 2 lutego 1479 roku obaj monarchowie mieli pojawić się osobiście, ażeby potwierdzić dokumenty. Dodatkowymi założeniami było utrwalenie przymierza oraz chęć unormowania stosunków między papieństwem a Czechami. Najważniejszymi postanowieniami traktatu było zrównanie tytułatury obu władców jako królów Czech oraz nadanie Królestwu Czech prawa wykupu Moraw, Śląska i Łużyc za kwotę 400 000 dukatów, jednak dopiero po śmierci Macieja¹⁸. Do tej pory Władysław II Jagiellończyk, który został koronowany na króla Czech 22 sierpnia 1471 roku, uznawany był za prawowitego monarchę tylko w Czechach. Pozostałe krainy, które składały się na Królestwo Czech – Morawy, Śląsk i Łużyce – popierały Macieja Korwinowi¹⁹. Pozostałością wsparcia, jakiego udzielił Wrocław Maciejowi Korwinowi, są półgrosze i grosze tego władcy wybijane w mennicy wrocławskiej w latach 1470-1475, z pięciopolową tarczą herbową na awersie i postacią św. Jana Chrzciciela trzymającego Baranka Bożego na rewersie. Był to powrót do wybijania grubych monet rodzimych na Śląsku od czasu zaprzestania emisji kwartników śląskich, czyli od lat 30. XIV wieku²⁰.

Dla naszych rozważań jednak istotne jest panowanie Władysława II oraz jego syna, Ludwika I. W latach 1471-1526 trwa jagiellońskie mennictwo w Czechach, które bogate jest zarówno w źródła pisane, jak i w dużą ilość znalezisk gromadnych zawierających grosze, przede wszystkim Władysława II Jagiellończyka. Groszy z tytułaturą jego syna, Ludwika I Jagiellończyka (1516-1526), nie znamy zbyt wiele. Wznowienie masowej emisji groszy praskich za czasów Władysława II możliwe było dzięki wzrostowi wydobycia srebra w kopalniach kutnohorskich od lat 60. XV wieku do końca pierwszej dekady XVI wieku. Szacuje się, że roczne wydobycie srebra w Kutnej Horze w latach 1461-1510 wynosiło średnio 4500 kg. Dopiero w latach 1510-1520 wydajność spadła do 3000 kg srebra. Niestety, niecały urobek trafiał do mennicy w Kutnej Horze, ponieważ znane są transakcje zawierane z krajami niemieckimi na sprzedaż tego szlachetnego kruszcu. Dlatego też w latach 1478, 1486, 1493 i 1499 ponawiane były zakazy wywożenia srebra z kraju pod karą śmierci²¹. Zakazy te nie były przestrzegane, skoro była potrzeba wielokrotnego odnawiania ich, jednak zauważalne jest znaczne zintensyfikowanie pracy w mennicy po objęciu władzy przez Władysława II. Za czasów pierwszego Jagiellona w mennicy kutnohorskiej wybijano trzy rodzaje pieniądza – praskie grosze, *biłé peníze* oraz halerze (*malé peníze*). Pierwsze emisje groszy Władysława II nawiązywały zapewne swoimi parametrami do reformy Jerzego z Podiebradów z roku 1469. Dopiero z 1472 roku znamy pierwsze regulacje z mennicy kutnohorskiej, które zakładają wybijanie grosza praskiego z 9-lutowego srebra (562,5/1000), przy wadze 2,818 g, co dawało 1,583 g czystego srebra²². Kolejna regulacja mennicza pochodzi ze stycznia 1483 roku, kiedy jakość grosza praskiego spadła do 8 łutów (500/1000), jed-

nak masa jednej monety nie została zmieniona, więc zawartość srebra pozostała na poziomie 1,409 g²³. W dwa lata później – w 1485 roku – wprowadzoną nową ordynację menniczną, obniżającą jakość grosza praskiego do 7 łutów (437,5/1000). Od tego czasu z jednej grzywny wybijano 88 egzemplarzy, tak że jeden grosz miał ważyć 2,877 g, co dawało 1,259 g srebra²⁴. Przepisy wprowadzone w 1485 roku obowiązywały do końca panowania Władysława II oraz przez większą część władzy Ludwika I, ponieważ dopiero w 1523 roku przeprowadzono kolejne reformy menniczne.

Prace nad poprawą jakości grubej monety oraz wznowieniem emisji groszy na dużą skalę tak zaabsorbowały monarchę oraz pochłonięły wszelkie siły jedynej działającej mennicy, że zaniedbano wybijanie drobnej monety, której z czasem zaczęło brakować w obiegu. Emisja *biłých peněz* zaczęła się 10 marca 1483 roku. Jakość drobnej monety ustalono na poziomie 437,5/1000 (7 łutów), a z jednej praskiej grzywny wybijano 574 egzemplarzy. Waga jednego białego peníza wynosić miała 0,441 g, co przy realizowaniu wytycznych z ordynacji miało dawać 0,193 g srebra²⁵. W 1485 roku, gdy mincmistrzem został Beneš Krabice z Veitmile, jakość drobnej monety została obniżona do poziomu 375/1000 (6 łutów). Po obniżeniu jakości stopu mennicznego, przy tej samej stopie menniczej brutto, w jednym białym pieniądzu było 0,165 g srebra. Monety, które od początku emisji były dwustronne, od 1485 roku zaczęły być wybijane jednostronnie (mała emisja dwustronnych białych pieniędzy pojawiła się jeszcze w 1498 roku). Stare drobne monety z czasów króla Jerzego zostały zdewaluowane, a następnie wycofane z obiegu. Założenia dotyczące drobnej monety pozostały niezmiennie aż do końca panowania Władysława II w Czechach. Produkcja drugiego rodzaju monety zdawkowej – halerza (*malý peníz*) – zaczęła się 16 marca 1482 roku. Małe peníze wybijano ze srebra trzylutowego (187,5/1000), ich waga ustalona została na 0,402 g, czyli zawierały średnio 0,075 g srebra²⁶. W takiej postaci halerze wybijane były niezmiennie prawie przez cały okres panowania Jagiellonów w Czechach, ponieważ dopiero w 1525 roku wprowadzono dalsze korekty ich jakości. Relacja nominalna między wszystkimi rodzajami monet, które obiegały na czeskim rynku, pozostała niezmienna od czasów reformy z 1469 roku – praski grosz = 7 *penízů* = 14 halerzy, ale utrzymanie tej relacji w praktyce rynkowej wymagało ciągłych starań, nie zawsze uwieńczonych sukcesem. Zwykle cena grosza w drobnej monetce przejawiała tendencję do przekraczania ustalonej wartości.

Do ważnego porozumienia w sprawie mennictwa czeskiego doszło 10 września 1486 roku. W Iglawie (Jihlava) miało miejsce spotkanie Władysława II z Maciejem Korwinem, którego głównym celem było ujednolicenie systemu monetarnego Czech oraz krain, które były pod panowaniem Korwina, czyli Śląska, Łużyc i Moraw. Równocześnie powołano probierzy, którzy mieli czuwać nad przestrzeganiem tej umowy. Nie wiadomo, czy układ zawarty w Iglawie wszedł w życie, ponieważ dość trudno wyróżnić z materiału numizmatycznego monety, które miały być wybijane w krajach podległych Maciejowi Korwinowi. Sprawa mennictwa śląskiego po śmierci Macieja Korwina w 1490 roku, początek bicia białych groszy po 1505 roku oraz drobnej monety zdawkowej w postaci halerzy, ma swoją

18 Baczkowski 2014, s. 176-181.

19 Baczkowski 2014, s. 56-58; Čornej, Bartlová 2007, s. 424-427.

20 Kisielewski 1970, s. 212-213; Paszkiewicz 2000, s. 56.

21 Nemeškal 1993, s. 117-118.

22 Hásková 1971, s. 52.

23 Leminger 2006a, s. 43-44.

24 Leminger 2006a, s. 44.

25 Nemeškal 1993, s. 124.

26 Leminger 2006a, s. 44.

wyczerpującą literaturę i wykracza poza obszar naszych badań²⁷. Jeszcze innym problemem pozostaje kwestia przywrócenia w Czechach wybijania złotej monety, która najprawdopodobniej emitowana była w latach 1471-1485, za panowania Władysława II. W 1506 roku prawo do bicia złotej monety uzyskało miasto Cheb, z kolei w 1507 roku taki sam przywilej uzyskało Pilzno²⁸. Te same miasta uzyskały od króla Czech prawo wybijania własnej, drobnej monety srebrnej, jednak Pilzno, mimo nadania mu przywileju 12 września 1507 roku, nigdy nie wykorzystało tego prawa²⁹.

Polityka monetarna prowadzona w imieniu nowego króla, Ludwika I (który koronowany został jeszcze za życia ojca, 11 marca 1509 roku w Pradze, a na tron wstąpił jako dziesięcioletek w roku 1516), polegała na kontynuacji zamierzeń i postanowień Władysława II. Wszelkie ordynacje menniczne wprowadzone za rządów jego ojca zostały utrzymane w mocy. Utrzymana została stopa mennicza groszy praskich oraz drobnych monet z czasów reform mennicznych z lat 80. XV wieku³⁰. Ponadto dość krótkie panowanie drugiego z Jagiellonów na czeskim tronie – w porównaniu z niemal 40-letnim panowaniem Wacława IV i 45-letnim Władysława II – nie zostawiło zbyt dużo groszy praskich. Jarmila Hásková, gdy tworzyła swoją typologię tych monet, miała do dyspozycji jedynie 26 egzemplarzy³¹. Niemal pół wieku później Miloš Vaňouch, uzupełniając tę klasyfikację, miał tylko pięć razy większy zbiór, liczący 117 monet³². Tak niewielki przyrost materiału źródłowego, mimo upływu ponad 45 lat, znacznego rozwoju techniki, w tym upowszechnienia i ulepszenia detektorów metalu, pokazuje, jaką rzadkość stanowią grosze praskie Ludwika I, którego mennictwo czeskie obfituje w emisję drobnej monety (białych pieniędzy i halerzy, tj. *černých penízů*), a grubsze monety (w postaci półgroszy) z jego imieniem wybito w mennicy w Świdnicy.

Podczas całego panowania Ludwika I w Kutnej Horze zaledwie 900 grzywien srebra przebito na grosze praskie. Pieniądz ten we Włoskim Dworze wybijany był jedynie w latach 1523-1524. Spowodowane to było między innymi otwarciem nowej, prywatnej mennicy rodziny Schlicków w Jáchymovie. Prawo do wybijania swojej monety Schlickowie uzyskali od króla Ludwika w styczniu 1520 roku. Głównym warunkiem przywileju było działanie na korzyść króla i kraju, a podstawową jednostką, jaką Schlickowie mieli wybić w swojej mennicy, był grosz praski³³. Jednak emisja jáchymovska szerokich groszy czeskich trwała równie krótko, co kutnohorska (1520-1522), a znaleziska tych monet są równie rzadkie. W tym samym czasie warsztat rodziny Schlick zaczął produkcję nowej, grubej srebrnej monety, która swoją wagą i średnicą przewyższała kilkakrotnie metrologię groszy praskich, a później zyska nazwę talara³⁴. Wprowadzenie w 1520 roku nowej srebrnej jednostki, która swoją wartością znacznie przewyższała dotychczasowy gruby pieniądz, było początkiem końca emisji szerokich groszy praskich, które przestawały być używane do gromadzenia majątku. Grosze praskie wybijane w Jáchymovie swoją jakością

nawiązywały do emisji kutnohorskich, z kolei nowo wprowadzone talary miały dane metryczne analogiczne do groszy złotych wybijanych w Saksonii przez elektora Fryderyka III (1486-1525). Wartość jednego talara została ustalona na 24 grosze praskie, a nowe grube monety srebrne miały być wybijane ze stopu jakości 931/1000 (prawie 15 łutów), co przy wadze jednostkowej 29,230 g dawało 27,200 g czystego kruszcu w jednej monecie³⁵. Mała ilość groszy Ludwika I spowodowana jest zmianą polityki pieniężnej dworu królewskiego, który wprowadzając grube talary, tzw. *tolské groše*, w których zaczęto zawierać transakcje wyższych rzędów, przestał potrzebować „starych” groszy.

Historia grosza praskiego kończy się wraz z panowaniem Ferdynanda I Habsburga. Obejmując rządy w Królestwie Czech w 1526 roku³⁶ nowy król utrzymał obie działające za czasów Ludwika I mennice – w Kutnej Horze oraz w Jáchymovie. Tę drugą przejął do własnych rąk w 1528 roku. Dodatkowo, w 1539 roku Ferdynand I otworzył nową mennicę w Pradze, która odpowiedzialna była przede wszystkim za wybijanie złotych monet (dukatów). Ponadto w latach 1539-1544 wybijano w niej grosze praskie, które jednak nie były główną monetą produkowaną w tym warsztacie³⁷. Z kolei mennica w Jáchymovie za czasów Ferdynanda I skupiona była przede wszystkim na wybijaniu monet talarowych, ale w latach 1527-1543 biła również grosze praskie. Interesujący epizod przypada na lata 1527-1528, kiedy wybijano tam datowane grosze praskie różne od wszystkich wcześniejszych. Wyróżnia je legenda otokowa rewersu mówiąca GROSSVS NOVVS REGNI BOEMIE („nowy grosz Królestwa Czeskiego”), która do tej pory na monetach tego typu nie była spotykana³⁸. W mennicy kutnohorskiej Ferdynand I zaczął wybić grosze praskie od 1527 roku, gdzie w początkowej fazie trwającej do 1532 roku monety nie miały wybitej daty emisji. Wszystkie następne grosze, wybijane w latach 1533-1547, mają w legendzie rewersu datę wybicia. Oprócz grubej monety w mennicy w Kutnej Horze wybijane były również drobne monety – *bílé peníze* i *malé peníze*. Pierwsze instrukcje dotyczące jakości groszy praskich wybijanych za Ferdynanda I pochodzą z 31 grudnia 1539 roku. Regulują wagę tych monet, których masa od tego czasu miała wynosić 2,880 g, przy jakości 422/1000 (trochę powyżej 6,5 łuta). Następna ordynacja ustalająca jakość i ziarno groszy praskich pochodzi z 1544 roku. Według jej założeń waga wynosić powinna 2,840 g, a jakość stopu menniczego 418/1000, co potwierdzają badania L. Nemeškala³⁹. Z kolei reforma monetarna z 23 sierpnia 1547 roku znacznie obniżyła masę grosza praskiego, która spadła do 2,005 g przy porównywalnej jakości 422/1000⁴⁰. Widzimy, że stop menniczny, z jakiego wybijane były ostatnie grosze Władysława II (437,5/1000), był niewiele lepszy od stopu do wybijania groszy Ferdynanda I. Za jeden grosz praski od 1540 roku trzeba było zapłacić dziewięć białych pieniędzy, a nie siedem, jak liczono do tej pory. Kurs grosza praskiego wobec talarów sukcesywnie spadał. W 1531 roku za jednego talara trzeba było dać 22½ grosza, a w 1544 roku już 30 praskich groszy. Obniżka standardu grosza w 1547 roku miała na celu

27 Więcej na ten temat przede wszystkim Friedensburg 1888, s. 92-97, 179, 251n.

28 Nemeškal 1993, s. 135-138.

29 Hásková 1971, s. 53.

30 Leminger 2006b, s. 49.

31 Hásková 1971, s. 54.

32 Vaňouch 2016, s. 14.

33 Nemeškal, Vorel 2010, s. 12-13.

34 Nemeškal, Vorel 2010, s. 17-19.

35 Nemeškal, Vorel 2010, s. 26-29.

36 Ferdynand I koronowany został na króla Czech 24 października 1526 roku.

37 Chvojka 1997, s. 11.

38 Chvojka 1997, s. 11; Nemeškal, Vorel 2010, s. 190, nr 8.

39 Nemeškal 1986, s. 60.

40 Chvojka 1997, s. 12; Šimek 2009, s. 15.

przywrócenie jego tradycyjnej relacji do białego pieniądza. Był to długo-falowy efekt psucia monety od czasów Jana Luksemburskiego, od kiedy czeski gruby pieniądz przestał być monetą „wieczną”⁴¹. Wizerunek lwa na groszach bitych po wprowadzeniu tej ordynacji oprawiony został w romb, skrócono legendę otokową rewersu, a data 1547 przedzielona została sylwetką lwa czeskiego (ryc. 18). Grosz praski w nowej postaci nawiązywał jedynie nazwą do pierwotnej monety, bo swoimi parametrami odpowiadał białym groszom. Takie monety wybijane były do końca 1547 roku.

Wydarzenia polityczne i gospodarcze z lat 1546-1547 doprowadziły do końca historii „wiecznej” monety, jaką z założenia w lipcu 1300 roku miał być grosz praski. Wyższa szlachta, chcąc zyskać dla Czech więcej swobód, nie wsparła króla Ferdynanda I w walce z protestantami w Niemczech. Zwycięski król, wolny od zobowiązań, wyeliminował opozycję i ograniczył prawa miast. Reformy monetarne doprowadziły do zakończenia emisji grosza praskiego, który przez 247 lat był jednym z najważniejszych symboli czeskiej suwerenności. Druga ordynacja, która przyczyniła się do zakończenia wybijania groszy praskich, wprowadzona została we wrześniu 1547 roku. Król ujednolicił czeski system monetarny z austriackim, przez co podstawowymi jednostkami monetarnymi w Czechach zostały krajcary i ich wielokrotności⁴².

Ryc. 18. Ferdynand I, grosz praski o obniżonej wadze i zmienionym stemplu rewersu, wybijany po reformie z 1547 roku (Aurea Numismatika)

2. Grosze praskie Władysława II Jagiellończyka

Grosze Władysława II reprezentowane są w skarbie z Osieczowa przez 59 egzemplarzy. Wszystkie monety przyporządkowane zostały do systematyki, którą w 1971 roku stworzyła Jarmila Hásková⁴³. Łącznie zidentyfikowano 15 z 26 typów wyróżnionych przez tę badaczkę. Obecne są najstarsze monety tego króla, wybijane od początku jego panowania w Czechach, w latach 1471-1477 – typ III, V i VI według Háskovej⁴⁴. Najmłodsze z kolei są grosze praskie tego władcy wybijane w mennicy kutnohorskiej w latach 1509-1516, typ Hásková XXIV⁴⁵. Obecne są zatem grosze praskie wybijane przez cały okres panowania Władysława II w Czechach. Ich dokładny podział typologiczny przedstawiony został w tabeli 13. Najliczniej wystąpił typ Hásková XIII (15 egzemplarzy),

Hásková X (10 egzemplarzy) oraz Hásková XI (9 egzemplarzy). Pozostałe emisje reprezentowane są przez maksymalnie trzy monety. Dominują zatem grosze Władysława z lat 1477-1494 oraz monety wybijane w latach 1502-1509. Numizmatów z końca panowania jest bardzo mało – odnotowaliśmy zaledwie jeden grosz datowany na lata 1509-1516. Monety z pierwszej połowy rządów Władysława w Czechach, jeszcze z XV wieku (w sumie 32 egzemplarze) nieznacznie przeważają nad groszami z drugiej połowy rządów (27 egzemplarzy). W innym śląskim skarbie – z Grodźca⁴⁶ – także najliczniej występują monety typów Hásková XI i XIII: odpowiednio 15 i 8 egzemplarzy⁴⁷. Podobnie przedstawia się rozkład typologiczny jednego z największych czeskich skarbów zawierających grosze praskie Władysława II, skarbu z Táboru (*terminus post quem* 1525). Znaleźisko to składa się z 3959 monet, z czego 2423 to grosze praskie starszego Jagiellończyka (1471-1516). Największy odsetek wśród nich stanowią również grosze typów XI i XIII – 472 i 559 egzemplarzy⁴⁸. Wśród groszy praskich Władysława II ze skarbu z Osieczowa nie odnotowaliśmy monet z tzw. rozszerzoną tytułaturą władcy w otoku wewnętrznym. Na monetach Władysława II czytamy WLADISLAVS SECVNDVS, a na groszach o rozszerzonej tytułaturze widnieje po liczebniku dodatkowa litera lub grupa liter – R (*Rex*), B (*Boemie*) lub RB (*Rex Boemie*)⁴⁹. Wśród odnalezionych monet nie dostrzeżono również hybrydalnych połączeń stempli różnych typów, które relatywnie często obserwowane są na groszach praskich Władysława II. Sporo takich groszy odnotowano w skarbie z miejscowości Kosičky (powiat Hradec Králové)⁵⁰ oraz we wspomnianym już depozycie z Táboru⁵¹.

Tabela 13. Podział typologiczny groszy praskich Władysława II ze skarbu z Osieczowa.

Typ wg Háskovej	Liczba monet	Datowanie
III	1	1471-1477
V	2	1471-1477
VI	2	1471-1477
VIII	3	1477-1479
IX	2	1477-1479
X	10	1477-1479
XI	9	1479-1494
XII	3	1494-1502
XIII	15	1502-1509
XV	3	1502-1509
XVII	1	1502-1509
XVIII	2	1502-1509
XXI	3	1502-1509
XXIII	2	1502-1509
XXXIV	1	1502-1509

46 Przedstawiona w tym miejscu typologia groszy praskich Władysława II ze skarbu z Grodźca odnosi się wyłącznie do monet znajdujących się w nowo odkrytej części skarbu, patrz Milejski 2018. Niestety, typologia przedstawiona przez Marianą Haisigą w pierwotnym artykule opisującym to znalezisko jest mało precyzyjna i zawiera błędy (Haisig 1969).

47 Milejski 2018, s. 244.

48 Krajč, Chvojka 2007, s. 287.

49 Cihlár, Černohorský, Richtera 2016, s. 28-46.

50 Brádle 2011, s. 33-37.

51 Krajč, Chvojka 2007, s. 303-304.

41 Chvojka 1997, s. 24.

42 Chvojka 1997, s. 12-13; Vorel 2005, s. 246-251, 265-292.

43 Hásková 1971.

44 Hásková 1971, s. 30-31.

45 Hásková 1971, s. 45-46.

Wśród analizowanych przez J. Hásková groszy praskich Władysława II z pierwszej emisji tego władcy, datowanej na lata 1471-1477, najlżejszy egzemplarz ważył 2,110 g, a najcięższy 3,150 g. Średnia waga monet zbadanych przez J. Hásková i zebranych w skarbie z Táboru mieści się w granicach 2,6-2,81 g⁵². Waga monet z Osieczowa jest ogólnie niższa. Najlżejsza moneta z tej grupy waży 2,066 g (nr kat. 1), najcięższa 2,654 g (nr kat. 3). Tylko masa najcięższego egzemplarza mieści się w pobliżu średniej arytmetycznej monet z tej emisji. Czerpiąc informacje z tych samych źródeł widzimy, że średnia arytmetyczna wag groszy z lat 1477-1483 wynosi ok. 2,68 g, a masa większości monet mieści się w granicach 2,500-2,800 g. Najlżejsza znana Háskovej moneta waży 2,030 g, najcięższa natomiast 3,180 g⁵³. Grosze praskie z Osieczowa z tej emisji są wyjątkowo lekkie. Masa aż trzech egzemplarzy nie przekracza nawet 2 g – 1,454 g (nr kat. 12), 1,764 g (nr kat. 9) i 1,938 g (nr kat. 13). Wszystkie trzy monety są mocno wytarte przynajmniej z jednej strony, a w przypadku monet nr kat. 9 i 13 po obu stronach. Niska masa monety nr kat. 12 spowodowana została obcięciem znacznej części zewnętrznego otoku awersu (średnica wynosi 24,1 mm). Nawet w skarbie z Táboru nie wystąpiły grosze lżejsze niż 2 g⁵⁴. Jedyne znalezisko, w którym występują monety Władysława II o podobnej wadze, to depozyt z Plchůvek (powiat Ústí nad Orlicí), który będzie dla nas ważny także w dalszej części naszych rozważań. W skarbie tym wystąpiło jeszcze więcej groszy lżejszych niż 2 g, np. grosze typu Hásková X: 1,736 g (nr kat. A32), 1,987 g (A33), 1,478 g (A35); typu Hásková XI: 1,609 g (A36), 1,855 g (A37), 1,424 g (A47) *etc.*⁵⁵

Emisje Władysława II z lat 1483-1494 oraz 1494-1502 charakteryzują się podobnymi wartościami wag, dzięki czemu możemy omówić je razem. Średnie arytmetyczne mas tych groszy badanych przez Hásková wynoszą 2,680 g, najniższe masy osiągają wartość ok. 2,030-2,210 g, najwyższe z kolei przekraczają 3 g: 3,030-3,150 g⁵⁶. W przypadku takich monet ze skarbu z Osieczowa również zauważamy sporą grupę egzemplarzy lżejszych od 2 g. Szczególnie interesująca jest moneta nr kat. 28, której waga wynosi 1,680 g, przy 23,2 mm średnicy. Jest to kolejny obcięty grosz tego władcy. W ostatniej wyróżnionej grupie, z lat 1502-1516, także zauważamy spore odchylenia wag względem ustaleń J. Háskovej. Według czeskiej badaczki średnia arytmetyczna waga monet z tego czasu wynosi ok. 2,67 g, przy skrajnych wagach rzędu 2,090-3,150 g⁵⁷. W skarbie z Osieczowa wiele groszy typów XIII, XV, XVII, XVIII, XXI, XXIII i XXIV, tak samo jak w przypadku wcześniejszych grup, jest wyjątkowo lekkich. Wyróżniają się dwa okazy – nr kat. 33: 1,543 g, przy średnicy 25 mm i nr kat. 36: 1,715 g, 24,6 mm (ryc. 19). Również one zostały oberżnięte. Oba są też bardzo mocno wytarte z obu stron. Niska waga praktycznie wszystkich groszy tego władcy ze skarbu z Osieczowa – wystąpiło zaledwie kilka monet, których wagi korelowały z wartościami uzyskanymi przez J. Hásková – może świadczyć o bardzo długim obiegu tych monet. Poza tym zauważony tu zwyczaj obcinania czeskiej monety

Ryc. 19. Grosze praskie Władysława II ze skarbu z Osieczowa o obciętych otokach, nr kat. 33 i 36 (fot. Ł. Sroka)

groszowej doby króla Władysława II może świadczyć o zmianach na rynku pieniężnym pod koniec XV i na początku XVI wieku i próbach dostosowywania czeskiej monety do lokalnych potrzeb.

Obrzynanie groszy praskich jest dość częstym i znanym procederem, ale obserwowanym w XIV wieku (ryc. 20), na groszach praskich Jana Luksemburskiego (1310-1346) i jego syna, Karola I (IV) (1346-1378). Uważa się, że redukując średnicę czeskich monet dostosowywano ich wagę do systemu monetarnego panującego na obcym rynku. Dobrym przykładem jest Ruś Czerwona⁵⁸.

Zarejestrowanie obciętych groszy praskich Władysława II w skarbie z Osieczowa jest jeszcze bardziej interesujące, jeśli przyjrzymy się innym znaleziskom zawierającym tę monetę. Średnica groszy pierwszego z Jagiellonów na czeskim tronie w żadnym ze znanych nam zespołów nie spada poniżej 26 mm⁵⁹. Zastanówmy się zatem, dlaczego obcięto monety z Osieczowa. Miejscowość ta, leżąca w księstwie świdnicko-jaworskim, pod koniec XIV wieku przeszła pod panowanie czeskie. Z kolei w XVII wieku, kiedy Osieczów wprost podlegał Habsburgom, znajdował w bezpośrednim sąsiedztwie Łużyc, w dystrykcie bolesławieckim. Bliskość Łużyc sugerowałaby dopasowanie grosza praskiego do grosza miśnieńskiego, który w latach 1450-1470 przejął funkcję czeskiej monety na Śląsku i na pograniczu śląsko-łużyckim, gdzie był dominującą monetą⁶⁰. Analizując

52 Hásková 1971, s. 48-49; Krajč, Chvojka 2007, s. 305.

53 Hásková 1971, s. 48-49.

54 Krajč, Chvojka 2007, s. 305.

55 Militký, Černohorský, Vích 2018, s. 161-167.

56 Hásková 1971, s. 48-49.

57 Hásková 1971, s. 48-49.

58 Więcej na temat obrzynania groszy praskich patrz: Piniński 1985, s. 157; Paszkiewicz 2005, s. 279-285; Kotowicz, Śnieżko 2016; Kazanowicz, Milejski 2020, s. 2-5.

59 Porównano dane metryczne skarbów z Táboru (Krajč, Chvojka 2007), z Kosiček (Brádle 2011), części z Grodzca (Milejski 2018) oraz parametry zebrane przez J. Hásková w katalogu groszy praskich Władysława II Jagiellończyka (Hásková 1971).

60 Dominację monety niemieckiej w tym czasie najlepiej obrazuje skarb z Gu-

Ryc. 20. Grosze praskie Jana Luksemburskiego o obciętym otokach (Bereska Numizmatyka, aukcja 5, nr 2; fot. Justyna Bereska)

jednak dane metrologiczne groszy miśnieńskich z czasów Władysława II, wybijanych przez Ernesta, Albrechta III i Wilhelma III (1465-1482), Ernesta, Albrechta, Wilhelma III i Małgorzatę (1475-1482) oraz przez Ernesta i Albrechta (1482-1485), nie zauważamy, aby waga któregośkolwiek z egzemplarzy spadła poniżej 2 g, a średnica była mniejsza niż 27 mm⁶¹. Moglibyśmy jednak zaryzykować przypuszczenie, że analizowane grosze z obciętym zewnętrznym otokiem dostosowywane były do monety frakcyjnej grosza miśnieńskiego – półgrosza. W 1475 roku, podczas wspólnych rządów Ernesta, Albrechta III i Wilhelma III, zaczęto wybijać monety o wartości ½ grosza mieczowego (*Schwertgrochen*), których emisja trwała przynajmniej do końca XV wieku⁶². Początkowo wybijano je w czterech mennicach – Freibergu, Lipsku, Colditz oraz w Gotha, a od 1478 roku także w Zwickau⁶³. Dane metryczne tych monet bardziej odpowiadałyby zredukowanemu groszowi z Osieczowa, ponieważ średnica nowych frakcji grosza miśnieńskiego miała oscylować ok. 25 mm przy wadze ok. 1,9-2,0 g. Zredukowane grosze praskie Władysława II mogłyby też korespondować swoimi danymi metrologicznymi z groszami brandenburskimi Albrechta Achillesa (1471-1486), Jana Cyclerona (1486-1499) oraz Joachima I (1499-1535). Według założeń ordynacji grosze Albrechta Achillesa ważyć miały ok. 2,385 g. Od 1481 roku z jednej grzywny wybijano 92 takie grosze, o próbie ok. 6 łutów (375/1000)⁶⁴. Waga monet Jana Cyclerona spadła do poziomu 2,233 g ze względu na zmianę stopy menniczej – od 1497 roku z jednej grzywny wybijano już 108 groszy⁶⁵. Masa groszy ostatniego z wymienionych władców jeszcze bardziej spadła i wynosi przeciętnie ok. 2,146 g. Wraz ze spadkiem wagi groszy Joachima I, również ich jakość została obniżona do poziomu 5 łutów i 10½ grana⁶⁶.

zowa (pow. żarski), który składa się m.in. z 787 groszy miśnieńskich i tylko jednego grosza praskiego Władysława II. Znaleźisko wstępnie datowane jest na 4. ćwierć XV wieku (informacje na temat skarbu, wraz z jego datowaniem, zawdzięczam ekspertyzie, jaką wykonali dr Tadeusz Szczurek i mgr Paweł Kaźmierczak).

61 Patrz Mehner 2015.

62 Herholz 2007, s. 245-248.

63 Krug 1974, s. 179.

64 Bahrdfeldt 1895, s. 57.

65 Bahrdfeldt 1895, s. 63-64.

66 Bahrdfeldt 1895, s. 90.

Założenia z regulacji menniczych realizowane były dość skrupulatnie, jednak, jak pokazuje skarb z Gorzowa Wielkopolskiego⁶⁷, grosze Marchii Brandenburskiej z tego czasu ważyły 2,0-2,2 g. Za najbliższe obciętym groszowi z Osieczowa trzeba więc uznać miśnieńskie półgrosze mieczowe, ale nie mamy pewności, że obcinającym chodziło o ten właśnie standard menniczy.

3. Grosze praskie Ferdynanda I

Groszy praskich drugiego z emitentów, Ferdynanda I, zidentyfikowano w skarbie z Osieczowa znacznie mniej, bo 16 egzemplarzy. Najstarsze pochodzą z pierwszych emisji nowego króla w latach 1527-1532, jednocześnie ostatnich emisji groszowych bez umieszczonej na stemple rewersu daty. W omawianym skarbie zarejestrowano cztery takie monety. Kolejne numizmaty pierwszego Habsburga na czeskim tronie mają wybitą datę, stąd łatwiej ustalić wewnętrzny podział chronologiczny tych monet. Dokładny podział typologiczny przedstawiony został w tabeli 14, z której jasno wynika, że najliczniejsza jest grupa z pierwszych lat panowania Ferdynanda. Następnie wystąpiły po dwie monety z rocznika 1534, 1538 oraz 1541. Najmłodszą monetą jest grosz praski wybity w Kutnej Horze w 1546 roku. Wszystkie obecne w skarbie z Osieczowa grosze Ferdynanda I wybite zostały w mennicy w Kutnej Horze. Nieobecne są wyroby mennicy w Pradze oraz w Jachymowie, jak również lekkie grosze praskie z 1547 roku.

Ikonografia groszy Ferdynanda I nawiązuje do groszy jego poprzedników na czeskim tronie, Władysława II oraz Ludwika I. Schemat inskrypcji awersu pozostał niezmienny – otok wewnętrzny poświęcony był tytułaturze królewskiej: FERDINANDVS PRIMVS („Ferdynand Pierwszy”), z kolei otok zewnętrzny niezmiennie zawierał dewizę mówiącą, że władza króla Czech pochodzi od Boga: DEI GRATIA REX BOEMIE („Z Bożej łaski król Czech”). W polu awersu stale widnieje korona królewska, jednak w przypadku groszy Ferdynanda I możemy wyróżnić dwa odmienne typy tego atrybutu władzy. Wyróżniamy tzw. koronę „królewską” oraz tzw. koronę „ce-sarską”⁶⁸. Na obu po raz pierwszy spośród wszystkich groszy praskich

67 Szczurek 2017, s. 225-229.

68 Chvojka 1997, s. 39.

widzimy obręcz korony ukazaną perspektywnie. Korona królewska, prócz innowacji w sposobie przedstawienia obręczy, zbliżona jest do przedstawień z groszy poprzedników Ferdynanda. Charakteryzuje się bogato zdobionym środkowym fleureonem, który zbudowany jest z dużego kwiatonu. Dodatkowo w dolnych polach tej korony widnieją krzyże, a na obręczy widzimy dobrze znane z monet poprzednich emitentów perły. Najważniejszym wyróżnikiem korony „cesarskiej” jest łukowate połączenie bocznych fleuronów, które na środku styka się ze środkowym fleureonem (w istocie nie jest to insygnium cesarskie, bo ów obłok był też na groszach króla Ludwika z Kutnej Hory). Korony tego typu nie mają otworów na obręczy, a w dolnych polach, zamiast krzyżyków, są półksiężycy skierowane rogami do góry. Ostatnią cechą wyróżniającą koronę „cesarską” jest obecność pierścieni z obu jej boków oraz czasami pod nią. W przypadku skarbu z Osieczowa korona królewska najlepiej widoczna jest na groszu o nr. kat. 72 i 74, z kolei korona „cesarska” na groszu o nr. kat. 62 i 64 (ryc. 21).

Osobnym zagadnieniem w ikonografii groszy praskich Ferdynanda I, jakie niewątpliwie warto poruszyć, jest specyficzny zapis cyfry „4” na monetach z mennicy kutnohorskiej z roku 1534 (ryc. 22). Do zapisu tej daty w dalszym ciągu używana jest tzw. „średniowieczna” czwórka, która przedstawiona jest w formie pętliki – **1530**. Wiele osób ten rzadko spotykany zapis cyfry „4” może dziś błędnie utożsamiać z cyfrą „9”, do której podobna jest wspomniana pętlika⁶⁹. Pojawienie się gotyckiego

zapisu cyfry „4” na monecie z początku 2. tercji XVI wieku nie jest niczym niezwykłym. Na monetach o 10 lat młodszych, z 1544 roku, zapis daty występuje wyłącznie w formie złożonej z cyfr arabskich podobnych do dzisiejszych.

Wartości metryczne groszy praskich Ferdynanda I odpowiadają danym przedstawionym w literaturze. Wyjątkiem są dwie monety (nr kat. 63 i 72), które odpowiednio, przy średnicy 24,3 mm i 24,1 mm, ważą jedynie 1,817 g oraz 1,748 g. Numizmaty te najprawdopodobniej zostały również obcięte, co wyraźnie widać na ich obrzeżach. Waga pozostałych groszy Ferdynanda I oscyluje w granicach 2,000-2,700 g. Wartości te korespondują z danymi przedstawionymi przez J. Chvojkę, który, rozróżniając wartości metrologiczne groszy z wybitą datą i bez niej, szacuje, że masa tych pierwszych mieści się w przedziale 2,090-3,180 g, a tych drugich 2,150-3,000 g⁷⁰. Znaczne różnice w wagach poszczególnych monet, które należą do tych samych typów, dochodzące czasami do 0,5 g, spowodowane są techniką *al marco*, używaną do justowania krążków groszy praskich⁷¹. Monety z Osieczowa są z reguły lżejsze od urzędowych norm omówionych wyżej i nieco lżejsze od obserwowanych w skarbach, po części – jak już wiemy – z powodu obcięcia, ale w ogóle najprawdopodobniej z powodu długotrwałego seigerowania (eliminowania z obiegu najcięższych egzemplarzy).

Ryc. 21. Awers grosza Ferdynanda I z koroną „cesarską” (a) oraz z koroną królewską (b) (fot. Ł. Sroka)

69 Średniowieczna czwórka sprawia wiele problemów również na innych monetach. Interesujące jest zagadnienie wystąpienia rzekomej gotyckiej formy cyfry „4”, zapisanej właśnie w formie pętliki, na podwójnych szelągach Bogusława XIV (1620-1637), w istocie cyfry 9 zniekształconej uszkodzeniem stempla (Pawłowski 2011). Abstrahując od monet, możemy odnotować zapis daty w postaci średniowiecznej czwórki na wrocławskim pregieryzu, gdzie pod wieńczącym słup Rolandem wykuta została data „1492” z cyfrą setek w postaci pętliki.

70 Chvojka 1997, s. 24-25.

71 Przy wybijaniu monet techniką *al marco* nie zwracano uwagi na wagę pojedynczych egzemplarzy, tylko na wagę całej grzywny, aby odpowiadała odpowiednim parametrom. W przypadku groszy praskich jedna ciężka grzywna praska, która stanowiła podstawę do mierzenia ciężaru monet czeskich, ważyła 253,14 g.

Ryc. 22. Rewersy groszy praskich Ferdynanda I z roku 1534, z gotycką czwórką – rewersy monet o nr. kat. 65 i 66 (fot. Ł. Sroka)

Tabela 14. Podział typologiczny groszy praskich Ferdynanda I ze skarbu z Osieczowa.

Typ wg Chvojki	Liczba monet	Datowanie
T18/j, T35/e, T48/g T52/v	4	1527-1531
T3/a	1	1533
C4/a, C8/a	2	1534
8/a	1	1535
C6/e	1	1537
C22/b, C25/b	2	1538
5/j	2	1541
8/d odm	1	1542
5/c	1	1544
8/g odm	1	1546

Przeanalizowano oś stempla każdego grosza Władysława II i Ferdynanda I. Celem było sprawdzenie, czy grosze z tych czasów były wybijane za pomocą sprzężonych stempli. W takim przypadku oś stempla wszystkich monet wynosiłaby 180° lub inną stałą wartość. Warunek ten spełniony został wyłącznie w przypadku czterech egzemplarzy. Wnioskować zatem należy, że grosze praskie w 2. połowie XV wieku oraz w 1. połowie XVI stulecia w dalszym ciągu wybijane były za pomocą dwóch ręcznych, ruchomych stempli, podobnie jak miało to miejsce za czasów Wacława IV⁷².

4. Kompozycja skarbu z Osieczowa a dwufazowość tego znaleziska

Kompozycja skarbu z Osieczowa, jego szeroka rozciągłość chronologiczna, sięgająca 200 lat, stawia nas przed pytaniem, czy analizowana część groszowa stanowi osobny skarb, czy też jest elementem składowym oryginalnego depozytu. Z uwagi na brak wizji lokalnej miejsca znalezienia skarbu, brak badań archeologicznych lub innej weryfikacji

miejsca znalezienia monet, jesteśmy zmuszeni do zaproponowania jedynie hipotetycznych rozwiązań:

- Wszystkie monety stanowią jedno znalezisko i jeden zespół, ukryty po roku 1663. Przypuszczalnie byłby to wtedy skarb rodowy, gdzie najstarszym elementem były grosze praskie Władysława II, które powinny zalegać na samym dnie naczynia, zawierającego depozyt. W takim przypadku należałoby przypuszczać, że skarb ten mógł być gromadzony przez pięć-sześć pokoleń – lub krócej, przez dwa-trzy pokolenia, gdyby liczyć gromadzenie zasobów od czasu powrotu do obiegu groszy praskich podczas wojny trzydziestoletniej.
- Mamy do czynienia z dwoma niezależnymi od siebie skarbami – pierwszym, składającym się wyłącznie z groszy praskich, którego *terminus post quem* wyznacza najmłodszy grosz praski Ferdynanda I na 1546 rok, oraz drugim znaleziskiem, którego *tpq* ustalony został na 1663 rok. W takim przypadku oba skarby zdeponowane byłyby względnie niedaleko siebie, i na skutek działań ludzkich po odkryciu czy procesów postdepozycyjnych zostałyby połączone w jeden.
- Wszystkie monety stanowią jeden skarb, jednak mamy do czynienia z depozytem dwufazowym. Mogłaby nasunąć się myśl, że starsza część skarbu – składająca się z groszy praskich – została zdeponowana jako jeden zespół ok. połowy XVI wieku, po czym odnaleziona w 1. połowie XVII wieku i wtórnie włączona do skarbu XVII-wiecznego. W celu ustalenia, która hipoteza jest bardziej prawdopodobna, należy dokładnie przeanalizować skład groszowej części zespołu, sprawdzić, czy w literaturze znane są analogiczne znaleziska, oraz zastanowić się nad występowaniem grosza praskiego w kontekstach XVII-wiecznych. Ważnym elementem naszych rozważań będzie rola, jaką odegrała gruba moneta czeska podczas wojny trzydziestoletniej (1618-1648). W końcu trzeba będzie zastanowić się nad ewentualnymi dodatkowymi monetami, które mogły wchodzić w skład skarbu składającego się wyłącznie z czeskiego pieniądza, jeśli stwierdzimy, że mamy do czynienia z dwoma odrębnymi znaleziskami.

Analizując skład i zawartość groszowej części skarbu zauważamy, że brakuje groszy praskich Ludwika I Jagiellończyka, którego monety są bardzo rzadkie w skarbach⁷³. W analizowanym depozycie nie występują również grosze praskie Wacława IV (1378-1419) ani Jerzego z Podiebradów (1458-1471), które obecne są w znaleziskach gromadnych datowanych na XVI wiek⁷⁴.

⁷³ W inwentarzach znalezisk nowożytnych z terenu Polski zarejestrowano tylko trzy skarby, które zawierają grosze praskie Ludwika I Jagiellończyka: z Jaksina (*tpq* 1516), z Wrocławia IV (*tpq* 1535) oraz z Bolesławca III (*tpq* 1639) – Męclewska, Mikołajczyk 1983, s. 23, nr 27; s. 32, nr 65; s. 171-172, nr 610. W skarbach datowanych po 1650 roku nie zarejestrowano ani jednego grosza praskiego tego władcy (Męclewska, Mikołajczyk 1991). Grosze Ludwika nieobecne są nawet w dużym skarbie z Dębrznika, gdzie zidentyfikowano 526 groszy praskich Władysława II oraz 12 groszy Ferdynanda, a Ludwika I w tym skarbie wystąpiły jedynie drobne monety halerzowe (Męclewska, Mikołajczyk 1983, s. 28, nr 46; Burchardt 2010).

⁷⁴ Dobrym przykładem takiego skarbu, gdzie grosze Wacława IV i Jerzego z Podiebradów występują razem z groszami praskimi Władysława II, jest depozyt z Grodzca (*tpq* 1502), Haisig 1969; Milejski 2018. Innym przykładem jest skarb z Pragi-Proseku (1933), datowany po 1536 roku, w skład którego wchodził jeden grosz Jerzego oraz 12 Wacława IV. Ten niepublikowany skarb przedstawiony został na konferencji w 2017 roku – O. Cernohorský, *Nález mincí z Prahy – Proseku z roku 1933*, [w:] *Numismatica centroeuropaea II*.

⁷² Milejski 2020, s. 54.

Siedemnastowieczne skarby składające się z kilkuset monet, w skład których wchodzi również grosze praskie – tych samych władców, co w znalezisku z Osieczowa – nie są rzadkością, choć zazwyczaj liczba przestarzałych monet jest niewielka. Obecność szerokich groszy praskich w zespołach datowanych na pierwszą połowę XVII wieku wiązać możemy z powrotem grosza praskiego do obiegu pieniężnego podczas wojny trzydziestoletniej (1618-1648). Kryzys gospodarczy oraz hiperinflacja z pierwszej ćwierci XVII wieku, nazywane *Kipper- und Wipperzeit*, doprowadziły do masowego wybijania podwartościowej monety. Podczas wojny trzydziestoletniej proceder psucia monety był tak daleko posunięty, że już w 1620 roku doszło do niemal 25-procentowej dewaluacji czeskiej waluty – monety o nominale 30 krajcarów miały wartość 24 krajcarów, monety 15-krajcarowe miały siłę nabywczą 12 krajcarów⁷⁵, a jeden talar wart był już 140 krajcarów. W latach 1622-1623 wartość talara rosła od 270 do ok. 500 krajcarów⁷⁶. Dopiero 14 grudnia 1623 roku wprowadzono edykt cesarski Ferdynanda II (1619-1637) – nazywany Wielką Kaladą – który znacznie ograniczał samowolę menniczą w Rzeszy, dzięki czemu emisja zepsutej, niskowartościowej monety została zahamowana⁷⁷. Do tego czasu wszystkie srebrne monety talarowe – ćwierćtalary, półtalary i talary – które wybijane były od lata 1623 roku, przeznaczone były do opłacania wojska i bardzo szybko zabrakło ich w obiegu⁷⁸. Zła kondycja czeskiej gospodarki oraz brak drobnych srebrnych monet do codziennych transakcji doprowadziły w styczniu 1625 roku do przywrócenia do obiegu starszych monet. Należały do nich grosze praskie sprzed 1547 roku, które od tego czasu liczone były po 3 krajcary, stare austriackie trzykrajcarówki sprzed 1559 roku oraz małe grosze (odpowiednik groszy miśnieńskich) i białe grosze, których przelicznik na krajcary wyglądał następująco: 3 białe grosze = 6 małych groszy = 7 krajcarów. Przywrócono również podawanie cen w kopach groszy, najczęściej miśnieńskich, ale również i czeskich. Kopa groszy miśnieńskich warta była 70 krajcarów, z kolei kopa groszy czeskich aż 140 krajcarów⁷⁹. Z okresu wojny trzydziestoletniej z Czech, Moraw oraz Polski znamy przynajmniej kilka znalezisk gromadnych, które prócz monet krajcarowych zawierają także grosze praskie Władysława II i Ferdynanda I, a sporadycznie kilka egzemplarzy Ludwika I. Z terenu Polski są to m.in. skarb z Nysy⁸⁰ oraz z Dąbrowy (pow. żarski)⁸¹. Pierwszy z nich liczy 148 monet, wśród których są cztery grosze praskie Władysława II oraz dwa Ferdynanda I. Oczywiście, w skarbie zidentyfikowano więcej monet czeskich, jak grosze Rudolfa II (1576-1612), czy Macieja II (1612-1619). Depozyt ukryto po 1637 roku, kiedy wybito najmłodszą monetę, trzykrajcarówkę Ferdynanda II. Drugie z wymienionych znalezisk ukryte zostało po 1642 roku, a liczyło 123 monety, m.in. 57 groszy Władysława II i 15 groszy Ferdynanda I. Z obszaru Polski znany jest również skarb datowany po 1624 roku,

który odnaleziony został w Gorzowie Wielkopolskim⁸². *Terminus post quem* tego znaleziska jest wprawdzie o rok wcześniejszy od daty ponownego wprowadzenia groszy praskich do obiegu, jednak zawierało ono m.in. dwa grosze Władysława. Nie odnotowano w nim monet Ferdynanda I, a kolejne czeskie monety wchodzące w skład tego depozytu pochodzą z czasów Maksymiliana II (1564-1576) i Rudolfa II. Podobne znaleziska wystąpiły znacznie liczniej na Morawach. Dla porównania przytoczmy również dwa. Pierwszy skarb odkryto w czerwcu 2010 roku w miejscowości Boskovice (powiat Blansko). Ten nieznanej wielkości depozyt pozyskany został przez detektorystów, a tylko dzięki sprawniej akcji policyjnej udało się odzyskać 2270 monet. Wśród odzyskanych monet zarejestrowano trzy grosze praskie Wacława IV, jeden Jerzego z Podiebradów, 57 Władysława II i 16 groszy Ferdynanda I. Najmłodszym⁸³ okazem z odzyskanej części skarbu jest jednokrajcarówka cesarza Ferdynanda III (1637-1657), wybita w 1640 roku⁸⁴. Drugi depozyt odkryto w 2016 roku w miejscowości Dolní Čepí (powiat Žďár nad Sázavou). Ten składający się z 284 monet skarb zawiera 15 groszy praskich Władysława II oraz trzy grosze Ferdynanda I. Jego *terminus post quem* wyznacza patagon Filipa IV (1621-1665), wybity w Antwerpii w 1642 roku⁸⁵.

Żaden z wymienionych skarbów nie ma aż tak dużej rozpiętości chronologicznej, jak analizowany skarb z Osieczowa, w którym różnica czasowa między najstarszą a najmłodszą monetą przekracza 200 lat. Najbardziej zbliżony do osieczowskiego pod względem nominalów, atrybucji i proveniencji odnalezionych monet skarb to morawskie znalezisko z Dolní Čepí. Podobieństwa prócz elementu groszowego są następujące: w obu depozytach wystąpiły talary szwajcarskiego miasta Sankt Gallen, monety arcybiskupstwa Salzburga oraz liczne grube srebrne monety Niderlandów Hiszpańskich, przede wszystkim patagony. W obu znaleziskach wystąpiły również monety polskie, saskie, tyrolskie i styryjskie. Końcowa moneta morawskiego depozytu jednak wybita została w 1642 roku, a skarbu z Osieczowa w 1663, czyli aż o 20 lat później i aż 15 lat po zakończeniu wojny trzydziestoletniej. Dodatkowo trzeba zauważyć, że koniec oficjalnego obiegu groszy praskich na XVII-wiecznych rynkach pieniężnych nastąpił za rządów Ferdynanda III (1637-1657)⁸⁶, czyli na długo przed zakopaniem śląskiego depozytu.

Zastanówmy się w końcu, czy w skład domniemanego starszego skarbu, składającego się z groszy praskich, mogły wchodzić jeszcze jakieś inne monety. Współczesne monecie czeskiej są dwa grosze czynszowe Saksonii elektorskiej, wybite za czasów Fryderyka III, Jana i Jerze-

Brno 22.-25. 5. 2017, [zeszyt abstraktów, Brno 2017], s. nlb.

75 Vorel 2009, s. 266-267.

76 Vorel 2009, s. 267, 292-293.

77 Vorel 2000, s. 206-208; Vorel 2009, s. 272-273.

78 Vorel 2000, s. 210.

79 Čermák, Skrbek 1891, s. 302-303; Vorel 2000, s. 211-212.

80 Męclewska, Mikołajczyk 1983, s. 166-168, nr 598.

81 Męclewska, Mikołajczyk 1983, s. 174-175, nr 622.

82 Męclewska, Mikołajczyk 1983, s. 116-117, nr 400, tam jako Gorzów Wielkopolski II.

83 Policja skonfiskowała również jeden śląski greszel cesarza Leopolda I (1657-1705), wybity w Brzegu w 1696 roku, jednak Autorka opracowania skarbu z Boskovic słusznie uważa, że moneta ta dołączona została do depozytu dopiero przez policjantów. Historia zna podobne przypadki ze Śląska, czego dobrym przykładem jest skarb groszy praskich z miejscowości Błażejowice, gdzie odzyskiwanie skradzionego skarbu przez policję doprowadziło do dołożenia do oryginalnego skarbu – składającego się z groszy praskich Karola IV i Wacława IV – po jednym groszu praskim Jerzego z Podiebradów i Władysława II, patrz Milejski 2017.

84 Grossmannová 2014.

85 Grossmannová, Zimola 2018.

86 Grossmannová, Zimola 2018, s. 94-95.

go (1508-1525) – pierwszy w Annabergu, w latach 1512-1525, drugi z lat 1507-1525 z mennicy we Freibergu (monety o nr. kat. 306-307). Do starszej części depozytu nie mogłyby raczej należeć kolejne chronologicznie dwa grosze saskie, z czasów elektora Augusta (1553-1586), z lat 1574 i 1580, z mennicy w Dreźnie (monety o nr. kat. 308-309), ponieważ dzieli je od końcowego grosza praskiego (z roku 1546) prawie 30 lat. Grosze czynszowe natomiast pasują chronologią do monet Władysława II i Ferdynanda I, byłyby zatem logicznym elementem pierwotnego skarbu. Decydującym jednak elementem, który wyklucza obie monety niemieckie, jest ich stan zachowania. Oba grosze saskie są w dość dobrym stanie, szczególnie egzemplarz z lat 1512-1525 (nr kat. 306) wyróżnia się czytelnością i wyraźnym odbiciem stempla przy niewielkich śladach użytkowania. Drugi (nr kat. 307) jest trochę gorzej zachowany, wytarcia szczególnie widoczne są na awersie, jednak w dalszym ciągu nie jest to taki stopień degradacji, jak w przypadku groszy praskich z Osieczowa. Wobec tego uważamy, że grosze praskie stanowiłyby jedyny element ewentualnego pierwotnego skarbu.

Z naszej analizy wynika zatem, że grosze praskie trafiły do skarbu z Osieczowa w zwartej grupie o wspólnym pochodzeniu. Ich obecność w depozycie jest zapewne spowodowana hiperinflacją z 1. tercji XVII wieku, kiedy to grosze praskie przywracano do obrotu w czasie wojny trzydziestoletniej. Albo więc mamy do czynienia z dwoma niezależnymi pierwotnie zespołami, z XVI i XVII wieku, które jeszcze w XVII wieku zostały połączone ze sobą (wariant C), albo grosze zgromadzono dopiero w XVII wieku z wtórnego ich obiegu (zmodyfikowany wariant A). W pierwszym przypadku skarb groszowy zostałby po raz pierwszy odkryty przez mieszkańca XVII-wiecznego Osieczowa, i włączony do już uformowanego depozytu, składającego się w dużej mierze z monet XVII-wiecznych (polskich, saskich etc.). Skarb złożony wyłącznie z groszy praskich byłby zatem znacznie starszy od drugiego, *stricte* nowożytnego znaleziska, a jego *tpq* wyznaczilibyśmy na 1546 rok. Zbliżoną sytuację zaobserwowali badacze skarbu z Plchůvek. Tam odkryto dwa skarby w dwóch naczyniach, a monety z każdego z nich zdeponowane były oddzielnie. W Osieczowie mamy do czynienia ze znaleziskiem, którego zabezpieczeniem było tylko jedno naczynie ceramiczne. Ponieważ nie zachowało się do naszych czasów, nie jesteśmy w stanie powiedzieć na jego temat nic więcej. Dodatkowe podobieństwo polega na tym, że pierwszy chronologicznie skarb z Plchůvek składa się również wyłącznie z groszy praskich⁸⁷ – 129 Władysława II, jednego Ludwika I oraz 39 Ferdynanda I⁸⁸.

W przypadku zgromadzenia monet z ponownego obiegu w XVII wieku, grosze praskie ze skarbu z Osieczowa powinny nosić na sobie ślady tak długiego obiegu. Tak rzeczywiście jest. Większość z nich jest bardzo mocno wytarta po obu stronach, występują na nich dość liczne pęknięcia, które jednak mogą być też efektem procesu wybicia monety. Szczególnie grosze Władysława II są mocno zuży-

te. Stan zachowania tych monet przemawia zatem za wtórnym dołożeniem groszy czeskich do reszty depozytu. Monety te najpierw byłyby w obiegu pod koniec XV i przez 1. połowę XVI wieku, po czym odłożone przez rozmaite osoby, a z odkrytych lub przechowanych zasobów w 2. tercji XVII wieku ponownie włączone do obiegu i zgromadzone w nowo deponowanym skarbie z Osieczowa. To „podwójne życie” tych monet wyraźnie odbiłoby się na stanie zachowania. Ale w zestawie groszy z Osieczowa można jednak dostrzec charakter skarbu pierwotnego. Rozciągłość chronologiczna między najstarszymi i najmłodszymi groszami (1471-1546) oraz to, że najstarsze są najmocniej zużyte, może też świadczyć, że monety nie były gromadzone na bieżąco, a wyjęte z obiegu w dość krótkim czasie po 1546 roku, gdy zakończono emisję groszy. Czy jednak znamy podobne skarby ukryte w XVI wieku?

Na Śląsku znaleziono przynajmniej 25 zespołów monet z groszami praskimi Władysława II. Ponad połowa z nich – 15 skarbow – datowana jest jeszcze na XVI wiek, dwa następne pochodzą z 2. dekady XVII wieku. Cztery depozyty datowane są na lata wojny trzydziestoletniej, a ostatnie dwa są młodsze o przeszło 20 lat od analizowanego znaleziska. Najstarszy skarb z groszami Władysława ze Śląska datowany jest po 1471 roku (skarb z Ruszowa⁸⁹), a najmłodsze ukryte zostały po 1683 roku (skarb z Koźla II i z Krosna Odrzańskiego⁹⁰). Składy tych skarbow są diametralnie różne, na co ma również wpływ ich chronologia. Przynajmniej raz grosz Władysława znaleziono pojedynczo⁹¹. Grosze praskie Ferdynanda I nie są tak często notowane. Rzadkość tych monet wynika z ich niedużej emisji, ale również z niedostatecznego rozpoznania i opracowania zbiorów muzealnych. W literaturze nie znamy do tej pory żadnego homogenicznego skarbu groszowego Władysława II i Ferdynanda I z obszaru Śląska, czy nawet całej Polski. Istnieją jednak znaleziska podobne do depozytu z Osieczowa, które również mogą składać się z dwóch części wtórnie złożonych w jedno. Warto przyrzeć się bliżej choćby skarbowi z Krosna Odrzańskiego, gdzie zarejestrowano 43 grosze praskie Władysława II i 11 groszy Ferdynanda I. Jest to podobna ilość do tej odnalezionej w Osieczowie, ale struktura skarbu z Krosna Odrzańskiego jest bardziej spójna i nie wskazuje na dwa odrębne depozyty, które by złożono wtórnie w jedno znalezisko. Podobnym znaleziskiem do naszego jest jeszcze jeden skarb z terenu Czech, odkryty w miejscowości Radvanec, który odnaleziono w dwóch niechronologicznych częściach⁹². Skarb ten jest wielkościowo i chronologicznie bardzo zbliżony do skarbu z Osieczowa. Składa się również ze starszej części, zawierającej grosze praskie Władysława II i Ferdynanda I, oraz z młodszej części, w skład której wchodzi monety tyrolskie, styryjskie, polskie, saskie, niderlandzkie oraz śląskie. Podobnie jak w przypadku omawianego w tym miejscu znaleziska, tak samo w skarbie z Radvanca współczesne groszom praskim są monety saskie – tam grosze schreckenberskie (*Schreckenberger Groschen*) – które, jak moglibyśmy

87 Takie stanowisko prezentują Autorzy opracowania skarbu z Plchůvek, z uwagi jednak na zniszczony kontekst całego znaleziska nie jest to pewne. Analizując chronologię monet z obu depozytów możemy uznać, że do starszego znaleziska oprócz groszy praskich mógł wchodzić również grosz legnicki Fryderyka II (1505-1547) oraz grosz saski Jana (1528-1533); za zwrócenie uwagi na taką możliwość składu starszej części skarbu z Plchůvek dziękuję Panu prof. dr. hab. Borysowi Paszkiewiczowi.

88 Militký, Černohorský, Vích 2018.

89 Kubiak 1998, s. 443, nr 660.

90 Męclewska, Mikołajczyk 1991, s. 129, nr 1158; s. 130, nr 1160.

91 Znalezisko pojedyncze grosza praskiego Władysława II wystąpiło w kontekście grobowym, na pl. Czystym we Wrocławiu, na cmentarzystku Salwatora. Grosz ten był fałszywy, a badania metalograficzne wykazały, że wykonany był z miedzi i cynku, patrz Książek 2010, s. 17.

92 Radoměrský 1951a, s. 92-94; 1951b, s. 94-96.

przypuszczać, należały do starszej, groszowej części tego skarbu⁹³. Jeszcze innym znaleziskiem składającym się, być może, również z młodszego skarbu, do którego wtórnie włączono starszy element groszy praskich, jest skarb z Ternawki na Wołyniu⁹⁴. Depozyt odnaleziono w 1866 roku, stąd jego opis nie jest zbyt szczegółowy. Wiadomo jednak, że znalezisko liczyło 45 monet, z czego 32 to grosze praskie Wacława IV, a kolejne to XVII-wieczne emisje Zygmunta III (1587-1632). Pod względem chronologicznym i ilościowym skarb ten nie koresponduje ze znaleziskiem z Osieczowa, jednak jest to kolejny przykład „przywrócenia” do obiegu groszy praskich z końca XIV–początku XV wieku, które dzięki dużej zawartości szlachetnego kruszcu (w porównaniu z emisjami z początku XVII wieku) miały stosunkowo dużą siłę nabywczą.

Znaleziska homogeniczne starszych groszy praskich z terenu Śląska są rejestrowane bardzo często. Szczególnie dużo odnotowano skarbów z groszami Wacława IV, do których częstą domieszką są grosze praskie jego ojca, Karola IV. Z interesującej nas krainy zarejestrowano przynajmniej 32 skarby zawierające grosze trzeciego z Luksemburgów na czeskim tronie⁹⁵. Odzwierciedlają one monopolistyczną pozycję grosza praskiego, który od początku swojej historii bardzo dobrze nadawał się do długotrwałego gromadzenia gotówki. Ale wyjątkowa homogeniczność groszowych części skarbów z Osieczowa i Krosna, w zupełnie innych okolicznościach historycznych, choć nie przypadkowa, musi mieć inne wytłumaczenie. Być może, sama procedura ponownego wprowadzenia do użytku groszy praskich w XVII wieku wyeliminowała z pierwotnego skarbu inne monety, jako niezdadne do wtórnego obiegu.

Jednym z najważniejszych i najciekawszych depozytów z 1. tercji XV wieku, którego główny trzon stanowiły monety Wacława IV, jest skarb z Boguszowa-Gorców (tzw. skarb wałbrzyski)⁹⁶. Przywołany skarb liczy 1385 groszy praskich – 77 groszy Karola IV i 1308 Wacława IV. Rozciągłość chronologiczna w przypadku tego depozytu wynosi 50 lat – 1370-1420. Świadczy to – tak samo, jak w przypadku znaleziska z Osieczowa – że mamy do czynienia z regularną tezauryzacją majątku, który został schowany do ziemi i nigdy już nie wrócił do rąk właściciela. Skarb z Boguszowa utrzymuje ciągłość chronologiczną. Oba skarby – zarówno boguszowski, jak i osieczowski – charakteryzują się obecnością wielu typów groszy emitentów, których monety odnotowano w skarbach. Oba składają się z monet dwóch władców. Różnica polega jednak na tym, że starszy skarb zawiera znacznie więcej monet młodszego z emitentów, a ze względu na wielkość obu zespołów odsetek monet każdego władcy w obu przypadkach wygląda inaczej. Różnica jest dość znaczna, ponieważ stosunek udziału procentowego monet Karola do Wacława w skarbie z Boguszowa wynosi 5,5% do 94,5%. Z kolei w znalezisku z Osieczowa wystąpiło znacznie więcej monet starszego emitenta – Władysława II, a grosze Ferdynanda I stanowią domieszkę: 77,5% do

22,5%. Jest to oczywiście spowodowane zarówno okresem, w którym oba znaleziska zostały ukryte, jak również wielkością emisji poszczególnych władców. Największa ilość groszy praskich była wybijana w mennicy kutnohorskiej za czasów panowania Wacława IV, z kolei za rządów Władysława II grosz praski przeżywa renesans, dlatego też przewaga monet obu tych władców w skarbach nie powinna dziwić. Należy podkreślić, że oba znaleziska są bardzo cenne dla poznania obiegu monetarnego na Śląsku – pierwszy dla 1. tercji XV wieku, w tym też okresu wojen husyckich (1420-1436), drugi z kolei dla połowy XVI wieku, kiedy to emisja grosza praskiego powoli dochodziła do końca.

Oba skarby są dość wyjątkowe i niespotykane – depozyt z Boguszowa oprócz liczby tworzących go monet (1385 egzemplarzy) wyróżnia się również ze względu na występowanie w nim pośmiertnych groszy Wacława IV. Tak zwane *atypické ražby* bite były w Pradze w latach 1419-1423. Wyglądem nie różniły się praktycznie od regularnych groszy Wacława IV, ponieważ wybijane były zimmobilizowanym stemplem zmarłego w 1419 roku władcy. Jest to pierwszy w Polsce przypadek zidentyfikowania „nie-regularnej” emisji groszy praskich⁹⁷. Znalezisko groszowe z Osieczowa natomiast – gdyby przyjąć jego rekonstrukcję jako wtórnie zdeponowanego skarbu groszowego – byłoby pierwszym homogenicznym depozytem groszy praskich Władysława II i Ferdynanda I zarejestrowanym na Śląsku.

Analiza inwentarzy znalezisk monetarnych z terenu Polski, Czech oraz Górnych Łużyc wykazała, że skarby analogiczne do osieczowskiego zarejestrowano do tej pory dwa – z Krosna Odrzańskiego (na terenie historycznego Śląska) oraz z Radvan (w Czechach). Wśród depozytów górnołużyckich, co istotne ze względu na położenie geograficzne Osieczowa, nie odnotowaliśmy żadnego podobnego zespołu⁹⁸. Zaskakujące jest, że we wszystkich trzech znaleziskach pierwotnym skarbem groszy praskich towarzyszą współczesne im monety saskie. Domieszka monet saskich w depozycie z Osieczowa jest jednak – jak stwierdziliśmy – mocno wątpliwa ze względu na ich zbyt dobry stan zachowania. W skarbie z Krosna Odrzańskiego dodatkową domieszką do starszej części depozytu były też pruskie trojaki księcia Albrechta (1510-1568)⁹⁹. Brak jednorodnych skarbów groszowych z epoki Władysława II i Ferdynanda I implikuje stwierdzenie, że części groszowe skarbów z Krosna i Osieczowa zostały stworzone wtórnie, z monet przywróconych do obiegu w wyniku kryzysu ekonomicznego 1. tercji XVII wieku, ale – przynajmniej w Osieczowie – pochodzących z jednego wcześniej ukrytego, odkrytego i poddanego selekcji skarbu. To przedstawiamy jako konkluzję naszych rozważań.

Dzięki uzyskaniu finansowania z Narodowego Centrum Nauki na badania i specjalistyczne analizy skarbu z Boguszowa, udało się przy okazji opracować i przygotować do publikacji wyjątkowe znalezisko gromadne, składające się niejako z dwóch części: groszy praskich z połowy XVI wieku i zespołu XVII-wiecznego. Publikacja skarbu z Osieczowa

93 Radoměřský 1951a, s. 93-94.

94 Kotlar 1975, s. 162, nr 679.

95 Milejski 2020, s. 91-97 oraz mapa III.1, s. 93.

96 Pełna, dwujęzyczna monografia tego skarbu ukazała się drukiem w lutym 2020 roku. Finansowana była z tego samego źródła, co niniejsza publikacja – Narodowe Centrum Nauki, projekt Opus 11, nr DEC-2016/21/B/HS3/01030 – *Skarb groszy praskich z XIV i XV wieku z Boguszowa (tak zwany skarb wałbrzyski)*, pod redakcją naukową prof. dra hab. Borysa Paszkiewiczza.

97 Milejski 2020, s. 95-97.

98 W inwentarzu W. Haupta (Haupt 1956) nie występują żadne zbliżone do skarbu z Osieczowa znaleziska. Mimo że publikacja ta liczy ponad pół wieku, a przyrost materiału numizmatycznego przez ten czas był bardzo duży, szansa na odnotowanie podobnego znaleziska, naszym zdaniem, jest dość mała.

99 Męclewska, Mikołajczyk 1991, s. 130, nr 1160.

stanowi bardzo istotny element, poszerzający naszą wiedzę na temat napływu groszy praskich na Śląsk pod koniec emisji tego pieniądza i ich późniejszej roli. Dzięki pracy interdyscyplinarnego zespołu nauka polska doczekała się dwóch monografii źródłowych omawiających znaleziska czeskiego pieniądza o metryce sięgającej lipca 1300 roku, który nazywany jest również „dolarem średniowiecznej Europy”¹⁰⁰.

100 Kisielewski 1968, s. 535-538.

Część III. Katalog

Łukasz Sroka, Paweł Milejski¹

Spis treści katalogu

Czechy	55
Władysław II (1471-1516)	55
Men. Kutná Hora	55
Ferdynand I (1526-1564)	67
Men. Kutná Hora	67
Ferdynand II (1617/20-1637).....	70
Men. Jáchymov	70
Men. Praga	71
Ferdynand III (1627/37-1657)	72
Men. Praga	72
Dolna Austria	73
Ferdynand II (1619-1637)	73
Men. Wiedeń	73
Ferdynand III (1637-1657)	73
Men. Wiedeń	73
Księstwo Frydlantu w Czechach.....	74
Albrecht z Valdštejna (Wallenstein) (1623-1634)	74
Men. Jičín	74
Karyntia	75
Ferdynand II (1619-1637)	75
Men. Sankt Veit	75
Ferdynand III (1637-1657)	75
Men. Sankt Veit	75
Morawy	76
Ferdynand II (1619-1637)	76
Men. Brno	76
Men. Olomuniec	76
Śląsk	77
Ferdynand II (1621-1637)	77
Men. Głogów	77

¹ Paweł Milejski opracował opisy monet nr 1-75. Autorem pozostałych opisów jest Łukasz Sroka.

Men. Nysa	77
Men. Wrocław	77
Stany Ewangelickie (1633-1635)	83
Men. Wrocław	83
Ferdynand III (1637-1657)	83
Men. Wrocław	83
Leopold I (1657-1705)	84
Men. Wrocław	84
Kłodzko	85
Ferdynand III (1626-1657)	85
Men. Kłodzko	85
Styria	85
Ferdynand II (1619-1637)	85
Men. Graz	85
Ferdynand III (1637-1657)	86
Men. Graz	86
Tyrol	86
Leopold V (1619-1632)	86
Men. Hall	86
Ferdynand Karol – regencja Klaudii Medycejskiej (1632-1646)	87
Men. Hall	87
Ferdynand Karol (1646-1662)	88
Men. Hall	88
Schlick (hrabstwo) w Czechach	88
Henryk (1612-1650)	88
Men. Planá	88
Księstwa śląskie	89
Księstwo Cieszyńskie	89
Elżbieta Lukrecja (1625-1653)	89
Men. Cieszyn	89
Księstwo Legnicko-Brzesko-Wołowskie	90
Jerzy III Brzeski, Ludwik IV Legnicki i Krystian Wołowsko-Oławski (1639-1663)	90
Men. Brzeg	90
Jerzy III Brzeski (1654-1664)	90
Men. Brzeg	90
Krystian Wołowski (1654-1672)	92
Men. Brzeg	92
Ludwik IV Legnicki (1654-1663)	93
Men. Brzeg	93
Księstwo Opolskie	95
Gabriel Bethlen (1622-1624)	95
Men. Opole	95
Władysław IV (1645-1648)	96
Men. Opole	96
Niderlandy Hiszpańskie	97
Filip II (1556-1598)	97
Brabancja	97
Men. Maastricht	97
Albert i Elżbieta (1598-1621)	97
Brabancja	97
Men. Antwerpia	97

Men. Bruksela	99
Flandria	100
Men. Brugia	100
Filip IV (1621-1665)	101
Brabancja	101
Men. Antwerpia	101
Men. Bruksela	103
Men. Maastricht	105
Hrabstwo Burgundii (Franche-Comté)	105
Men. Dole	105
Flandria	106
Men. Brugia	106
Tournaisis	107
Men. Tournai	107
Niderlandy Zjednoczone	107
Deventer (miasto)	107
Z imieniem cesarza Macieja (1612-1619)	107
Men. Deventer	107
Rzeczpospolita Obojga Narodów	108
Zygmunt III Waza (1587-1632)	108
Polska (Korona)	108
Men. Bydgoszcz	108
Men. Kraków	111
Gdańsk	112
Men. Gdańsk	112
Jan Kazimierz (1648-1668)	113
Litwa	113
Men. Wilno	113
Polska (Korona)	113
Men. Bydgoszcz	113
Men. Kraków	118
Men. Lwów	120
Men. Poznań	121
Men. Wschowa	123
Gdańsk	123
Men. Gdańsk	123
Toruń	124
Men. Toruń	124
Inflanty (okupacja szwedzka)	125
Ryga (miasto)	125
Gustaw II Adolf (1621-1632)	125
Men. Ryga	125
Prusy Królewskie (okupacja szwedzka)	126
Gustaw II Adolf (1626-1632)	126
Men. Elbląg	126
Krystyna (1632-1635)	126
Men. Elbląg	126
Prusy Książęce	127
Jerzy Wilhelm (1619-1640)	127
Men. Królewiec	127
Fryderyk Wilhelm (1640-1688)	128

Men. Królewiec	128
Państwa niemieckie	128
Brema (arcybiskupstwo)	128
Jan Fryderyk Holsztyński (1596-1634)	128
Men. Bremervörde	128
Erfurt (wolne miasto)	129
Men. Erfurt	129
Emden (miasto)	129
Z imieniem cesarza Ferdynanda II (1619-1637)	129
Men. Emden	129
Holsztyn-Gottorp	130
Jan Adolf (1590-1616)	130
Lubeka (wolne miasto)	130
Men. Lubeka	130
Mansfeld (hrabstwo)	130
Fryderyk Krzysztof i Dawid (1609-1628)	130
Men. Eisleben	130
Minden (biskupstwo)	131
Antoni von Holstein-Schaumburg (1587-1599)	131
Men. Minden	131
Moguncja, Hesja-Darmstadt, Nassau-Saarbrücken i Frankfurt (wspólna emisja)	131
Men. Moguncja	131
Moguncja i Hesja-Darmstadt (wspólna emisja)	131
Men. Moguncja	131
Paderborn (biskupstwo)	132
Teodor Adolf von der Recke (1650-1660)	132
Men. Paderborn (?)	132
Saksonia elektorska	132
Fryderyk III, Jan i Jerzy (1508-1525)	132
Men. Annaberg	132
Men. Freiberg	132
August (1553-1586)	133
Men. Drezno	133
Krystian II, Jan Jerzy I i August (1601-1611)	133
Men. Drezno	133
Jan Jerzy I (1611-1656)	134
Men. Drezno	134
Salzburg (arcybiskupstwo)	169
Parys von Lodron (1619-1653)	169
Men. Salzburg	169
Würzburg (biskupstwo)	169
Filip Adolf von Ehrenberg (1623-1631)	169
Men. Norymberga	169
Szwajcaria	170
Sankt Gallen (miasto)	170
Men. Sankt Gallen	170

Wykaz skrótów użytych w katalogu

AAJ – B. Ahlström, Y. Almer, K. Jonsson, *Sveriges besittningsmynt*, Stockholm 1980.

Behrens – H. Behrens, *Münzen und Medaillen der Stadt und des Bisthums Lübeck*, Lübeck 1905.

Bft – E. Bahrfeldt, *Die Münzen- und Medaillen-Sammlung in der Marienburg*, t. I-VIII, Danzig-Königsberg 1901-1929.

Chvojka – J. Chvojka, *Pražské groše Ferdinanda I.*, Praha 1997.

CK – W. Clauß, H. Kahnt, *Die sächsisch-albertinischen Münzen 1611 bis 1694*, Regensburg 2006.

Dav. – J.S. Davenport, *European Crowns 1484-1600*, Frankfurt 1977; idem, *European Crowns 1600-1700*, Galesburg, Ill. 1974.

Delmonte – A. Delmonte, *Le Bénélux d'argent. De zilveren Benelux*, Amsterdam 1967.

EM3 – D. Ejzenhart, R. Miller, *Die 3-Kreuzer-Münzen der schlesischen Münzstätten*, Regensburg 2015.

EM15 – D. Ejzenhart, R. Miller, *Monety XV-krajarowe z mennic śląskich*, Wrocław 2015.

EM24 – D. Ejzenhart, R. Miller, *Monety 24-krajarowe z mennic śląskich*, Wrocław 2011.

F.u.S. – F. Friedensburg, H. Seger, *Schlesiens Münzen und Medaillen der neueren Zeit*, Breslau 1901.

Hal. – I. Halačka, *Mince zemi Koruny české 1526-1856*, t. I-III, Kroměříž 1987-1988.

Hásková – J. Hásková, *Pražské groše z let 1471-1526: Vladislav II.-Ludvik I.*, Hradec Králové 1971.

Iger – T. Iger, *Katalog trojaków polskich*, Warszawa 2008.

JF – P. Joseph, E. Fellner, *Die Münzen von Frankfurt am Main*, Frankfurt a.M. 1896.

Jungk – H. Jungk, *Die Bremischen Münzen: Münzen und Medaillen des Erzbisthums und der Stadt Bremen mit geschichtlicher Einleitung*, Bremen 1875.

Joachim – [J.F. Joachim], *Sammlung von Deutschen Münzen der mittlern und neuern Zeiten: darinnen derer Chur-Fürsten zu Mayntz und Trier Solidi der mittlern Zeit, Groschen und andere kleine Münzen in Kupfer gestochen und erkläret worden*, Leipzig 1753 (=Neu-eröffnetes Groschen-Cabinet, 4. Bd., 9. Fach).

K. – E. Kopicki, *Ilustrowany skorowidz pieniędzy polskich i z Polską związanych*, Warszawa 1995.

Keilitz – C. Keilitz, *Die sächsischen Münzen 1500-1547*, Regensburg 2010.

Keymeulen – A. Van Keymeulen, *Monaies des Pays-Bas méridionaux d'Albert et Isabelle á Guillaume Ier*, Bruxelles 1981.

KK – C. Keilitz, H. Kahnt, *Die sächsisch-albertinischen Münzen 1547 bis 1611*, Regensburg 2002.

Kohl – A. C. Kohl, *Talerteilstücke des Kurfürstentums Sachsen*, Saarbrücken 1994.

Kop. – E. Kopicki, *Katalog podstawowych typów monet i banknotów Polski oraz ziem historycznie z Polską związanych*, t. I-VIII, Warszawa 1974-1983.

Leitzmann – J.J. Leitzmann, *Das Münzwesen und die Münzen Erfurts*, Weissensee 1862.

Miller – V. Miller zu Aichholz, A. Loehr, E. Holzmaier, *Österreichische Münzprägungen 1519-1938*, Wien 1948.

MT – H. Moser, H. Tursky, *Die Münzstätte Hall in Tirol*, t. I, 1477-1665, Innsbruck 1977.

Pol. – E. Polívka, *Mincovní památky šlechtických rodů v českých zemích*, Praha 2000.

RNM2 – B. Prokisch, H. Emmering, S. Heinz, M. Zavadil, M. Heintz, D. Lepuschitz, *Repertorium zur Neuzeitlichen Münzprägung Europas*, Band II, *Heiliges Römisches Reich Deutscher Nation und Nachfolgestaaten – Der Bayerische Reichkreis*, Wien 1996.

RNM3 – B. Prokisch, H. Emmerig, S. Heinz, M. Zavadil, B. Marksteiner, *Repertorium zur neuzeitlichen Münzprägung Europas*, Band III, *Heiliges Römisches Reich Deutscher Nation – Der Fränkische Reichskreis*, Wien 2004.

Saurma – [H. Frhr. v. Saurma-Jeltsch,] *Die Saurmasche Münzsammlung deutscher, schweizerischer und polnischer Gepräge von etwa dem Beginn der Groschenzeit bis zur Kipperperiode*, Berlin 1892.

Šimek – E. Šimek, *Tolary, pražské groše, drobné mince Ferdinanda I. (1526-1564)*, Praha 2009 (=České, moravské a slezské mince 10.-20. století. Chaurova sbírka IV/1).

Tobler e.a. – E. Tobler, B. Zäch, S. Nussbaum, *Die Münzprägung der Stadt St. Gallen 1407-1797*, St. Gallen 2008.

Tor. – O. Tornau, *Münzwesen und Münzen der Grafschaft Mansfeld*, Prag 1937.

ZN – Z. Nechanický, *Mincovníctví Leopolda I. 1657-1705*, Hradec Králové 1991.

CZECHY

Władysław II (1471-1516)

Men. Kutná Hora

1. Grosz praski 1471-1477, rytownik stempla Jan złotnik, mincmistrz Beneš Krabice z Veitmile (1471-1496)
Av: +WLADISLAVS SECVNDVS /
✠DEI✠GRATIA ✠REX✠BOEMIE, w polu korona.
Rv: *+*GROSSI✠PRAGEISES, w polu ukoronowany
Lew czeski, krocący heraldycznie w prawo.
Srebro; 26,3 mm; 2,066 g; 120°; Hásková² III.b/1;
nr inw. MJG/AH/6627.

2. Grosz praski 1471-1477, rytownik stempla Jan złotnik, mincmistrz Beneš Krabice z Veitmile
Av: WLADISLAVS SECVNDVS /
✠DEI✠GRATIA ✠REX✠BOEMIE, w polu korona.
Rv: *+*GROSSI✠PRAGEISES, w polu ukoronowany
Lew czeski, krocący heraldycznie w prawo.
Srebro; 28,4 mm; 2,209 g; 190°; Hásková V.b/1;
nr inw. MJG/AH/6594.

3. Grosz praski 1471-1477, rytownik stempla Jan złotnik, mincmistrz Beneš Krabice z Veitmile
Av: WLADISLAVS SECVNDVS /
✠DEI✠GRATIA ✠REX✠BOEMIE, w polu korona.
Rv: *+*GROSSI✠PRAGEISES, w polu ukoronowany
Lew czeski, krocący heraldycznie w prawo.
Srebro; 28,2 mm; 2,654 g; 270°; Hásková V.b/1;
nr inw. MJG/AH/6605.

4. Grosz praski 1471-1477, rytownik stempla Jan złotnik, mincmistrz Beneš Krabice z Veitmile

Av: WLADISLAVS SECVNDVS /

✠DEI GRATIA ✠REX BOEMIE, w polu korona.

Rv: ✠✠GROSSI PRAGEISES, w polu ukoronowany Lew czeski, krocący heraldycznie w prawo.

Srebro; 26,6 mm; 2,331 g; 150°; awers bity potrójnie; Hásková VI.a/3; nr inw. MJG/AH/6619.

5. Grosz praski 1471-1477, rytownik stempla Jan złotnik, mincmistrz Beneš Krabice z Veitmile

Av: +WLADISLAVS SECVNDVS /

✠DEI GRATIA ✠REX BOEMIE, w polu korona.

Rv: ✠✠GROSSI PRAGEISES, w polu ukoronowany Lew czeski, krocący heraldycznie w prawo.

Srebro; 26,7 mm; 2,179 g; 180°; Hásková VI.a/4; nr inw. MJG/AH/6618.

6. Grosz praski 1477-1479, rytownik stempla Říha złotnik, mincmistrz Beneš Krabice z Veitmile

Av: WLADISLAVS SECVNDVS /

✠DEI GRATIA ✠REX BOEMIE, w polu korona.

Rv: ✠✠GROSSI PRAGEISES, w polu ukoronowany Lew czeski, krocący heraldycznie w prawo.

Srebro; 26,2 mm; 2,074 g; 0°; Hásková VIII.a/1 (?); nr inw. MJG/AH/6631.

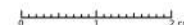
7. Grosz praski 1477-1479, rytownik stempla Říha złotnik, mincmistrz Beneš Krabice z Veitmile

Av: WLADISLAVS SECVNDVS /

✠DEI GRATIA ✠REX BOEMIE, w polu korona.

Rv: ✠✠GROSSI PRAGEISES, w polu ukoronowany Lew czeski, krocący heraldycznie w prawo.

Srebro; 26,8 mm; 2,168 g; 270°; Hásková VIII.a/2; nr inw. MJG/AH/6621.

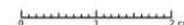
8. Grosz praski 1477-1479, rytownik stempla Říha złotnik, mincmistrz Beneš Krabice z Veitmile

Av: :WLADISLAVS SECVNDVS /

✠DEI GRATIA ✠REX BOEMIE, w polu korona.

Rv: ✠✠GROSSI PRAGEISES, w polu ukoronowany Lew czeski, krocący heraldycznie w prawo.

Srebro; 27 mm; 2,234 g; 190°; Hásková VIII.a/4; nr inw. MJG/AH/6593.

9. Grosz praski 1477-1479, rytownik stempla Říha złotnik, mincmistrz Beneš Krabice z Veitmile
 Av: WLADISLAVS SECVNDVS /
 ✠DEI✠GRATIA✠REX✠BOEMIE, w polu korona.
 Rv: ✠✠GROSSI✠PRAGENSES, w polu ukoronowany
 Lew czeski, krocący heraldycznie w prawo.
 Srebro; 25,6 mm; 1,764 g; 320°; Hásková IX.c/1;
 nr inw. MJG/AH/6639.

10. Grosz praski 1477-1479, rytownik stempla Říha złotnik, mincmistrz Beneš Krabice z Veitmile
 Av: +WLADISLAVS SECVNDVS /
 ✠DEI✠REX✠BOEMIE, w polu korona.
 Rv: ✠✠GROSSI✠PENSES, w polu ukoronowany
 Lew czeski, krocący heraldycznie w prawo.
 Srebro; 26,5 mm; 2,092 g; 320°; Hásková IX.c/3;
 nr inw. MJG/AH/6633.

11. Grosz praski 1477-1479, rytownik stempla Říha złotnik, mincmistrz Beneš Krabice z Veitmile
 Av: W\DISLAVS SECVNDVS /
 ✠DEI✠GRATI\EX✠BOEMIE, w polu korona.
 Rv: ✠✠GROSSI✠PENSES, w polu ukoronowany Lew czeski,
 krocący heraldycznie w prawo.
 Srebro; 26,2 mm; 2,172 g; 30°; Hásková X.a/1;
 nr inw. MJG/AH/6632.

12. Grosz praski 1477-1479, rytownik stempla Říha złotnik, mincmistrz Beneš Krabice z Veitmile
 Av: W\DISLAVS SECVNDVS /
 ✠DEI✠GRATI\EX✠BOEMIE, w polu korona.
 Rv: ✠✠GROSSI✠PENSES, w polu ukoronowany Lew
 czeski, krocący heraldycznie w prawo.
 Srebro; 24,1 mm; 1,454 g; 220°; Hásková X.a/1;
 nr inw. MJG/AH/6646.

13. Grosz praski 1477-1479, rytownik stempla Říha złotnik, mincmistrz Beneš Krabice z Veitmile
 Av: +WLADISLAVS SECVNDVS /
 ✠DEI\REX✠BOEMIE, w polu korona.
 Rv: \OSSI✠PRAGENSES, w polu ukoronowany Lew czeski,
 krocący heraldycznie w prawo.
 Srebro; 25,6 mm; 1,938 g; 90°; Hásková X.a/1;
 nr inw. MJG/AH/6636.

14. Grosz praski 1477-1479, rytownik stempla Říha złotnik, mincmistrz Beneš Krabice z Veitmile

Av: WLADISLAVS SECVNDVS /

✠DEI GRATIA ✠REX BOEMIE, w polu korona.

Rv: ✠✠GROSSI PRAGEISES, w polu ukoronowany Lew czeski, kroczący heraldycznie w prawo.

Srebro; 27,8 mm; 2,052 g; 190°; awers bity podwójnie; Hásková X.a/1; nr inw. MJG/AH/6599.

15. Grosz praski 1477-1479, rytownik stempla Říha złotnik, mincmistrz Beneš Krabice z Veitmile

Av: WLADISLAVS SECVNDVS /

✠DEI GRATIA ✠REX BOEMIE, w polu korona.

Rv: ✠✠GROSSI PRAGEISES, w polu ukoronowany Lew czeski, kroczący heraldycznie w prawo.

Srebro; 28,2 mm; 2,527 g; 30°; Hásková X.a/3; nr inw. MJG/AH/6604.

16. Grosz praski 1477-1479, rytownik stempla Říha złotnik, mincmistrz Beneš Krabice z Veitmile

Av: +WLADISLAVS SECVNDVS /

✠DEI GRATIA ✠REX BOEMIE, w polu korona.

Rv: ✠✠GROSSI PRAGEISES, w polu ukoronowany Lew czeski, kroczący heraldycznie w prawo.

Srebro; 27,9 mm; 2,115 g; 20°; Hásková X.a/4; nr inw. MJG/AH/6595.

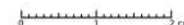
17. Grosz praski 1477-1479, rytownik stempla Říha złotnik, mincmistrz Beneš Krabice z Veitmile

Av: +WLADISLAVS SECVNDVS /

✠DEI GRATIA ✠REX BOEMIE, w polu korona.

Rv: ✠✠GROSSI PRAGEISES, w polu ukoronowany Lew czeski, kroczący heraldycznie w prawo.

Srebro; 26,9 mm; 2,101 g; 60°; Hásková X.a/4; nr inw. MJG/AH/6629.

18. Grosz praski 1477-1479, rytownik stempla Říha złotnik, mincmistrz Beneš Krabice z Veitmile

Av: :WLADISLAVS SECVNDVS /

✠DEI GRATIA ✠REX BOEMIE, w polu korona.

Rv: ✠✠GROSSI PRAGEISES, w polu ukoronowany Lew czeski, kroczący heraldycznie w prawo.

Srebro; 28,2 mm; 2,063 g; 30°; Hásková X.a/8; nr inw. MJG/AH/6601.

19. Grosz praski 1477-1479, rytownik stempla Říha złotnik, mincmistrz Beneš Krabice z Veitmile
 Av: :WLADISLAVS SECVNDVS /
 ✠DEI GRATIA ✠REX BOEMIE, w polu korona.
 Rv: *+*GROSSI PRAGEISES, w polu ukoronowany
 Lew czeski, kroczący heraldycznie w prawo.
 Srebro; 27,5 mm; 2,188 g; 290°; rewers bity podwójnie; Hásková X.a/8; nr inw. MJG/AH/6611.

20. Grosz praski 1477-1479, rytownik stempla Říha złotnik, mincmistrz Beneš Krabice z Veitmile
 Av: :WLADISLAVS SECVNDVS /
 ✠DEI GRATIA ✠REX BOEMIE, w polu korona.
 Rv: *+*GROSSI PRAGEISES, w polu ukoronowany
 Lew czeski, kroczący heraldycznie w prawo.
 Srebro; 27,3 mm; 2,181 g; 90°; Hásková X.a/8; nr inw. MJG/AH/6622.

21. Grosz praski 1479-1494, rytownik stempla Jíša (Giessa), mincmistrz Beneš Krabice z Veitmile
 Av: WLADISLAVS SECVNDVS /
 ✠DEI GRATIA ✠REX BOEMIE, w polu korona.
 Rv: *+*GROSSI PRAGEISES, w polu ukoronowany
 Lew czeski, kroczący heraldycznie w prawo.
 Srebro; 26,6 mm; 2,368 g; 270°; Hásková XI.a/1; nr inw. 6607.

22. Grosz praski 1479-1494, rytownik stempla Jíša (Giessa), mincmistrz Beneš Krabice z Veitmile
 Av: WLADISLAVS SECVNDVS /
 ✠DEI GRATIA ✠REX BOEMIE, w polu korona.
 Rv: *+*GROSSI PRAGEISES, w polu ukoronowany
 Lew czeski, kroczący heraldycznie w prawo.
 Srebro; 27,6 mm; 2,179 g; 270°; wgłębienie wzdłuż średnicy całej monety; Hásková XI.a/1; nr inw. MJG/AH/6608.

23. Grosz praski 1479-1494, rytownik stempla Jíša (Giessa), mincmistrz Beneš Krabice z Veitmile
 Av: WLADISLAVS SECVNDVS /
 ✠DEI GRATIA ✠REX BOEMIE, w polu korona.
 Rv: *+*GROSSI PRAGEISES, w polu ukoronowany
 Lew czeski, kroczący heraldycznie w prawo.
 Srebro; 24,9 mm; 1,677 g; 90°; Hásková XI.a/1; nr inw. MJG/AH/6651.

24. Grosz praski 1479-1494, rytownik stempla Jíša (Giessa), mincmistrz Beneš Krabice z Veitmile

Av: +WLADISLAVS SECVNDVS /

*DEI*GRATIA*REX*BOEMIE, w polu korona.

Rv: *+*GROSSI*PRAGEISES, w polu ukoronowany
Lew czeski, kroczący heraldycznie w prawo.

Srebro; 27,1 mm; 2,475 g; 0°; Hásková XI.a/7;
nr inw. MJG/AH/6616.

25. Grosz praski 1479-1494, rytownik stempla Jíša (Giessa), mincmistrz Beneš Krabice z Veitmile

Av: +WLADISLAVS SECVNDVS /

*DEI*GRATIA*REX*BOEMIE, w polu korona.

Rv: *+*GROSSI*PRAGEISES, w polu ukoronowany
Lew czeski, kroczący heraldycznie w prawo.

Srebro; 25,9 mm; 1,797 g; 220°; Hásková XI.a/7;
nr inw. MJG/AH/6634.

26. Grosz praski 1479-1494, rytownik stempla Jíša (Giessa), mincmistrz Beneš Krabice z Veitmile

Av: +WLADISLAVS SECVNDVS /

*DEI*GRATIA*REX*BOEMIE, w polu korona.

Rv: *+*GROSSI*PRAGEISES, w polu ukoronowany
Lew czeski, kroczący heraldycznie w prawo.

Srebro; 26,2 mm; 1,982 g; 45°; Hásková XI.a/7;
nr inw. MJG/AH/6635.

27. Grosz praski 1477-1479, rytownik stempla Jíša (Giessa), mincmistrz Beneš Krabice z Veitmile

Av: +WLADISLAVS SECVNDVS /

*DEI*GRATIA*REX*BOEMIE, w polu korona.

Rv: *+*GROSSI*PRAGEISES, w polu ukoronowany
Lew czeski, kroczący heraldycznie w prawo.

Srebro; 26,3 mm; 1,797 g; 220°; Hásková XI.a/7;
nr inw. MJG/AH/6637.

28. Grosz praski 1479-1494, rytownik stempla Jíša (Giessa), mincmistrz Beneš Krabice z Veitmile

Av: +WLADISLAVS SECVNDVS /

*DEI*GRATIA*REX*BOEMIE, w polu korona.

Rv: *+*GROSSI*PRAGEISES, w polu ukoronowany
Lew czeski, kroczący heraldycznie w prawo.

Srebro; 23,2 mm; 1,680 g; 0°; Hásková XI.a/7;
nr inw. MJG/AH/6645.

29. Grosz praski 1479-1494, rytownik stempla Jíša (Giessa), mincmistrz Beneš Krabice z Veitmile
 Av: :WLADISLAVS SECVNDVS /
 ✠DEI✠GRATIA✠REX✠BOEMIE, w polu korona.
 Rv: *✠*GROSSI✠PRAGENSES, w polu ukoronowany
 Lew czeski, kroczący heraldycznie w prawo.
 Srebro; 26 mm; 2,272 g; 120°; Hásková XI.a/28;
 nr inw. MJG/AH/6628.

30. Grosz praski 1494-1502, rytownik stempla Blažek Dráb, mincmistrz Beneš Krabice z Veitmile (1471-1496), Pavel Jan Hostofar (1496-1499) lub Bohuš Kostka z Postupic (1499-1505)
 Av: WLADISLAVS SECVNDVS /
 ✠DEI✠GRATIA✠REX✠BOEMIE, w polu korona.
 Rv: *✠*GROSSI✠PRAGENSES, w polu ukoronowany
 Lew czeski, kroczący heraldycznie w prawo.
 Srebro; 26,7 mm; 2,445 g; 30°; Hásková XII.a/2;
 nr inw. MJG/AH/6615.

31. Grosz praski 1494-1502, rytownik stempla Blažek Dráb, mincmistrz Beneš Krabice z Veitmile, Pavel Jan Hostofar lub Bohuš Kostka z Postupic
 Av: WLADISLAVS SECVNDVS /
 ✠DEI✠GRATIA✠REX✠BOEMIE, w polu korona.
 Rv: *✠*GROSSI✠PRAGENSES, w polu ukoronowany
 Lew czeski, kroczący heraldycznie w prawo.
 Srebro; 27,9 mm; 2,171 g; 180°; awers i rewers bite podwójnie;
 Hásková XII.d/1; nr inw. MJG/AH/6596.

32. Grosz praski 1494-1502, rytownik stempla Blažek Dráb, mincmistrz Beneš Krabice z Veitmile, Pavel Jan Hostofar lub Bohuš Kostka z Postupic
 Av: ·WLADISLAVS SECVNDVS /
 ✠DEI✠GRATIA✠REX✠BOEMIE, w polu korona.
 Rv: *✠*GROSSI✠PRAGENSES, w polu ukoronowany
 Lew czeski, kroczący heraldycznie w prawo.
 Srebro; 25,1 mm; 1,846 g; 45°; Hásková XII.e/9;
 nr inw. MJG/AH/6643.

33. Grosz praski 1502-1509, rytownik stempla Hanuš z Řásné, mincmistrz Bohuš Kostka z Postupic (1499-1505) lub Bernard z Waldsteina (1505-1510)
 Av: W\\ISLAVS SE\\NDVS /
 ✠D\\R\\EX✠BOEMIE, w polu korona.
 Rv: *✠*GROSSI✠PRAGENSES, w polu ukoronowany Lew czeski, kroczący heraldycznie w prawo.
 Srebro; 25 mm; 1,543 g; 180°; Hásková XIII.a/1;
 nr inw. MJG/AH/6649.

34. Grosz praski 1502-1509, rytownik stempla Hanuš z Řásné, mincmistrz Bohuš Kostka z Postupic lub Bernard z Waldsteina
 Av: WLADISLAVS SECVNDVS / ❖DEI❖GRATIA❖REX❖BOEMIE, w polu korona.
 Rv: *+*GROSSI❖PRAGENSES, w polu ukoronowany Lew czeski, kroczący heraldycznie w prawo.
 Srebro; 27,8 mm; 2,250 g; 20°; Hásková XIII.d/4;
 nr inw. MJG/AH/6600.

35. Grosz praski 1502-1509, rytownik stempla Hanuš z Řásné, mincmistrz Bohuš Kostka z Postupic lub Bernard z Waldsteina
 Av: ❖WLADISLAVS SECVNDVS / ❖DEI❖GRATIA❖REX❖BOEMIE, w polu korona.
 Rv: *+*GROSSI❖PRAGENSES, w polu ukoronowany Lew czeski, kroczący heraldycznie w prawo.
 Srebro; 27,2 mm; 2,429 g; 270°; Hásková XIII.d/4;
 nr inw. MJG/AH/6614.

36. Grosz praski 1502-1509, rytownik stempla Hanuš z Řásné, mincmistrz Bohuš Kostka z Postupic lub Bernard z Waldsteina
 Av: WLADISLAVS SECVNDVS / ❖DEI❖GRATIA❖R❖BOEMIE, w polu korona.
 Rv: *+*GROSSI❖PRAGENSES, w polu ukoronowany Lew czeski, kroczący heraldycznie w prawo.
 Srebro; 24,6 mm; 1,715 g; 180°; Hásková XIII.d/4;
 nr inw. MJG/AH/6640.

37. Grosz praski 1502-1509, rytownik stempla Hanuš z Řásné, mincmistrz Bohuš Kostka z Postupic lub Bernard z Waldsteina
 Av: WLADISLAVS SECVNDVS / ❖DEI❖GRATIA❖R❖BOEMIE, w polu korona.
 Rv: *+*GROSSI❖PRAGENSES, w polu ukoronowany Lew czeski, kroczący heraldycznie w prawo.
 Srebro; 27,5 mm; 2,414 g; 200°; Hásková XIII.d/5;
 nr inw. MJG/AH/6613.

38. Grosz praski 1502-1509, rytownik stempla Hanuš z Řásné, mincmistrz Bohuš Kostka z Postupic lub Bernard z Waldsteina
 Av: ❖WLADISLAVS SECVNDVS / ❖DEI❖G❖A❖REX❖BOEMIE, w polu korona.
 Rv: *+*GRO...RAGEIISES, w polu ukoronowany Lew czeski, kroczący heraldycznie w prawo.
 Srebro; 27,6 mm; 2,617 g; 90°; Hásková XIII.e/2;
 nr inw. MJG/AH/6603.

39. Grosz praski 1502-1509, rytownik stempla Hanuš z Řásné, mincmistrz Bohuš Kostka z Postupic lub Bernard z Waldsteina
 Av: ✠WLADISLAVS SECVNDVS / ✠DEI GRATIA ✠REX BOEMIE, w polu korona.
 Rv: ✠✠GROSSI PRAGEIISES, w polu ukoronowany Lew czeski, kroczący heraldycznie w prawo.
 Srebro; 26,9 mm; 1,960 g; 90°; Hásková XIII.e/2; nr inw. MJG/AH/6624.

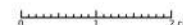
40. Grosz praski 1502-1509, rytownik stempla Hanuš z Řásné, mincmistrz Bohuš Kostka z Postupic lub Bernard z Waldsteina
 Av: \WLADISLAVS SECVNDVS / \EI GRATIA ✠REX BOE\\, w polu korona.
 Rv: ✠✠GR...GEIISES, w polu ukoronowany Lew czeski, kroczący heraldycznie w prawo.
 Srebro; 26,4 mm; 1,634 g; 270°; ubytek części monety; Hásková XIII.e/2; nr inw. MJG/AH/6625.

41. Grosz praski 1502-1509, rytownik stempla Hanuš z Řásné, mincmistrz Bohuš Kostka z Postupic lub Bernard z Waldsteina
 Av: ✠WLADISLAVS SECVNDVS / \EI GRATIA ✠REX BOEMI, w polu korona.
 Rv: ✠✠GR\\I PRAGEIISES, w polu ukoronowany Lew czeski, kroczący heraldycznie w prawo.
 Srebro; 25,2 mm; 1,722 g; 220°; Hásková XIII.e/2; nr inw. MJG/AH/6642.

42. Grosz praski 1502-1509, rytownik stempla Hanuš z Řásné, mincmistrz Bohuš Kostka z Postupic lub Bernard z Waldsteina
 Av: ✠WLADISLAVS SECVNDVS / ✠DEI GRATIA ✠REX BOEMIE, w polu korona.
 Rv: ✠✠GROSSI PRAGEIISES, w polu ukoronowany Lew czeski, kroczący heraldycznie w prawo.
 Srebro; 28,2 mm; 2,244 g; 190°; awers bity podwójnie; Hásková XIII.e/6; nr inw. MJG/AH/6592.

43. Grosz praski 1502-1509, rytownik stempla Hanuš z Řásné, mincmistrz Bohuš Kostka z Postupic lub Bernard z Waldsteina
 Av: ✠WLADISLAVS SE\\DVS / ✠DEI GRATIA ✠REX BOEMIE, w polu korona.
 Rv: ✠✠GROSSI PRAGEIISES, w polu ukoronowany Lew czeski, kroczący heraldycznie w prawo.
 Srebro; 27,4 mm; 2,278 g; 180°; Hásková XIII.e/6; nr inw. MJG/AH/6598.

44. Grosz praski 1502-1509, rytownik stempla Hanuš z Řásné, mincmistrz Bohuš Kostka z Postupic lub Bernard z Waldsteina
 Av: ✖WŁADISLAVS SECVNDVS / ✖DEI✖GRATIA✖REX✖BOEMIE, w polu korona.
 Rv: ✖✖✖GROSSI✖PRAGEIISES, w polu ukoronowany Lew czeski, kroczący heraldycznie w prawo.
 Srebro; 27,5 mm; 2,484 g; 90°; rewers bity podwójnie; Hásková XIII.e/6; nr inw. MJG/AH/6606.

45. Grosz praski 1502-1509, rytownik stempla Hanuš z Řásné, mincmistrz Bohuš Kostka z Postupic lub Bernard z Waldsteina
 Av: ✖WŁADISLAVS SECVNDVS / ✖DEI✖GRATIA✖REX✖BOEMIE, w polu korona.
 Rv: ✖✖✖GROSSI✖PRAGEIISES, w polu ukoronowany Lew czeski, kroczący heraldycznie w prawo.
 Srebro; 27,5 mm; 2,402 g; 320°; rewers bity podwójnie; Hásková XIII.e/6; nr inw. MJG/AH/6609.

46. Grosz praski 1502-1509, rytownik stempla Hanuš z Řásné, mincmistrz Bohuš Kostka z Postupic lub Bernard z Waldsteina
 Av: ✖WŁADISLAVS SECVNDVS / ✖DEI✖GRATIA✖REX✖BOEMIE, w polu korona.
 Rv: ✖✖✖GROSSI✖PRAGEIISES, w polu ukoronowany Lew czeski, kroczący heraldycznie w prawo.
 Srebro; 26,8 mm; 2,288 g; 30°; Hásková XIII.e/6; nr inw. MJG/AH/6620.

47. Grosz praski 1502-1509, rytownik stempla Hanuš z Řásné, mincmistrz Bohuš Kostka z Postupic lub Bernard z Waldsteina
 Av: ✖WŁADISLAVS SECVNDVS / ✖DEI✖GRATI\\X✖BOEMIE, w polu korona.
 Rv: ✖✖✖GROSSI✖PRAGEIISES, w polu ukoronowany Lew czeski, kroczący heraldycznie w prawo.
 Srebro; 26,6 mm; 2,231 g; 30°; Hásková XIII.e/6; nr inw. MJG/AH/6623.

48. Grosz praski 1502-1509, rytownik stempla Hanuš z Řásné, mincmistrz Bohuš Kostka z Postupic lub Bernard z Waldsteina
 Av: ✖WŁADISLAVS SECVNDVS / ✖...EX✖BOEMIE, w polu korona.
 Rv: ✖✖✖GR\\I✖PRAGEIISES, w polu ukoronowany Lew czeski, kroczący heraldycznie w prawo.
 Srebro; 25 mm; 2,188 g; 220°; Hásková XV.a/1; nr inw. MJG/AH/6647.

49. Grosz praski 1502-1509, rytownik stempla Hanuš z Řásné, mincmistrz Bohuš Kostka z Postupic lub Bernard z Waldsteina
 Av: ✕WLADISLAVS SECVNDVS /
 \\\RATIA✕REXBOEMIE, w polu korona.
 Rv: ✕✕*GROS...SES, w polu ukoronowany Lew czeski, krocący heraldycznie w prawo.
 Srebro; 23,7 mm; 1,568 g; 90°; Hásková XV.a/1, 2;
 nr inw. MJG/AH/6648.

50. Grosz praski 1502-1509, rytownik stempla Hanuš z Řásné, mincmistrz Bohuš Kostka z Postupic lub Bernard z Waldsteina
 Av: WLADISLAVS SECVNDVS /
 ✕DEI✕GRATIA✕REXBOEMIE, w polu korona.
 Rv: ✕✕*GROSSI✕PRAGEIISES, w polu ukoronowany Lew czeski, krocący heraldycznie w prawo.
 Srebro; 26,1 mm; 2,031 g; 270°; Hásková XV.b/1;
 nr inw. MJG/AH/6630.

51. Grosz praski 1502-1509, rytownik stempla Hanuš z Řásné, mincmistrz Bohuš Kostka z Postupic lub Bernard z Waldsteina
 Av: +WLADISLAVS SECVNDVS /
 ✕DEI✕G\\\\\\EXBOEMIE, w polu korona.
 Rv: ✕✕...SI✕PRAGEIISES, w polu ukoronowany Lew czeski, krocący heraldycznie w prawo.
 Srebro; 27,6 mm; 2,215 g; 90°; Hásková XVII.b/2;
 nr inw. MJG/AH/6617.

52. Grosz praski 1502-1509, rytownik stempla Hanuš z Řásné, mincmistrz Bohuš Kostka z Postupic lub Bernard z Waldsteina
 Av: ...DISLAVS SECVN\\\\ /
 ...RATIA✕REXBOEMIE, w polu korona.
 Rv: ✕✕...AGEIISES, w polu ukoronowany Lew czeski, krocący heraldycznie w prawo.
 Srebro; 25,9 mm; 1,463 g; 0°; ubytek części monety; Hásková XVIII.a/1; nr inw. MJG/AH/6626.

53. Grosz praski 1502-1509, rytownik stempla Hanuš z Řásné, mincmistrz Bohuš Kostka z Postupic lub Bernard z Waldsteina
 Av: ✕WLADISLAVS SECVNDVS /
 ✕DEI✕GRATIA✕XBOEMIE, w polu korona.
 Rv: ✕✕*GROSSI✕P\\\\EISES, w polu ukoronowany Lew czeski, krocący heraldycznie w prawo.
 Srebro; 24,9 mm; 1,924 g; 90°; Hásková XVIII.a/1;
 nr inw. MJG/AH/6641.

54. Grosz praski 1502-1509, rytownik stempla Hanuš z Řásné, mincmistrz Bohuš Kostka z Postupic lub Bernard z Waldsteina
 Av: ✱WŁADISLAVS SECVNDVS /
 ✱\\I✱GRATIA✱REX✱BOEMIE, w polu korona.
 Rv: ✱✱GROSSI✱PRAGEIISES, w polu ukoronowany Lew czeski, kroczący heraldycznie w prawo.
 Srebro; 28,1 mm; 2,68 g; 75°; Hásková XXI.a/2 (odm.), litera N w PRAGENSES jak w XXI.a/1; nr inw. MJG/AH/6597.

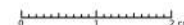
55. Grosz praski 1502-1509, rytownik stempla Hanuš z Řásné, mincmistrz Bohuš Kostka z Postupic lub Bernard z Waldsteina
 Av: WŁADISLAVS SECVNDVS /
 ✱DEI✱GRATIA✱REX✱BOEMIE, w polu korona.
 Rv: ✱✱GROSSI✱PRAGEIISES, w polu ukoronowany Lew czeski, kroczący heraldycznie w prawo.
 Srebro; 27,3 mm; 2,190 g; 90°; Hásková XXI.a/2; nr inw. MJG/AH/6612.

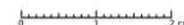
56. Grosz praski 1502-1509, rytownik stempla Hanuš z Řásné, mincmistrz Bohuš Kostka z Postupic lub Bernard z Waldsteina
 Av: WŁADISLAVS SECVNDVS /
 ✱DEI✱GRATIA✱RE\\OEMIE, w polu korona.
 Rv: ✱✱GROSSI✱...IISES, w polu ukoronowany Lew czeski, kroczący heraldycznie w prawo.
 Srebro; 24,4 mm; 1,956 g; 0°; Hásková XXI.c/1; nr inw. MJG/AH/6644.

57. Grosz praski 1502-1509, rytownik stempla Hanuš z Řásné, mincmistrz Bohuš Kostka z Postupic lub Bernard z Waldsteina
 Av: +WŁADISLAVS SECVNDVS /
 ✱DEI✱GRATIA✱REX✱BOEMIE, w polu korona.
 Rv: ✱✱GROSSI✱PRAGEII\\, w polu ukoronowany Lew czeski, kroczący heraldycznie w prawo.
 Srebro; 27,5 mm; 2,449 g; 20°; Hásková XXIII.b/1; nr inw. 6610.

58. Grosz praski 1502-1509, rytownik stempla Hanuš z Řásné, mincmistrz Bohuš Kostka z Postupic lub Bernard z Waldsteina
 Av: ·WŁADISLAVS SECVNDVS /
 ✱DEI✱GRATIA✱REX:BOEMIE, w polu korona.
 Rv: ·✱:✱:GROSSI✱PRA\\\\ES, w polu ukoronowany Lew czeski, kroczący heraldycznie w prawo.
 Srebro; 28,3 mm; 2,432 g; 90°; Hásková XXIII.c/3; nr inw. MJG/AH/6602.

59. Grosz praski 1509-1516, rytownik stempla Hanuš z Řásné (lub Zikmund z Liboslavé), mincmistrz Bernard z Waldsteina, Jan z Potensteina (1511-1512), Jindřich Tunkl z Brníčka (1513-1514) lub Vilém Kostka z Postupic (1515-1521)
 Av: ·WLADISLAVS SECVNDVS /
 ✠DEI·GRATIA·REX·BOEMIE, w polu korona.
 Rv: ··✠·GROSSI·PRAGEIISES, w polu ukoronowany
 Lew czeski, kroczący heraldycznie w prawo.
 Srebro; 25,8 mm; 1,797 g; 30°; Hásková XXIV.a/4-6;
 nr inw. MJG/AH/6638.

Ferdynand I (1526-1564)³ Men. Kutná Hora

60. Grosz praski 1527-1532, mincmistrz Jan Jeptiška z Běšín i Pavel Podivický (1527-1539)
 Av: w polu korona. ★FERDINANDVS·PRIM
 ✠DEI·GRATIA·REX·BOEM
 Rv: w polu ukoronowany Lew czeski, kroczący heraldycznie w prawo.
 ✠GROSSI·PRAGENSES
 Srebro; 26,5 mm; 2,054 g; 90°; Chvojka s. 44/48, T18/j; Šimek 46;
 nr inw. MJG/AH/6654.

61. Grosz praski 1527-1532, mincmistrz Jan Jeptiška z Běšín i Pavel Podivický
 Av: w polu korona. ★FERDINANDVS·PRIMV
 ✠DEI·GRATIA·REX·BOEM
 Rv: w polu ukoronowany Lew czeski, kroczący heraldycznie w prawo.
 ✠GROSSI·PRAGENSES
 Srebro; 26,1 mm; 2,708 g; 0°; Chvojka s. 45/48, T35/e (odm. z BOEM); Šimek 43; nr inw. MJG/AH/6653.

62. Grosz praski 1527-1532, mincmistrz Jan Jeptiška z Běšín i Pavel Podivický
 Av: w polu korona, z której boków po pierścieniu.
 ★FERDINANDVS·PRIMVS
 ✠DEI·GRATIA·REX·BOEMI
 Rv: w polu ukoronowany Lew czeski, kroczący heraldycznie w prawo.
 ✠GROSSI·PRAGENSES
 Srebro; 26,5 mm; 2,169 g; 90°; Chvojka s. 46/48, T48/g; Šimek 40 (podobny); nr inw. MJG/AH/6655.

³ Liternictwo awersów i rewersów groszy praskich Ferdynanda I Habsburga opracował RNDr. Lukáš Kučera, PhD. (Česká numismatická společnost, pobočka Pražské groše). Chciałem w tym miejscu bardzo podziękować Panu Kučerze za możliwość jego wykorzystania.

63. Grosz praski 1527-1532, mincmistrz Jan Jeptiška z Běšín i Pavel Podivický.
 Av: w polu korona. **•FERDINANDVS•PRIMVS**
•DEI•GRATIA•REX•BOEMIE
 Rv: w polu ukoronowany Lew czeski, kroczący heraldycznie w prawo.
•GROSSI•PRAGENSES
 Srebro; 24,3 mm; 1,817 g; 90°; Chvojka s. 44/49, T52/v; podobny do Šimek 44; nr inw. MJG/AH/6650.

64. Grosz praski 1533, mincmistrz Jan Jeptiška z Běšín i Pavel Podivický
 Av: w polu korona, z boków której po pierścieniu.
•FERDINANDVS•PRIM
•DEI•GRATIA•REX•BOEMI
 Rv: w polu ukoronowany Lew czeski, kroczący heraldycznie w prawo.
•GROSSI•PRAGENSES•I533
 Srebro; 25,5 mm; 2,245 g; 0°; Chvojka s. 56/57, T3/a; Šimek 66; nr inw. MJG/AH/6657.

65. Grosz praski 1534, mincmistrz Jan Jeptiška z Běšín i Pavel Podivický
 Av: w polu korona. **•FERDINANDVS•PRIM**
•DEI•GRACIA•REX•BOEMIE
 Rv: w polu ukoronowany Lew czeski, kroczący heraldycznie w prawo.
•GROSSI•PRAGENSES•I532
 Srebro; 26,6 mm; 2,589 g; 180°; Chvojka s. 60/61, C4/a; Šimek 69; nr inw. MJG/AH/6662.

66. Grosz praski 1534, mincmistrz Jan Jeptiška z Běšín i Pavel Podivický
 Av: w polu korona. **•FERDINANDVS•PRIM:**
•DEI•GRACIA•REX•BOEMIE:
 Rv: w polu ukoronowany Lew czeski, kroczący heraldycznie w prawo.
•GROSSI•PRAGENSES•I532
 Srebro; 26,1 mm; 2,544 g; 0°; Chvojka s. 60/61, C8/a; Šimek 69; nr inw. MJG/AH/6666.

67. Grosz praski 1535, mincmistrz Jan Jeptiška z Běšín i Pavel Podivický
 Av: w polu korona. **•FERDINANDVS•PRIM**
•DEI•GRACIA•REX•BOEMIE
 Rv: w polu ukoronowany Lew czeski, kroczący heraldycznie w prawo.
•GROSSI•PRAGENSES•I535
 Srebro; 24,8 mm; 2,087 g; 270°; Chvojka s. 64/65, 8/a; Šimek 72; nr inw. MJG/AH/6658.

68. Grosz praski 1537, mincmistrz Jan Jeptiška z Běšín i Pavel Podivický
Av: w polu korona. ***FERDINANDVS:PRI:**

***DEI:GRACIA:REX:BOEMIE**

Rv: w polu ukoronowany Lew czeski, kroczący heraldycznie w prawo.

***GROSSI:PRAGENSES:I537:**

Srebro; 27 mm; 2,161 g; 45°; Chvojka s. 73/74, C6/e; Šimek 78;
nr inw. MJG/AH/6659.

69. Grosz praski 1537, mincmistrz Jan Jeptiška z Běšín i Pavel Podivický
Av: w polu korona. ***FERDINANDVS:PRI:**

***DEI:GRACIA:REX:BOEMIE**

Rv: w polu ukoronowany Lew czeski, kroczący heraldycznie w prawo.

***GROSSI:PRAGENSES:I538**

Srebro; 26,6 mm; 2,078 g; 270°; Chvojka s. 78/79, C22/b; Šimek 80;
nr inw. MJG/AH/6661.

70. Grosz praski 1541, mincmistrz Pavel Podivický i Jakub Hubáček
(1540-1545)

Av: w polu korona. ***FERDINANDVS:PRI**

***DEI:GRATIA:REX:BOEM**

Rv: w polu ukoronowany Lew czeski, kroczący heraldycznie w prawo.

***GROSSI:PRAGENSES:I538**

Srebro; 27,6 mm; 2,194 g; 270°; awers i rewers bite podwójnie;
Chvojka s. 78/79, C25/b; Šimek 80; nr inw. MJG/AH/6660.

71. Grosz praski 1541, mincmistrz Pavel Podivický i Jakub Hubáček
(1540-1545)

Av: w polu korona. ***FERDINANDVS:PRI**

***DEI:GRATIA:REX:BOEMIE**

Rv: w polu ukoronowany Lew czeski, kroczący heraldycznie w prawo.

***GROSSI:PRAGENSES:A:I54I**

Srebro; 27 mm; 2,716 g; 270°; Chvojka s. 92/93, 5/j; Šimek 85;
nr inw. MJG/AH/6656.

72. Grosz praski 1541, mincmistrz Pavel Podivický i Jakub Hubáček
Av: w polu korona. ***FERDINANDVS:PRI**

***DEI:GRATIA:REX:BOEMIE**

Rv: w polu ukoronowany Lew czeski, kroczący heraldycznie w prawo.

***GROSSI:PRAGENSES:A:I54I**

Srebro; 24,1 mm; 1,748 g; 220°; Chvojka s. 92/93, 5/j; Šimek 85;
nr inw. MJG/AH/6663.

73. Grosz praski 1542, mincmistrz Pavel Podivický i Jakub Hubáček
 Av: w polu korona. ***FERDINANDVS*PRI**
***DEI*GRATIA*REX*BOEMIE**
 Rv: w polu ukoronowany Lew czeski, krocący heraldycznie w prawo.
***GROSSI*PRAGENSES*AN*1542**
 Srebro; 24,4 mm; 2,177 g; 320°; Chvojka s. 96/97, 8/d odm.;
 Šimek 87; nr inw. MJG/AH/6664.

74. Grosz praski 1544, mincmistrz Pavel Podivický i Jakub Hubáček
 Av: w polu korona. ***FERDINANDVS*PR**
***DEI*GRATIA*REX*BOEMIE**
 Rv: w polu ukoronowany Lew czeski, krocący heraldycznie w prawo.
***GROSSI*PRAGENSES*AN*1544**
 Srebro; 26 mm; 2,495 g; 90°; Chvojka s. 104/105, 5/c; Šimek 89;
 nr inw. MJG/AH/6652.

75. Grosz praski 1546, mincmistrz Pavel Podivický i Matěj Líd (1545-1555)
 Av: w polu korona. ***FERDINANDVS*PR**
***DEI*GRATIA*REX*BOEMIE**
 Rv: w polu ukoronowany Lew czeski, krocący heraldycznie w prawo.
***GROSSI*PRAGENSES*AN*1546**
 Srebro; 26,1 mm; 2,373 g; 320°; Chvojka s. 111/112, 8/g odm.;
 Šimek 93; nr inw. MJG/AH/6665.

Ferdynand II (1617/20-1637)

Men. Jáchymov

76. 3 krajcary 1634, mincmistrz Georg Steinmüller
 Av: w otoku: FERDI·II·D·G·R(3)I·S·A·G·H·B·REX·;
 w polu popiersie władcy w prawo, w kryzie i wieńcu laurowym na głowie.
 Rv: w otoku: ARCH·V·DV[rozpostarte skrzydło w okręgu]
 BV·M·M\1634; w polu ukoronowany dwugłowy Orzeł cesarski z tarczą habsburską (Belka austriacka i Skosy staroburgundzkie) na piersi.
 Srebro; 21,2 mm; 1,637 g; Hal. 842; nr inw. MJG/AH/6691.

Men. Praga

77. 3 krajcary 1624, mincmistrz Hans Bartholomeus Suttner von Suttenebach

Av: w otoku: FERDI·II·D·G·R([półgryf])I·\\G·H·B·REX·;
w polu jw.

Rv: w otoku: ARC\\AV·DVX(3)\\MA·M·16Z4 ; w polu jw.
Srebro; 21,3 mm; 1,46 g; Hal. 759; nr inw. MJG/AH/6671.

78. 3 krajcary 1624, mincmistrz Hans Bartholomeus Suttner von Suttenebach

Av: w otoku: FERDI·II·D·G·R([półgryf])I·S·A·G·H·B·
·REX· ; w polu jw.

Rv: w otoku: ARCH·AV·DVX(3)BV·MA·M·1624 ; w polu jw.
Srebro; 21,5 mm; 1,338 g; Hal. 759; nr inw. MJG/AH/6672.

79. 3 krajcary 1627, mincmistrz Benedikt Hübner von Sonnenleithen

Av: w otoku: FERDIII·D·G·R([gwiazda nad półksiężycem])\\
A·G·H·B·REX· ; w polu jw.

Rv: w otoku: ARCH·AV·DV(3)BV·MA·M·1627 ; w polu jw.
Srebro; 21,1 mm; 1,385 g; Hal. 760; nr inw. MJG/AH/6681.

80. 3 krajcary 1635, mincmistrz Tobias Schuster

Av: w otoku: FERDI·II·D\\(3)I·S·A·G·H·B·RER· ; w polu
jw.

Rv: w otoku: \\RCH·AV·DV(♂)BV·M·M·1635 ; w polu jw.
Srebro; 21,4 mm; 1,638 g; Hal. 763; nr inw. MJG/AH/6693.

81. 3 krajcary 1636, mincmistrz Tobias Schuster lub jego żona Dorothea
 Av: w otoku: FERDI·II·D·GR(3)I·S·A·G·H·B·REX·;
 w polu jw.
 Rv: w otoku: ARCH·AV·DV(♁)BV·M·M·1636; w polu jw.
 Srebro; 20,7 mm; 1,76 g; Hal. 763; nr inw. MJG/AH/6687; moneta
 podwójnie walcowana.

82. 15 krajcarów 1622, mincmistrz Benedikt Hübner von Sonnenle-
 ithen
 Av: w otoku: FERDINAND·II·DG·I·S·AGHB·REX·;
 w polu jw.
 Rv: w otoku: ARCHI·A·DVX[gwiazda nad półksiężycem]
 BVR·MA·MO·1622; w polu jw.
 Srebro; 25,8 mm; 2,363 g; Hal. 705;
 nr inw. MJG/AH/6670.

Ferdynand III (1627/37-1657)

Men. Praga

83. 3 krajcary 1656, mincmistrz Christoph Margalik
 Av: w otoku: FER·III·DG·R·(3)IMPERA·S·A·; w polu
 popiersie władcy w prawo w wieńcu laurowym na głowie.
 Rv: w otoku: G·H·BOHEM(♁)IÆ·REX·1656; w polu uko-
 ronowany dwugłowy Orzeł cesarski z ukoronowaną tarczą herbową
 (czeski Lew) na piersi.
 Srebro; 20,2 mm; 1,486 g; Hal. 1181; nr inw. MJG/AH/6706.

DOLNA AUSTRIA

Ferdynand II (1619-1637)

Men. Wiedeń

84. 3 krajcary 1624, mincmistrz Matthias Fellner von Feldegg
 Av: w otoku: ·FERDI·II·D·G·R·(Λ)I·S·A·G·H·B·
 REX ·; w polu popiersze władcy w prawo w kryzie i wieńcu
 laurowym na głowie.
 Rv: w otoku: ·ARCHI·D·A·D(3)BVR·CO·TY·624·;
 w polu ukoronowany dwugłowy Orzeł cesarski z tarczą habsburską
 (Belka austriacka i Skosy staroburgundzkie) piersi, trzymający
 w prawej łapie miecz, a w lewej berło.
 Srebro; 20,4 mm; 1,565 g; Miller s. 118/T16.20 odm; nr inw. MJG/
 AH/6674.
85. 3 krajcary 1624, mincmistrz Matthias Fellner von Feldegg
 Av: w otoku: FERDI·I·D·G·R(Λ)·I·S·A·G·H·B·EX·;
 w polu jw.
 Rv: w otoku: ARCHID·A·D(3)BVR·CO·TY·624; w polu jw.
 Srebro; 20,5 mm; 1,446 g; Miller s. 118/T16.20 odm;
 nr inw. MJG/AH/6675.
86. 3 krajcary 1624, mincmistrz Matthias Fellner von Feldegg
 Av: w otoku: ·FERD·IIIDGR·(Λ)ISAG·HB·REX; w polu
 jw.
 Rv: w otoku: A·R·C·HI·D·A·D(3)BV·RCOT·Y6·24;
 w polu jw.
 Srebro; 20,6 mm; 1,299 g; Miller s. 118/T16.20 odm;
 nr inw. MJG/AH/6676.
87. 3 krajcary 1624, mincmistrz Matthias Fellner von Feldegg
 Av: w otoku: ·FERDI·II·D·G·R(Λ)I·S·A·G·H·B·REX·;
 w polu jw.
 Rv: w otoku: ARCHID·A·D(3)BVR·CO·TY·624·; w polu
 jw.
 Srebro; 20,5 mm; 1,525 g; Miller s. 118/T16.20 odm;
 nr inw. MJG/AH/6677; moneta lekko zgięta.

88. 3 krajcary 1627, mincmistrz Matthias Fellner von Feldegg

Av: w otoku: FERD I II D G R (^) I S A

G H B REX · · · ; w polu popiersie władcy w wieńcu laurowym na głowie w prawo.

Rv: w otoku: · ARCHID A D (3) BVR C TY 1627 · ; w polu ukoronowany dwugłowy Orzeł cesarski z tarczą habsburską (Belka austriacka i Skosy staroburgundzkie) na piersi, trzymający w prawej łapie miecz, a w lewej berło.

Srebro; 20,7 mm; 1,669 g; Miller s. 124/T16.20;

nr inw. MJG/AH/6682.

Ferdynand III (1637-1657)

Men. Wiedeń

89. 3 krajcary 1638, wardajn H. J. Stadler

Av: w otoku: FERD III D G R [ptak na kartuszu] I S A

G H B REX · ; w polu jw.

Rv: w otoku: · ARCHID A D (3) B C TYR 1638; w polu jw.

Srebro; 21 mm; 1,659 g; Miller s. 136/T24.12;

nr inw. MJG/AH/6699; podwójne bicie rewersu.

KSIEŃSTWO FRÝDLANTU w Czechach

Albrecht z Valdštejna (Wallenstein) (1623-1634)

Men. Jičín

90. Grosz 1627, mincmistrz Georg Reick

Av: w otoku: [kwiat] ALBERT D G ([słońce]) DVX FRIDLA;

w polu popiersie w prawo w szacie z wyłożonym kołnierzem, zbroi i płaszczu.

Rv: w otoku: SAC RO IM (3) PRIN 1627; w polu tarcza herbowa (Orzeł Frýdlantu) z czwórdzielnym polem sercowym (skierowane ku sobie Lwy Valdštejnów), pod koroną książęcą.

Srebro; 23,5 mm; 1,928 g; Pol. 226 (podobny);

nr inw. MJG/AH/6730.

KARYNTIA

Ferdynand II (1623-1637)

Men. Sankt Veit

91. 3 krajcary 1624, mincmistrz Hans Matz
 Av: w otoku: FERDI·II·D·G·R·I(3)S·A·G·H·E·B·REX·;
 w polu popiersie władcy w prawo, w kryzie i wieńcu laurowym na
 głowie, w dolnej części monogram HM.
 Rv: w otoku: ARCHI·AVS·[ligatura E i T]·
 CARIN·DV·BV·EC·1624·; w polu trzy tarcze herbowe
 (Orzeł cesarski, herb Karyntii – Lwy Hohenstaufów i Belka austriac-
 ka, Skosy staroburgundzkie) ułożone gwiazdźście i oddzielone
 wolutami.
 Srebro; 21 mm; 1,711 g; Miller s. 118/T18.14 odm;
 nr inw. MJG/AH/6678.

92. 3 krajcary 1636
 Av: w otoku: FERDI·II·D·G·R·I(3)S·A·G·H·[ligatura E
 i T]·B·RE·; w polu popiersie władcy w prawo, w kryzie
 i wieńcu laurowym na głowie.
 Rv: w otoku: ARCHI·AVS·[ligatura E i T]·CARIN·D·BV·
 [ligatura E i T]C·1636·; w polu jw.
 Srebro; 21,2 mm; 1,758 g; Miller s. 133/T.18 odm.;
 nr inw. MJG/AH/6697.

Ferdynand III (1637-1657)

Men. Sankt Veit

93. 3 krajcary 1639
 Av: w otoku: FERDI·III·D·G·R·I(3)S·A·G·H·[ligatura E
 i T]·B·REX[czwórlisć?]; w polu jw.
 Rv: w otoku: ARCHI·AVS·[ligatura E i T]·CARIN·D·B·
 [ligatura E i T]·16·39·; w polu trzy kartusze herbowe (Orzeł
 cesarski, herb Karyntii – Lwy Hohenstaufów i Belka austriacka,
 Skosy staroburgundzkie) ułożone gwiazdźście.
 Srebro; 21 mm; 1,673 g; Miller s. 137/T24.32;
 nr inw. MJG/AH/6701.

94. 3 krajcary 1641

Av: w otoku: FERDI·III·D·G·R·I(3)S·A·G·H·[ligatura E i T]·B·RE; w polu jw.

Rv: w otoku: ARCHI·AVS·[ligatura E i T]CARINT·D·B·[ligatura E i T]·16 - 41; w polu jw.

Srebro; 21,4 mm; 1,868 g; Miller s. 139/T24.32;

nr inw. MJG/AH/6703.

MORAWY

Ferdynand II (1619-1637)

Men. Brno

95. 3 krajcary 1625, mincmistrz Christoph Wohnsiedler

Av: w otoku: FERDI·II·DG·R·[monogram CW]I·S·A·G·H·B; w polu jw.

Rv: w otoku: ARCH·DA·D(3)BV·R·M·A·M·625; w polu ukoronowany dwugłowy Orzeł cesarski z tarczą habsburską (Belka austriacka i Skosy staroburgundzkie) na piersi, trzymający w prawej łapie miecz a w lewej berło.

Srebro; 20,8 mm; 1,704 g; Hal. 885; nr inw. MJG/AH/6673.

Men. Ołomuniec

96. Krajcar 1626, mincmistrz Johann Christoph Huber

Av: w otoku: FERD·II·D·G·[znak mennicy w Ołomuńcu na ozdobnej tarczy]RIS·AG·H·B·REX; w polu jw.

Rv: w otoku: ARCHID·A·D[monogram CIH w okręgu]BVR·C·T16\6; w polu ukoronowany dwugłowy Orzeł cesarski z cyfrą I na piersi.

Srebro; 15,8 mm; 0,441 g; Hal. 950; nr inw. MJG/AH/6680; moneta sklejoną, niewielki ubytek.

ŚLĄSK

Ferdynand II (1621-1637)

Men. Głogów

97. Greszel 1625, mincmistrz Jacob Jamnitzer
Av: Orzeł cesarski z habsburską, dwupolową tarczą herbową na piersi
(Belka austriacka i Skosy staroburgundzkie).
Rv: jabłko panowania, a w nim cyfra 3, po bokach 16 - 25.
Srebro; 16,7 mm; 0,478 g; Hal. 1122 (odm. – inny krzyż);
nr inw. MJG/AH/6930; moneta zgięta, pęknięcie wzdłuż zgięcia.

Men. Nysa

98. Greszel 1624, mincmistrz Jan Jacob Huser
Av: jw.
Rv: jabłko panowania, a w nim 3, po bokach 16 - 24, niżej po kropce.
Srebro; 15,8 mm; 0,728 g; Hal. 1098; nr inw. MJG/AH/6921.

Men. Wrocław

99. Greszel 1624, mincmistrz Hans Rieger
Av: jw.
Rv: jabłko panowania, a w nim 3, po bokach 16 - 24.
Srebro; 16,3 mm; 0,707 g; Hal. 1055; nr inw. MJG/AH/6913.

100. Greszel 1624, mincmistrz Hans Rieger
 Av: jw.
 Rv: jw.
 Srebro; 16,2 mm; 0,655 g; Hal. 1055; nr inw. MJG/AH/6918.

101. Greszel 1624, mincmistrz Hans Rieger
 Av: jw.
 Rv: jw.
 Srebro; 16,7 mm; 0,51 g; Hal. 1055; nr inw. MJG/AH/6920.

102. Greszel 1624, mincmistrz Hans Rieger
 Av: jw., z boków H - R.
 Rv: jw.
 Srebro; 16,3 mm; 0,756 g; Hal. 1055; nr inw. MJG/AH/6922.

103. Greszel 1624, mincmistrz Hans Rieger
 Av: jw., bez liter.
 Rv: jw.
 Srebro; 16,1 mm; 0,434 g; Hal. 1055; nr inw. MJG/AH/6923.

104. Greszel 1624, mincmistrz Hans Rieger
 Av: jw., z boków H - R.
 Rv: jw.
 Srebro; 16,4 mm; 0,627 g; Hal. 1055; nr inw. MJG/AH/6924.

105. Greszel 1624, mincmistrz Hans Rieger
 Av: jw., bez liter, pod ogonem pierścien.
 Rv: jw.
 Srebro; 16,7 mm; 0,394 g; Hal. 1055; nr inw. MJG/AH/6925;
 niewielki ubytek monety.

106. Greszel 1624, mincmistrz Hans Rieger
 Av: jw., bez liter i pierścienia.
 Rv: jw.
 Srebro; 15,9 mm; 0,334 g; Hal. 1055; nr inw. MJG/AH/6926;
 niewielki ubytek monety.

107. Greszel 1624, mincmistrz Hans Rieger
 Av: jw.
 Rv: jw.
 Srebro; 16,3 mm; 0,600 g; Hal. 1055; nr inw. MJG/AH/6928.

108. Greszel 1624, mincmistrz Hans Rieger
 Av: Orzeł cesarski z habsburską, dwupolową tarczą herbową na piersi (Belka austriacka i Skosy staroburgundzkie) i pierścieniem pod ogonem.
 Rv: jw.
 Srebro; 16,7 mm; 0,500 g; Hal. 1055 (odm.); nr inw. MJG/AH/6927;
 moneta lekko zgięta.

109. Greszel 1624, mincmistrz Hans Rieger
 Av: jw.
 Rv: jw.
 Srebro; 16,9 mm; 0,582 g; Hal. 1055 (odm.); nr inw. MJG/AH/6914.

110. Greszel 1624, mincmistrz Hans Rieger

Av: jw.

Rv: jw.

Srebro; 16,9 mm; 0,683 g; Hal. 1055 (odm.); nr inw. MJG/AH/6915.

111. Greszel 1624, mincmistrz Hans Rieger

Av: jw.

Rv: jw.

Srebro; 16,7 mm; 0,655 g; Hal. 1055 (odm.); nr inw. MJG/AH/6916.

112. Greszel 1624, mincmistrz Hans Rieger

Av: Orzeł cesarski z habsburską, dwupolową tarczą herbową na piersi (Belka austriacka i Skosy staroburgundzkie).

Rv: jabłko panowania, a w nim 3, po bokach 16 - 24, niżej po gwiazdce.

Srebro; 16,5 mm; 0,664 g; Hal. 1055 (odm.); nr inw. MJG/AH/6917.

113. Greszel 1624, mincmistrz Hans Rieger

Av: jw.

Rv: jw.

Srebro; 16,1 mm; 0,669 g; Hal. 1055 (odm.); nr inw. MJG/AH/6919.

114. Greszel 1625, mincmistrz Hans Rieger

Av: jw.

Rv: jabłko panowania, a w nim 3, po bokach 16 - 25.

Srebro; 17,2 mm; 0,699 g; Hal. 1058; nr inw. MJG/AH/6929.

115. Krajcar 1625, mincmistrz Hans Rieger
 Av: w otoku: FER·II·D·G·R·I(W)S·A·G·H·B·RE·X·;
 w polu popiersie władcy w prawo, w kryzie i wieńcu laurowym na głowie.
 Rv: w otoku: ARCHID·A·DV·B·M·M·C·T·1625; w polu
 ukoronowany dwugłowy Orzeł cesarski z cyfrą I na piersi.
 Srebro; 16,7 mm; 0,685 g; Hal. 1030; nr inw. MJG/AH/6679; moneta
 lekko pognięta.

116. 3 krajcary 1628, mincmistrzowie Hans Rieger i Hans Ziesler
 Av: w otoku: FERD·II·D·G·R(3)I·S·A·G·H·B·REX[dwa
 skrzyżowane haki do canów]; w polu popiersie władcy w prawo,
 w kryzie i wieńcu laurowym na głowie.
 Rv: w otoku: ·ARCHID·AV([ligatura HR])DV·BV·C·T·628;
 w polu ukoronowany dwugłowy Orzeł cesarski z tarczą habsburską
 (Belka austriacka i Skosy staroburgundzkie) na piersi trzymający w
 prawej łapie miecz a w lewej berło.
 Srebro; 20,7 mm; 1,862 g; Hal. 1018; nr inw. MJG/AH/6683.

117. 3 krajcary 1628, mincmistrzowie Hans Rieger i Hans Ziesler
 Av: w otoku: FERD·II·D·GR(3)I·S·A·G·H·B·REX
 [dwa skrzyżowane haki do canów]; w polu jw.
 Rv: w otoku: ARCHID·AV([ligatura HR])DV·BV·C·T·628;
 w polu jw.
 Srebro; 20,7 mm; 1,341 g; Hal. 1018; nr inw. MJG/AH/6684.

118. 3 krajcary 1628, mincmistrzowie Hans Rieger i Hans Ziesler
 Av: w otoku: FERD·II·D·GR(3)I·S·A·G·H·B·REX
 [dwa skrzyżowane haki do canów]; w polu jw.
 Rv: w otoku: ARCHID·AV([ligatura HR])DV·BV·C·T628;
 w polu jw.
 Srebro; 20,6 mm; 1,388 g; Hal. 1018; nr inw. MJG/AH/6685.

119. 3 krajcary 1629, mincmistrzowie Hans Rieger i Hans Ziesler
 Av: w otoku: FERD·II·D·G·R·(3)I·S·A·G·H·B·REX
 [dwa skrzyżowane haki do canów]; w polu jw.
 Rv: w otoku: ARCHID·AV([ligatura HR])DV·BV·C·T·629;
 w polu jw.
 Srebro; 20,5 mm; 1,623 g; Hal. 1018; nr inw. MJG/AH/6686; pęknię-
 ty stempel rewersu.

120. 3 krajcary 1632, mincmistrzowie Hans Rieger i Hans Ziesler
 Av: w otoku: FERD·II·DGR(3)IS\A\G·H·B·REX·
 [trzy skrzyżowane haki do canów]; w polu jw.
 Rv: w otoku: ARCHID·AU([ligatura HR])DU·BUCT63Z;
 w polu jw.
 Srebro; 20,3 mm; 1,639 g; Hal. 1023 (odm.); nr inw. MJG/AH/6689.

121. 3 krajcary 1633, mincmistrz Hans Ziesler
 Av: w otoku: FERD·II·D·G·R·(3)IS·A·G·H·B·REX·
 [trzy skrzyżowane haki do canów]; w polu jw.
 Rv: w otoku: ARCHID·AU([ligatura HZ])
 DU·BU·C·T·633·; w polu jw.
 Srebro; 20,5 mm; 1,39 g; Hal. 1023; nr inw. MJG/AH/6692.

122. 3 krajcary 1636, mincmistrz Hans Ziesler
 Av: w otoku: FERDII·D·G·R·I·[3 w kartuszu]
 S·A·G·H·B·REX·D·S♣; w polu jw.
 Rv: w otoku: ARCHI·DV·A·(H[hak do canów]Z)
 DV·B·C·T·1636; w polu jw.
 Srebro; 20,7 mm; 1,43 g; Hal. 1023; nr inw. MJG/AH/6696; podwójne bicie awersu.

123. 3 krajcary 1636, mincmistrz Hans Ziesler
 Av: w otoku: FERD·II·D·G·R·[3 w kartuszu]
 I·S·A·G·H·B·REX♣; w polu jw.
 Rv: w otoku: ARCHI·DV·A·(H[hak do canów]Z)
 DV·B·CT·1636; w polu jw.
 Srebro; 20,9 mm; 1,671 g; Hal. 1023 (odm.); nr inw. MJG/AH/6695.

Stany Ewangelickie (1633-1635)

Men. Wrocław

124. 3 krajcary 1635, mincmistrz Hans Rieger
 Av: w otoku: *MON·PRINCET(3)STAT·EVAN·SIL;
 w polu Orzeł śląski z wklęsłą przepaską z krzyżem na piersi, przy
 łapach litery H - R.
 Rv: w otoku: `SIDEVS\PN'(W)QC\NOS:1635`; w polu
 dwupolowy herb (legnicka Szachownica i śląski Orzeł z przepaską)
 pod koroną.
 Srebro; 20,5 mm; 1,62 g; Hal. 1146; EM3 586;
 nr inw. MJG/AH/6939.

Ferdynand III (1637-1657)⁴

Men. Wrocław

125. 3 krajcary 1639, mincmistrzowie Georg Reichart i Michael Jan
 Av: w otoku: FERD·III·D·G·R[3 w kartuszu]
 I·S·A·G·H·B·REX✠; w polu popiersie władcy w prawo,
 w wieńcu laurowym na głowie.
 Rv: w otoku: ARCHIDVX([łabędź])A·D·B·C·T·1639; w polu
 ukoronowany dwugłowy Orzeł cesarski z tarczą habsburską (Belka
 austriacka i Skosy staroburgundzkie) na piersi, trzymający w prawej
 łapie miecz, a w lewej berło, z boków M - I.
 Srebro; 20,7 mm; 1,461 g; Hal. 1290 odm.; nr inw. MJG/AH/6702.

126. 3 krajcary 1643, mincmistrzowie Georg Reinhart i Michael Jan
 Av: w otoku: FERD·III·D·G·R[3 w kartuszu]
 I·S·A·G·H·BREX✠; w polu jw.
 Rv: w otoku: ARCHIDVX[łabędź w ozdobnym okręgu]
 `A·D·BC·T·1643; w polu jw.
 Srebro; 20,2 mm; 1,607 g; Hal. 1290 odm.; nr inw. MJG/AH/6704.

⁴ Grosz z imieniem Ferdynanda III z mennicy cieszyńskiej jest wykazany wśród cieszyńskich monet książęcych Elżbiety Lukrecji.

Leopold I (1657/8-1705)

Men. Wrocław

127. 3 krajcary 1661, mincmistrz Georg Hübner
 Av: w otoku: LEOPOLD:D:G·R` [3 w kartuszu]
 I·S·A·G·H·B·REX;; w polu jw.
 Rv: w otoku: ARCHIDUX·A·DUX·BURG&·SIL`1661`;
 w polu ukoronowany dwugłowy Orzeł cesarski z tarczą habsburską
 (Belka austriacka i Skosy staroburgundzkie) na piersi, trzymający
 w prawej łapie miecz, a w lewej berło, po bokach litery G - H.
 Srebro; 20,3 mm; 1,512 g; ZN 729; F.u.S. 418;
 nr inw. MJG/AH/6713.

128. 3 krajcary 1661, mincmistrz Georg Hübner
 Av: w otoku: LEOPOLD`D:D·G·R` [3 w kartuszu]
 I·S·A·G·H·B·REX;; w polu jw.
 Rv: w otoku: ARCHIDVX·A·DVX·BVRG·&·S·1661;
 w polu jw.
 Srebro; 20,4 mm; 1,691 g; ZN 729; F.u.S. 418;
 nr inw. MJG/AH/6714.

129. 15 krajcarów 1661, mincmistrz Georg Hübner
 Av: w otoku: LEOPOLDUS·D:D·G·EL·R` (XV)
 I·S·A·G·H·B·EC·REX;; w polu popiersie władcy w wieńcu
 laurowym na głowie i z orderem Złotego Runa w prawo.
 Rv: w otoku: ARCHIDUX·AUST·DUX·
 BURG·&SIL`1661; w polu ukoronowany dwugłowy
 Orzeł cesarski z ukoronowaną ośmiopoliową tarczą herbową
 (w pierwszym polu Rzeki węgierskie, w drugim Lew czeski, w trzecim
 Belka austriacka, w czwartym Skosy staroburgundzkie, w piątym
 i ósmym Zamek Kastylii, w szóstym i siódmym Lew Leónu), otoczona
 łańcuchem orderu Złotego Runa na piersi, trzymający w prawej
 łapie miecz, a w lewej berło, po bokach litery G - H.
 Srebro; 29,4 mm; 6,045 g; ZN 670; F.u.S. 417;
 nr inw. MJG/AH/6715.

130. 15 krajcarów 1662, mincmistrz Georg Hübner
 Av: w otoku: LEOPOLDUS·D:D·G·EL·R` (XV)
 I·S·A·G·H·BOH·REX;; w polu jw.
 Rv: w otoku: ARCHIDUX·AUST·DUX·
 BURG·&SIL`1662; w polu ukoronowany dwugłowy Orzeł
 cesarski z ukoronowaną tarczą habsburską (Belka austriacka
 i Skosy staroburgundzkie), otoczona łańcuchem orderu Złotego
 Runa na piersi, trzymający w prawej łapie miecz, a w lewej berło,
 po bokach litery G - H.
 Srebro; 29,5 mm; 6,116 g; ZN 675; F.u.S. 423;
 nr inw. MJG/AH/6716.

131. 15 krajcarów 1663, mincmistrz Georg Hübner
 Av: w otoku:
 LEOPOLD·D·G·EL·R'(XV)I·S·A·G·H·B·REX·;
 w polu jw.
 Rv: w otoku:
 ARCHI·DUXAUST·DUXBURG·&SIL·1663;
 w polu jw.
 Srebro; 29,8 mm; 6,473 g; ZN 677; F.u.S. 427; nr inw. MJG/AH/6717.

KŁODZKO

Ferdynand III (1626-1657)

Men. Kłodzko

132. 3 krajcary 1637, mincmistrz Hans Rossner
 Av: w otoku: FERD·III·D·G·R·[3 w kartuszu]
 I·S·A·G·H·B·REX❁; w polu popiersie władcy w prawo,
 w kryzie.
 Rv: w otoku: ARCHID·A·D[monogram HR w kartuszu]
 B·C·T·Y·R·1637; w polu dwugłowy Orzeł cesarski pod koroną,
 z tarczą habsburską (Belka austriacka i Skosy staroburgundzkie)
 na piersi, trzymający w prawej łapie miecz, a w lewej berło.
 Srebro; 20,8 mm; 1,506 g; Hal. 1337; nr inw. MJG/AH/6698.

STYRIA

Ferdynand II (1619-1637)

Men. Graz

133. 3 krajcary 1630
 Av: w otoku: FERD·II·D·G·R·(3)I·S·A·G·H·B·REX·;
 w polu popiersie władcy w prawo i wieńcu laurowym na głowie.
 Rv: w otoku: ARCH·AVS·DVX·BVR·STYRIÆ·1630·;
 w polu trzy tarcze herbowe (dwugłowy Orzeł cesarski, Skosy
 staroburgundzkie i Pantera Styrii) ułożone gwiazdźście oddzielone
 wolutami.
 Srebro; 20,9 mm; 1,646 g; Miller s. 127/T17.22;
 nr inw. MJG/AH/6688.

134. 3 krajcary 1632

Av: w otoku: FERDIII·D·G·R·[3 w kartuszu]
·I·S·A·G·H·B·REX·; w polu jw.

Rv: w otoku: ARCH·AVS·DVX·BVR·STYRIÆ·163Z·;
w polu jw.

Srebro; 21,7 mm; 1,931 g; Miller s. 129/T17.22;
nr inw. MJG/AH/6690.

Ferdynand III (1637-1657)

Men. Graz

135. 3 krajcary 1638

Av: w otoku: FERDI·III·D·G·R(3)·I·S·A·G·H·B·REX·;
w polu popiersie władcy w prawo w wieńcu laurowym na głowie.

Rv: w otoku: ARCHI·AVS·DVX·BVR·STYRIÆ·1638·;
w polu jw.

Srebro; 21,5 mm; 1,432 g; Miller s. 136/T17. odm.;
nr inw. MJG/AH/6700.

TYROL

Leopold V (1619-1632)

Men. Hall

136. Krajcar b.d. (1619-1632)

Av: w otoku: LEOPOLDVS·D·G·ARC·DVX·A·; w polu
popiersie władcy w prawo, w koronie książęcej.

Rv: w otoku: DVX·BVR·COM·TIROLI·; w polu krzyż skośny
nałożony na krzyż prosty, na którym znajduje się tarcza z Orłem
tyrolskim.

Srebro; 16,1 mm; 0,91 g; MT 482; nr inw. MJG/AH/6712.

Ferdynand Karol – regencja Klaudii Medycejskiej (1632-1646)

Men. Hall

137. Dreier (3 krajcary) 1640

Av: w otoku: FERDIN CAROL·D:G·ARCHID·AV·; w polu popiersie władcy w prawo w koronie książęcej, po bokach 16 - 40.

Rv: w otoku: DVX·BVRGVND:(3)COM·TYROLIS❁; w polu dwie stykające się tarcze herbowe (Belka austriacka i Orzeł tyrolski), między nimi trzy kropki, powyżej pięciopłatkowy kwiat.

Srebro; 21 mm; 1,408 g; MT 496; nr inw. MJG/AH/6707.

138. Dreier 1642

Av: w otoku: FERDIN CAROL·D:G·ARCHID·AV·; w polu popiersie władcy w prawo w koronie książęcej, po bokach 16 - 42.

Rv: w otoku: DVX·BVRGVND:(3)COM·TYROLIS❁; w polu jw.

Srebro; 20,8 mm; 1,386 g; MT 496; nr inw. MJG/AH/6708.

139. Dreier 1645

Av: w otoku: FERDIN CAROL·D:G·ARCHID·AV·; w polu popiersie władcy w prawo w koronie książęcej, po bokach 16 - 45.

Rv: w otoku: DVX·BVRGVND:(3)COM·TIROLIS❁; w polu jw.

Srebro; 20,6 mm; 1,432 g; MT 496; nr inw. MJG/AH/6709.

140. Dreier 1645

Av: w otoku: FERDIN CAROL·D:G·ARCHID·AV·; w polu jw.

Rv: w otoku: DVX·BVRGVND:(3)COM·TYROLIS❁; w polu jw.

Srebro; 20,6 mm; 1,525 g; MT 496; nr inw. MJG/AH/6710.

Ferdynand Karol (1646-1662)

Men. Hall

141. Dreier 1656

Av: w otoku: FERDIN CAROL · D · G · ARCHID · AV; w polu popiersie władcy w koronie książęcej w prawo, po bokach 16 - 56.

Rv: w otoku: DVX · BVRGVND · (3) COM · TYROLIS; w polu jw.

Srebro; 20,5 mm; 1,541 g; MT 519; nr inw. MJG/AH/6711.

SCHLICK (hrabstwo) w Czechach

Henryk (1612-1650)

Men. Planá

142. 3 krajcary 1635, mincmistrz Johann Candler

Av: w otoku: HEINRICSCHL - ICKCOAPAS ★; w polu pięciopółowa tarcza herbowa (w pierwszym i czwartym polu Lew z Kościołem Weisskirchen-Holič, w drugim i trzecim klin z trzema pierścieniami Schlicków, w polu sercowym Wieża i dwa Lwy Bassano del Grappa) nad którą św. Anna Samotrzeć, po bokach S - A.

Rv: w otoku: FERDI · IIROM3IMSEA1635IΘC; w polu dwugłowy Orzeł cesarski pod koroną, z tarczą (czeski Lew) na piersi.

Srebro; 20,8 mm; 1,569 g; Pol. 167; nr inw. MJG/AH/6694.

KSIĘSTWA ŚLĄSKIE

Księstwo Cieszyńskie

Elżbieta Lukrecja (1625-1653)

Men. Cieszyn

143. Greszel 1650, mincmistrz Gabriel Görloff
 Av: Orzeł śląski z tarczą herbową z piórami na piersi i literą G pod każdą łapą.
 Rv: jabłko panowania, a w nim cyfra 3, po bokach 16 - 50, całość w kwadracie, przy każdym boku woluta.
 Srebro; 15,5 mm; 0,398 g; F.u.S. 3094; nr inw. MJG/AH/6931; niewielki ubytek krawędzi.

144. Greszel 1650, mincmistrz Gabriel Görloff
 Av: jw.
 Rv: jw.
 Srebro; 15,4 mm; 0,49 g; F.u.S. 3094; nr inw. MJG/AH/6932; niewielki ubytek krawędzi.

145. 3 krajcary 1648, mincmistrz Hans Loss i Ludwig Bremen
 Av: w otoku: FERD:III:D:G:R` (3)I:S:A:G:H:B:R☼;
 w polu popiersie władcy w prawo w wieńcu laurowym na głowie.
 Rv: w otoku: MO·NO·AR·DV·TESCH1648; w polu tarcza z Orłem Księstwa Cieszyńskiego pod koroną, z lewej litera H.
 Srebro; 20,7 mm; 1,811 g; Hal. 1350; nr inw. MJG/AH/6705.

Księstwo Legnicko-Brzesko-Wołowskie

Jerzy III Brzeski, Ludwik IV Legnicki i Krystian Wołowsko-Oławski
(1639-1663)

Men. Brzeg

146. 3 krajcary 1658, mincmistrz Christian Pfaler, wardajn Elias Weiss
Av: w otoku: D:G'GEORG'LUD'(3)&CHRIST·FRAT·Ė;
w polu trzy długowłose półpostacie w zbrojach, stojące na wprost przy stole.
Rv: w otoku: DUCES'SIL'LIGN'[dwa skrzyżowane haki odlewnicze, na nich tarcza, z tarczy wyrastają dwa kwiaty] BREG' & WOL' 1658✿; w polu Orzeł śląski z wklęsłą przepaską i krzyżem na piersi, po bokach łap E - W.
Srebro; 21,3 mm; 1,481 g; EM3 159; F.u.S. 1772;
nr inw. MJG/AH/7018.

Jerzy III Brzeski (1654-1664)

Men. Brzeg

147. 3 krajcary 1662, mincmistrz Christian Pfaler
Av: w otoku: D:G'GEORG'DVX(3)S'L' & 'BREGEN;
w polu popiersie władcy w prawo.
Rv: w otoku: MONETA'NOVA'[serce z wyrastającym z niego krzyżem] ARGENT' 1662✿; w polu Orzeł śląski z wklęsłą przepaską i krzyżem na piersi.
Srebro; 20,2 mm; 1,459 g; EM3 172; F.u.S. 1854;
nr inw. MJG/AH/7020.

148. 3 krajcary 1662, mincmistrz Christian Pfaler
Av: w otoku: D:G'GEORG'DVX(3)SIL'L' & 'BREG';
w polu jw.
Rv: w otoku: MONETA'NOVA'[serce z wyrastającym z niego krzyżem] ARGENT' 1662✿; w polu jw.
Srebro; 20,5 mm; 1,598 g; EM3 172; F.u.S. 1854;
nr inw. MJG/AH/7021.

149. 15 krajcarów 1661, mincmistrz Christian Pfaler, wardajn Elias Weiss
 Av: w otoku: D:G·GEORGIUS·DUX·SIL·(XV)
 LIGNIC·&BREG;; w polu jw.
 Rv: w otoku: MONETA NOVA [dwa skrzyżowane haki odlewnicze, na nich tarcza, z tarczy wyrastają dwa kwiaty] ARGENTEA
 1661 ✿; w polu Orzeł śląski z wklęsłą przepaską i krzyżem na piersi, po bokach łap E - W.
 Srebro; 29,9 mm; 5,784 g; EM15 nie notuje odmiany; F.u.S. 1849;
 nr inw. MJG/AH/7019.

150. 15 krajcarów 1662, mincmistrz Christian Pfaler, wardajn Elias Weiss
 Av: w otoku: D:G·GEORGIUS·DUX·(XV)SIL
 LIGN·&BREG;; w polu jw.
 Rv: w otoku: MONETANOVA [serce z wyrastającym z niego krzyżem] ARGENTEA 1662 ✿; w polu Orzeł śląski z wklęsłą przepaską i krzyżem na piersi.
 Srebro; 29,6 mm; 6,318 g; EM15 15; F.u.S. 1853;
 nr inw. MJG/AH/7022.

151. 15 krajcarów 1663, mincmistrz Christian Pfaler, wardajn Elias Weiss
 Av: w otoku: D:G·GEORGIUS·DUX·(XV)SIL
 LIG·&BREG;; w polu jw.
 Rv: w otoku: MONETA NOVA [serce z wyrastającym z niego krzyżem] ARGENTEA 1663 ✿; w polu jw.
 Srebro; 29 mm; 5,538 g; EM15 nie notuje odmiany; F.u.S. 1856;
 nr inw. MJG/AH/7023.

152. 15 krajcarów 1663, mincmistrz Christian Pfaler, wardajn Elias Weiss
 Av: w otoku: D:G·GEORGIUS·DUX·(XV)SIL
 LIGN·&BREG;; w polu jw.
 Rv: w otoku: MONETANOVA [serce z wyrastającym z niego krzyżem] ARGENTEA 1663 ✿; w polu jw.
 Srebro; 29,4 mm; 5,844 g; EM15 nie notuje odmiany; F.u.S. 1856;
 nr inw. MJG/AH/7024.

Krystian Wołowski (1654-1672)

Men. Brzeg

153. 15 krajcarów 1661, wardajn Elias Weiss

Av: w otoku: D:G:CHRISTIANUS·DUX·(XV)SIL·
LIG·BREG·&WOL·; w polu popiersie władcy w prawo.
Rv: w otoku: MONETA·NOVA·ARGENTEA·1661✿;
w polu Orzeł śląski z wklęsłą przepaską i krzyżem na piersi, po
bokach przy łapach \ - W.
Srebro; 29,7 mm; 6,066 g; EM15 nie notuje odmiany; F.u.S. 1906;
nr inw. MJG/AH/7038.

154. 15 krajcarów 1662, mincmistrz Christian Pfaler

Av: w otoku: D:G:CHRISTIANUS·DVX(XV)
SIL·LIG·BREG·&WOLAV·; w polu jw.
Rv: w otoku: MONETA·NOVA[serce z wyrastającym z niego
krzyżem]ARGENTEA·1662✿; w polu Orzeł śląski z wklęsłą
przepaską i krzyżem na piersi.
Srebro; 29,6 mm; 5,721 g; EM15 nie notuje odmiany; F.u.S. 1910;
nr inw. MJG/AH/7035.

155. 15 krajcarów 1662, mincmistrz Christian Pfaler

Av: w otoku: D:G:CHRISTIAN·DUX·(XV)
SIL·L·B·&WOLAV·; w polu jw.
Rv: w otoku: MONETANOVA[serce z wyrastającym z niego
krzyżem]ARGENTEA1662✿; w polu jw.
Srebro; 29,9 mm; 5,825 g; EM15 nie notuje odmiany; F.u.S. 1910;
nr inw. MJG/AH/7036.

156. 15 krajcarów 1663, mincmistrz Christian Pfaler

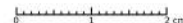
Av: w otoku: D:G·CHRISTIAN·DUX·(XV)
SIL·L·BREG·&WOL·; w polu jw.
Rv: w otoku: MONETANOVA[serce z wyrastającym z niego
krzyżem]ARGENTEA1663 ✿; w polu jw.
Srebro; 28,8 mm; 6,104 g; EM15 nie notuje odmiany; F.u.S. 1914;
nr inw. MJG/AH/7037.

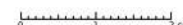
Ludwik IV Legnicki (1654-1663)

Men. Brzeg

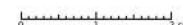
157. 15 krajcarów 1662, mincmistrz Christian Pfaler
 Av: w otoku: D:G:LUDOVICUS·DVX·SIL(XV)
 LIGN·BREG&GOLD·; w polu jw.
 Rv: w otoku: MONETANOVA[serce z wyrastającym z niego
 krzyżem]ARGENTEA1662 ♣; w polu jw.
 Srebro; 29,8 mm; 6,323 g; EM15 44; F.u.S. 1883;
 nr inw. MJG/AH/7025.

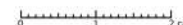
158. 15 krajcarów 1662, mincmistrz Christian Pfaler
 Av: w otoku: D:G:LUDOVICUS·DVX(XV)
 S·L·B·&GOLDBER·; w polu jw.
 Rv: w otoku: MONETANOVA[serce z wyrastającym z niego
 krzyżem]ARGENTEA·1662 ♣; w polu jw.
 Srebro; 29,8 mm; 5,791 g; EM15 nie notuje odmiany; F.u.S. 1883;
 nr inw. MJG/AH/7026.

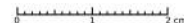
159. 15 krajcarów 1662, mincmistrz Christian Pfaler
 Av: w otoku: D:G:LUDOVICUS·DVX(XV)
 SIL·LIGN·B·&GOL·; w polu jw.
 Rv: w otoku: MONETANOVA[serce z wyrastającym z niego
 krzyżem]ARGENTEA1662 ♣; w polu jw.
 Srebro; 29,8 mm; 5,795 g; EM15 nie notuje odmiany; F.u.S. 1883;
 nr inw. MJG/AH/7027.

160. 15 krajcarów 1662, mincmistrz Christian Pfaler
 Av: w otoku: D:G:LUDOVICUS·DUX·(XV)
 SIL·LIGN·B·&GOLDBER·; w polu jw.
 Rv: w otoku: MONETA·NOVA[serce z wyrastającym
 z niego krzyżem]ARGENTEA·1662 ♣; w polu Orzeł śląski
 z wypukłą przepaską i krzyżem na piersi.
 Srebro; 29,5 mm; 5,71 g; EM15 nie notuje odmiany; F.u.S. 1883;
 nr inw. MJG/AH/7028.

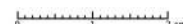
161. 15 krajcarów 1663, mincmistrz Christian Pfaler
 Av: w otoku: D·G·LUDOV·DUXSIL·(XV)
 L·B·&GOLDB·; w polu jw.
 Rv: w otoku: MONETA NOVA[serce z wyrastającym z niego
 krzyżem]ARGENTEA·1663·; w polu Orzeł śląski z wklęsłą
 przepaską i krzyżem na piersi.
 Srebro; 29,4 mm; 5,699 g; EM15 61; F.u.S. 1887;
 nr inw. MJG/AH/7029.

162. 15 krajcarów 1663, mincmistrz Christian Pfaler
 Av: w otoku: D·G·LUDOV·DUXSIL·(XV)
 L·B·&GOLDB·; w polu jw.
 Rv: w otoku: MONETA NOVA[serce z wyrastającym z niego
 krzyżem]ARGENTEA·1663·; w polu Orzeł śląski z wklęsłą
 przepaską.
 Srebro; 29,2 mm; 5,97 g; EM15 58; F.u.S. 1887;
 nr inw. MJG/AH/7030.

163. 15 krajcarów 1663, mincmistrz Christian Pfaler
 Av: w otoku: D·G·LUDOV·DUXSIL·(XV)
 L·B·&GOLDB·; w polu jw.
 Rv: w otoku: MONETA NOVA[serce z wyrastającym z niego
 krzyżem]ARGENTEA·1663·; w polu Orzeł śląski z wklęsłą
 przepaską i krzyżem na piersi.
 Srebro; 29,4 mm; 5,874 g; EM15 58; F.u.S. 1887;
 nr inw. MJG/AH/7031.

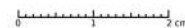
164. 15 krajcarów 1663, mincmistrz Christian Pfaler
 Av: w otoku: D·G·LUDOV·DUXSIL·(XV)
 L·B·&GOLDB·; w polu jw.
 Rv: w otoku: MONETA NOVA[serce z wyrastającym z niego
 krzyżem]ARGENTEA·1663·; w polu jw.
 Srebro; 29,5 mm; 5,945 g; EM15 58; F.u.S. 1887;
 nr inw. MJG/AH/7032.

165. 15 krajcarów 1663, mincmistrz Christian Pfaler
 Av: w otoku: D·G·LUDOVIC·DUX·(XV)
 SIL·L·B·&GOLDB·; w polu jw.
 Rv: w otoku: MONETANOVA[serce z wyrastającym z niego
 krzyżem]ARGENTEA1663·; w polu Orzeł śląski z wklęsłą
 przepaską na piersi.
 Srebro; 28,5 mm; 5,649 g; EM15 62; F.u.S. 1887;
 nr inw. MJG/AH/7033.

166. 15 krajcarów 1663, mincmistrz Christian Pfaler
 Av: w otoku: D·G·LUDOVICUS·DUX(XV)
 SIL·LIGN·B·&GOL·; w polu jw.
 Rv: w otoku: MONETANOVA[serce z wyrastającym z niego
 krzyżem]ARGENTEA1663✿; w polu Orzeł śląski z wklęsłą
 przepaską i krzyżem na piersi.
 Srebro; 29,7 mm; 6,172 g; EM15 nie notuje odmiany; F.u.S. 1887;
 nr inw. MJG/AH/7034.

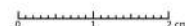

Księstwo Opolskie

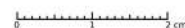
Gabriel Bethlen (1622-1624)

Men. Opole

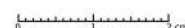
167. 24 krajcary 1623, dzierżawca Balthasar Zwirner
 Av: w otoku: GABRIELD·G·SAC·RO(24)IMET·
 TRA·PRI·P·; w polu popiersie władcy w prawo.
 Rv: w otoku: REG·H·V·DN·SI·GO·AGOP·RADVX·1623;
 w polu pięciopółowa tarcza herbowa (w pierwszym polu Orzeł
 Dreibergu, w drugim pół orła ze słońcem i księżycem Siedmiogro-
 du, w trzecim Orzeł śląski, w czwartym Wieże Siedmiogrodu, pole
 sercowe w kształcie Orderu Smoka z łabędziami przesyłnymi strzałą
 Bethlenów) pod koroną, po bokach litery B i Z.
 Srebro; 29,2 mm; 3,251 g; EM24 nie notuje, F.u.S. 2913;
 nr inw. MJG/AH/6718.

168. 24 krajcary 1623, dzierżawca Balthasar Zwirner
 Av: w otoku: GABRIEL·DG\\\\\\\\4)OIM·ET·TRAPRI·P·;
 w polu jw.
 Rv: w otoku: REG·HVDN·SICO\\\\\\\\\\\\\\\\\\X1623·; w polu jw.
 Srebro; 29 mm; 2,866 g; F.u.S. 2913; nr inw. MJG/AH/6720.

169. 24 krajcary 1623, dzierżawca Balthasar Zwirner
 Av: w otoku: GABRIEL·DG\\ACR(24)OIMET·TRA\\
 RIP·; w polu jw.
 Rv: w otoku: \\\\\\\\\\\\\\\\\\COP·RA·D·VXS·1623; w polu jw.
 Srebro; 28,4 mm; 3,392 g; F.u.S. 2913; nr inw. MJG/AH/6722.

170. 24 krajcary 1623?, dzierżawca Balthasar Żwirner
 Av: w otoku: GABRIEL·D·G·SAC(24)\\M\\T·TRAPRIP;
 w polu jw
 Rv: w otoku: REG·HV·DN·SI·CO·AC·OP·
 RA·DVX·1623; w polu jw.
 Srebro; 29,1 mm; 3,643 g; F.u.S. 2913; nr inw. MJG/AH/6719.

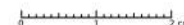
171. 24 krajcary 1623?, dzierżawca Balthasar Żwirner
 Av: w otoku: \GABRIEL·DG·SAC(24)\\\\
 ·TRA·PRI·PAR; w polu jw.
 Rv: w otoku: REG·HV·DN·SI·CO·AC·OP·
 RA·DVX·S16\\; w polu jw.
 Srebro; 28,5 mm; 2,88 g; F.u.S. 2913; nr inw. MJG/AH/6721.

Władysław IV (1645-1648)

Men. Opole

172. 3 krajcary 1647, mincmistrz Christoph Guttman
 Av: w otoku: VL·IV·D·G·R·(3)POL·ET·S·; w polu popiersie
 władcy w koronie w prawo.
 Rv: w otoku: MO·AR·DV·OP·ET·RAT·; w polu tarcza
 herbowa (Orzeł z herbem Snopek na tarczy na piersi) pod koroną,
 po bokach równoległe do krawędzi tarczy G[dwa skrzyżowane haki
 do canów]G - 1647.
 Srebro; 20,8 mm; 1,631 g; F.u.S. 2919, EM3 446, Kop. 24.la.;
 nr inw. MJG/AH/6965.

NIDERLANDY HISZPAŃSKIE

Filip II (1556-1598)

Brabancja

Men. Maastricht

173. Daalder (talar burgundzki) 1567

Av: w otoku: ★ · PHS · D · G · HISP · Z · REX · DVX
· BRA · ; w polu krzyż burgundzki z krzesiwem heraldycznym na
środku, u góry korona, po bokach data 15 - 67, poniżej odznacze-
nie Orderu Złotego Runa.

Rv: w otoku: · DOMINVS · MI HI · ADIVTOR · ; w polu
pięciopolowy herb (w pierwszym polu Belka austriacka, w drugim
polu Lilie nowoburgundzkie, w trzecim Skosy staroburgundzkie,
w czwartym Lew Flandrii, w sercu Lew Brabancji) otoczony łańcu-
chem Orderu Złotego Runa i nakryty koroną arcyksiążęcą.

Srebro; 40,4 mm; 28,895 g; Dav. 8640; nr inw. MJG/AH/6553;
moneta niedobita i nierówno sklepana.

Albert i Elżbieta (1598-1621)

Brabancja

Men. Antwerpia

174. ½ patagona b.d. (1598-1621)

Av: w otoku: ✎ · ALBERTVS · ET · ELISABET · DEI
· GRATIA · ; w polu krzyż burgundzki z krzesiwem heraldycz-
nym na środku, u góry korona, po bokach monogram złożony ze
splcionych liter A i E pod koroną, poniżej odznaczenie Orderu
Złotego Runa.

Rv: w otoku: · ARCHID · AVST · DVCES · BVRG · ET
· BRAB · ; w polu korona wchodząca w otok, pod nią dwudzie-
stojednopolowy herb (w pierwszym i czwartym polu czeski Lew,
w drugim i trzecim węgierskie Rzeki, w piątym i ósmym Zamek
Kastylii, w szóstym i siódmym Lew Leónu, w dziewiątym, dziesiątym
i trzynastym Słupy Aragonii, w jedenastym i dwunastym Orzeł Sycy-
lii, w czternastym Granat Grenady, w piętnastym Quinas Portugalii,
w szesnastym Belka austriacka, w siedemnastym Lilie nowobur-
gundzkie, w osiemnastym Skosy staroburgundzkie, w dziewiętna-
stym Lew Brabancji, w dwudziestym Lew Flandrii, w dwudziestym
pierwszym Orzeł Tyrolu) otoczony łańcuchem Orderu Złotego Runa
i nakryty koroną arcyksiążęcą.

Srebro; 35,4 mm; 13,941 g; Delmonte 261; Keymeulen
42BRA69.314; nr inw. MJG/AH/6567.

175. Patagon b.d. (1612-1615)

Av: w otoku: ♁ ALBERTVS · ET · ELISABET · DEI
· GRATIA; w polu jw.

Rv: w otoku: ARCHID · AVST · DVCES · BVRG · ET
· BRAB · Z; w polu jw.

Srebro; 41,4 mm; 27,807 g; Dav. 4432; Keymeulen 41BRA69.315;
nr inw. MJG/AH/6559.

176. Patagon b.d. (1612-1615)

Av: w otoku: ♁ ALBERTVS · ET · ELISABET · DEI
· GRATIA; w polu jw.

Rv: w otoku: ARCHID · AVST · DVCES · BVRG · ET
· BRAB · Z; w polu jw.

Srebro; 41,4 mm; 27,934 g; Dav. 4432; Keymeulen 41BRA69.315;
nr inw. MJG/AH/6561.

177. Patagon b.d. (1612-1615)

Av: w otoku: ♁ ALBERTVS · ET · ELISABET · DEI
· GRATIA; w polu jw.

Rv: w otoku: · ARCHID · AVST · DVCES · BVRG ·
BRAB · Z^c; w polu jw.

Srebro; 41,7 mm; 27,704 g; Dav. 4432; Keymeulen 41BRA69.293(?);
nr inw. MJG/AH/6564.

178. Patagon b.d. (1612-1615)

Av: w otoku: ♁ · ALBERTVS · ET · ELISABET · DEI
· GRATIA; w polu jw.

Rv: w otoku: · ARCHID · AVST · DVCES · BVRG · ET
· BRAB; w polu jw.

Srebro; 43 mm; 27,767 g; Dav. 4432; Keymeulen 41BRA69.314;
nr inw. MJG/AH/7040.

179. Patagon 1619

Av: w otoku: ♁ ALBERTVS · ET · ELISABET · DEI
· GRATIA; w polu jw.

Rv: w otoku: ARCHID · AVST · DVCES · BVRG
· BRAB · Z^c 16 - 19; w polu jw.

Srebro; 41,1 mm; 27,926 g; Dav. 4432; Keymeulen 41BRA69.194;
nr inw. MJG/AH/6556; krążek porowaty.

180. Patagon 1619

Av: w otoku: ALBERTVS · ET · ELISABET · DEI · GRATIA; w polu jw.

Rv: w otoku: · ARCHID · AVST · DVCES · BVRG · BRAB · Z^c 16 - 19; w polu jw.

Srebro; 41,9 mm; 27,771 g; Dav. 4432; Keymeulen 41BRA69.194; nr inw. MJG/AH/6557.

Men. Bruksela

181. Patagon b.d. (1612-1615)

Av: w otoku: [głowa św. Michała] · ALBERTVS · ET · ELISABET · DEI · GRATIA · ; w polu jw.

Rv: w otoku: ARCHID · AVST · DVCES · BVRG · BRAB · Z^c · ; w polu jw.

Srebro; 41,2 mm; 27,915 g; Dav. 4432; Keymeulen 41BRB71.293(?); nr inw. MJG/AH/6560.

182. Patagon b.d. (1612-1615)

Av: w otoku: [głowa św. Michała] · ALBERTVS · ET · ELISABET · DEI · GRATIA · ; w polu jw.

Rv: w otoku: ARCHID · AVST · DVCES · BVRG (·) · BRAB · Z^c; w polu jw.

Srebro; 41,9 mm; 28,008 g; Dav. 4432; Keymeulen 41BRB71.295; nr inw. MJG/AH/6562.

183. Patagon b.d. (1612-1615)

Av: w otoku: [głowa św. Michała] · ALBERTVS · ET · ELISABET · DEI · GRATIA · ; w polu jw.

Rv: w otoku: ARCHID · AVST · DVCES · BVRG · BRAB · Z^c [C nad kropką]; w polu jw.

Srebro; 41,1 mm; 27,728 g; Dav. 4432; Keymeulen 41BRB71.293(?); nr inw. MJG/AH/6563.

184. Patagon b.d. (1612-1615)

Av: w otoku: [głowa św. Michała] · ALBERTVS · ET
· ELISABET · DEI · GRATIA · ; w polu jw.

Rv: w otoku: ARCHID · AVST · DVCES (·) BVRG
· BRAB · Z.^c [C nad kropką]; w polu jw.

Srebro; 42 mm; 27,705 g; Dav. 4432; Keymeulen 41BRB71.293(?);
nr inw. MJG/AH/6565.

185. Patagon r.? (1620-1621)

Av: w otoku: [głowa św. Michała] · ALBERTVS · ET
· ELISABET · DEI · GRATIA · ; w polu jw.

Rv: w otoku: · ARCHID · AVST · DVCES · BVRG
· BRAB · Z.^c 16 - 2°; w polu jw.

Srebro; 41,6 mm; 27,645 g; Dav. 4432; Keymeulen 41BRB71.192;
nr inw. MJG/AH/6558.

Flandria

Men. Brugia

186. Patagon b.d. (1612-1615)

Av: w otoku: ✠ · ALBERTVS · ET · ELISABET · DEI
· GRATIA · ; w polu jw.

Rv: w otoku: · ARCHID · AVST · DVCES · BVRG · ET
· CO · FL · ; w polu jw.

Srebro; 40,2 mm; 28,188 g; Dav. 4434; Keymeulen 41V71;
nr inw. MJG/AH/6566.

Filip IV (1621-1665)

Brabancja
Men. Antwerpia

187. Patagon 1622

Av: w otoku: . PHIL . IIII . D . G . HISP . ET
 . INDIAR . REX . ; w polu krzyż burgundzki z krzesiwem
 heraldycznym na środku, u góry korona, po bokach data 16 - 22,
 poniżej odznaczenie Orderu Złotego Runa.
 Rv: w otoku: . ARCHID . AVST . DVX . BVRG . BRAB
 . Z.^c [C nad kropką]; w polu korona wchodząca w otok, pod nią
 siedemnastopolowy herb (w pierwszym i czwartym Zamek Kastylii,
 w drugim i trzecim Lew Leónu, w piątym, szóstym i dziewiątym
 Słupy Aragonii, w siódmym i ósmym Orzeł Sycylii, w dziesiątym Gra-
 nat Grenady, w jedenastym Quinas Portugalii, w dwunastym Belka
 austriacka, w trzynastym Lilie nowoburgundzkie, w czternastym
 Skosy staroburgundzkie, w piętnastym Lew Brabancji, w szesnastym
 Lew Flandrii, w siedemnastym Orzeł Tyrolu) otoczony łańcuchem
 Orderu Złotego Runa i nakryty koroną arcyksiążęcą.
 Srebro; 43,5 mm; 27,849 g; Dav. 4462; Keymeulen 59BRA23.58;
 nr inw. MJG/AH/6569.

188. Patagon 1622

Av: w otoku: . PHIL . IIII . D . G . HISP . ET . INDIAR
 . REX . ; w polu jw.
 Rv: w otoku: . ARCHID . AVST . DVX . BVRG . BRAB
 . Z.^c [C nad kropką]; w polu jw.
 Srebro; 42,4 mm; 28,097 g; Dav. 4462; Keymeulen 59BRA23.58; nr
 inw. MJG/AH/6570.

189. Patagon 1622

Av: w otoku: . PHIL . IIII . D . G . HISP . ET
 . INDIAR . REX . ; w polu jw.
 Rv: w otoku: . ARCHID . AVST . DVX . BVRG . BRAB
 . Z.^c [C nad kropką]; w polu jw.
 Srebro; 43,7 mm; 27,795 g; Dav. 4462; Keymeulen 59BRA23.58;
 nr inw. MJG/AH/6571.

190. Patagon 1622

Av: w otoku: . (P)HIL . IIII . D . G . HISP . ET
 . INDIAR . REX . ; w polu jw.
 Rv: w otoku: . ARCHID . AVST . DVX . BVRG . BRAB
 . Z.^c ; w polu jw.
 Srebro; 42,9 mm; 27,407 g; Dav. 4462; Keymeulen 59BRA22.60;
 nr inw. MJG/AH/6572; brak fragmentu monety, krążek niestarannie
 wykuty.

191. Patagon 1623

Av: w otoku: · PHIL · IIII · D · G \ ISP · ET · INDIAR
· REX · ; w polu krzyż jw., tylko po bokach krzyża burgundzkiego
data 16 - 23.

Rv: w otoku: \ ARCHID \ AVST · DVX \ BVRG · BRAB
· Z.^c [C nad kropką]; w polu jw.

Srebro; 42,3 mm; 27,877 g; Dav. 4462; Keymeulen 59BRA23.58(?);
nr inw. MJG/AH/6574.

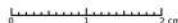

192. Patagon 1624

Av: w otoku: · PHIL · IIII · D · G · HISP · ET (·)
INDIAR · REX · ; w polu jw., tylko po bokach krzyża bur-
gundzkiego data 16 - 24.

Rv: w otoku: · ARCHID · AVS \ DVX · B \ G · BRAB
· Z.^c [C nad kropką]; w polu jw.

Srebro; 41,8 mm; 27,798 g; Dav. 4462; Keymeulen 59BRA23.58;
nr inw. MJG/AH/6577.

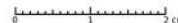

193. Patagon 1624

Av: w otoku: · PHIL · IIII · D · G · HISP · ET
· INDIAR · REX · ; w polu jw.

Rv: w otoku: · ARCHID · AVST · DVX · BVRG · BRAB
· Z.^c [C nad kropką]; w polu jw.

Srebro; 42,2 mm; 27,59 g; Dav. 4462; Keymeulen 59BRA23.58;
nr inw. MJG/AH/6579.

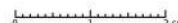

194. Patagon 1631

Av: w otoku: · PHIL · IIII · D · G · HISP · ET
· INDIAR · REX · ; w polu krzyż jw., tylko po bokach krzyża
burgundzkiego data 16 - 31.

Rv: w otoku: · ARCHID · AVST · DVX · BVRG · BRAB
· Z.^c ; w polu jw.

Srebro; 42,7 mm; 27,917 g; Dav. 4462; Keymeulen 59BRA23;
nr inw. MJG/AH/6582; krążek niestarannie wykuty.

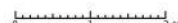

195. Patagon 1633

Av: w otoku: · PHIL · IIII · D · G · HISP · ET
· INDIAR · REX · ; w polu jw., tylko po bokach krzyża
burgundzkiego data 16 - 33.

Rv: w otoku: · ARCHID · AVST · DVX · BVRG · BRAB
· Z.^c [C nad kropką]; w polu jw.

Srebro; 43,3 mm; 28,027 g; Dav. 4462; Keymeulen 59BRA23.58;
nr inw. MJG/AH/6583.

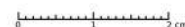
Men. Bruksela

196. Patagon 1622

Av: w otoku: [głowa św. Michała] . PHIL . IIII . D . G . HISP
 . ET . INDIAR . REX . ; w polu jw., tylko po bokach krzyża
 burgundzkiego data 16 - 22.

Rv: w otoku: . ARCHID . AVST . DVX . BVRG . BRAB
 . Z.^c [C nad kropką]; w polu jw.

Srebro; 42,2 mm; 27,952 g; Dav. 4462; Keymeulen 59BRB24.58;
 nr inw. MJG/AH/6568.

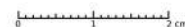

197. Patagon 1624

Av: w otoku: [głowa św. Michała] . PHIL . IIII \ D . G . HISP
 . ET . INDIAR . REX . ; w polu jw., tylko po bokach krzyża
 burgundzkiego data 16 - 24.

Rv: w otoku: . ARCHID . AVST . DVX . BVRG . BRAB
 . Z.^c [C nad kropką]; w polu jw.

Srebro; 41,5 mm; 27,875 g; Dav. 4462; Keymeulen 59BRB24(?).58;
 nr inw. MJG/AH/6576.

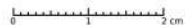

198. Patagon 1633

Av: w otoku: [głowa św. Michała] . PHIL . IIII (. D .) G
 . HISP . ET . INDIAR . REX . ; w polu jw., tylko po
 bokach krzyża burgundzkiego data 16 - 33.

Rv: w otoku: \ ARCHID \ AVST \ DVX \ BVRG . BRAB
 . Z.^c [C nad kropką]; w polu jw.

Srebro; 42,5 mm; 26,693 g; Dav. 4462; Keymeulen 59BRB24.58?;
 nr inw. MJG/AH/6584; krążek niestarannie wykuty.

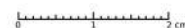

199. Patagon 1636

Av: w otoku: [głowa św. Michała] . PHIL . IIII . D . G . HISP
 . ET . INDIAR . REX . ; w polu jw., tylko po bokach krzyża
 burgundzkiego data 16 - 36.

Rv: w otoku: . ARCHID . AVS \ \ DVX . BVRG . BRAB .
 Z.^c [C nad kropką]; w polu jw.

Srebro; 42 mm; 28,011 g; Dav. 4462; Keymeulen 59BRB24.58(?);
 nr inw. MJG/AH/6585.

200. Patagon 1636

Av: w otoku: [głowa św. Michała] . PHIL . IIII . D . G . HISP
 . ET . INDIAR . REX . ; w polu jw.

Rv: w otoku: . ARCHID . AVST . DVX . BVRG . BRAB
 (. Z).^c [C nad kropką]; w polu jw.

Srebro; 40,1 mm; 27,993 g; Dav. 4462; Keymeulen 59BRB24.58(?);
 nr inw. MJG/AH/6586.

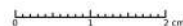

201. Patagon 1637

Av: w otoku: [głowa św. Michała] . PHIL . IIII . D . G . HISP
 . ET . INDIAR . REX . ; w polu jw., tylko po bokach krzyża
 burgundzkiego data 16 - 37.

Rv: w otoku: . ARCHID . AVST . DVX . BVRG . BRAB
 . Z.^c [C nad kropką]; w polu jw.

Srebro; 42,2 mm; 28,046 g; Dav. 4462; Keymeulen 59BRB24.58;
 nr inw. MJG/AH/6587; brak fragmentu monety, krążek niestarannie
 odlany

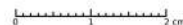

202. Patagon 1645

Av: w otoku: [głowa św. Michała] . PHIL . IIII . D . G . HISP
 . ET . INDIAR . REX . ; w polu jw., tylko po bokach krzyża
 burgundzkiego data 16 - 45.

Rv: w otoku: . ARCHID . AVST . DVX . BVRG . BRAB
 . Z.^c [C nad kropką]; w polu jw.

Srebro; 43,1 mm; 27,882 g; Dav. 4462; Keymeulen 59BRB24.58;
 nr inw. MJG/AH/6588.

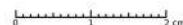

203. Patagon 1646

Av: w otoku: [głowa św. Michała] . PHIL . IIII . D . G . HISP
 . ET . INDIAR . REX . ; w polu jw., tylko po bokach krzyża
 burgundzkiego data 16 - 46.

Rv: w otoku: . ARCHID . AVST . DVX . BVRG . BRAB
 \ Z.^c [C nad kropką]; w polu jw.

Srebro; 43 mm; 27,926 g; Dav. 4462; Keymeulen 59BRB24.58(?);
 nr inw. MJG/AH/6589.

Men. Maastricht

204. Patagon 1628

Av: w otoku: ★ · PHIL · IIII · D · G · HISP · ET
· INDIAR · REX · ; w polu jw., tylko po bokach data
16 - 28.

Rv: w otoku: · ARCHID · AVST · DVX · BVRG · BRAB
· Z.^c [C nad kropką]; w polu jw.

Srebro; 42,8 mm; 28,091 g; Dav. 4472; Keymeulen 59BRM26.58;
nr inw. MJG/AH/6581.

Hrabstwo Burgundii (Franche-Comté)

Men. Dole

205. Patagon 1623

Av: w otoku: [wirująca gwiazda pięcioramienna] · PHIL · IIII
· D · G · R · HISP · AR · Z.^c ; w polu jw., tylko po
bokach data 16 - 23.

Rv: w otoku: · AR · D · AVST · DVX · ET · COM · BVRG
· Z.^c [C nad kropką]; w polu jw.

Srebro; 40,5 mm; 27,879 g; Dav. 4472; Keymeulen 59B53.107;
nr inw. MJG/AH/6573.

206. Patagon 1623

Av: w otoku: [wirująca gwiazda pięcioramienna] · PHIL · IIII · D
· G · REX · HISP · INDIAR · Z.^c ; w polu jw.

Rv: w otoku: · ARCHID · AVST · DVX · ET · COM ·
BVRG · Z.; w polu jw.

Srebro; 44,7 mm; 27,622 g; Dav. 4472; Keymeulen 59B53.107(?);
nr inw. MJG/AH/6575.

207. Patagon 1624

Av: w otoku: \ PHIL · IIII · D · G · REX · HISP
· INDIAR · Z \ ; w polu jw., tylko po bokach krzyża
burgundzkiego data 16 - 24.

Rv: w otoku: · ARCHID · AVST \ \ VX · ET · COM
· BVRG · Z · C · ; w polu jw.

Srebro; 41,4 mm; 27,851 g; nr inw. MJG/AH/6578.

208. Patagon 1626

Av: w otoku: [wirująca gwiazda pięcioramienna] PHIL · IIII · D
· G · REX · HISP · INDIAR · Z · C ; w polu jw., tylko po
bokach krzyża burgundzkiego data 16 - 26.

Rv: w otoku: · ARCHID · AVST · DVX - ET · COM
· BVRG · Z · C · ; w polu jw.

Srebro; 41,8 mm; 28,005 g; Dav. 4472; Keymeulen 59B53.113;
nr inw. MJG/AH/6580.

Flandria

Men. Brugia

209. Patagon 1646

Av: w otoku: ✠ · PHIL · IIII · D · G · HISP · ET · INDIAR
· REX · ; w polu jw., tylko po bokach krzyża burgundzkiego data
16 - 46.

Rv: w otoku: · ARCHID · AVST · DVX · BVRG \ (Z?)
CO · FLAN · Z · C [C nad kropką]; w polu jw.

Srebro; 42,1 mm; 28,095 g; Dav. 4464; Keymeulen 59V31;
nr inw. MJG/AH/6590.

Tournaisis Men. Tournai

210. Patagon 1648

Av: w otoku: PHIL · III · D · G · HISP · ET
· INDIAR · REX · ; w polu jw., tylko po bokach krzyża
burgundzkiego data 16 - 48.

Rv: w otoku: · ARCHID · AVST · DVX · · · BVRG
· DOM · TOR · Z. ^c [C nad kropką]; w polu jw.

Srebro; 42,9 mm; 28,164 g; Dav. 4470; Keymeulen 59T29.91;
nr inw. MJG/AH/6591.

NIDERLANDY ZJEDNOCZONE – Deventer (miasto)

Z imieniem cesarza Macieja (1612-1619)

Men. Deventer

211. 28 stuiverów (gulden, achtentwintig) 1618

Av: w otoku: 16 - 18 FLOR · ARG · CI(28) · IMP ·
DAVENT [trójlistna koniczyna]; w polu u góry korona otwarta
wchodząca w otok, w koronie data, pod koroną w polu czteropo-
łowa tarcza herbowa z Orłem Deventer (pierwsze i czwarte pole)
i pole podzielone w pas Overijssel (drugie i trzecie) ozdobiona
wolutami.

Rv: w otoku: MATTH · I · D · G · ROM · IMP · SEM
· AVG · ; w polu dwugłowy Orzeł z jabłkiem Rzeszy na piersi,
w jabłko wpisana liczba 28.

Srebro; 40 mm; 20,281 g; Delmonte 1107; nr inw. MJG/AH/6554.

RZECZPOSPOLITA OBOJGA NARODÓW

Zygmunt III Waza (1587-1632)

Polska (Korona)

Men. Bydgoszcz

212. Grosz 1624

Av: korona, po bokach dwie pięciolistne rozety, niżej SIGIIDDG /
·REX·POL / ·M·D·L·.

Rv: w otoku: ✠GROSS·REG ··POLO·1624·; w polu ukoronowany Orzeł z głową w lewo z herbem Snopek na tarczy na piersi, poniżej herb Sas.

Srebro; 18,6 mm; 0,730 g; Kop. XIVB.2A; nr inw. MJG/AH/6947.

213. Półtorak 1621

Av: w otoku: SIGIS·3·D·G[3 na tarczy]REX·P·M·D·L; w polu pięciopolowa tarcza herbowa (w pierwszym i czwartym polu polski Orzeł, w drugim i trzecim litewska Pogoń, w sercowym Snopek Wazów) pod koroną.

Rv: w otoku: ★MONE[ze środkowej belki E wyrasta ★]NO[na tarczy herb Sas]REG★POLO★; w polu jabłko panowania, w nim 24, po bokach 2 - 1.

Srebro; 19,3 mm; 0,882 g; Kop. IIB.10; nr inw. MJG/AH/6949.

214. Półtorak 1623

Av: w otoku: SIGIS3DG[3 na tarczy]REXPMDL; w polu jw.

Rv: w otoku: \MONE^NO[na tarczy herb Sas]REG POLO+; w polu jabłko panowania, w nim 24, po bokach 2 - 3.

Srebro; 19,2 mm; 0,942 g; Kop. IIB.12B; nr inw. MJG/AH/6950.

215. Półtorak 1623

Av: w otoku: SIGIS*3*D*G[3 na tarczy]REX*P*M*D*L*; w polu jw.

Rv: w otoku: ★ MONE★NO[na tarczy herb Sas] REG★POLO★; w polu jw.

Srebro; 18,8 mm; 0,857 g; Kop. IIB.12B; nr inw. MJG/AH/6951; moneta lekko pognięta.

216. Półtorak 1623

Av: w otoku: \GIS3DG[3 na tarczy]R·EX·PMDL; w polu jw.
Rv: w otoku: ·MONE·NO[na tarczy herb Sas]REG\\O; w polu jw.

Srebro; 19,2 mm; 0,881 g; Kop. IIB.12B; nr inw. MJG/AH/6952;
moneta skorodowana.

217. Półtorak 1624

Av: w otoku: SIGIS3DG[3 na tarczy]REXPMDL; w polu jw.
Rv: w otoku: MONENO[na tarczy herb Sas]REG★POLO;
w polu jabłko panowania, w nim 24, po bokach 2 - 4.

Srebro; 19,3 mm; 1,008 g; Kop. IIB.13B; nr inw. MJG/AH/6953.

218. Półtorak 1624

Av: w otoku: ·SIGIS3DG[3 na tarczy]R\\O; w polu jw.
Rv: w otoku: +MONE//O[na tarczy herb Sas]REGPOLO+;
w polu jw.

Srebro; 19,1 mm; 0,859 g; Kop. IIB.13B; nr inw. MJG/AH/6954.

219. Półtorak 1624

Av: w otoku: SIGIS3DG[3 na tarczy]REXPMDL; w polu jw.
Rv: w otoku: MONENO[na tarczy herb Sas]REGPOLO; w polu jw.

Srebro; 19,2 mm; 1,008 g; Kop. IIB.13B; nr inw. MJG/AH/6955.

220. Półtorak 1624

Av: w otoku: SIGIS3DG[3 na tarczy]REXPMDL; w polu jw.
Rv: w otoku: *MONE\NO[na tarczy herb Sas]
REG★POLO*; w polu jw.

Srebro; 19,6 mm; 0,852 g; Kop. IIB.13B; nr inw. MJG/AH/6956.

221. Półtorak 1625

Av: w otoku: SIGIS·3·D·G[3 na tarczy]REX·P·M·D\; w polu jw.

Rv: w otoku: ★MONE★NO[na tarczy herb Sas]
REG★POLO; w polu jabłko panowania, w nim 24, po bokach 2 - 5.

Srebro; 19,2 mm; 0,709 g; Kop. IIB.14A; nr inw. MJG/AH/6957;
niewielki ubytek korozyjny.

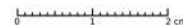
222. Ort 1621

Av: w otoku: *SIGIS·III·D·G·REX·POL·M·D.

LI·RVS·PRV·M*; w polu popiersie władcy w prawo, w zbroi, kryzie i koronie, w prawej ręce trzyma miecz oparty sztychem na ramieniu, w lewej jabłko panowania.

Rv: w otoku: SAM·LIV·NECN·SV[na tarczy herb Sas]
GOT·VAN·O·HRIR; w polu pięciopolowa tarcza herbowa (w pierwszym i czwartym polu polski Orzeł, w drugim i trzecim litewska Pogoń, w sercowym Snopek Wazów) pod koroną, po bokach woluty i 16 - 21.

Srebro; 29,7 mm; 6,933 g; Kop. II.2B; nr inw. MJG/AH/6943.

223. Ort 1623

Av: w otoku: +SIGIS·III·D·G·REX·POL·M·[odwrócone D]:L·I·RVS·PRV·M+; w polu jw.

Rv: w otoku: SAM·LIV·NECN·SV[na tarczy herb Sas]
GOT·VANO·HRI·R; w polu pięciopolowa tarcza herbowa (w pierwszym i czwartym polu polski Orzeł, w drugim i trzecim litewska Pogoń, w sercowym Snopek Wazów) pod koroną, po bokach woluty i 16 - 23.

Srebro; 29,4 mm; 6,837 g; Kop. II.4; nr inw. MJG/AH/6945.

224. Ort 1623

Av: w otoku: +SIGIS·III·D.

GREX·POL·M·D·LI·RVS·PRVS·M*; w polu jw.

Rv: w otoku: SAM·LIV·NECN·SV[na tarczy herb Sas]GOT·
VANQ·HRI·R; w polu jw.

Srebro; 29,3 mm; 6,555 g; Kop. II.4; nr inw. MJG/AH/6946.

225. Ort 1624

Av: w otoku: \SIGIS·III·D.

G·REX·POL·M·D·LI·RVS·PRVS\; w polu jw.

Rv: w otoku: \\\\\\NEC·NSV[na tarczy herb Sas]GOT·
VANQ·HRI·R; w polu pięciopolowa tarcza herbowa (w pierwszym i czwartym polu polski Orzeł, w drugim i trzecim litewska Pogoń, w sercowym Snopek Wazów) pod koroną, po bokach woluty i 16 - 24.

Srebro; 27,5 mm; 5,458 g; Kop. II.5B; nr inw. MJG/AH/6948.

Men. Kraków

226. Trojak 1619

Av: w otoku: SIG·III·DG·REX·POL·MDL·; w polu popiersie władcy w prawo, w kryzie i koronie.

Rv: ·III· / 1 [Orzeł] 6 [na ukoronowanej tarczy herb Snopek] 1 [Pogoń] 9 / GROS·ARGE / TRIP·REGN / POLONI / ·[herb Sas]·.

Srebro; 20,4 mm; 1,977 g; Iger K.19.1a; Kop. LX.3;
nr inw. MJG/AH/6942.

227. Szóstak 1625

Av: w otoku: SIGIS·III·D·G·[herb Sas]·REX·POL·M·D·L·; w polu popiersie władcy w prawo, w zbroi, kryzie i koronie.

Rv: w otoku: GROS·ARGE·SEX·REG·POL·16Z5; w polu pod koroną VI i trzy kartusze z herbami (Orzeł, Pogoń i Snopek).

Srebro; 25,6 mm; 3,434 g; Kop. XII.3A; nr inw. MJG/AH/6959.

228. Szóstak 1625

Av: w otoku: SIGIS·III·D·G·[herb Sas]·R·POL·M·D·L·; w polu jw.

Rv: w otoku: GROS·ARGE·SEX·REG·POL·16Z5·; w polu jw.

Srebro; 27,3 mm; 3,816 g; Kop. XII.3A; nr inw. MJG/AH/6960.

229. Szóstak 1625

Av: w otoku: SIGIS·III·D·G·[herb Półkozic]·REX·POL·M·D·L·; w polu jw.

Rv: w otoku: GROS·ARGE·SEX·REG·POL·16Z5·; w polu pod koroną VI i trzy kartusze z herbami (Orzeł, Pogoń i Snopek), na środku monety kropka.

Srebro; 25,2 mm; 3,608 g; Kop. XII.3C; nr inw. MJG/AH/6958.

230. Szóstak 1626

Av: w otoku: SIGIS·III·D·G·[herb Półkoczic]

·REX·POL·M·D·L; w polu jw.

Rv: w otoku: GROS·ARGE·SEX·REG·POL·1626·; w polu pod koroną VI i trzy kartusze z herbami (Orzeł, Pogoń i Snopek).

Srebro; 25,3 mm; 3,528 g; Kop. XII.4A; nr inw. MJG/AH/6964.

Gdańsk

Men. Gdańsk

231. Grosz 1625

Av: w otoku: SIGIS·III·D·G·POL·DPR; w polu popiersie władcy w prawo, w kryzie i koronie.

Rv: w otoku: +GROSSVS·GEDANENSIS·1625; w polu herb Gdańska (dwa krzyże pod koroną) na owalnej tarczy ozdobionej wolutami.

Srebro; 19,1 mm; 0,801 g; Kop. II.3B; nr inw. MJG/AH/6962.

232. Grosz 1627

Av: w otoku: S·III·D·G·REX·POL·D·L·PR; w polu jw.

Rv: w otoku: +GROSSVS·CIVI·GEDANENSIS·1627; w polu jw.

Srebro; 19,3 mm; 0,734 g; Kop. II.5; nr inw. MJG/AH/6963.

233. Ort 1623

Av: w otoku: SIGIS·III·D·G·REX·POL·M·D·L·R·PR; w polu popiersie władcy w prawo, kryzie i koronie, po bokach 1 - 6.

Rv: w otoku: MONETA·CIVIT·GEDANENSIS·; w polu herb Gdańska (dwa krzyże pod koroną) na owalnej tarczy trzymanej przez dwa lwy, powyżej ·2·3·.

Srebro; 29 mm; 6,424 g; Kop. V.1; nr inw. MJG/AH/6944.

234. Ort 1625

Av: w otoku: SIGIS·III·D·G·REX·POL·M·D·L·R·P.;
w polu jw.

Rv: w otoku: MONETA·CIVIT·GEDANENSIS
[kwiat z wolutą]; w polu herb Gdańska (dwa krzyże pod koroną)
na owalnej tarczy trzymanej przez dwa lwy, powyżej ·2·5·.
Srebro; 29,4 mm; 6,788 g; Kop. V.5; nr inw. MJG/AH/6961.

Jan Kazimierz (1648-1668)

Litwa
Men. Wilno

235. Grosz 1652

Av: w otoku: IOA·D·G·REX·PO·M·D·L; w polu popiersie
władcy w koronie w prawo.

Rv: w otoku: [mitra] GROSS·MAG·LIT·1652; w polu
herb Pogoń pod koroną, niżej herb Gozdawa.

Srebro; 18,7 mm; 0,724 g; Kop. 185.a; nr inw. MJG/AH/6967; mone-
ta lekko zgięta i z niewielkim ubytkiem przy krawędzi.

Polska (Korona)

Men. Bydgoszcz

236. 2 grosze 1651, mincmistrz Krzysztof Guttman

Av: w otoku: IOAN CAS·D·G·POL·SVE; w polu Orzeł,
na piersi tarcza z herbem Snopek, po bokach C - G.

Rv: ☙ / II / MON·ARG· / REGN·PO· / 16[herb Wienia-
wa]51.

Srebro; 17,6 mm; 0,873 g; Kop. 111; nr inw. MJG/AH/6966; moneta
lekko zgięta.

237. Szóstak 1660, Andrzej Tymf

Av: w otoku: IOH·CASIM:D·G:REX·POL·&·SVE·; w polu popiersie władcy w koronie w prawo, na szyi widoczny łańcuch z orderem Złotego Runa.

Rv: w otoku: GROS·ARG·SE·OL·1660; w polu pod koroną VI i trzy tarcze z herbami (Orzeł, Pogoń i Snopek), po bokach dolnej tarczy A - T.

Srebro; 26,2 mm; 3,375 g; Kop. 114.1a-b; nr inw. MJG/AH/6984.

238. Szóstak 1661, Tomasz Tymf

Av: w otoku: IOH·CASIM:D·G:REX·POL·&·SVE·; w polu jw.

Rv: w otoku: GROS·ARG·SEX·[herb Ślepowron]·REG·POL·1661; w polu pod koroną VI i trzy tarcze z herbami (Orzeł, Pogoń i Snopek), po bokach dolnej tarczy T - T.

Srebro; 26,1 mm; 3,111 g; Kop. 114.2; nr inw. MJG/AH/6986.

239. Szóstak 1661, Tomasz Tymf

Av: w otoku: IOH·CASIM:D·G:REX·POL·&·SVE·; w polu jw.

Rv: w otoku: GROS·ARG·SEX·[herb Ślepowron]·REG·POL·1661; w polu jw.

Srebro; 25,5 mm; 3,095 g; Kop. 114.2; nr inw. MJG/AH/6987.

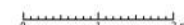

240. Szóstak 1661, Tomasz Tymf

Av: w otoku: IOH·CASIM:D·G:REX·POL·&·SVE·; w polu jw.

Rv: w otoku: GROS·ARG·SEX·[herb Ślepowron]·REG·POL·1661; w polu jw.

Srebro; 25,8 mm; 2,833 g; Kop. 114.2; nr inw. MJG/AH/6988.

241. Szóstak 1661, Tomasz Tymf

Av: w otoku: IOH·CASIM:D·G:REX·POL·&·SVE·; w polu jw.

Rv: w otoku: GROS·ARG·[herb Ślepowron]·REG·POL·1661; w polu jw.

Srebro; 26 mm; 3,279 g; Kop. 114.2; nr inw. MJG/AH/6989; niewielki ubytek krawędzi.

242. Szóstak 1661, Tomasz Tymf
 Av: w otoku: IOHANNES D:G:REX POL: SVEC:; w polu jw.
 Rv: w otoku: GROS ARG: SEX [herb Ślepowron]
 REG: POL: 1661; w polu jw.
 Srebro; 26,2 mm; 3,074 g; Kop. 114.2; nr inw. MJG/AH/6990;
 niewielki ubytek krawędzi.

243. Szóstak 1662, Tomasz Tymf
 Av: w otoku: IOH: CASIM: DG: REX: POL: SVE:; w polu jw.
 Rv: w otoku: GROS ARG: SEX [herb Ślepowron].
 REG: POL: 1662; w polu jw.
 Srebro; 25,7 mm; 2,803 g; Kop. 114.3a; nr inw. MJG/AH/7010.

244. Szóstak 1662, Tomasz Tymf
 Av: w otoku: IOH: CASIM: DG: REX: POL: & SVE:; w polu jw.
 Rv: w otoku: GROS ARG: SEX [herb Ślepowron] REG: POL: 1662; w polu jw.
 Srebro; 24,9 mm; 3,141 g; Kop. 114.3a; nr inw. MJG/AH/7011.

245. Szóstak 1662, Andrzej Tymf
 Av: w otoku: IOAN CASIM: DG: REX: POL: & SVE:; w polu
 popiersie władcy w koronie w prawo.
 Rv: w otoku: ...ARG SEX [herb Ślepowron] REG: POL: 1662;
 w polu pod koroną VI i trzy stykające się tarcze z herbami (Orzeł,
 Pogoń i Snopek), na środku kropka, po bokach dolnej tarczy .
 A - T..
 Srebro; 25,2 mm; 2,815 g; Kop. 114.3d; nr inw. MJG/AH/6995;
 moneta skorodowana.

246. Szóstak 1662, Andrzej Tymf
 Av: w otoku: IOAN CASIM: DG: REX: POL: & SVE:; w polu jw.
 Rv: w otoku: GROS ARG: SEX [herb Ślepowron]
 REG: POL: 1662; w polu jw.
 Srebro; 24,7 mm; 2,450 g; Kop. 114.3d; nr inw. MJG/AH/6996;
 moneta skorodowana.

247. Szóstak 1662, Andrzej Tymf

Av: w otoku: IOANCASDGREXPOL&SM·DLRP; w polu jw.

Rv: w otoku: GROS\GROPOL' 1662; w polu pod koroną ·VI· i trzy stykające się tarcze z herbami (Orzeł, Pogoń i Snopek), po bokach dolnej tarczy .A - T..

Srebro; 24,8 mm; 2,960 g; Kop. 114.3d; nr inw. MJG/AH/6997.

248. Szóstak 1662, Andrzej Tymf

Av: w otoku: IOAN·CASDG:REXPOL' &S·M·D·L·P; w polu jw.

Rv: w otoku: GROSARGSEX[herb Ślepowron] REG·POL· 1662; w polu pod koroną ·VI· i trzy stykające się tarcze z herbami (Orzeł, Pogoń i Snopek), po bokach dolnej tarczy A - T.

Srebro; 24,8 mm; 3,800 g; Kop. 114.3d; nr inw. MJG/AH/6998.

249. Szóstak 1662, Andrzej Tymf

Av: w otoku: IOAN·CAS·DG·REXPOL\MDLR'P'; w polu jw.

Rv: w otoku: GR\ARGSEX\GROPOL' 1662; w polu pod koroną ·VI· i trzy stykające się tarcze z herbami (Orzeł, Pogoń i Snopek), na środku kropka, po bokach dolnej tarczy .A - T·.

Srebro; 24,8 mm; 3,498 g; Kop. 114.3d; nr inw. MJG/AH/6999; niewielkie pęknięcie.

250. Szóstak 1662, Andrzej Tymf

Av: w otoku: \NCASDG·REXPOL' &SMDLRP'; w polu jw.

Rv: w otoku: GROSARGSEX[herb Ślepowron] REG·POL' 1662·; w polu korona po bokach której dwie kropki, pod koroną ·VI· i trzy stykające się tarcze z herbami (Orzeł, Pogoń i Snopek), po bokach dolnej tarczy .A - T..

Srebro; 24,9 mm; 3,192 g; Kop. 114.3d; nr inw. MJG/AH/7000.

251. Szóstak 1662, Andrzej Tymf

Av: w otoku: IOAN·CAS·DGREXPOL' \ \ \ \ \ RP; w polu jw.

Rv: w otoku: GROSARGSEX[herb Ślepowron] REGPOL1662' ; w polu pod koroną VI i trzy stykające się tarcze z herbami (Orzeł, Pogoń i Snopek), na środku kropka, po bokach dolnej tarczy .A - T..

Srebro; 24,8 mm; 3,137 g; Kop. 114.3d; nr inw. MJG/AH/7001.

252. Szóstak 1662, Andrzej Tymf
 Av: w otoku: IOANCAS·DGREX·POL&S\\\\\\; w polu jw.
 Rv: w otoku: GROSARGSEX[herb Ślepowron]
 REG·POL·1662; w polu pod koroną ·VI· i trzy stykające się
 tarcze z herbami (Orzeł, Pogoń i Snopek), po bokach dolnej tarczy
 ·A·T·.
 Srebro; 24,8 mm; 3,22 g; Kop. 114.3d; nr inw. MJG/AH/7002.

253. Szóstak 1663, Andrzej Tymf
 Av: w otoku: IOANCASDGREXPOL&SM·DL·R;
 w polu jw.
 Rv: w otoku: GROSARGSEX[herb Ślepowron]
 REGPOL·1663; w polu pod koroną ·VI· i trzy stykające się
 tarcze z herbami (Orzeł, Pogoń i Snopek), na środku kropka, po
 bokach dolnej tarczy A·T·.
 Srebro; 25,2 mm; 2,996 g; Kop. 114.4; nr inw. MJG/AH/7013.

254. Szóstak 1663, Andrzej Tymf
 Av: w otoku: IOANCASDGREXPOL·&S·MDL·RP·;
 w polu jw.
 Rv: w otoku: GROS·ARGSEX[herb Ślepowron]
 REGPOL·1663; w polu pod koroną VI i trzy stykające się
 tarcze z herbami (Orzeł, Pogoń i Snopek), po bokach dolnej tarczy
 ·A·T·.
 Srebro; 25,6 mm; 3,574 g; Kop. 114.4; nr inw. MJG/AH/7014.

255. Szóstak 1663, Andrzej Tymf
 Av: w otoku: IOANCASDGREXPOL&SMDL; w polu
 popiersie władcy w koronie w prawo, na szyi widoczny order Złotego
 Runa.
 Rv: w otoku: GROS·ARG·SEX[herb Ślepowron]
 REGPOL1663; w polu pod koroną VI i trzy stykające się
 tarcze z herbami (Orzeł, Pogoń i Snopek), po bokach dolnej tarczy
 ·A·T·.
 Srebro; 24,9 mm; 3,673 g; Kop. 114.4; nr inw. MJG/AH/7015.

256. Szóstak 1663, Andrzej Tymf
 Av: w otoku: IOANCASDGREXPOL&SMDLRP; w polu
 popiersie władcy w koronie w prawo.
 Rv: w otoku: GROS·ARG·SEX[herb Ślepowron]
 REG·POL·1663; w polu pod koroną ·VI· i trzy stykające się
 tarcze z herbami (Orzeł, Pogoń i Snopek), po bokach dolnej tarczy
 ·A·T·.
 Srebro; 25,2 mm; 2,728 g; Kop. 114.4; nr inw. MJG/AH/7016.

257. Szóstak 1663, Andrzej Tymf

Av: w otoku: IOANCASDGREXPOL&SM·DLR·;
w polu jw.

Rv: w otoku: GROS·ARG·SEX[herb Ślepowron]
REGPOL·1663; w polu pod koroną·VI·i trzy stykające się
tarcze z herbami (Orzeł, Pogoń i Snopek), na środku kropka, po
bokach dolnej tarczy A - T.

Srebro; 24,9 mm; 3,302 g; Kop. 114.4; nr inw. MJG/AH/7017.

Men. Kraków

258. Szóstak 1660, Tytus Liwiusz Boratyni

Av: w otoku: IO·CASIM·D·G·[herb Ślepowron]·REX·POL·&·SVE; w polu popiersie władcy w koronie
w prawo, na szyi widoczny order Złotego Runa.

Rv: w otoku: GROS·ARGE·SEX·REG·POL·1660; w polu
pod koroną VI i trzy tarcze z herbami (Orzeł, Pogoń i Snopek), po
bokach dolnej tarczy .T.L·-·B·.

Srebro; 24,9 mm; 3,437 g; Kop. 136.2a; nr inw. MJG/AH/6985.

259. Szóstak 1662, Andrzej Tymf

Av: w otoku: IO·CASIM·D·GREX·PO\\\\\\\\D·L; w polu
popiersie władcy w koronie w prawo.

Rv: w otoku: GROS·ARGSEX[herb Ślepowron]
REG·POL·1662; w polu pod koroną VI i trzy tarcze
z herbami (Orzeł, Pogoń i Snopek), na środku kropka, po bokach
dolnej tarczy A - T.

Srebro; 24,6 mm; 3,503 g; Kop. 136.4g; nr inw. MJG/AH/7003.

260. Szóstak 1662, Andrzej Tymf

Av: w otoku: IO·CASIM·D·G·REX·P\\\\\\\\VE·MDL;
w polu jw.

Rv: w otoku: GROS·AR·S\\\\\\\\REG·POL·1662; w polu jw.
Srebro; 25,0 mm; 3,397 g; Kop. 136.4g; nr inw. MJG/AH/7004;
niewielki ubytek krawędzi.

261. Szóstak 1662, Andrzej Tymf

Av: w otoku: IO·CASI·D·G·REX·POL·&SVE·M·D·L;
w polu jw.

Rv: w otoku: GROS·AR·SE[herb Ślepowron]
X·REG·PO·1662; w polu jw.

Srebro; 24,4 mm; 3,159 g; Kop. 136.4g; nr inw. MJG/AH/7006.

262. Szóstak 1662, Andrzej Tymf

Av: w otoku: IO·CASIM·D·G·REXPOL·&SVE·M·DL;
w polu jw.

Rv: w otoku: GROSARSEX[herb Ślepowron]
REG·POL·1662; w polu pod koroną VI i trzy stykające się
tarcze z herbami (Orzeł, Pogoń i Snopek), na środku kropka, po
bokach dolnej tarczy A - T.

Srebro; 24,7 mm; 3,222 g; Kop. 136.4g; nr inw. MJG/AH/7007.

263. Szóstak 1662, Andrzej Tymf

Av: w otoku: IO·CASIM·D·G·[herb Ślepowron]RE·OL·
ET·SVE; w polu popiersie władcy w koronie w prawo, na szyi
widoczny order Złotego Runa.

Rv: w otoku: GRO·ARGEN·SEX·REG·POL·166Z; w
polu pod koroną VI i trzy stykające się tarcze z herbami (Orzeł,
Pogoń i Snopek), na środku kropka, po bokach dolnej tarczy
A - T.

Srebro; 25,4 mm; 2,835 g; Kop. 136.4 (odm.);
nr inw. MJG/AH/7005.

264. Ort 1655, Jan Thamm, Stanisław Chrzastowski

Av: w otoku: ·IOAN·CASIMI·-DG·REX·P·S; w polu
popiersie władcy w koronie w prawo, na szyi widoczny order Złotego
Runa, w dolnej części popiersia I - T.

Rv: w otoku: MONET·ARGEN(SCH)·REGNI·POL·1655;
w polu pięciopółowa tarcza herbowa (w pierwszym i czwartym
polu polski Orzeł, w drugim i trzecim litewska Pogoń, w sercowym
Snopek Wazów) pod koroną, przy dolnej krawędzi tarczy herb
Wieniawa, po bokach I - 8.

Srebro; 28,4 mm; 5,447 g; Kop. 137.1e; nr inw. MJG/AH/6972.

265. Ort 1657, Jan Thamm, Stanisław Chrzastowski

Av: w otoku: IO·CASI·DG - REX·P·&·S; w polu jw.

Rv: w otoku: MON·ARGENT·[herb Wieniawa]
REG·POL·1657; w polu pięciopółowa tarcza herbowa
(w pierwszym i czwartym polu polski Orzeł, w drugim i trzecim
litewska Pogoń, w sercowym Snopek Wazów) pod koroną, po
bokach tarczy I - 8, niżej S - CH.

Srebro; 27,7 mm; 5,472 g; Kop. 137.3 (odm.); nr inw. MJG/AH/6976.

266. Ort 1658, Tytus Liwiusz Boratyni

Av: w otoku: IO·CA·SD·G·REX·PO.&·S·V·M·D·L·R·P·* ;
w polu popiersie władcy w koronie w prawo.

Rv: w otoku: MON·ARGEN·T·L·B·REG·POL·1658;
w polu pięciopółowa tarcza herbowa (w pierwszym i czwartym
polu polski Orzeł, w drugim i trzecim litewska Pogoń, w sercowym
Snopek Wazów) pod koroną, przy dolnej krawędzi tarczy herb
Wieniawa, po bokach tarczy I - 8.

Srebro; 28,3 mm; 6,125 g; Kop. 137.4b; nr inw. MJG/AH/6978.

267. Ort 1658, Tytus Liwiusz Boratyni

Av: w otoku: IO·CAS·D·G·EXPO.&·S·V·M·D·L·R·P·M;
w polu popiersie władcy w koronie w prawo, na szyi widoczny order
Złotego Runa.

Rv: w otoku: MON·ARGEN·T·L·B·REG·POL·1658; w
polu jw.

Srebro; 30,6 mm; 6,063 g; Kop. 138.1; nr inw. MJG/AH/6977.

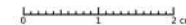

268. Ort 1659, Tytus Liwiusz Boratyni

Av: w otoku: IO·CAS·D·G·REX·PO·ET·S·V·M·D ; w polu
jw.

Rv: w otoku: MON·ARGEN \ REG·POL·1659 ; w polu jw.

Srebro; 29,9 mm; 5,927 g; Kop. K. 1766 (odm. - inny kształt tarczy);
nr inw. MJG/AH/6981.

Men. Lwów

269. Szóstak 1661, Jan Chrzyciel Amuretti

Av: w otoku: IOAN·CASI·D·G[herb Ślepowron]
REX·POL&SVE; w polu jw.

Rv: w otoku: GRO·ARGEN·SEX·REG·POL·1661; w polu
pod koroną VI i trzy stykające się tarcze z herbami (Orzeł, Pogoń i
Snopek), pośrodku kropka, po bokach dolnej tarczy ·GB. - ·A·.

Srebro; 24,7 mm; 3,327 g; Kop. 169.2a; nr inw. MJG/AH/6992.

270. Szóstak 1661, Jan Chrzyciel Amuretti
 Av: w otoku: IO·CASIM·D·G·REX·POL·ET·SVE·;
 w polu jw.
 Rv: w otoku: GRO·ARGEN·SEX·REG·POL·1661;
 w polu pod koroną VI i trzy stykające się tarcze z herbami (Orzeł,
 Pogoń i Snopek), na środku kropka, po bokach dolnej tarczy
 GB - A.
 Srebro; 24,6 mm; 3,246 g; Kop. 169.2b; nr inw. MJG/AH/6993;
 niewielki ubytek krawędzi.

271. Szóstak 1662, Jan Chrzyciel Amuretti
 Av: w otoku: IOAN·CASI·D·G[herb Ślepowron]
 REX·PO·ET·SVE; w polu popiersie władcy w koronie
 w prawo, na szyi widoczny order Złotego Runa.
 Rv: w otoku: GRO·ARGEN·SEX·REG·POL·1662;
 w polu jw.
 Srebro; 25,2 mm; 3,457 g; Kop. 169.3a; nr inw. MJG/AH/7008.

272. Szóstak 1662, Jan Chrzyciel Amuretti
 Av: w otoku: IO·CASIM·D·G[herb Ślepowron]
 REX·POL·ET·SVE·; w polu popiersie władcy w koronie
 w prawo, na szyi widoczny order Złotego Runa.
 Rv: w otoku: GRO·ARGEN·SEX·REG·POL·1662·;
 w polu pod koroną VI i trzy stykające się tarcze z herbami (Orzeł,
 Pogoń i Snopek), na środku kropka, po bokach dolnej tarczy
 G·B - A.
 Srebro; 25,3 mm; 3,213 g; Kop. 169.3a; nr inw. MJG/AH/7009.

Men. Poznań

273. Szóstak 1661, Mikołaj Gilli
 Av: w otoku: IO·CAS·REX[herb Ślepowron]
 POL·&·S·MDLR·P; w polu jw.
 Rv: w otoku: GROS·ARG·SEX·REG·POL·1661; w polu
 korona, po jej bokach czteropłatkowe rozety, pod koroną · VI ·
 i trzy tarcze z herbami (Orzeł, Pogoń i Snopek), pośrodku kropka,
 po bokach dolnej tarczy · N - G·.
 Srebro; 26 mm; 3,489 g; Kop. 87.1c; nr inw. MJG/AH/6991.

274. Ort 1654, Andrzej Tymf

Av: w otoku: IOAN·CASIMI·D·G·REX·POL
&SVEC·MD·LRP·; w polu jw.

Rv: w otoku: MON·NOV·REG·POL·[herb Wieniawa]
POSNAN·FAC·1654; w polu pięciopółowa tarcza herbowa
(w pierwszym i czwartym polu polski Orzeł, w drugim i trzecim
litewska Pogoń, w sercowym Snopek Wazów) pod koroną, po
bokach woluty i 1 - 8, niżej A - T.

Srebro; 29,1 mm; 5,115 g; K. 1726; nr inw. MJG/AH/6968.

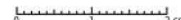

275. Ort 1654, Andrzej Tymf

Av: w otoku: IOAN·CAS·MI·D·G·REX·POL
&SVEC·MD·LRP·; w polu jw.

Rv: w otoku: MON·NOV·REG·POL·[herb Wieniawa]
POSNAN·FAC·1654; w polu jw.

Srebro; 29,4 mm; 5,359 g; K. 1726; nr inw. MJG/AH/6969.

276. Ort 1658, Andrzej Tymf

Av: w otoku: IOAN·CASIMI·D·G·REX·POL
&SVE·GOMDLR; w polu jw.

Rv: w otoku: MONETA·NOVA·RE[na tarczy herb Półkozic]
GNI·POLON·1658; w polu jw.

Srebro; 30,1 mm; 6,045 g; Kop. 93.2a; nr inw. MJG/AH/6979.

277. Ort 1658, Andrzej Tymf

Av: w otoku: IOAN·CASIMI·D·G·REX·POL
&SVE·GOM·DL·R·; w polu jw.

Rv: w otoku: MONETA·NOVA·RE[na tarczy herb Półkozic]
GNI·POLONI·1658; w polu jw.

Srebro; 29,7 mm; 6,261 g; Kop. 93.2a; nr inw. MJG/AH/6980.

278. Ort 1659, Andrzej Tymf

Av: w otoku: IOAN·CASIMID·G·REX·POL
&SVE·C·MD·LRP; w polu jw.

Rv: w otoku: MONETA·NOVA·RE[na tarczy herb Półkozic]
GNI·POLON·1659;; w polu pięciopółowa tarcza herbowa
(w pierwszym i czwartym polu polski Orzeł, w drugim i trzecim
litewska Pogoń, w sercowym Snopek Wazów) pod koroną, po
bokach tarczy 1 - 8, niżej A - T.

Srebro; 30,0 mm; 5,929 g; Kop. 94.2a; nr inw. MJG/AH/6982.

279. Ort 1659, Andrzej Tymf

Av: w otoku: IOAN:CASIMI:D\\

EX·POL&SVECMDLRP; w polu jw.

Rv: w otoku: 'MONETA·NOVARE[na tarczy herb Półkozic]
GNI/////659'; w polu jw.

Srebro; 30,5 mm; 6,241 g; Kop. 94.2a; nr inw. MJG/AH/6983.

Men. Wschowa

280. Ort 1655, Jan Thamm

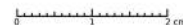
Av: w otoku: IOAN\CASIMI-DG·REX·PO:&S; w polu
popiersie władcy w koronie w prawo, na szyi widoczny order Złotego
Runa, w dolnej części popiersia I - T.Rv: w otoku: MONETAARGENT[kwiat]REGNI\
POL:1655; w polu pięciopółowa tarcza herbowa (w pierwszym
i czwartym polu polski Orzeł, w drugim i trzecim litewska Pogoń,
w sercowym Snopek Wazów) pod koroną, przy dolnej krawędzi
tarczy herb Wieniawa, po bokach I - 8.

Srebro; 28,5 mm; 5,918 g; Kop. 72; nr inw. MJG/AH/6973.

Gdańsk
Men. Gdańsk

281. Ort 1656, Gerard Rogge

Av: w otoku: IOH:CAS:D:G:REX

POL&SVEC·M·D·L·R·P; w polu popiersie władcy w
koronie w prawo, na szyi widoczny łańcuch z orderem Złotego Runa.Rv: w otoku: MON:ARGENT·CIVITAS·GEDANENSIS;
w polu herb Gdańska (dwa krzyże pod koroną) na owalnej tarczy
trzymanej przez dwa lwy, nad tarczą 1 - 8, pod tarczą w wolicie
1656, pod lwami niewyraźne G - R.Srebro; 30,4 mm; 5,554 g; Kop. 215.6; nr inw. MJG/AH/6974;
moneta wybita tym samym stemplem, co nr kat. 282.

282. Ort 1656, Gerard Rogge

Av: w otoku: IOH·CAS·D·G·REX

POL&SVEC·M·D·L·R·P'; w polu jw.

Rv: w otoku: MON·ARGENT·CIVITAS·GEDANENSIS;
w polu jw.Srebro; 30,9 mm; 6,042 g; Kop. 215.6; nr inw. MJG/AH/6975;
fragment innej monety przyklejony do rewersu, moneta wybita tym
samyym stemplem, co nr kat. 281.

0 1 2 cm

Toruń

Men. Toruń

283. Ort 1655, Hans Jakub Lauer

Av: w otoku: IOAN·CAS·D·G·R·POL·ETSVE·

M·D·L·R·P'; w polu jw.

Rv: w otoku: MONETA·NOVA·CI(18)THORVNENSIS·
[trójkąt z sześciopromienną gwiazdą w środku]; w polu herb
Torunia (mur z trzema blankami i otwartym lewym skrzydłem wrót
w bramie na tarczy trzymanej przez anioła), po bokach 16 - 55,
niżej HI - L.

Srebro; 30,2 mm; 5,532 g; Kop. 206.5b; nr inw. MJG/AH/6970.

0 1 2 cm

284. Ort 1655, Hans Jakub Lauer

Av: w otoku: IOAN·CAS·D·G·R·POL

·ET·SVE·M·D·L·R·P'; w polu jw.

Rv: w otoku: MONETA·NOVA·CI·(18)

THORVNENSIS·[trójkąt z sześciopromienną gwiazdą
w środku]; w polu jw.

Srebro; 30,2 mm; 5,455 g; Kop. 206.5b; nr inw. MJG/AH/6971.

0 1 2 cm

285. Ort 1662, Hans Dawid Lauer

Av: w otoku: IOAN·CAS·D·G·R·POL

·ET·SVE·M·D·L·R·P'; w polu jw.

Rv: w otoku: MONETA·NOVA·CIV(18)THORVNENSIS
[sześciopromienna gwiazda]; w polu herb Torunia (mur z trzema
blankami i otwartym lewym skrzydłem bramy na tarczy trzymanej
przez anioła), po bokach 16 - 62, niżej HD - L.

Srebro; 30,8 mm; 6,87 g; Kop. 206.9; nr inw. MJG/AH/6994.

0 1 2 cm

286. Ort 1663, Hans Dawid Lauer
 Av: w otoku: IOAN·CAS·D·G·R·POL·&SVE·M·D·
 ·L·RP·; w polu jw.
 Rv: w otoku: MONETA·NOVA·CI(18)THORVNENSIS*;
 w polu herb Torunia (mur z trzema blankami i otwartym lewym
 skrzydłem bramy na tarczy trzymanej przez anioła), po bokach
 16 - 63, niżej HD - L.
 Srebro; 30,8 mm; 6,535 g; Kop. 206.11a; nr inw. MJG/AH/7012.

INFLANTY (okupacja szwedzka)

Ryga (miasto)

Gustaw II Adolf (1621-1632)

Men. Ryga

287. Półtorak 1623, mincmistrz Martin Wulff
 Av: w otoku: GVS\DOLP.D\; w polu pięciopółowa tarcza
 herbowa (w pierwszym i czwartym polu Trzy Korony Szwecji,
 w drugim i trzecim Lwy Folkungów, w sercowym Snopek Wazów)
 pod koroną.
 Rv: w otoku: *M\VA[3 w kartuszu]CIVI\RIGE*; w polu
 u góry jabłko panowani, a w nim 24, po bokach jabłka 2 - 3.
 Srebro; 19,6 mm; 1,086 g; AAJ 11; nr inw. MJG/AH/6909.

288. Półtorak 1624, mincmistrz Martin Wulff
 Av: w otoku: GVST·ADOL·D·G·REX·S·; w polu jw.
 Rv: w otoku: *MON\NOVA[3 w kartuszu]CIVI\RIGE*;
 w polu u góry jabłko panowania, a w nim 24, po bokach jabłka
 2 - 4.
 Srebro; 19,4 mm; 1,019 g; AAJ 12; nr inw. MJG/AH/6910.

289. Półtorak 1624, mincmistrz Martin Wulff
 Av: w otoku: GVST·ADOL·D·G·REX·S·; w polu jw.
 Rv: w otoku: *MON\NOVA[3 w kartuszu]CIVI·RIGE*;
 w polu jw.
 Srebro; 19,8 mm; 0,819 g; AAJ 12; nr inw. MJG/AH/6911.

PRUSY KRÓLEWSKIE (okupacja szwedzka)

Gustaw II Adolf (1626-1632)

Men. Elbląg

290. Półtorak r.? (1632-1635), Marsilius Philipson
 Av: w otoku: \\\ADO[3 w kartuszu]D'G'REX·S·; w polu jw.
 Rv: w otoku: \MON'NO'\REG'SVE·\; w polu u góry jabłko
 panowania, a w nim 24.
 Srebro; 20 mm; 0,813 g; AAJ 4-7; nr inw. MJG/AH/6912.

Krystyna (1632-1635)

Men. Elbląg

291. Półtorak 1635, Marsilius Philipson
 Av: w otoku: CHRIS·DG[3 w kartuszu]REG\SVE; w polu jw.
 Rv: w otoku: MON·NO[serce przebite dwiema strzałami]
 REG'SVE'; w polu u góry jabłko panowania, a w nim 24,
 po bokach jabłka 3 - 5.
 Srebro; 19,4 mm; 0,915 g; AAJ 12a, Kop. 46.1;
 nr inw. MJG/AH/6908.

PRUSY KSIĄŻĘCE

Jerzy Wilhelm (1619-1640)

Men. Królewiec

292. Półtorak 1626

Av: w otoku: GE·WI·MA·[3]BR·S·R·I·E·; w polu pięciopolowa tarcza herbowa (w pierwszym polu Orzeł Prus, w drugim Gryf pomorski, w trzecim Lew Jülichu, w czwartym Orzeł Brandenburgii, w polu sercowym berło — atrybut urzędu arcyppodkomorzego) pod czapką elektorską.

Rv: w otoku: ·MONE·NO· [w kartuszu serce z wyrastającym z niego krzyżem]DVC·PRVS·; w polu jabłko panowania, w jego środku 24, po bokach 2 - 6.

Srebro; 18,9 mm; 0,94 g; Bft 9655; nr inw. MJG/AH/6728.

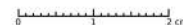

293. Ort 1621

Av: w otoku: *GEORG·WILHELMVS·V·G·G·M·Z·BRAN [kulka pod *]; w polu półpostać władcy w prawo, na ramieniu zawiązana szarfa dowódcy, w prawej ręce trzyma berło zakończone fleuronem, a w lewej ma hełm zakończony klejnotem z orlim skrzydłem, pod półpostacią data 1621.

Rv: w otoku: *D·H·RR·ERT·C·V·CHVRF·I·P·Z·G·C·B·H·; w polu pięciopolowa tarcza herbowa (w pierwszym polu Orzeł Brandenburgii, w drugim Orzeł Prus, w trzecim Motowidło Cleve, w czwartym Lew burgrabstwa Norymberskiego, w polu sercowym berło — atrybut urzędu arcyppodkomorzego) pod mitrą, po bokach tarczy woluty.

Srebro; 29,5 mm; 6,153 g; Bft 1388; nr inw. MJG/AH/6726.

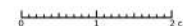

294. Ort 1624

Av: w otoku: GEORG·WILHELM·V·G·G·M·Z·BRAND [serce z wyrastającym z niego krzyżem]; w polu półpostać władcy w gronostajowym płaszczu w prawo, w prawej ręce trzyma berło zakończone fleuronem, a w lewej rękojeść miecza.

Rv: w otoku: D·H·R·ERT·C·V·CHVRF·I·P·Z·G·C·B·H·; w polu pięciopolowa tarcza herbowa (w pierwszym polu Orzeł Brandenburgii, w drugim Orzeł Prus, w trzecim Motowidło Cleve, w czwartym Lew burgrabstwa Norymberskiego, w polu sercowym berło — atrybut urzędu arcyppodkomorzego) pod mitrą, po bokach tarczy woluty i cyfry 2 - 4.

Srebro; 30,2 mm; 5,431 g; Bft 1453; nr inw. MJG/AH/6727; ubytek fragmentu otoku.

Fryderyk Wilhelm (1640-1688)

Men. Królewiec

295. Ort 1661, mincmistrz Heinrich Müller

Av: w otoku: FRID·WILH·D·G·M·BR·S·R·I
·ARCHIC·&·EL·DUX·PRUSSLÆ❁; w polu popiersie
władcy w zbroi w prawo.

Rv: w otoku: MON·NOVA·ARGENTEA[monogram HM
w okręgu]DUCAT·PRUSSLÆ·1661❁; w polu Orzeł pruski
pod koroną z zyguntowską literą S na piersi, po bokach łap orła
cyfry 1 - 8.

Srebro; 29,4 mm; 6,307 g; Bft 1619 (odmiana, litera S na piersi
orła); nr inw. MJG/AH/6733.

PAŃSTWA NIEMIECKIE

Brema (arcybiskupstwo)

Jan Fryderyk Holsztyński (1596-1634)

Men. Bremervörde

296. Dwuszeląg (1/16 talara) 1615, Hans Rücke

Av: w otoku: IOHA·FRI·D·G·A·E·EP·B; na środku ośmiopop-
lowy herb (w pierwszym polu norweski Lew z halabardą, w drugim
skrzyżowane Klucze Bremy, w trzecim Lwy Szlezwiku, w czwartym
Liść Pokrzywy hrabstwa Schaumburg, w piątym Krzyż Delmenhorst,
w szóstym Łabędź Stormanii, w siódmym Jeździec Dithmarschu,
w ósmym polu podzielonym na krzyż Pasy oldenburskie skwa-
drowane z Krzyżem Delmenhorst) z trzema hełmami prętowymi
i klejnotami (od lewej: trzy pawie Pióra Szlezwiku, norweski Lew
z halabardą, sześć proporców z Liściem Pokrzywy Holsztynu).

Rv: w otoku: ·MATTHIA·D·G·R·T·S·A·615HR·; w polu
dwugłowy orzeł pod otwartą koroną, bez nimbów, na piersi dwa
skrzyżowane Klucze (herb arcybiskupstwa Bremy), między głowami
Krzyż kawalerski (Delmenhorst), przy dziobach 1 - 6.

Srebro; 25,3 mm; 2,400 g; Saurma 3389, Jungk 335 (odmiana
interpunkcyjna); nr inw. MJG/AH/6669.

Erfurt (wolne miasto)

Men. Erfurt

297. Grosz 1622, mincmistrz Johann Schneider (Weissmantel)
 Av: w otoku: MON · ARG CIVI ERFFORD · 1 · 6 · ZZ;
 w polu tarcza z herbem Erfurtu (koło wozowe) z hełmem, labrami
 i powtórzonym herbem Erfurtu w klejnocie, po bokach ♀ - ♂.
 Rv: w otoku: · NACHDENALTENSCHROT · V · KORN;
 w polu na tarczy herb Erfurtu (Koło wozowe), powyżej · Z · 4, otok
 oddzielony od pola obwódką ciągłą.
 Srebro; 22,3 mm; 2,172 g; Leitzmann nie notuje takiej odmiany
 legendy; nr inw. MJG/AH/6936.

Emden (miasto)

Z imieniem cesarza Ferdynanda II (1619-1637)

Men. Emden

298. 28 stüberów (gulden, achtentwintig) b.d. (1624-1637)
 Av: w otoku: ✿ · ✿ FLOR · ARGEN (28) CIVITAT
 · EMB; w polu u góry otwarta korona wchodząca w otok, pod
 koroną w polu czteropolowa tarcza herbowa Emden (ukoronowa-
 ną „anioł” na murze⁵, pod którym rzeczne fale, w pierwszym
 i czwartym polu) i niezidentyfikowany (pole dzielone w pas, drugie
 i trzecie) ozdobiona wolutami.
 Rv: w otoku: ✞ FERDINAN · II · ROM · IMP · SEM ·
 AVG · ; w polu dwugłowy orzeł z jabłkiem panowania na piersi,
 w jabłku wpisana liczba 28.
 Srebro; 39,5 mm; 20,197 g; Dav. 508; nr inw. MJG/AH/6555.

⁵ Figura ta nazywana jest zwyczajowo *Engelke up de Muer*, tj. „aniołek na murze”. W rzeczywistości jest to harpia pochodząca z herbu rodu Cirkse, hrabiów Fryzji Wschodniej (Kappelhof 1982, s. 70).

Holsztyn-Gottorp

Jan Adolf (1590-1616)

299. Grosz 1602

Av: w otoku: IADG · - · DSHS; na środku dziewięciopłowy herb (w pierwszym polu norweski Lew z halabardą, w drugim Lwy Szlezewiku, w trzecim Łabędź Stormarnii, w czwartym Liść Pokrzywy hrabstwa Schaumburg, w piątym (?), w tarczy sercowej skwadrowane Pasy oldenburskie z Krzyżem Delmenhorst) z trzema hełmami prętowymi i klejnotami (od lewej: trzy pawie Pióra Szlezewiku, norweski Lew z halabardą, siedem proporców z Liściem Pokrzywy Holsztynu).

Rv: w otoku: [dwie lilie] M · ON · NOVA · SCLE; w polu jabłko panowania, w które wpisana liczba Z4, po bokach jabłka 60 - Z. Srebro; 22 mm; 1,18 g; Saurma 3547; nr inw. MJG/AH/6668.

Lubeka (wolne miasto)

Men. Lubeka

300. Dwuszeląg 1651, mincmistrz Hans Wilms

Av: w otoku: ★ CIUITATIS ♥ [potrójna kulka] IMPERIALS; w polu dwugłowy Orzeł cesarski pod zamkniętą koroną.

Rv: w otoku: LUBECHS STADT GELDT ❖; w polu 24/REICHSDALER/1651.

Srebro; 23,2 mm; 1,722 g; Behrens 372e; nr inw. MJG/AH/6933.

Mansfeld (hrabstwo)

Fryderyk Krzysztof i Dawid (1609-1628)

Men. Eisleben

301. Grosz 1625, Anton Koburger

Av: w otoku: FRID · CHR · E · DA · CO · E · D ·; w polu czteropłowa tarcza herbowa (w pierwszym i czwartym polu Pasy Mansfeldu, w drugim i trzecim Romby Querfurtu) pod koroną, po bokach litery A - K

Rv: w otoku: · IN · MANSF · NO · DI · H · S · E · S ·; w polu jabłko panowania, w jego środku 24, po bokach liczba 16 - 25, otok oddzielony od pola linią ciągłą.

Srebro; 23,1 mm; 1,568 g; Tor. 1368; nr inw. MJG/AH/6729.

Minden (biskupstwo)

Antoni von Holstein-Schaumburg (1587-1599)

Men. Minden

302. Grosz 1598

Av: w otoku: [dwa skrzyżowane haki do canów z literą A]

MO·NO·ANTO·CONF·EP·MIN; w polu pięciopółowa tarcza herbowa (w pierwszym i czwartym polu Liść Pokrzywy hrabstwa Schaumburg, w drugim Gwiazda, w trzecim Ruszt – oba hrabstwa Szlezwik-Holsztyn-Schauenburg, w polu sercowym herb biskupstwa Minden – skrzyżowane klucze ze skośną Belką heraldycznie po lewej).

Rv: w otoku: RVDOL·II·RO·IMP SEM·AV·; w polu jabłko panowania wchodzące w otok, po jego bokach po pierścieniu, wyżej data 15 - 98.

Srebro; 21,5 mm; 1,769 g; Saurma 3230; nr inw. MJG/AH/6667.

Moguncja, Hesja-Darmstadt, Nassau-Saarbrücken i Frankfurt (wspólna emisja)

Men. Moguncja

303. ½ batzena (albus) 1629, mincmistrz Daniel Airer

Av: krzyż nitkowy zakończony kulkami, w kątach herby: arcybiskupstwa Moguncji (Koło wozowe), Hesji-Darmstadt (Lew), Nassau (Lew w polu obsianym gontami) i Frankfurtu nad Menem (Orzeł).

Rv: w otoku: MEINTZ·HES·NAS·FRA·ϥ·; w polu jabłko panowania z cyfrą Z w środku, po bokach Z - 9.

Srebro; 18,4 mm; 0,852 g; JF 401 (odm. – nienotowana legenda); Joachim 42 (odm. – inna data); nr inw. MJG/AH/6938.

Moguncja i Hesja-Darmstadt (wspólna emisja)

Men. Moguncja

304. ½ batzena (albus) 1639

Av: w polu herb Moguncji (Koło wozowe), obok herb Hesji (Lew), powyżej litery MH, pod herbami · 1639.

Rv: w otoku: \MEINTZ\VND·HES·DARM; w polu jabłko panowania z cyfrą Z w środku.

Srebro; 17,3 mm; 0,603 g; Joachim 43 (odm. - inna data); nr inw. MJG/AH/6940.

Paderborn (biskupstwo)

Teodoryk Adolf von der Recke (1650-1661)

Men. Paderborn (?)

305. Grosz maryjny 1650

Av: w otoku: THE ADOLP·PADE·CO·PI·1650·; w polu:

❖I❖ / MARIE / GROS / ·36·.

Rv: w otoku: MARIA O-RAPRO NO-S·; w polu Matka Boska stojąca na półksiężycu, trzymająca lewą ręką siedzące Dzieciątko, w prawej ręce trzyma berło, całość otoczona promienistym wieńcem.

Srebro; 20,4 mm; 1,601 g; brak analogii⁷; nr inw. MJG/AH/6941.

Saksonia elektorska

Fryderyk III, Jan i Jerzy (1508-1525)

Men. Annaberg

306. Grosz czynszowy b.d. (1512-1525), mincmistrz Albrecht von Schreibersdorf

Av: w otoku: FRI·IO·GE·D·G·DVCES·SAX; w polu tarcza herbowa elektorów saskich (skrzyżowane Miecze) z hełmem przętowym w koronie skierowanym w lewo, w klejnocie róg z sześcioma chorągiewkami, wokół herbu labry.

Rv: w otoku: + ·GROSSVS·NOVVS·DVCVM·SAX; w polu tarcza herbowa Saksonii (Pasy przepasane Rutą) z hełmem przętowym w lewo pod koroną, w klejnocie spiczasta czapka zakończona trzema pawimi piórami.

Srebro; 26,8 mm; 2,232 g; Keilitz 55; nr inw. MJG/AH/6732; awers i rewers wybite dwukrotnie.

Men. Freiberg

307. Grosz czynszowy b.d. (1507-1525), mincmistrz Hans Hausman

Av: w otoku: FRI·IO·D·G·DVCES·SAXON; w polu jw.

Rv: w otoku: [lilia]GROSSVS·NOVVS·DVCVM·SAXONIE·; w polu jw.

Srebro; 26,5 mm; 2,241 g; Keilitz 57; nr inw. MJG/AH/6731.

⁷ Klasyczna praca Arnolda Schwede, *Das Münzwesen im Hochstift Paderborn 1566-1803* (Paderborn 2004), nie była mi dostępna.

August (1553-1586)

Men. Drezno

308. Grosz 1574, mincmistrz Hans Biener
 Av: w otoku: ·AVGVSTVS·D·G·DVX·SAX·SA·RO·;
 w polu dwie stykające się tarcze herbowe (Belki przepasane Rutą i Lew Miśni), nad nimi jabłko panowania, po którego bokach 7 - 4, pod tarczami monogram HB.
 Rv: w otoku: ·IMP·ARCHIMARSC·ET·ELEC·; polu herb elektorski (skrzyżowane Miecze) z hełmem prętowym na wprost, koroną, labrami i klejnotem.
 Srebro; 23,6 mm; 2,096 g; KK 110; Kohl 56 (podobne, różnice w legendzie); nr inw. MJG/AH/6723.

309. Grosz 1580, mincmistrz Hans Biener
 Av: w otoku: ·AVGVSTVS·D·G·DVX·SAX·SA·ROMANI·;
 w polu dwie stykające się tarcze herbowe (Belki przepasane Rutą i Lew Miśni), nad nimi jabłko panowania, po którego bokach 8 - 0, pod tarczami monogram HB.
 Rv: w otoku: IMP·ARCHIMARSC·ET·ELECTOR·;
 w polu jw.
 Srebro; 23,5 mm; 2,016 g; KK 110; Kohl 56 (podobne, różnice w legendzie); nr inw. MJG/AH/6724.

Krystian II, Jan Jerzy I i August (1601-1611)

Men. Drezno

310. Grosz 1610, mincmistrz Heinrich von Rehnen
 Av: w otoku: CHRISTIAN:II·D·G·EL·IOHAN\GE\;
 w polu herb elektorski (skrzyżowane Miecze) z hełmem prętowym, koroną, labrami i klejnotem.
 Rv: w otoku: E\AVGVSTVS·FRAT·ETDVCSA·;
 w polu dwie stykające się tarcze herbowe (Belki przepasane Rutą i Lew Miśni), nad nimi jabłko Rzeszy po którego bokach 16 - 10, pod tarczami monogram HR.
 Srebro; 23,7 mm; 2,075 g; KK 261; Kohl 116 (podobne, różnice w legendzie); nr inw. MJG/AH/6725.

Jan Jerzy I (1611-1656)

Men. Drezno

311. Grosz 1614, mincmistrz Heinrich von Rehnen

Av: w otoku: ✠IOHAN:GEORG:D:G:DVXSAX·IVL
·CL·ETM·; w polu owalna, dwupolowa tarcza herbowa z herbem elektorskim (skrzyżowane Miecze) i herbem księstwa Saksonii (Belki przepasane Rurą) ozdobione wolutami.

Rv: w otoku: SA·ROMANI·IMP·ARCHIM·ETEL·
[łabędź] :16 - 14·; w polu u góry jabłko panowania wchodzące w otok, poniżej trzy kartusze herbowe Zjednoczonych Księstw Jülich-Cleve-Berg (Lew Jülich, Motowidło Cleve, Lew Bergu).

Srebro; 22,3 mm; 1,62 g; CK 23c; Kohl 140; nr inw. MJG/AH/6734.

312. Grosz 1623, mincmistrz Heinrich von Rehnen

Av: w otoku: ✠IOHAN:GEORG:D:G:DVXSAX·IVL
·CL·ETM·; w polu u góry jabłko panowania wchodzące w otok, poniżej trzy kartusze herbowe Zjednoczonych Księstw Jülich-Cleve-Berg (Motowidło Cleve, Lew Jülich i Lew Bergu).

Rv: w otoku: SA·ROMANI·IMP·ARCHIM·ETEL·
[łabędź] :16 - 23·; w polu jw.

Srebro; 23,4 mm; 2,156 g; CK 210; Kohl 176; nr inw. MJG/AH/6735.

313. Grosz 1623, mincmistrz Heinrich von Rehnen

Av: w otoku: ✠IOHAN:GEORG:D:G:DVXSAX·IVL
·CL·ETM·; w polu jw.

Rv: w otoku: SA·ROMANI·IMP·ARCHIM·ETEL·
[łabędź] :16 - 23·; w polu jw.

Srebro; 22,4 mm; 1,951 g; CK 210; Kohl 176; nr inw. MJG/AH/6736.

314. Grosz 1623, mincmistrz Heinrich von Rehnen

Av: w otoku: ✠IOHAN:GEORG:D:G:DVXSAX·IVL
·CL·ETM·; w polu jw.

Rv: w otoku: SA·ROMANI·IMP·ARCHIM·ETEL·
[łabędź] :16 - 23·; w polu jw.

Srebro; 23,1 mm; 2,021 g; CK 210; Kohl 176; nr inw. MJG/AH/6737.

315. Grosz 1623, mincmistrz Heinrich von Rehnen
 Av: w otoku: ✠IOHAN:GEORG:D:G:DVXSAX·IVL
 ·CL:ETM:; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROMANI·IMP·ARCHIM·ETEL·
 [łabędź]:16-23·; w polu jw.
 Srebro; 23 mm; 1,963 g; CK 210; Kohl 176; nr inw. MJG/AH/6738.

316. Grosz 1623, mincmistrz Heinrich von Rehnen
 Av: w otoku: ✠IOHAN:GEORG:D:G:DVXSAX·IVL
 ·CL:ETM; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROMANI·IMP·ARCHIM·ETEL·
 [łabędź]:16-23·; w polu jw.
 Srebro; 20,9 mm; 1,384 g; CK 210; Kohl 176; nr inw. MJG/AH/6739;
 dwa niewielkie ubytki otoku.

317. Grosz 1623, mincmistrz Heinrich von Rehnen
 Av: w otoku: ✠IOHAN:GEORG:D:G:DVXSAX·IVL
 ·CL:ETM; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROMANI·IMP·ARCHIM·E·EL·
 [łabędź]:16-23·; w polu jw.
 Srebro; 23,4 mm; 1,99 g; CK 210; Kohl 176; nr inw. MJG/AH/6740.

318. Grosz 1623, mincmistrz Heinrich von Rehnen
 Av: w otoku: ✠IOHAN:GEORG:D:G:DVXSAX·IVL
 ·CL:ETM:; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROMANI·IMP·ARCHIM·E·EL·
 [łabędź]:16-23·; w polu jw.
 Srebro; 23,4 mm; 2,08 g; CK 210; Kohl 176; nr inw. MJG/AH/6741;
 moneta lekko zgięta.

319. Grosz 1623, mincmistrz Heinrich von Rehnen
 Av: w otoku: ✠IOHAN:GEORG:D:G:DVXSAX·IVL
 ·CL·ETM'; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROMANI·IMP·ARCHIM·ETEL·
 [łabędź]:16-23·; w polu jw.
 Srebro; 23,1 mm; 2,12 g; CK 210; Kohl 176; nr inw. MJG/AH/6742.

320. Grosz 1623, mincmistrz Heinrich von Rehnen
 Av: w otoku: ✠IOHAN:GEORG:D:G.DVXSAX·IVL
 ·CL:ETM:; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROMANI·IMP·ARCHIM·ETEL·
 [łabędź]: 16 - 23·; w polu jw.
 Srebro; 23,3 mm; 2,079 g; CK 210; Kohl 176; nr inw. MJG/AH/6743.

321. Grosz 1623, mincmistrz Heinrich von Rehnen
 Av: w otoku: ✠IOHAN:GEORG:D:G.DVXSAX·IVL
 ·CL·ETM:; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROMANI·IMP·ARCHIM·E·EL·
 [łabędź]: 16 - 23·; w polu jw.
 Srebro; 23,3 mm; 2,01 g; CK 210; Kohl 176; nr inw. MJG/AH/6744.

322. Grosz 1623, mincmistrz Heinrich von Rehnen
 Av: w otoku: ✠IOHAN:GEORG:D:G.DVXSAX·IVL
 ·CL·ETM:; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROMANI·IMP·ARCHIM·ETEL·
 [łabędź]: 16 - 23·; w polu jw.
 Srebro; 23,3 mm; 2,074 g; CK 210; Kohl 176; nr inw. MJG/AH/6745.

323. Grosz 1623, mincmistrz Heinrich von Rehnen
 Av: w otoku: ✠IOHAN:GEORG:D:G.DVXSAX·IVL
 ·CL:ETM:; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROMANI·IMP·ARCHIM·ETEL·
 [łabędź]: 16 - 23·; w polu jw.
 Srebro; 22,9 mm; 1,974 g; CK 210; Kohl 176; nr inw. MJG/AH/6746.

324. Grosz 1623, mincmistrz Heinrich von Rehnen
 Av: w otoku: ✠IOHAN:GEORG:D:G.DVXSAX·IVL
 ·CL·ETM:; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROMANI·IMP·ARCHIM·E·EL·
 [łabędź]: 16 - 23·; w polu jw.
 Srebro; 23,7 mm; 1,896 g; CK 210; Kohl 176; nr inw. MJG/AH/6747.

325. Grosz 1623, mincmistrz Heinrich von Rehnen
 Av: w otoku: ✠ IOHAN:GEORG:D:G:DVXSAX·IVL
 ·CL:ETM:; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROMANI·IMP·ARCHIM·E·EL·
 [łabędź] 16 - 23; w polu jw.
 Srebro; 23,9 mm; 2,024 g; CK 210; Kohl 176; nr inw. MJG/AH/6748.

326. Grosz 1623, mincmistrz Heinrich von Rehnen
 Av: w otoku: ✠ IOHAN:GEORG:D:G:DVXSAX·IVL
 ·CL·ETM:; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROMANI·IMP·ARCHIM·ETEL·
 [łabędź] 16 - 23; w polu jw.
 Srebro; 23,2 mm; 2,045 g; CK 210; Kohl 176; nr inw. MJG/AH/6749.

327. Grosz 1623, mincmistrz Heinrich von Rehnen
 Av: w otoku: ✠ IOHAN:GEORG:D:G:DVXSAX·IVL
 ·CL:ETM; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROMANI·IMP·ARCHIM·E·EL·
 [łabędź] 16 - 23; w polu jw.
 Srebro; 23,3 mm; 2,127 g; CK 210; Kohl 176; nr inw. MJG/AH/6750.

328. Grosz 1623, mincmistrz Heinrich von Rehnen
 Av: w otoku: ✠ IOHAN:GEORG:D:G:DVXSAX·IVL
 ·CL·ETM; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROMANI·IMP·ARCHIM·E·EL
 [łabędź] 16 - 23; w polu jw.
 Srebro; 23,2 mm; 2,016 g; CK 210; Kohl 176; nr inw. MJG/AH/6751.

329. Grosz 1623, mincmistrz Heinrich von Rehnen
 Av: w otoku: ✠ IOHAN:GEORG:D:G:DVXSAX·IVL
 ·CL·E·M; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROMANI·IMP·ARCHIM·EL· [łabędź]
 16 - 23; w polu jw.
 Srebro; 22,8 mm; 1,925 g; CK 210; Kohl 176; nr inw. MJG/AH/6752.

330. Grosz 1623, mincmistrz Heinrich von Rehnen
 Av: w otoku: ✠IOHAN:GEORG:D:G:DVXSAX·IVL
 ·CL:ETM:; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROMANI·IMP·ARCHIM·ETEL·
 [łabędź] 16 - 23·; w polu jw.
 Srebro; 23,7 mm; 1,994 g; CK 210; Kohl 176; nr inw. MJG/AH/6753;
 moneta lekko zgięta.

331. Grosz 1623, mincmistrz Heinrich von Rehnen
 Av: w otoku: ✠IOHAN:GEORG:D:G:DVXSAX·IVL
 ·CL:ETM:; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROMANI·IMP·ARCHIM·ETEL·
 [łabędź] 16 - 23·; w polu jw.
 Srebro; 23,2 mm; 1,928 g; CK 210; Kohl 176; nr inw. MJG/AH/6754.

332. Grosz 1623, mincmistrz Heinrich von Rehnen
 Av: w otoku: ✠IOHAN:GEORG:D:G:DVXSAX·IVL
 ·CL·ETM:; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROMANI·IMP·ARCHIM·ETEL
 [łabędź] 16 - 23·; w polu jw.
 Srebro; 23,1 mm; 1,949 g; CK 210; Kohl 176; nr inw. MJG/AH/6755.

333. Grosz 1623, mincmistrz Heinrich von Rehnen
 Av: w otoku: ✠IOHAN:GEORG:D:G:DVXSAX·IVL
 :CL·ETM:; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROMANI·IMP·ARCHIM·ETEL·
 [łabędź] 16 - 23·; w polu jw.
 Srebro; 23,1 mm; 2,039 g; CK 210; Kohl 176; nr inw. MJG/AH/6756.

334. Grosz 1623, mincmistrz Heinrich von Rehnen
 Av: w otoku: ✠IOHAN:GEORG:D:G:DVXSAX·IVL
 'CL·ETM:; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROMANI·IMP·ARCHIM·ETEL·
 [łabędź] 16 - 23·; w polu jw.
 Srebro; 23,2 mm; 2,111 g; CK 210; Kohl 176; nr inw. MJG/AH/6757.

335. Grosz 1623, mincmistrz Heinrich von Rehnen
 Av: w otoku: ✠ IOHAN·GEORG:D:G:DVXSAX·IVL
 ·CL·ETM; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROMANI·IMP·ARCHIM·E·EL·
 [łabędź] 16 - 23·; w polu jw.
 Srebro; 23,3 mm; 1,906 g; CK 210; Kohl 176; nr inw. MJG/AH/6758.

336. Grosz 1624, mincmistrz Heinrich von Rehnen
 Av: w otoku: ✠ IOHAN·GEORG:D:G:DVXSAX·IVL
 ·CL·ETM; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROMANI·IMP·ARCHIM·E·EL·
 [łabędź] 16 - 24·; w polu jw.
 Srebro; 23,5 mm; 1,813 g; CK 210; Kohl 176; nr inw. MJG/AH/6759.

337. Grosz 1624, mincmistrz Heinrich von Rehnen
 Av: w otoku: ✠ IOHAN·GEORG:D:G:DVXSAX·IVL
 ·CL·ETMO; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROMANI·IMP·ARCHIM·ELE
 [łabędź] 16 - 24·; w polu jw.
 Srebro; 23,4 mm; 2,035 g; CK 210; Kohl 176; nr inw. MJG/AH/6762.

338. Grosz 1624, mincmistrz Heinrich von Rehnen
 Av: w otoku: ✠ IOHAN·GEORG:D:G:DVXSAX·IVL
 ·CL·ETM; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROMANI·IMP·ARCHIM·EEL·
 [łabędź] 16 - 24·; w polu jw.
 Srebro; 23,4 mm; 1,884 g; CK 210; Kohl 176; nr inw. MJG/AH/6763.

339. Grosz 1624, mincmistrz Heinrich von Rehnen
 Av: w otoku: ✠ IOHAN·GEORG:D:G:DVXSAX·IVL
 ·CL·ETM; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROMANI·IMP·ARCHIM·E·EL·
 [łabędź] 16 - 24·; w polu jw.
 Srebro; 22,8 mm; 2,011 g; CK 210; Kohl 176; nr inw. MJG/AH/6766.

340. Grosz 1624, mincmistrz Heinrich von Rehnen
 Av: w otoku: ✠IOHAN:GEORG:D:G:DVXSAX·IVL
 ·CL·ETM; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROMANI·IMP·ARCHIM·ETEL·
 [łabędź] 16 - 24; w polu jw.
 Srebro; 22,8 mm; 1,976 g; CK 210; Kohl 176; nr inw. MJG/AH/6767.

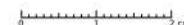
341. Grosz 1624, mincmistrz Heinrich von Rehnen
 Av: w otoku: ✠IOHAN:GEORG:D:G:DVXSAX·IVL
 ·CL·ETM; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROMANI·IMP·ARCHIM·EEL
 [łabędź] 16 - 24; w polu jw.
 Srebro; 23,7 mm; 1,81 g; CK 210; Kohl 176; nr inw. MJG/AH/6768.

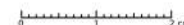
342. Grosz 1624, mincmistrz Heinrich von Rehnen
 Av: w otoku: ✠IOHAN:GEORG:D:G:DVXSAX·IVL
 ·CL·ETM; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROMANI·IMP·ARCHIM·E·EL·
 [łabędź] 16 - 24; w polu jw.
 Srebro; 23,6 mm; 2,067 g; CK 210; Kohl 176; nr inw. MJG/AH/6769.

343. Grosz 1624, mincmistrz Heinrich von Rehnen
 Av: w otoku: ✠IOHAN:GEORG:D:G:DVXSAX·IVL
 CL·ETM; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROMANI·IMP·ARCHIM·E·EL·
 [łabędź] 16 - 24; w polu jw.
 Srebro; 23,7 mm; 2,08 g; CK 210; Kohl 176; nr inw. MJG/AH/6770.

344. Grosz 1624, mincmistrz Heinrich von Rehnen
 Av: w otoku: ✠IOHAN:GEORG:D:G:DVXSAX·IVL
 ·CL·ETM; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROMANI·IMP·ARCHIM·E·EL
 [łabędź] 16 - 24; w polu jw.
 Srebro; 23,4 mm; 1,821 g; CK 210; Kohl 176; nr inw. MJG/AH/6771.

345. Grosz 1624, mincmistrz Heinrich von Rehnen
 Av: w otoku: ✠ IOHAN:GEORG:D:G:DVXSAX·IVL
 ·CL·ETM; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROMANI·IMP·ARCHIM·E·EL·
 [łabędź] 16 - 24; w polu jw.
 Srebro; 23 mm; 1,976 g; CK 210; Kohl 176; nr inw. MJG/AH/6773.

346. Grosz 1624, mincmistrz Heinrich von Rehnen
 Av: w otoku: ✠ IOHAN:GEORG:D:G:DVXSAX·IVL
 ·CL·E·M; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROMANI·IMP·ARCHIM·EL·
 [łabędź] 16 - 24; w polu jw.
 Srebro; 23 mm; 2,056 g; CK 210; Kohl 176; nr inw. MJG/AH/6774.

347. Grosz 1624, mincmistrz Heinrich von Rehnen
 Av: w otoku: ✠ IOHAN:GEORG:D:G:DVXSAX·IVL
 ·CL·ETM; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROMANI·IMP·ARCHIM·E·EL·
 [łabędź] 16 - 24; w polu jw.
 Srebro; 23 mm; 2,174 g; CK 210; Kohl 176; nr inw. MJG/AH/6775.

348. Grosz 1624, mincmistrz Heinrich von Rehnen
 Av: w otoku: ✠ IOHAN:GEORG:D:G:DVXSAX·IVL
 ·CL·ETM; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROMANI·IMP:ARCHIM·E·EL·
 [łabędź] 16 - 24; w polu jw.
 Srebro; 23 mm; 2,133 g; CK 210; Kohl 176; nr inw. MJG/AH/6776.

349. Grosz 1624, mincmistrz Heinrich von Rehnen
 Av: w otoku: ✠ IOHAN:GEORG:D:G:DVXSAX·IVL
 ·CL·ETM; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROMANI·IMP:ARCHIM·E·EL·
 [łabędź] 16 - 24; w polu jw.
 Srebro; 23,3 mm; 2,178 g; CK 210; Kohl 176; nr inw. MJG/AH/6777.

350. Grosz 1624, mincmistrz Heinrich von Rehnen
 Av: w otoku: ✿IOHAN:GEORG:D:G:DVXSAX·IVL·
 CL·ETMO; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROMANI·IMP·ARCHIM·ELE·
 [łabędź] 16 - 24·; w polu jw.
 Srebro; 23,4 mm; 1,804 g; CK 210; Kohl 176; nr inw. MJG/AH/6778.

351. Grosz 1624, mincmistrz Heinrich von Rehnen
 Av: w otoku: ✿IOHAN\GEORG\D\G:DVXSAX·IVL
 ·CL·ETM; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROMANI·IMP\ARCHIM\E·EL·
 [łabędź] 16 - 24·; w polu jw.
 Srebro; 23 mm; 1,964 g; CK 210; Kohl 176; nr inw. MJG/AH/6779.

352. Grosz 1624, mincmistrz Heinrich von Rehnen
 Av: w otoku: ✿IOHAN:GEORG:D:G:DVXSAX·IVL
 ·CL·EM; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROMANI·IMP·ARCHIM·E·EL·
 [łabędź] 16 - 24·; w polu jw.
 Srebro; 22,9 mm; 1,896 g; CK 210; Kohl 176; nr inw. MJG/AH/6780.

353. Grosz 1624, mincmistrz Heinrich von Rehnen
 Av: w otoku: ✿IOHAN:GEORG:D:G:DVXSAX·IVL
 ·CL·ETM; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROMANI·IMP·ARCHIM·E·EL·
 [łabędź] 16 - 24·; w polu jw.
 Srebro; 23,5 mm; 2,061 g; CK 210; Kohl 176; nr inw. MJG/AH/6781.

354. Grosz 1624, mincmistrz Heinrich von Rehnen
 Av: w otoku: ✿IOHAN:GEORG:D:G:DVXSAX·IVL
 ·CL·ETM; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROMANI·IMP·ARCHIM·E·EL·
 [łabędź] 16 - 24·; w polu jw.
 Srebro; 23,4 mm; 2,109 g; CK 210; Kohl 176; nr inw. MJG/AH/6782.

355. Grosz 1624, mincmistrz Heinrich von Rehnen
 Av: w otoku: ✠ IOHAN:GEORG:D:G:DVXSAX·IVL
 ·CL·ETM; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROMANI·IMP·ARCHIM·E·EL
 [łabędź] 16 - 24.; w polu jw.
 Srebro; 23,7 mm; 2,104 g; CK 210; Kohl 176; nr inw. MJG/AH/6783.

356. Grosz 1624, mincmistrz Heinrich von Rehnen
 Av: w otoku: ✠ IOHAN:GEORG:D:G:DVXSAX·IVL
 ·CL·ETM; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROMANI·IMP·ARCHIM·ETEL·
 [łabędź] 16 - 24.; w polu jw.
 Srebro; 23,1 mm; 2,193 g; CK 210; Kohl 176; nr inw. MJG/AH/6785.

357. Grosz 1624, mincmistrz Hans Jacob
 Av: w otoku: ✠ IOHAN:GEORG:D:G:DVXSAX·IVL
 ·CL·ETM; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROMANI·IMP·ARCHIM·ETEL·
 [dwa skrzyżowane haki do canów] 16 - 24.; w polu jw., tylko po
 bokach dolnej tarczy ·H·I·
 Srebro; 24,7 mm; 1,96 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6760.

358. Grosz 1624, mincmistrz Hans Jacob
 Av: w otoku: ✠ IOHAN:GEORG:D:G:DVXSAX
 ·IVLCE·M·; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROM·IMP·ARCHIM·ETEL [dwa skrzyżo-
 wane haki do canów] 16 - 24; w polu jw., tylko po bokach dolnej
 tarczy H·I·
 Srebro; 22,9 mm; 2,072 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6761.

359. Grosz 1624, mincmistrz Hans Jacob
 Av: w otoku: ✠ IOHAN:GEORG:D:G:DVXSAX
 ·IVL·C·E·M·; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROM·IMP·ARCHIM·ETEL [dwa skrzyżo-
 wane haki do canów] 16 - 24; w polu jw.
 Srebro; 24,2 mm; 1,932 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6764.

360. Grosz 1624, mincmistrz Hans Jacob
 Av: w otoku: ✿IOHAN:GEORG:D:G:DVXSAX·IVL
 ·CL·ETMO` ; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROMANI·IMP:ARCHIM·ETEL:
 [dwa skrzyżowane haki do canów] 16 - 24·; w polu jw., tylko po
 bokach dolnej tarczy ·H - I· .
 Srebro; 24 mm; 1,929 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6765.

361. Grosz 1624, mincmistrz Hans Jacob
 Av: w otoku: ✿IOHAN:GEORG:D:G:DVXSAX·IVL
 ·CL·ETMO` ; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROMANI·IMP:ARCHIM·ETEL:
 [dwa skrzyżowane haki do canów] 16 - 24·; w polu jw.
 Srebro; 24,2 mm; 2,02 g; CK 211; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6772.

362. Grosz 1624, mincmistrz Hans Jacob
 Av: w otoku: ✿IOHAN:GEORG:D:G:DVXSAX·IVL
 ·CL·ETMO; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROMANI·IMP:ARCHIM·ETEL:
 [dwa skrzyżowane haki do canów] 16 - 24; w polu jw.
 Srebro; 23,9 mm; 2,104 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6784.

363. Grosz r.? (1624-1629), mincmistrz Hans Jacob
 Av: w otoku: ✿IOHAN:GEORG`D:G`DVXSAX·IVL
 :CLEM·; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROMANI·IMP:ARCHIM·ETEL·
 [dwa skrzyżowane haki do canów] 16 - Z?; w polu jw.
 Srebro; 24,2 mm; 1,908 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6855;
 niewielki ubytek otoku.

364. Grosz 1625, mincmistrz Hans Jacob
 Av: w otoku: ✿IOHAN:GEORG:D:G:DVXSAX:IVL
 :CL:ETM:; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA:ROMANI:IMP:ARCHIM\ETEL
 [dwa skrzyżowane haki do canów] 16 - 25; w polu jw., tylko po
 bokach dolnej tarczy H - I.
 Srebro; 24,3 mm; 2,12 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6786.

365. Grosz 1625, mincmistrz Hans Jacob
 Av: w otoku: ✠ IOHAN·GEORG·D·G·DVXSAX·IVL·
 CL·ETM; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROMANI·IMP·ARCHIM·ETEL
 [dwa skrzyżowane haki do canów] 16 - 25; w polu jw.
 Srebro; 23,9 mm; 1,974 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6787.

366. Grosz 1625, mincmistrz Hans Jacob
 Av: w otoku: ✠ IOHAN·GEORG·D·G·DVX·SAX
 ·IVLC·ET·M; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROMANI·IMP·ARCHIM·ETEL·
 [dwa skrzyżowane haki do canów] 16 - 25; w polu jw.
 Srebro; 23,8 mm; 2,127 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6788.

367. Grosz 1625, mincmistrz Hans Jacob
 Av: w otoku: ✠ IOHAN·GEORG·D·G·DVXSAX·IVL
 :CL·ETM:; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROMANI·IMP·ARCHIM·ETEL:
 [dwa skrzyżowane haki do canów] 16 - 25; w polu jw.
 Srebro; 24,1 mm; 2,136 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6789.

368. Grosz 1625, mincmistrz Hans Jacob
 Av: w otoku: ✠ IOHAN·GEORG·D·G·DVXSAX
 ·IVL·CL·ETM; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROMANI·IMP·ARCHIM·ETEL·
 [dwa skrzyżowane haki do canów] 16 - 25; w polu jw., tylko po
 bokach dolnej tarczy ·H·I·.
 Srebro; 24,4 mm; 2,008 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6790.

369. Grosz 1625, mincmistrz Hans Jacob
 Av: w otoku: ✠ IOHAN·GEORG·D·G·DVXSAX·IVL
 ·CL·EM; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROM·IMP·ARCHIM·ETEL· [dwa skrzyżo-
 wane haki do canów] 16 - 25; w polu jw., tylko po bokach dolnej
 tarczy H·I·.
 Srebro; 23,9 mm; 2,102 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6791.

370. Grosz 1625, mincmistrz Hans Jacob

Av: w otoku: ✿IOHAN:GEORG:D:G DVXSAX
·IVL·C·EM; w polu jw.

Rv: w otoku: SA·ROM·IMP·ARCHIM·ETEL·[dwa skrzyżowane haki do canów] 16 - 25; w polu jw., tylko po bokach dolnej tarczy H - I·.

Srebro; 23,4 mm; 1,876 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6792; moneta lekko zgięta.

371. Grosz 1625, mincmistrz Hans Jacob

Av: w otoku: ✿IOHAN:GEORG:D:G DVXSAX:IVL
·CL:E·M·; w polu jw.

Rv: w otoku: SA·ROMANI·IMP·ARCHIM·ETEL·
[dwa skrzyżowane haki do canów] 16 - 25; w polu jw., tylko po bokach dolnej tarczy H - I·.

Srebro; 23,9 mm; 2,105 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6793; moneta lekko zgięta.

372. Grosz 1625, mincmistrz Hans Jacob

Av: w otoku: ✿IOHAN:GEORG:D:G DVXSAX:IVL
·CL·ETM; w polu jw.

Rv: w otoku: SA·ROMANI·IMP·ARCHIM·ETEL·
[dwa skrzyżowane haki do canów] 16 - 25; w polu jw., tylko po bokach dolnej tarczy H - I·.

Srebro; 24,5 mm; 1,819 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6794.

373. Grosz 1625, mincmistrz Hans Jacob

Av: w otoku: ✿IOHAN:GEORG:D:G DVXSAX
·IVL·C·E·M·; w polu jw.

Rv: w otoku: SA·ROM·IMP·ARCHIM·ETEL·[dwa skrzyżowane haki do canów] 16 - 25; w polu jw., tylko po bokach dolnej tarczy H - I·.

Srebro; 23,7 mm; 1,767 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6795; niewielkie pęknięcie krawędzi.

374. Grosz 1625, mincmistrz Hans Jacob

Av: w otoku: ✿IOHAN:GEORG:D:G DVXSAX:IVL
·CL·E·M; w polu jw.

Rv: w otoku: SAROM·IMP·ARCHIM·ETEL·[dwa skrzyżowane haki do canów] 16 - 25; w polu jw., tylko po bokach dolnej tarczy H - I·.

Srebro; 23,9 mm; 1,942 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6796.

375. Grosz 1625, mincmistrz Hans Jacob
 Av: w otoku: ✠ IOHAN:GEORG:D:G:DVXSAX·IVL
 ·CL·ETM; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROMANI·IMP·ARCHIM·ETEL·
 [dwa skrzyżowane haki do canów] 16 - 25; w polu jw., tylko po
 bokach dolnej tarczy 'H - I'.
 Srebro; 24,2 mm; 1,958 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6797.

376. Grosz 1625, mincmistrz Hans Jacob
 Av: w otoku: ✠ IOHAN:GEORG:D:G:DVXSAX·IVL\C\
 ETM; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROM·IMP:ARCHIM:ETELE
 [dwa skrzyżowane haki do canów] 16 - 25; w polu jw., tylko po
 bokach dolnej tarczy H - I.
 Srebro; 23,8 mm; 2,005 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6798.

377. Grosz 1625, mincmistrz Hans Jacob
 Av: w otoku: ✠ IOHAN·GEORG:D:G:DVXSAX·IVL
 ·CL·E·M; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROM·IMP·ARCHIM·ETEL· [dwa skrzyżo-
 wane haki do canów] 16 - 25; w polu jw.
 Srebro; 23,5 mm; 2,238 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6799.

378. Grosz 1625, mincmistrz Hans Jacob
 Av: w otoku: ✠ IOHAN:GEORG:D:G:DVXSAX\IVL\C\
 ETM; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA\\\:IMP:ARCHIM:ETELE [dwa skrzyżowane
 haki do canów] 16 - 25; w polu jw.
 Srebro; 24 mm; 1,835 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6800.

379. Grosz 1625, mincmistrz Hans Jacob
 Av: w otoku: ✠ IOHAN:GEORG:D:G:DVXSAX·IVL
 ·CL·ETM; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROMANI·IMP·ARCHIM·ETEL·
 [dwa skrzyżowane haki do canów] 16 - 25; w polu jw., tylko po
 bokach dolnej tarczy H - I.
 Srebro; 23,9 mm; 1,745 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6801.

380. Grosz 1625, mincmistrz Hans Jacob

Av: w otoku: ✿IOHAN:GEORG:D:G·DVXSAX
·IVL·C·ETM; w polu jw.

Rv: w otoku: SA·ROM:IMP:ARCHIM:ETELE [dwa skrzyżowane haki do canów] 16 - 25; w polu jw., tylko po bokach dolnej tarczy H - I.

Srebro; 23,3 mm; 2,008 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6802.

381. Grosz 1625, mincmistrz Hans Jacob

Av: w otoku: ✿IOHAN:GEORG:D:G·DVXSAX·IVL
·CL·ETM; w polu jw.

Rv: w otoku: SA·ROMANI·IMP·ARCHIM·ETEL·
[dwa skrzyżowane haki do canów] 16 - 25; w polu jw., tylko po bokach dolnej tarczy H - I.

Srebro; 24,1 mm; 1,764 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6803.

382. Grosz 1625, mincmistrz Hans Jacob

Av: w otoku: ✿IOHAN:GEORG:D:G·DVXSAX·IVL
·CL·ETM; w polu jw.

Rv: w otoku: SA·ROMANI·IMP·ARCHIM·ETEL·
[dwa skrzyżowane haki do canów] 16 - 25; w polu jw., tylko po bokach dolnej tarczy H - I.

Srebro; 24 mm; 1,962 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6804.

383. Grosz 1625, mincmistrz Hans Jacob

Av: w otoku: ✿IOHAN:GEORG:D:G·DVXSAX·IVL
·CL·ETM; w polu jw.

Rv: w otoku: SA·ROMANI·IMP·ARCHIM·ETEL·
[dwa skrzyżowane haki do canów] 16 - 25; w polu jw., tylko po bokach dolnej tarczy H - I.

Srebro; 23,8 mm; 2,073 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6805.

384. Grosz 1625, mincmistrz Hans Jacob

Av: w otoku: ✿IOHAN:GEORG:D:G·DVXSAX·IVL
·CL·E·M; w polu jw.

Rv: w otoku: SA·ROMANI·IMP·ARCHIM·ETEL·
[dwa skrzyżowane haki do canów] 16 - 25; w polu jw., tylko po bokach dolnej tarczy H - I.

Srebro; 23,7 mm; 2,074 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6807.

385. Grosz 1625, mincmistrz Hans Jacob
 Av: w otoku: ✠IOHAN·GEORG·D·G·DVXSAX
 ·IVL·C·EM; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROM·IMP·ARCHIM·ETEL·[dwa skrzyżo-
 wane haki do canów] 16 - 25; w polu jw.
 Srebro; 23,1 mm; 1,992 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6808.

386. Grosz 1625, mincmistrz Hans Jacob
 Av: w otoku: ✠IOHAN·GEOR·G·D·G·DVXSAX
 ·IVLCEM; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROM·IMP·ARCHIM·ETEL[dwa skrzyżowa-
 ne haki do canów] 16 - 25; w polu jw.
 Srebro; 24,5 mm; 1,928 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6809.

387. Grosz 1625, mincmistrz Hans Jacob
 Av: w otoku: ✠IOHAN·GEORG·D·G·DVXSAX
 ·IVL·CL·ET·M; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROMANI·IMP·ARCHIM·ETEL
 [dwa skrzyżowane haki do canów] 16 - 25; w polu jw.
 Srebro; 24,4 mm; 2,181 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6810.

388. Grosz 1625, mincmistrz Hans Jacob
 Av: w otoku: ✠IOHAN·GEORG·D·G·DVXSAX
 ·IVL·C·E·M; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROM·IMP·ARCHIM·ETEL·[dwa skrzyżo-
 wane haki do canów] 16 - 25; w polu jw.
 Srebro; 23,6 mm; 2,229 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6811.

389. Grosz 1625, mincmistrz Hans Jacob
 Av: w otoku: ✠IOHAN·GEORG·D·G·DVXSAX·IVL
 CL·E·M; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROMANI·IMP·ARCHIM·ETEL·
 [dwa skrzyżowane haki do canów] 16 - 25; w polu jw.
 Srebro; 23,8 mm; 2,035 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6812.

390. Grosz 1625, mincmistrz Hans Jacob

Av: w otoku: ✿IOHAN:GEORG:D:G:DVXSAX
·IVL·CL·ETM; w polu jw.

Rv: w otoku: SA·ROMANI·IMP·ARCHIM·ETEL·

[dwa skrzyżowane haki do canów] 16 - 25; w polu jw., tylko po bokach dolnej tarczy H - I.

Srebro; 24,2 mm; 1,947 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6813.

391. Grosz 1625, mincmistrz Hans Jacob

Av: w otoku: ✿IOHAN·GEORG·D:G·DVXSAX·IVL
·CL·EM; w polu jw.

Rv: w otoku: SA·ROMANI·IMP·ARCHIM·ETEL· [dwa skrzyżowane haki do canów] 16 - 25; w polu jw., tylko po bokach dolnej tarczy ·H - I.

Srebro; 23,7 mm; 2,279 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6814.

392. Grosz 1625, mincmistrz Hans Jacob

Av: w otoku: ✿IOHAN·GEORG·D:G·DVXSAX·IVL
·CL·ET·M; w polu jw.

Rv: w otoku: SA·ROMANI·IMP·ARCHIM·ETEL·

[dwa skrzyżowane haki do canów] 16 - 25; w polu jw., tylko po bokach dolnej tarczy H - I.

Srebro; 24,3 mm; 2,234 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6815; pęknięcie krawędzi.

393. Grosz 1625, mincmistrz Hans Jacob

Av: w otoku: ✿IOHAN:GEORG:D:G:DVXSAX·IVL
·CL·ETM; w polu jw.

Rv: w otoku: SA·ROMANI·IMP·ARCHIM·ETEL· [dwa skrzyżowane haki do canów] 16 - 25; w polu jw., tylko po bokach dolnej tarczy ·H - I.

Srebro; 24,4 mm; 2,118 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6816.

394. Grosz 1626, mincmistrz Hans Jacob

Av: w otoku: ✿IOHAN:GEORG:D:G:DVXSAX·IVL
·CL·ETM; w polu jw.

Rv: w otoku: SA·ROMANI·IMP·ARCHIM·ETEL

[dwa skrzyżowane haki do canów] 16 - Z6; w polu jw., tylko po bokach dolnej tarczy H - I.

Srebro; 23,7 mm; 2,12 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6817.

395. Grosz 1626, mincmistrz Hans Jacob
 Av: w otoku: ✠ IOHAN:GEORG:D:G·DVXSAX·IVL
 ·CL·ETM; w polu jw.
 Rv: w otoku: SAROMANI·IMP·ARCHIM·ETEL
 [dwa skrzyżowane haki do canów] 16 - Z6; w polu jw., tylko po
 bokach dolnej tarczy ·H - I.
 Srebro; 23,9 mm; 1,869 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6818.

396. Grosz 1626, mincmistrz Hans Jacob
 Av: w otoku: ✠ IOHAN:GEORG:D:G·DVXSAX·IVL
 ·CL·ETM; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROMANI·IMP·ARCHIM·ETEL
 [dwa skrzyżowane haki do canów] 16 - Z6; w polu jw., tylko po
 bokach dolnej tarczy H - I.
 Srebro; 23,6 mm; 1,908 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6819.

397. Grosz 1626, mincmistrz Hans Jacob
 Av: w otoku: ✠ IOHAN:GEORG:D:G·DVXSAX·IVL
 ·CL·ETM; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROMANI·IMP·ARCHIM·ETEL
 [dwa skrzyżowane haki do canów] 16 - Z6; w polu jw.
 Srebro; 23,9 mm; 2,006 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6820.

398. Grosz 1626, mincmistrz Hans Jacob
 Av: w otoku: ✠ IOHAN:GEORG:D:G·DVXSAX·IVL
 ·CL·ETM; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROM·IMP·ARCHIM·ETELE[dwa skrzyżo-
 wane haki do canów] 16 - 26; w polu jw.
 Srebro; 24,1 mm; 2,135 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6821.

399. Grosz 1626, mincmistrz Hans Jacob
 Av: w otoku: ✠ IOHAN:GEORG:D:G·DVXSAX·IVL
 ·CL·ETM; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROM·IMP·ARCHIM·ETEL[dwa skrzyżo-
 wane haki do canów] 16 - 26; w polu jw.
 Srebro; 24 mm; 2,184 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6822.

400. Grosz 1626, mincmistrz Hans Jacob
 Av: w otoku: ✿IOHAN·GEORG·D·G·DVX·SAX
 ·IVL·C·ETM; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROM·IMP·ARCHIM·ETEL·[dwa skrzyżo-
 wane haki do canów]·16·Z6; w polu jw.
 Srebro; 23,4 mm; 1,903 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6823.

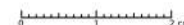
401. Grosz 1626, mincmistrz Hans Jacob
 Av: w otoku: ✿IOHAN·GEORG·D·G·DVXSAX
 ·IVL·C·ETM; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROMANI·IMP·ARCHIM·ETEL
 [dwa skrzyżowane haki do canów] 16·Z6; w polu jw.
 Srebro; 23,7 mm; 2,171 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6824.

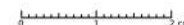
402. Grosz 1626, mincmistrz Hans Jacob
 Av: w otoku: ✿IOHAN·GEORG·D·G·DVXSAX
 ·IVL·CE·M; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROM·IMP·ARCHIM·ETEL·[dwa skrzyżo-
 wane haki do canów]·16·Z6; w polu jw.
 Srebro; 23,1 mm; 2,141 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6825.

403. Grosz 1626, mincmistrz Hans Jacob
 Av: w otoku: ✿IOHAN·GEORG·D·G·DVXSAX
 ·IVL·C·E·M; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROM·IMP·ARCHIM·ETEL·[dwa skrzyżo-
 wane haki do canów]·16·Z6; w polu jw.
 Srebro; 24,2 mm; 2,008 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6826.

404. Grosz 1626, mincmistrz Hans Jacob
 Av: w otoku: ✿IOHAN·GEORG·D·G·DVXSAX
 ·IVL·C·E·M; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROM·IMP·ARCHIM·ETEL·[dwa skrzyżo-
 wane haki do canów]·16·Z6; w polu jw.
 Srebro; 23,6 mm; 2,095 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6827.

405. Grosz 1626, mincmistrz Hans Jacob
 Av: w otoku: ✠ IOHAN·GEORG·D:G·DVXSAX\
 IVL·C·ETM; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROM·IMP·ARCHIM·ETEL· [dwa skrzyżo-
 wane haki do canów] 16 - Z6; w polu jw.
 Srebro; 23,6 mm; 2,041 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6828;
 moneta lekko zgięta.

406. Grosz 1626, mincmistrz Hans Jacob
 Av: w otoku: ✠ IOHAN·GEORG·D:G·DVXSAX
 ·IVL·C·ETM; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROM·IMP·ARCHIM·ETEL· [dwa skrzyżo-
 wane haki do canów] 16 - Z6; w polu jw.
 Srebro; 23,1 mm; 1,894 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6829.

407. Grosz 1626, mincmistrz Hans Jacob
 Av: w otoku: ✠ IOHAN·GEORG·D:G·DVXSAX
 ·IVL·C·E·M·; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROM·IMP·ARCHIM·ETEL· [dwa skrzyżo-
 wane haki do canów] 16 - Z6; w polu jw.
 Srebro; 23,3 mm; 2,002 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6830.

408. Grosz 1626, mincmistrz Hans Jacob
 Av: w otoku: ✠ IOHANGEORG·GD·DVXSAX·IVL
 ·C·E·M·; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROM·IMP·ARCHIM·ETEL· [dwa skrzyżo-
 wane haki do canów] 16 - Z6; w polu jw.
 Srebro; 23,4 mm; 1,685 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6831.

409. Grosz 1626, mincmistrz Hans Jacob
 Av: w otoku: ✠ IOHAN·GEORG·D:G·DVXSAX
 ·IVL·C·ETM·; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROM·IMP·ARCHIM·ETEL
 [dwa skrzyżowane haki do canów] 16 - Z6; w polu jw.
 Srebro; 24,3 mm; 2,047 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6832.

410. Grosz 1626, mincmistrz Hans Jacob
 Av: w otoku: ✿IOHAN:GEORG:D:G·DVXSAX
 ·IVL·C·ETM; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROM:IMP:ARCHIM:ETELE[dwa skrzyżo-
 wane haki do canów] 16 - 26; w polu jw.
 Srebro; 23,6 mm; 1,871 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6833.

411. Grosz 1627, mincmistrz Hans Jacob
 Av: w otoku: ✿IOHAN:GEORG:D:G·DVXSAX·IVL
 ·CL·ETM; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROMANI·IMP·ARCHIM·ETEL
 [dwa skrzyżowane haki do canów] 16 - Z7; w polu jw.
 Srebro; 23,7 mm; 1,872 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6834.

412. Grosz 1627, mincmistrz Hans Jacob
 Av: w otoku: ✿IOHAN:GEORG:D:G·DVXSAX·IVL
 ·CL·ETM; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROMANI·IMP·ARCHIM·ETEL
 [dwa skrzyżowane haki do canów] 16 - Z7; w polu jw.
 Srebro; 23,6 mm; 2,129 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6835.

413. Grosz 1627, mincmistrz Hans Jacob
 Av: w otoku: ✿IOHAN:GEORG:D:G·DVXSAX·IVL
 ·CL·ETM; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROMANI·IMP·ARCHIM·ETEL
 [dwa skrzyżowane haki do canów] 16 - Z7; w polu jw.
 Srebro; 23,8 mm; 2,051 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6836.

414. Grosz 1627, mincmistrz Hans Jacob
 Av: w otoku: ✿IOHAN:GEORG:D:G·DVXSAX·IVL
 ·CL·ETM; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROMANI·IMP·ARCHIM·ETEL
 [dwa skrzyżowane haki do canów] 16 - Z7; w polu jw.
 Srebro; 23,8 mm; 2,121 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6837.

415. Grosz 1627, mincmistrz Hans Jacob
 Av: w otoku: ✠ IOHAN·GEORG·D·G·DVXSAX
 ·IVL·C·ETM; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROM·IMP·ARCHIM·ETEL· [dwa skrzyżo-
 wane haki do canów] 16 - Z7; w polu jw.
 Srebro; 23,7 mm; 1,955 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6838.

416. Grosz 1628, mincmistrz Hans Jacob
 Av: w otoku: ✠ IOHAN·GEORG·D·G·DVXSAX·IVL
 ·CL·ETM; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROM·IMP·ARCHIMAR·ETEL·
 [dwa skrzyżowane haki do canów] 16 - Z8; w polu jw.
 Srebro; 23,8 mm; 2,393 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6839.

417. Grosz 1628, mincmistrz Hans Jacob
 Av: w otoku: ✠ IOHAN·GEORG·D·G·DVXSAX·IVL
 ·CL·ETM; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROM·IMP·ARCHIMAR·ETEL·
 [dwa skrzyżowane haki do canów] 16 - Z8; w polu jw.
 Srebro; 23,9 mm; 2,099 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6840.

418. Grosz 1628, mincmistrz Hans Jacob
 Av: w otoku: ✠ IOHAN·GEORG·D·G·DVXSAX·IVL
 ·CL·ETM; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROM·IMP·ARCHIMAR·ETEL·
 [dwa skrzyżowane haki do canów] 16 - Z8; w polu jw.
 Srebro; 23,6 mm; 2,086 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6841;
 fragment monety podwójnie walcowany.

419. Grosz 1628, mincmistrz Hans Jacob
 Av: w otoku: ✠ IOHAN·GEORG·D·G·DVXSAX·
 IVL·CL·ETM; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROM·IMP·ARCHIMAR·ETEL·
 [dwa skrzyżowane haki do canów] 16 - Z8; w polu jw.
 Srebro; 23,8 mm; 1,933 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6842.

420. Grosz 1628, mincmistrz Hans Jacob
 Av: w otoku: ✿IOHAN\GEORG:D:G:DVXSAX:IVL
 :CL:ETM; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROMANI·IMP·ARCHIM:ETEL
 [dwa skrzyżowane haki do canów] 16 - Z8; w polu jw.
 Srebro; 23,8 mm; 1,949 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6843.

421. Grosz 1628, mincmistrz Hans Jacob
 Av: w otoku: ✿IOHAN\GEORG:D:G:DVXSAX:IVL
 :CL:ETM; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROMANI·IMP·ARCHIM\ETEL
 [dwa skrzyżowane haki do canów] 16 - Z8; w polu jw.
 Srebro; 23,8 mm; 1,999 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6844.

422. Grosz 1628, mincmistrz Hans Jacob
 Av: w otoku: ✿IOHAN:GEORG:D:G:DVXSAX·IVL
 :CL:ETM·; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROM\IMP·ARCHIMAR·ETEL
 [dwa skrzyżowane haki do canów] 16 - Z8; w polu jw.
 Srebro; 23,6 mm; 2,012 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6845.

423. Grosz 1628, mincmistrz Hans Jacob
 Av: w otoku: ✿IOHAN:GEORG:D:G:DVXSAX:IVL
 :CL\ETM·; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROM\IMP·ARCHIMAR·ETEL·
 [dwa skrzyżowane haki do canów] 16 - Z8; w polu jw.
 Srebro; 23,5 mm; 1,851 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6846.

424. Grosz 1628, mincmistrz Hans Jacob
 Av: w otoku: ✿IOHAN\GEORG:D:G:DVXSAX·IVL
 :CL·ETM·; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROM·IMP·ARCHIMAR\ETEL·
 [dwa skrzyżowane haki do canów] 16 - Z8; w polu jw.
 Srebro; 23,8 mm; 1,855 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6847.

425. Grosz 1628, mincmistrz Hans Jacob
 Av: w otoku: ✠IOHAN:GEORG:D:G·DVXSAX:IVL
 :CL:ETM:; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROM·IMP·ARCHIMAR·ETEL·
 [dwa skrzyżowane haki do canów]16 - Z8; w polu jw.
 Srebro; 23,8 mm; 2,285 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6848.

426. Grosz 1628, mincmistrz Hans Jacob
 Av: w otoku: ✠IOHAN:GEORG:D\G\DVXSAX:IVL
 :CL\ETM:; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA\ROM·IMP·ARCHIMAR·ETEL
 [dwa skrzyżowane haki do canów]16 - Z8; w polu jw.
 Srebro; 24,3 mm; 2,139 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6849.

427. Grosz 1628, mincmistrz Hans Jacob
 Av: w otoku: ✠IOHAN:GEORG:D:G:DVXSAX:IVL
 :CL:ETM:; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROM·IMPA·RCHIMAR·ETEL·
 [dwa skrzyżowane haki do canów]16 - Z8; w polu jw.
 Srebro; 23,6 mm; 2,061 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6850.

428. Grosz 1628, mincmistrz Hans Jacob
 Av: w otoku: ✠IOHAN:GEORG:D:G·DVX·SAX IVL
 ·CL:ETM; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROM·IMP·ARCHIMAR·ETEL·
 [dwa skrzyżowane haki do canów]16 - Z8; w polu jw.
 Srebro; 24,3 mm; 1,899 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6851.

429. Grosz 1628, mincmistrz Hans Jacob
 Av: w otoku: ✠IOHAN:GEORG:D:G·DVXSAX·IVL
 ·CL·ETM:; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROM·IMP·ARCHIMAR·ETEL·
 [dwa skrzyżowane haki do canów]16 - Z8; w polu jw.
 Srebro; 24,2 mm; 1,999 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6852.

430. Grosz 1628, mincmistrz Hans Jacob
 Av: w otoku: ✿IOHAN\GEORG\D:G·DVXSAX·IVL
 ·CL·ETM; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROMANI·IMP·ARCHIM·ETEL
 [dwa skrzyżowane haki do canów] 16 - Z8; w polu jw.
 Srebro; 23,5 mm; 1,889 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6853.

431. Grosz 1628, mincmistrz Hans Jacob
 Av: w otoku: ✿IOHAN:GEORG·D:G·DVXSAX·IVL
 ·CL·ETM·; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROMANI·IMP·ARCHIM·ETEL·[dwa
 skrzyżowane haki do canów] 16 - Z8; w polu jw.
 Srebro; 23,8 mm; 1,915 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6854.

432. Grosz 1628, mincmistrz Hans Jacob
 Av: w otoku: ✿IOHAN:GEORG·D:G·DVXSAX·IVL
 ·CL·ETMO; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROMANI·IMP·ARCHIM·ETEL·
 [dwa skrzyżowane haki do canów]·16 - Z8·; w polu jw.
 Srebro; 23,9 mm; 1,999 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6856.

433. Grosz 1629, mincmistrz Hans Jacob
 Av: w otoku: ✿IOHAN:GEORG·D:G·DVXSAX·IVL
 ·CL·ETM·; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA:ROMANI:IMP:ARCHIM·ETEL·[dwa
 skrzyżowane haki do canów] 16 - Z9; w polu jw.
 Srebro; 23,7 mm; 2,055 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6857.

434. Grosz 1629, mincmistrz Hans Jacob
 Av: w otoku: ✿IOHAN:GEORG·D:G·DVXSAX·IVL
 ·CL·ETM·; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA:ROM:IMP:ARCHIMAR:ETEL·
 [dwa skrzyżowane haki do canów] 16 - Z9; w polu jw.
 Srebro; 23,5 mm; 1,888 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6858.

435. Grosz 1629, mincmistrz Hans Jacob
 Av: w otoku: ✿IOHAN:GEORG:D:G·DVXSAX·IVL
 :CETM·; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROM·IMP·ARCHIMAR·ETEL·
 [dwa skrzyżowane haki do canów] 16 - Z9; w polu jw.
 Srebro; 23,2 mm; 2,085 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6859.

436. Grosz 1629, mincmistrz Hans Jacob
 Av: w otoku: ✿IOHAN:GEORG:D:G·DVXSAX·IVL
 :CL:ETM·; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROM·IMP·ARCHIMAR·ETEL·
 [dwa skrzyżowane haki do canów] 16 - Z9; w polu jw.
 Srebro; 23,5 mm; 2,148 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6860.

437. Grosz 1629, mincmistrz Hans Jacob
 Av: w otoku: ✿IOHAN:GEORG:D:G·DVXSAX
 ·IVL·C·ETM·; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROM:IMP:ARCHIMAR:ETEL:
 [dwa skrzyżowane haki do canów] 16 - Z9; w polu jw.
 Srebro; 23,6 mm; 2,061 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6861.

438. Grosz 1629, mincmistrz Hans Jacob
 Av: w otoku: ✿IOHAN:GEORG:D:G·DVXSAX·IVL
 :CL:ETM·; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROM·IMP·ARCHIMAR·ETEL·
 [dwa skrzyżowane haki do canów] 16 - Z9; w polu jw.
 Srebro; 23,3 mm; 2,223 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6862.

439. Grosz 1629, mincmistrz Hans Jacob
 Av: w otoku: ✿IOHAN:GEORG:D:G·DVXSAX·IVL
 ·CL·ETM·; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROM·IMP·ARCHIMAR·ETEL·
 [dwa skrzyżowane haki do canów] 16 - Z9; w polu jw.
 Srebro; 24,1 mm; 2,027 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6863.

440. Grosz 1630, mincmistrz Hans Jacob
 Av: w otoku: ✿IOHAN:GEORG:D:G:DVXSAX:IVL
 :CL:ETM:; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA:ROM:IMP:ARCHIMAR:ETEL·
 [dwa skrzyżowane haki do canów] 16 - 30; w polu jw.
 Srebro; 23,6 mm; 1,997 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6864.

441. Grosz 1630, mincmistrz Hans Jacob
 Av: w otoku: ✿IOHAN:GEORG:D:G:DVXSAX:IVL
 :CL:ETM:; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROM·IMPARCHIMAR·ETEL·
 [dwa skrzyżowane haki do canów] 16 - 30; w polu jw.
 Srebro; 23,6 mm; 2,22 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6865.

442. Grosz 1630, mincmistrz Hans Jacob
 Av: w otoku: ✿IOHAN:GEORG:D:G:DVXSAX:IVL
 :CL:ETM:; w polu jw.
 Rv: w otoku: SAROM·IMP·ARCHIMAR·ETEL·
 [dwa skrzyżowane haki do canów] 16 - 30; w polu jw.
 Srebro; 23,8 mm; 2,004 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6866.

443. Grosz 1631, mincmistrz Hans Jacob
 Av: w otoku: ✿IOHAN:GEORG:D:G:DVXSAX:IVL
 :CL:ETM:; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROMANI·IMP·ARCHIM·ETEL·
 [dwa skrzyżowane haki do canów] 16 - 31; w polu jw.
 Srebro; 23,7 mm; 2,047 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6867.

444. Grosz 1631, mincmistrz Hans Jacob
 Av: w otoku: ✿IOHAN:GEORG:D:G:DVXSAX:IVL
 :CL:ETM:; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROM·IMP·ARCHIMAR·ETEL· [dwa
 skrzyżowane haki do canów] 16 - 31; w polu jw.
 Srebro; 24,5 mm; 2,049 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6868.

445. Grosz 1631, mincmistrz Hans Jacob
 Av: w otoku: ✠ IOHAN:GEORG:D:G:DVXSAX:IVL
 ·CL:ETM·; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROMANI·IMP·ARCHIM·ETEL
 [dwa skrzyżowane haki do canów] 16 - 31; w polu jw.
 Srebro; 23,7 mm; 1,846 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6869.

446. Grosz 1631, mincmistrz Hans Jacob
 Av: w otoku: ✠ IOHAN:GEORG:D:G:DVXSAX:IVL
 ·CL:ETM·; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROMANI·IMP·ARCHIM:ETELE:
 [dwa skrzyżowane haki do canów] 16 - 31; w polu jw.
 Srebro; 24,2 mm; 2,162 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6870;
 niewielki ubytek otoku.

447. Grosz 1632, mincmistrz Hans Jacob
 Av: w otoku: ✠ IOHAN:GEORG:D:GDVXSAX:IVL
 ·CL·ETMON·; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROMANI·IMP·ARCHIMAR
 ·ETEL· [dwa skrzyżowane haki do canów] 16 - 3Z; w polu jw.
 Srebro; 24,3 mm; 1,947 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6871.

448. Grosz 1632, mincmistrz Hans Jacob
 Av: w otoku: ✠ IOHAN:GEORG'D:G'DVXSAX:IVL
 ·CL·ET·M; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA:ROMIMP:ARCHIMAR:ETEL·
 [dwa skrzyżowane haki do canów] 16 - 3Z; w polu jw.
 Srebro; 24,3 mm; 1,985 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6872.

449. Grosz 1632, mincmistrz Hans Jacob
 Av: w otoku: ✠ IOHAN:GEORG'D:G'DUXSAX:IVL
 ·CL·ET·M; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA:ROMIMP:ARCHIMAR:ETEL
 [dwa skrzyżowane haki do canów] 16 - 3Z; w polu jw.
 Srebro; 24,5 mm; 2,115 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6873.

450. Grosz 1632, mincmistrz Hans Jacob
 Av: w otoku: ✿IOHAN:GEORG:D:G:DUXSAX:IVL
 ·CL·ET·M; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA:ROM:IMP:ARCHIMAR:ETEL
 [dwa skrzyżowane haki do canów] 16 - 3Z; w polu jw.
 Srebro; 24 mm; 2,049 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6874.

451. Grosz 1632, mincmistrz Hans Jacob
 Av: w otoku: ✿IOHAN:GEORG:D:G:DVXSAX:IVL
 ·CL·ETM; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROMANI·IMP·ARCHIM·ETEL
 [dwa skrzyżowane haki do canów] 16 - 3Z; w polu jw.
 Srebro; 24,2 mm; 1,664 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6899.

452. Grosz 1633, mincmistrz Hans Jacob
 Av: w otoku: ✿IOHAN:GEORG:D:G:DUX\\\\\\\\\\\\\\\\LETM;;
 w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·RO\\\\\\\\\\\\ARCHIMAR·ETEL· [dwa skrzyżo-
 wane haki do canów] 16 - 33; w polu jw.
 Srebro; 24,2 mm; 2,21 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6875.

453. Grosz 1633, mincmistrz Hans Jacob
 Av: w otoku: ✿IOHAN:GEORG:D:G:DUXSAX:IUL
 :CLIU:ETM; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROM:IMP:ARCHIMAR:ETELEC
 [dwa skrzyżowane haki do canów] 16 - 33; w polu jw.
 Srebro; 24 mm; 2,14 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6876.

454. Grosz 1633, mincmistrz Hans Jacob
 Av: w otoku: ✿IOHAN:GEORG:D:G:DVXSAX:IVL
 :CL:ETM; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROM·IMP·ARCHIMAR·ETEL·
 [dwa skrzyżowane haki do canów] 16 - 33; w polu jw.
 Srebro; 24,1 mm; 1,81 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6877;
 dwa niewielkie pęknięcia krawędzi.

455. Grosz 1633, mincmistrz Hans Jacob
 Av: w otoku: ✠IOHAN:GEORG:D:G:DUXSAX:IUL
 ·CL·ETM:; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROM·IMP·ARCHIMAR·ETEL·
 [dwa skrzyżowane haki do canów] 16 - 33; w polu jw.
 Srebro; 24,2 mm; 1,984 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6878.

456. Grosz 1634, mincmistrz Hans Jacob
 Av: w otoku: ✠IOHAN:GEORG:D:G·DUXSAX·IUL
 ·CLIU·ETM; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROMANI·IMP:ARCHIM·ETELE
 [dwa skrzyżowane haki do canów] 16 - 34; w polu jw.
 Srebro; 24,1 mm; 1,979 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6879.

457. Grosz 1634, mincmistrz Hans Jacob
 Av: w otoku: ✠IOHAN:GEORG:D:G:DVXSAX·IVL
 ·CL·E·M; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROM·IMP·ARCHIMAR·E·EL·
 [dwa skrzyżowane haki do canów] 16 - 34; w polu jw.
 Srebro; 24 mm; 2,095 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6880.

458. Grosz 1634, mincmistrz Hans Jacob
 Av: w otoku: ✠IOHAN:GEORG:D:G:DVXSAX·IVL
 ·CL·E·M; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROM·IMP·ARCHIMAR·E·EL·
 [dwa skrzyżowane haki do canów] 16 - 34; w polu jw.
 Srebro; 23,9 mm; 2,019 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6881.

459. Grosz 1634, mincmistrz Hans Jacob
 Av: w otoku: ✠IOHAN:GEORG:D:G·DUXSAX·IUL
 ·CLIU·ETM; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROMANI·IMP:ARCHIM·ETELE
 [dwa skrzyżowane haki do canów] 16 - 34; w polu jw.
 Srebro; 24,3 mm; 1,863 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6882.

460. Grosz 1634, mincmistrz Hans Jacob
 Av: w otoku: ✿IOHAN·GEORG·D·G·DUXSAX·IUL
 ·CLIU·ETM; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROMANI·IMP·ARCHIM·ETELE
 [dwa skrzyżowane haki do canów] 16 - 34 ; w polu jw.
 Srebro; 24,3 mm; 1,995 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6883.

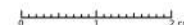
461. Grosz 1634, mincmistrz Hans Jacob
 Av: w otoku: ✿IOHAN·GEORG·D·G·DUXSAX·IUL
 ·CLIU·ETM; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROMANI·IMP·ARCHIM·ETELE
 [dwa skrzyżowane haki do canów] 16 - 34 ; w polu jw.
 Srebro; 24,3 mm; 2,052 g; CK 212; Kohl 177; nr inw. MJG/AH/6884.

462. Grosz 1635, mincmistrz Cornelius Melde
 Av: w otoku: ✿IOHAN·GEORG·D·G·DUXSAX·IVL
 ·CLIV·ETMO; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROM·IMP·ARCHIMAR·ETEELEC-
 TOR16 - 35; w polu jw., tylko po bokach dolnej tarczy C - M.
 Srebro; 23,5 mm; 2,056 g; CK 213; Kohl 178; nr inw. MJG/AH/6885.

463. Grosz 1635, mincmistrz Cornelius Melde
 Av: w otoku: ✿IOHAN·GEORG·D·G·DUXSAX·IVL
 ·CLIV·ETMO; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROM·IMP·ARCHIMAR
 ·ETEELECTOR16 - 35; w polu jw.
 Srebro; 23,9 mm; 1,983 g; CK 213; Kohl 178; nr inw. MJG/AH/6886;
 niewielki ubytek pola.

464. Grosz 1635, mincmistrz Cornelius Melde
 Av: w otoku: \IOHAN·GEORG·D·G·DUXSAX·IVL\
 CLIV·ETMO; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROMANI·IMP·ARCHIMAR·ETELE
 16 - 35; w polu jw.
 Srebro; 23,7 mm; 1,698 g; CK 213; Kohl 178; nr inw. MJG/AH/6887.

465. Grosz 1635, mincmistrz Cornelius Melde
 Av: w otoku: ✠ IOHAN·GEORG·D:G·DUXSAX·IVL
 ·CLIV·ETMO; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROM·IMP·ARCHIMAR
 ·ETELECTOR16 - 35; w polu jw.
 Srebro; 23,8 mm; 1,7 g; CK 213; Kohl 178; nr inw. MJG/AH/6888;
 moneta lekko zgięta.

466. Grosz 1636, mincmistrz Sebald Dierleber
 Av: w otoku: ✠ IOHAN·GEORG·D:G·DVXSAX·IVL
 ·CL·E·M; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROM·IMP·ARCHIM·ETELE:16 - 36;
 w polu jw., tylko po bokach dolnej tarczy S - D.
 Srebro; 23,5 mm; 2,092 g; CK 214; Kohl 179; nr inw. MJG/AH/6889.

467. Grosz 1636, mincmistrz Sebald Dierleber
 Av: w otoku: ✠ IOHAN·GEORG·D:G·DUXSAX·IUL
 ·CLIU·ETM; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROMANI·IMP·ARCHIM·ETELEC
 :16 - 36; w polu jw.
 Srebro; 23,7 mm; 2,072 g; CK 214; Kohl 179; nr inw. MJG/AH/6890.

468. Grosz 1636, mincmistrz Sebald Dierleber
 Av: w otoku: ✠ IOHAN·GEORG·D:G·DVXSAX
 ·IVLCL·E·M; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROM·IMP·ARCHIM·ETELE:16 - 36;
 w polu jw.
 Srebro; 23,4 mm; 1,953 g; CK 214; Kohl 179; nr inw. MJG/AH/6891.

469. Grosz 1637, mincmistrz Sebald Dierleber
 Av: w otoku: ✠ IOHAN·GEORG·D:G·DUXSAX·IUL
 ·CLIU·ETMO; w polu jw.
 Rv: w otoku: SAROMANI·IMP·ARCHIM·ETELE
 :16 - 37; w polu jw.
 Srebro; 24,1 mm; 2,265 g; CK 214; Kohl 179; nr inw. MJG/AH/6892.

470. Grosz 1637, mincmistrz Sebald Dierleber
 Av: w otoku: ✿IOHAN\GEORG'D:G'DUXSAX·IUL
 'CLIU·ETMO:; w polu jw.
 Rv: w otoku: SAROMANI'IMP:ARCHIM·ETELE
 :16 - 37; w polu jw.
 Srebro; 23,6 mm; 2,115 g; CK 214; Kohl 179; nr inw. MJG/AH/6893.

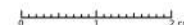
471. Grosz 1637, mincmistrz Sebald Dierleber
 Av: w otoku: ✿IOHAN\GEORG'D:G'DUXSAX·IUL
 'CLIU·ETMO:; w polu jw.
 Rv: w otoku: SAROMANI'IMP:ARCHIM·ETELE
 :16 - 37; w polu jw.
 Srebro; 24,1 mm; 2,105 g; CK 214; Kohl 179; nr inw. MJG/AH/6894.

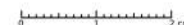
472. Grosz 1637, mincmistrz Sebald Dierleber
 Av: w otoku: ✿IOHAN GEORG'D:G'DUXSAX·IUL
 'CLIU·ETMO:; w polu jw.
 Rv: w otoku: SAROMANI'IMP:ARCHIM·ETELE
 :16 - 37; w polu jw.
 Srebro; 23,3 mm; 2,093 g; CK 214; Kohl 179; nr inw. MJG/AH/6895.

473. Grosz 1637, mincmistrz Sebald Dierleber
 Av: w otoku: ✿IOHAN\GEORG'D:G'DUXSAX·IUL
 'CLIU·ETMO:; w polu jw.
 Rv: w otoku: SAROMANI'IMP:ARCHIM·ETELE
 :16 - 37; w polu jw.
 Srebro; 23,4 mm; 2,184 g; CK 214; Kohl 179; nr inw. MJG/AH/6896.

474. Grosz 1637, mincmistrz Sebald Dierleber
 Av: w otoku: ✿IOHAN\GEORG'D:G'DUXSAX·IUL
 'CLIU·ETMO:; w polu jw.
 Rv: w otoku: SAROMANI'IMP:ARCHIM·ETELECT
 16 - 37; w polu jw.
 Srebro; 23,8 mm; 1,932 g; CK 214; Kohl 179; nr inw. MJG/AH/6897.

475. Grosz 1637, mincmistrz Sebald Dierleber
 Av: w otoku: ✠ IOHAN·GEORG·D·G·DUXSAX·IUL
 ·CLIU·ETMO.; w polu jw.
 Rv: w otoku: SAROMANI·IMP·ARCHIM·ETECLE
 :16 - 37; w polu jw.
 Srebro; 23,5 mm; 2,001 g; CK 214; Kohl 179; nr inw. MJG/AH/6898.

476. Grosz 1638, mincmistrz Sebald Dierleber
 Av: w otoku: ✠ IOHAN·GEORG·D·G·DUXSAX·IUL
 ·CL·ETMO.; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROM·IMP·ARCHIMAR·ETECLEC
 :16 - 38; w polu jw.
 Srebro; 23,5 mm; 2,274 g; CK 214; Kohl 179; nr inw. MJG/AH/6900.

477. Grosz 1638, mincmistrz Sebald Dierleber
 Av: w otoku: ✠ IOHAN·GEORG·D·G·DUXSAX·IUL
 ·CL·ETMO.; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROM·IMP·ARCHIMAR·ETECLEC
 :16 - 38; w polu jw.
 Srebro; 23,8 mm; 2,136 g; CK 214; Kohl 179; nr inw. MJG/AH/6901.

478. Grosz 1638, mincmistrz Sebald Dierleber
 Av: w otoku: ● IOHAN·GEORG·D·G·DVXSAX·IVL
 ·CL·ETM; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROM·IMP·ARCHIM·ETECLEC
 :16 - 38; w polu jw.
 Srebro; 23,5 mm; 2,056 g; CK 214; Kohl 179; nr inw. MJG/AH/6902.

479. Grosz 1639, mincmistrz Sebald Dierleber
 Av: w otoku: ✠ IOHAN·GEORG·D·GDUXSAXIUL
 ·CL·ETMO; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA·ROM·IMP·ARCHIMAR·ETECLEC
 :16 - 39; w polu jw.
 Srebro; 23,7 mm; 1,982 g; CK 214; Kohl 179; nr inw. MJG/AH/6903.

480. Grosz 1639, mincmistrz Sebald Dierleber
 Av: w otoku: ✿IOHAN'GEORG'D:GDUXSAXIUL
 'CL'ETMO; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA'ROM'IMP:ARCHIMAR'ETEC:
 16 - 39; w polu jw.
 Srebro; 23,7 mm; 1,924 g; CK 214; Kohl 179; nr inw. MJG/AH/6904.

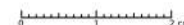
481. Grosz 1639, mincmistrz Sebald Dierleber
 Av: w otoku: ✿IOHAN:GEORG'D:G'DUXSAXIUL
 'CL'ETMON; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA'ROMANI'IMP:ARCHIM·ETEELECT
 16 - 39; w polu jw.
 Srebro; 23,8 mm; 2,439 g; CK 214; Kohl 179; nr inw. MJG/AH/6905;
 na literach ELE widać ślady naprawy stempla.

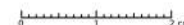
482. Grosz 1641, mincmistrz Constantin Rothe
 Av: w otoku: ✿IOHAN'GEORG'D:G:DUXSAX'IUL
 'CL'ETMONT; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA'ROMANI'IMP:ARCHI\ETEL:[żołędź]
 16 - 41; w polu jw tylko po bokach dolnej tarczy C - R.
 Srebro; 23,6 mm; 2,065 g; CK 215; Kohl 180; nr inw. MJG/AH/6906.

483. Grosz 1642, mincmistrz Constantin Rothe
 Av: w otoku: ✿IOHAN'GEORG'D:G'DVXSAX·IVL
 ·C·E·M'; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA'ROM'IMP'ARCHIM\ETEL'[żołędź]
 '16 - 42'; w polu jw.
 Srebro; 23,3 mm; 1,878 g; CK 215; Kohl 180; nr inw. MJG/AH/6806.

484. Grosz 1642, mincmistrz Constantin Rothe
 Av: w otoku: ✿IOHAN'GEORG'D:G'DUXSAX·IUL
 'CL'ETMON; w polu jw.
 Rv: w otoku: SA'ROM'IMP'ARCHIM·ETEELEC·
 [żołędź]·16 - 42'; w polu jw.
 Srebro; 23,7 mm; 1,962 g; CK 215; Kohl 180; nr inw. MJG/AH/6907.

Salzburg (arcybiskupstwo)

Parys von Lodron (1619-1653)

Men. Salzburg

485. Krajcar 1640

Av: w otoku: PARIS·D\ARCHIEPS; w polu herb rodu Lodron (Lew z przewiązanym ogonem) pod kapeluszem kościelnym z sześcioma chwostami.

Rv: w otoku: SALI-SBVR-GENSI-S1640; w polu podwójny krzyż, na środku którego okrągła dwupolowa tarcza herbowa (Lew Karyntii i Belka austriacka).

Srebro; 16,1 mm; 0,737 g; RNM2 18.13.9.1.53/22;
nr inw. MJG/AH/6934.

486. Krajcar (1623-1653)

Av: w otoku: PA\\DGARCH\\; w polu jw.

Rv: w otoku: \\VR-GENS-IS\\; w polu jw.

Srebro; 16,3 mm; 0,641 g; RNM2 1B.13.9.1.53;
nr inw. MJG/AH/6935; moneta lekko zgięta i wytarta.

Würzburg (biskupstwo)

Filip Adolf von Ehrenberg (1623-1631)

Men. Norymberga

487. Szeląg 1628

Av: w otoku: MO·NO·ARGHERBIPOLENSIS·16Z8·; w polu czteropolowy kartusz ze skwadrowanym herbem biskupstwa Würzburga i Ehrenbergów (w pierwszym polu trzy Kliny, w drugim i trzecim orle Skrzydło z głową i przepaską Ehrenbergów, w czwartym Lanca z Proporcem).

Rv: w otoku: SANCTVS·KILIANVS·; w polu postać św. Kiliana w infule, trzymającego miecz i pastorał w rękach.

Srebro; 19,2 mm; 1,05 g; RNM3 1C.36.6.1.8/6;
nr inw. MJG/AH/6937.

SZWAJCARIA

Sankt Gallen (miasto)

Men. Sankt Gallen

488. Talar 1622, Hans Hiltbrand

Av: w otoku: \ MO\NO:CIVITA:SANGALLENSIS:1622;
w polu Niedźwiedź krocący w lewo, z wyciągniętym językiem, na
szyi obroża.

Rv: w otoku: SOLI\DEO✿OPT:MAX\LAVS✿ET
✿GLORIA; w polu dwugłowy Orzeł cesarski pod koroną.

Srebro; 41,7 mm; 28,193 g; Tobler e.a. 69b; Dav. 4677;
nr inw. MJG/AH/7039.

Bibliografia

(zestawili Łukasz Sroka i Paweł Milejski)

Publikacje źródłowe

Liber

1889 *Liber foundationis episcopatus Vratislaviensis*, hrsg. H. Markgraf, J.W. Schulte, Breslau 1889 (=Codex diplomaticus Silesiae 14).

Szeląg

1654 *Szeląg, piętak, groszyk cieszyński, Dobru pospolitemu w Polszcze szkodliwy. Przez druk do wiadomości wszystkich obywatelów podány*, Kraków 1654.

Tabele

1975 *Tabele podatku gruntowego i ludności wsi śląskich z około 1765 roku*, oprac. Z. Kwaśny, J. Wosch, Wrocław 1975.

Zimmermann F.A.

1786 *Beyträge zur Beschreibung von Schlesien*. Sechster Band. Brieg 1786.

Wykaz literatury

Abramowicz Z., Sawicka J.

[2010] *Osiecznica – dzieje zielonej gminy*, Suwałki.

Ahlström B., Almer Y., Jonsson K.

1980 *Sveriges besittningsmynt*, 2. wyd., Stockholm.

Aleksiejūnas V., Paszkiewicz B.

1995 *Skarb monet z XV-XVII w. z Trok (Trakai)*, Wiadomości Numizmatyczne, R. XXXIX, 1995, z. 3-4, s. 103-134.

Baczkowski K.

2014 *Miedzy czeskim utrakwizmem a rzymską ortodoksją czyli walka Jagiellonów z Maciejem Korwinem o koronę czeską w latach 1471-1479*, Oświęcim.

Bahrfeldt E.

1895 *Das Münzwesen der Mark Brandenburg unter den Hohenzollern bis zum Grossen Kurfürsten von 1415-1640*, Berlin.

Bena W.

2012 *Dzieje Puszczy Zgorzelecko-Osiecznickiej*, Zgorzelec.

Bogacz T.

2001 *Bolesławiec w latach 1526-1740*, [w:] *Bolesławiec. Zarys monografii miasta*, red. T. Bugaj, K. Matwijowski, Wrocław-Bolesławiec, s. 59-77.

2002 *Dzieje Wołowa u schyłku epoki feudalnej (1648-1806)*, [w:] *Wołów. Zarys monografii miasta*, red. E. Kościk, Wrocław-Wołów, s. 106-122.

Brádle V.

2011 *Nález mincí z obce Kosičky. Příspěvek k typologii pražských grošů Vladislava II. Jagellonského*, Hradec Králové (=Fontes Musei Reginaehradecensis 19).

Bues A.

1998 *Historia Niemiec XVI-XVIII wieku*, Warszawa.

Burchardt P.

2012 *Grosze praskie w zbiorach Muzeum Tkactwa w Kamiennej Górze*, Krkonoše Podkrkonoši, t. 20, s. 57-85.

Carrington Bolton H.

1890 *Contributions of Alchemy to Numismatics*, New York.

Castelin K.

1953 *Česká drobná mince doby předhusitské a husitské (1300-1471)*, Praha.

Čermák K., Skrbek B.

1891 *Mince Království českého za panování rodu Habsburského od roku 1526, Díl I, Od nastoupení Ferdinanda I. až do úmrtí Leopolda I. (1526-1705)*, Pardubice.

Chvojka J.

1997 *Pražské groše Ferdinanda I.*, Praha.

Cihlář J., Černohorský O., Richtera L.

2016 *Pražské groše Vladislava II. Jagellonského s rozšířenou titulaturou*, Numismatický sborník, 30/1, s. 28-46.

Čornej P., Bartlová M.

2007 *Velké dějiny země Koruny české*, t. VI, 1437-1526, Praha.

Demidziuk K.

2007 *Archiwalia do archeologii Ziemi Bolesławieckiej*, Bolesławiec-Wrocław.

Dewitz E.

1885 *Geschichte des Kreises Bunzlau*, Bunzlau.

Dotzauer W.

1998 *Die deutschen Reichskreise (1383-1806). Geschichte und Aktenedition*, Stuttgart 1998.

Eichelmann W.

2017 *Hessische Münzen und Medaillen. Gedanken und Betrachtungen zu Münzen und Medaillen des Hauses Brabant*, Hamburg 2017 (e-book, https://books.google.pl/books?id=IPMtDwAAQBAJ&pg=PT185&lp=PT185&dq=Gemeinschaftsmunzen+Mainz&source=bl&ots=TL_UdOBdjv&sig=ACfU3U3F2LrCnncGcWlpCYG-OpUqhX501Hw&hl=pl&sa=X&ved=2ahUKEwjD-YqljYDnAhUSposKHWypBp8Q6AEwA3oECACQAQ#v=onepage&q=Gemeinschaftsmunzen%20Mainz&f=false).

Folwaniak M.

2017 *Monety i medale Karola Ferdynanda Wazy*, Warszawa.

Friedensburg F.

1888 *Schlesiens Münzgeschichte im Mittelalter*, T. II, Breslau (=Codex diplomaticus Silesiae, T. 13).

1899 *Schlesiens neuere Münzgeschichte*, Breslau (=Codex diplomaticus Silesiae 19).

1912 *Neue Beiträge zur schlesischen Münzkunde*, Schlesiens Vorzeit in Bild und Schrift, N.F., VI. Bd., 1912, s. 84-92.

1926 *Münzkunde und Geldgeschichte der Einzelstaaten des Mittelalters und der neueren Zeit*, München-Berlin.

Gierowski J. A.

1983 *Historia Polski*, t. II: 1505-1763, Warszawa.

Göthert O.

1934 *Der Münzenfund in Bolkenhain*, Bolkenhainer Heimat-Blatt, Jg. 20, 1934, H. 1, s. 692-693.

Grochowska-Jasnos M.

2004 *Śląskie monety ze skarbu monet nowożytnych z 2004 roku z Głogowa*, Wrocławskie Zapiski Numizmatyczne, nr 1-2 (43-44), s. 24-33.

2020 *Kremnica coins from the hoards of Przemków (2002) and Głogów (2004)*, [w druku].

Grossmanová D.

2014 *Boskovický poklad (nález mincí z období třicetileté války)*, Brno.

2015 *Měnová politika na Moravě za vlády Leopolda I. a jeho synů (1657-1740)*, Brno.

Grossmannová D., Zimola D.

2018 *Depot mincí z období třicetileté války na katastru Dolní Čepí (okr. Žďár nad Sázavou)*, Folia numismatica, 32/2, s. 91-120.

Gumowski M.

1946 *Szwedzka moneta w Elblągu*, Zapiski Towarzystwa Naukowego w Toruniu, t. XII, z. 1-4, s. 46-72.

Hahn E.

1910 *Die Münzen der Stadt St. Gallen*, Revue suisse de numismatique, t. 16, s. 225-237.

Haisig M.

1969 *Skarb groszowy z Grodzca, pow. Złotoryja*, Wiadomości Numizmatyczne, R. XIII, z. 3, s. 159-169.

Hána J.

2003 *Pražské groše Václava IV. z let 1378-1419*, Plzeň.

Hásková J.

1971 *Pražské groše z let 1471-1526. Vladislav II.-Ludvik I.*, Hradec Králové.

Haupt W.

1956 *Oberlausitzer Münzfunde des 16. bis 19. Jahrhunderts*, Leipzig.

1974 *Sächsische Münzkunde*, Berlin.

Herholz H.

2007 *Die Meißner Groschen und ihre Teilstücke*, [in:] daz silber gehort yn die muncze czu Friberg. *Die Münzstätte Freiberg von den Anfängen bis zu ihrer Aufhebung 1556 durch Kurfürst August von Sachsen*, Band I, Freiberg, s. 219-254.

Jaworski T.

2007 *Mobilność społeczeństwa wielokulturowego na pograniczu śląsko-łużyckim od XVI do XVIII w.*, Zielona Góra.

Joachim J.F.

1753 *Sammlung von Deutschen Münzen der mittlern und neuern Zeiten, darinnen deren Chur-Fürsten zu Mayntz und Trier Solidi der mittlern Zeit, Groschen und andere kleine Münzen in Kupfer gestochen und erkläret worden*, Leipzig 1753 (=Neu-eröffnetes Groschen-Cabinet, 4. Bd., 9. Fach).

Joseph P., Fellner E.

1896 *Die Münzen von Frankfurt am Main nebst einer münzgeschichtlichen Einleitung und mehreren Anhängen*, Frankfurt am Main 1896.

Jungk H.

1875 *Die bremischen Münzen: Münzen und Medaillen des Erzbisthums und der Stadt Bremen mit geschichtlicher Einleitung*, Bremen.

Kalvelage H., Trippler H.

1996 *Die Münzen der Grafen, Herzöge und Großherzöge von Oldenburg*, Osnabrück 1996.

Kappelhof A.

1982 *Die Münzen Ostfrieslands vom frühen 14. Jahrhundert bis 1628*, Aurich 1982 (=Abhandlungen und Vorträge zur Geschichte Ostfrieslands 60).

Kazanowicz M., Milejski P.

2020 *Skarb groszy praskich z ulicy Krakowskiej w Opolu*, Biuletyn Numizmatyczny, nr 1 (397), s. 1-22.

Kisielewski J.

1968 *Grosz praski – dolar średniowiecza*, Biuletyn Numizmatyczny, nr 29, s. 535-538.

1970 *Skarb groszy czeskich z Opola w świetle stosunków pieniężnych w XIV i XV wieku*, Opolski Rocznik Muzealny, t. IV, s. 197-215.

Kopicki E.

1982 *Katalog podstawowych typów monet i banknotów Polski oraz ziem historycznie z Polską związanych*, t. VIII, *Monety śląskie okresu nowożytnego*, część 1, Warszawa 1982.

Korta W.

2003 *Historia Śląska do 1763 roku*, Warszawa.

Kotlar M.

1975 *Znaleziska monet z XIV-XVII w. na obszarze Ukraińskiej SSR*, Wrocław.

Kotowicz P., Śnieżko G.

2016 *Clipped Prague groschen of John of Luxembourg (John of Bohemia) from the medieval hillfort in Sanok – Biała Góra*, *Notae Numismatae Zapiski Numizmatyczne*, t. XI, s. 221-242.

Kozerski P.

2009 *Mennica brzeska 1311-1714 – nowe fakty i interpretacje*, *Wrocławskie Zapiski Numizmatyczne*, nr 2 (38), Wrocław, s. 14-18.

Krug G.

1974 *Die meissnisch-sächsischen Groschen 1338-1500*, Berlin.

Książek K.

2010 *Monety z dawnego cmentarza przy kościele Salwatora we Wrocławiu: opóźniona depozycja monet w darach grobowych*, *Wiadomości Numizmatyczne*, R. LIV, z. 1, s. 7-71.

Kubiak S. (przy udziale B. Paszkiewicza)

1998 *Znaleziska monet z lat 1146-1500 z terenu Polski. Inwentarz*, Poznań.

Leitzmann J.J.

1862 *Das Münzwesen und die Münzen Erfurts, Weißensee*.

Leminger E.

2006a *O českém mincovnictví za krále Vladislava II.*, [w:] *Stará Kutná Hora, část 3, Archeologie, Numismatika, Dodatky*, Kutná Hora, s. 37-49.

2006b *O mincování v Kutné Hoře za krále Ludvíka*, [w:] *Stará Kutná Hora, část 3, Archeologie, Numismatika, Dodatky*, Kutná Hora, s. 49-54.

Maleczyński K. (red.)

1963 *Historia Śląska*, t. I, do roku 1763, cz. III, od końca XVI w. do r. 1763, Wrocław-Warszawa-Kraków.

Maroń J.

2009 *Dolny Śląsk w czasach habsburskich i pruskich*, [w:] *Dolny Śląsk. Monografia historyczna*, red. W. Wrzesiński, Wrocław, s. 226-260.

Mehner H.

2015 *Grossus March Misnensis: Zeichendeutung und Gliederung meißnisch-sächsischer Groschen 1338 bis 1485. Unter besonderer Berücksichtigung der Schatzfunde Aken, Mutzschen u.a., Marienberg*.

Męclewska M., Mikołajczyk A.

1983 *Skarby monet z lat 1500-1649 na obszarze PRL. Inwentarz*, Warszawa 1983.

1991 *Skarby monet z lat 1650-1944 na obszarze Polski. Inwentarz II*, Warszawa 1991.

Miazga B.

2020 *Studia analityczne nad składem stopu mennicznego groszy praskich ze skarbu*, [w:] *Skarb groszy praskich z XIV i XV wieku z Boguszowa (tak zwany skarb wałbrzyski)*, red. B. Paszkiewicz, Wrocław (=Bibliotheca nummaria Leopoldina 1), s. 101-126.

Mikołajczyk A.

1978 *Reforma talarowa w Europie*, Warszawa.

1979 *Romantyczne iluzje i ekonomiczna rzeczywistość skarbów monet z XVI-XVIII wieku: kilka przykładów środkowopolskich*, *Wiadomości Numizmatyczne*, R. XXIII, z. 3, s. 160-167.

1983a *Geneza i rozwój nowożytnej monety polskiej na tle europejskim (XVI - poł. XVIII w.)*, Kraków (=Zarys mennictwa europejskiego, t. IX).

1983b *Nowożytne skarby jako źródło historyczne. Wybrane zagadnienia*, *Wiadomości Numizmatyczne*, R. XXVII, z. 1-2, Warszawa, s. 1-56.

1994 *Leksykon numizmatyczny*, Warszawa-Lódź.

Milejski P.

2015 *Skarb groszy praskich z Oleśnicy* [przy udziale B. Miazgi], Katowice.

2017 *Skarb groszy praskich z Błazejowic, gm. Wielowieś – ponowna analiza*, *Rocznik Muzeum w Gliwicach*, t. XXVII, 2017, s. 433-489.

2018 *Skarb groszowy z Grodzca (pow. złotoryjski), nieznaną część*, *Wiadomości Numizmatyczne*, R. LXII, z. 1-2, s. 239-268.

2020 *Analiza numizmatyczna*, [w:] *Skarb groszy praskich z XIV i XV wieku z Boguszowa (tak zwany skarb wałbrzyski)*, red. B. Paszkiewicz, Wrocław (=Bibliotheca nummaria Leopoldina 1), s. 39-99.

Militký J., Černohorský O., Vích D.

2018 *Raně novověký depot mincí z Plchůvek (okr. Ústí nad Orlicí)*, Numismatický sborník 32/2, Praha, s. 155-252.

Muła A.

2017 *XVII-wieczne kolekcje numizmatyczne ze Śląskiem i Rzeczpospolitą związane w inwentarzach legnickich mieszczan*, Wrocławskie Zapiski Numizmatyczne, nr 2 (54), Wrocław, s. 39-44.

Nechanický Z.

1991 *Mincovníctví Leopolda I. 1657-1705*, Hradec Králové.

Nemeškal L.

1983 *Česká mincovní reforma z roku 1469 v širších peněžně historických souvislostech*, Časopis Národního muzea, 125, s. 97-113.

1986 *Výroba mincí v kutnohorské mincovně v prvním údobí české tolarové ražby a její surovinové zdroje (1543-1561)*, Numismatický sborník, 17, s. 33-80.

1993 *Vývoj českého mincovnictví v druhé polovině 15. a na počátku 16. století*, Numismatický sborník, 19, s. 67-148.

Nemeškal L., Vorel P.

2010 *Dějiny jáchymovské mincovny a katalog ražeb*, Pardubice.

Nohejlová-Prátová E.

1960 *Mincovníctví Jiřího z Poděbrad*, Časopis Národního muzea v Praze, 129, č. 1, s. 34-56.

1969 *Das Münzwesen Albrechts von Wallenstein*, Graz 1969.

Opozda T.

1975 *Mennica łobzenicka*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk.

1978 *Mennica opolska w XVII wieku*, Wiadomości Numizmatyczne, R. XXII, z. 3-4, s. 129-155.

Oswald G.

1984 *Lexikon der Heraldik*, Leipzig.

Paszkiewicz B.

2000 *Pieniądz górnośląski w średniowieczu*, Lublin.

2005 *Red Ruthenia amongst Italy, the Horde and the Baltic Sea: The origin of the Lviv mint standards in the fourteenth century*, Rivista Italiana di Numismatica e Scienze Affini, vol. CVI, pp. 273-300.

2013a *Moneta w dawnym Gdańsku. Badania archeologiczne w latach 1997-2009*, Gdańsk (=Archeologia Gdańska VI, Monografia 1).

2013b *Starogard Gdański, m. pow. [znalezisko]*, Wiadomości Numizmatyczne, R. LVII, 2013, z. 1-2, s. 255-256.

Pawłowski M.

2011 *Szeląg podwójne Boğustawa XIV z 1624 roku ze „średniowieczną czwórka”*, Wiadomości Numizmatyczne, R. LV, z. 1-2, s. 183-191.

Pieńkowski R.

2015 *Inflacja długiej monety a mennictwo książąt legnicko-brzesko-wołowskich w początkach wojny trzydziestoletniej*, [w:] *Moneta czasów kryzysu – Moneta czasów pomyślności. XV Ogólnopolska Sesja Numizmatyczna w Nowej Soli*, red. B. Paszkiewicz, Nowa Sól, s. 227-249.

Piniński J.

1985 *Obcięte grosze czeskie Jana Luksemburskiego*, [w:] *Nummus et historia: pieniądz Europy średniowiecznej*, red. S. K. Kuczyński i S. Suchodolski, Warszawa, s. 153-158.

Prus O.

2002 *Katalog publikowanych stanowisk archeologicznych Dolnego Śląska*, cz. 1, Jelenia Góra.

Radoměský P.

1951a *Prvý nález z konce třicetileté války v Radvanci v okrese českolipském*, Numismatický časopis, R. XX, s. 92-94.

1951b *Druhý nález z konce třicetileté války v Radvanci v okrese českolipském*, Numismatický časopis, R. XX, s. 94-96.

Schrötter F. Frhr. v. (hrsg.)

1970 *Wörterbuch der Münzkunde*, 2. Aufl., Berlin 1970.

Sejbal J.

1997 *Základy peněžního vývoje*, Brno.

Šimek E.

2009 *Tolary, pražské groše, drobné mince Ferdinanda I. (1526-1564)*, Praha (=České, moravské a slezské mince 10.-20. století. Chaurova sbírka IV/1).

Sołtan E.

1998 *Pracownia Konserwacji Zbiorów Muzealnych, Muzeum w Jeleniej Górze, Jelenia Góra*, s. 26-30.

Spyra J.

2005 *Moneta w dawnym Cieszynie*, Cieszyn 2005.

Suchodolski S.

2012 *Znaleziska monet i konteksty archeologiczne. Próba klasyfikacji*, [w:] S. Suchodolski, *Numizmatyka średniowieczna. Moneta źródłem archeologicznym, historycznym i ikonograficznym*, Warszawa, s. 260-271.

Szczepański Z. A.

1984 *Kalendarium Bolesławca*, Rocznik Jeleniogórski, tom XXII, Wrocław, s. 151-210.

Szczurek T.

2017 *Skarb z Gorzowa Wielkopolskiego (po 1522 roku)*, [w:] T. Szczurek, *Późnośredniowieczne skarby z pogranicza Królestwa Polskiego, Śląska i Brandenburgii, Gorzów Wielkopolski*.

Tobler E., Zäch B., Nussbaum S.

2008 *Die Münzprägung der Stadt St. Gallen 1407-1797*, St. Gallen 2008 (=Schweizer Studien zur Numismatik 2).

Van Keymeulen A.

1981 *Monaies des Pays-Bas méridionaux d'Albert et Isabelle á Guillaume Ier*, Bruxelles.

Vaňouch M.

2016 *Pražské groše se jménem Ludvíka I. Typologický rozbor*, Numismatické listy, 71, s. 13-61.

Vorel P.

2000 *Od pražského groše ke koruně české: Průvodce dějinami peněz v českých zemích*, Praha.

2002 *Měnová politika Ferdinanda I. v Čechách a ukončení ražby pražských grošů*, Český časopis historický, vol. 100, s. 265-292.

2005 *Velké dějiny zemí Koruny české*, t. VII, 1526-1618, Praha.

2009 *Stříbro v evropském peněžním oběhu 16.-17. století (1472-1717)*, Praha.

2010 *Od srebrnego talara do światowego dolara: narodziny talara i jego droga w europejskim i światowym obiegu pieniężnym XVI-XX wieku*, Toruń.

Wernicke E.

1884 *Chronik der Stadt Bunzlau von den ältesten Zeiten bis zur Gegenwart*, Bunzlau.

Żabiński Z.

1981 *Systemy pieniężne na ziemiach polskich*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Lódź-Gdańsk.

1989 *Rozwój systemów pieniężnych w Europie Zachodniej i Północnej*, Wrocław-Warszawa-Kraków.

Hoard of Prague groschen and 17th-century coins from Osieczów, Bolesławiec district

Part One: The sixteenth-seventeenth century coin hoard

Łukasz Sroka

The 17th century was a period when a particularly high number of hoards were hidden in the area of today's Poland. Wars raging across Europe at the time, along with epidemics and religious persecution led to significant transformations in settlement and nationality structures, which fuelled the tendency of hiding and abandoning property, Silesian lands being no different in this respect.

This book is a slightly extended and revised version of an MA thesis. Although the hoard being the subject of the publication comes from the 17th century, its content has proved to be of significance for our knowledge of late medieval coinage. A large portion of the hoard consists of Prague groschen and provides an interesting illustration of this Bohemian coin's long history in the northern foothills of the Sudetes. It was due to this fact that the hoard had been included in a broader, National Science Centre-supported research programme devoted to the Boguszów-Gorce hoard of Prague groschen, which entailed the publication of this book.

Description of the hoard

The hoard was discovered on 25 July 1996 during construction works on plot 30 in Osieczów. On 8th August, the plot owners reported a discovery of silver coins in a clay vessel to the heritage protection services. According to the official report, on 14th August, 39 coins with a diameter of 40 mm and 439 coins with diameters from 15 to 30 mm were handed over to the Karkonosze Museum in Jelenia Góra. Three more coins from the same hoard were provided by the District Police Station in Bolesławiec, so the total amount of coins was 481. According to the inventory, there are 488 coins in the museum's collection today. This fact can be explained by some small coins having been stuck together. However, we

do not know what the original number of the coins in the hoard was or whether the assemblage contained solely silver specimens.

The hoard hosted by the museum consists only of silver money, mainly from Poland, Silesia, Bohemia as well as German states and the Netherlands. The oldest specimens are Bohemian groschen of Vladislaus II (1471-1516), struck in Kutná Hora. The youngest ones are John Casimir's (1648-1668) szóstaks (six groschen coins), Duke Christian of Wołów's (1654-1672) three-kreutzers and fifteen-kreutzer coins of George III of Brzeg (1654-1664) and Louis IV of Legnica – all from 1663. Apart from its wide chronological span, the hoard is also diversified in terms of denominations. The smallest coins are groeschleins coined in Silesian mints, while the highest denominations are: a Burgundian thaler of Philip II (1556-1598), a St Gall thaler, patagons of Albert and Elizabeth (1598-1621), and Philip IV (1621-1655), a 28-stueber coin with the name of Emperor Ferdinand II (1619-1637) and a Dutch 28-stuiver bearing the name of Emperor Matthias (1612-1619).

The group of Prague groschen is relatively uniform and does not constitute one chronological sequence with the remaining specimens. This allows us to believe that the hoard consists, in fact, of two hoards, one of which contains Prague groschen (see Paweł Milejski's study at the end).

The largest group in the hoard consists of coins of German lands (211), most of them struck in Saxony – 179 coins. 153 coins were struck in the lands of the Crown of Bohemia, i.e. in Bohemia itself (10 coins leaving 75 Prague groschen apart), Moravia (two coins), Kłodzko (one coin), and Silesia (65 coins).

The group of Emperor Ferdinand II's coins opens with a 15-kreutzer coin struck in 1622 in Prague. Other specimens come from after the 1623 reform. They are groeschleins coined in Silesian mints in 1624-1625 (18), two one-kreutzer coins from Wrocław and Olomouc, but the most common are three-kreutzer groschen (25 specimens from Silesian, Bohemian and Moravian mints). Among the groschen, the coins struck in Silesia (eight specimens) prevail. Ferdinand III's specimens are eight three-kreutzer coins and groschen from 1637-1656. Leopold I's coins are just five specimens: three- and fifteen-kreutzer coins from 1661-1663.

The oldest Silesian coins which were not struck by the emperor were coined in the Opole mint during the reign of Gabriel Bethlen (1622-1625). They are five 24-kreutzer inflation coins. The remaining Silesian specimens were struck after the issue of the 1625 instruction on new mint standards. They are groeschleins, groschen (3-kreutzer coins) and 15-kreutzer coins of the following issuers: the Protestant Estates of Silesia, King Vladislaus IV of Poland as the Duke of Opole, Duchess Elizabeth Lucretia of Cieszyn (as she was not entitled to place her name of coins, they resembled the emperor's money) with the emblem of the Cieszyn Duchy, and the Dukes of Legnica, Brzeg and Wołów, the brothers: George III, Christian and Louis IV – struck both jointly and separately – 18 specimens altogether.

The hoard contains also two coins of Bohemian lords, to whom the emperor granted the right to strike their coins during the Thirty Years' War: a groschen of Count Henry Schlick of Planá and a groschen of Albert Wallenstein of Jičín.

Despite the fact that Osieczów lied in the emperor's Silesia, the most numerous coins in the hoard are Saxon specimens. The oldest ones were two *Zinsgroschen* from the times of Frederick III, John and George from the Ernestine branch (1505-1525). Next two groschen come from the times of August (1553-1586), the prince-electors from the Albertine branch. There are also two groschen from the second decade of the 17th century and a uniform group of 173 groschen of John George I, struck in the Dresden mint in 1623-1642. The largest group (80 specimens) is formed by coins from 1623-1625. Younger coins are significantly less frequent and the specimens coined after 1628 occur mostly individually.

Additionally, the hoard contained various German coins, mainly from North-West Germany such as albusen, groschen, shillings, double shillings and *Mariengroschen* as well as kreutzers from the Archbishopric of Salzburg. The only large German coin was a florin (28 stuebers) from the city of Emden. The oldest specimen in this group comes from the Bishopric of Minden (1598). Other coins come from the County of Holstein-Gottorp (1602), the Archbishopric of Bremen (1615), the city of Erfurt (1622), the County of Mansfeld (1625), the Bishopric of Würzburg (1628), the joint issue of Mainz, Hesse-Darmstadt, Nassau-Saarbrücken and Frankfurt (1629), the city of Emden (undated, 1637), the monetary union of Mainz and Hesse-Darmstadt (1639), the Archbishopric of Salzburg (1640 and one with an illegible date), the Bishopric of Paderborn (1650) and the city of Lübeck (1651).

The Spanish Netherlands are represented by large coins. The oldest one is the so-called Burgundian thaler of Philip II, struck in Brabant in 1567. Coins of the next rulers – Albert and Elizabeth (1598-1621) – are represented by one half-patagon and 13 patagons. There is a visible prevalence of Brabantine coins. When it comes to Philip IV's (1621-1665) patagons, the situation is similar. Here, the largest group (12 specimens) consists of coins from the first years of his rule.

Only one coin in the hoard's composition as it is known to us, represents the United Netherlands, although it does not belong to the common Netherlands thaler system. This coin is a 1618 florin (28 stuivers) from the city of Deventer.

Another group consists of 75 Polish and Lithuanian coins: 32 szóstaks (six-groschen) and 18 orts, as well as a two-groschen and a groschen connected with the reform attempts made from 1650 on. There are coins of two rulers: Sigismund III (1587-1632) – 23 specimens (mainly from 1623 and 1624) and John Casimir (1648-1668) – 52 coins.

There are two specimens from the time of the Swedish occupation of Elbląg. Both are one-and-half groschen of Gustav II Adolphus and Christina.

The hoard contains four coins of the Duchy of Prussia. Three of them were struck in Königsberg by George William (1619-1640) as the vassal of Poland: two one-and-half groschen from 1626 and two orts from 1621 and 1624. The last Prussian coin in the hoard is Frederick William's (1640-1688) ort from 1661, also struck in Königsberg, which still bears the visible signs of the land's subordination to Poland, namely Sigismund's monogram "S" on the chest of the Prussian Eagle. So far we have not known a similar ort dated to that year.

Additionally, the hoard contains also three coins from the times of the Swedish occupation of Riga. All of them are one-and-half groschen, coined in 1623-1624. There is also one Swiss coin – a thaler struck in the city of St Gall in 1622.

When compared with other Silesian hoards, the Osieczów assemblage stands out. The literature lists 19 hoards concealed in Silesia in 1648-1675. Some of them are finds made before the Second World War, but unfortunately they did not survive to the present times. The common feature of all the discoveries whose composition is known to us, is the presence of Polish and Silesian coins. They are usually silver specimens, and in four of the hoards Saxon coins occurred: in Bolków II (*tpq* 1659 – a few thalers), Głogów (*tpq* 1664), Zakrzów (*tpq* 1669) and Raszowa (*tpq* 1673). Only these four hoards contained Netherlands patagons.

The hoard discovered in Zakrzów in the 1870s is relatively well described and diverse in terms of its chronology and denominations. We know that it was found in a clay vessel and that 793 coins were described out of the unknown number of all of its components. The oldest coin there was the half-groschen of Casimir Jagiellon (1447-1492). The denominations of other Polish coins range from thalers to groschen of Sigismund III and John Casimir and contain a large group (91 specimens) of three-kreutzer coins of Sigismund III from 1616-1618. The next group are imperial coins, mainly three-kreutzers, starting from Rudolph II's (1576-1612) coin from Austria, through Ferdinand II's and Ferdinand III's Austrian, Bohemian, Carinthian, Styrian and Silesian coins to Leopold I's three- and fifteen-kreutzer coins from the Wrocław mint. There was also a group of specimens struck by Silesian dukes – George III, Christian and Louis IV – and a few patagons of Albert and Elizabeth, and Philip IV. Moreover, like in the Osieczów hoard, there were individual coins from Cieszyn, Opole-Racibórz, Prussia, Saxony, Salzburg, Switzerland, Sweden, the County of Schlick and Tyrol, as well as individual coins of other duchies and bishoprics.

Despite the twofold difference in size (793 coins registered in the Zakrzów hoard and 488 in the Osieczów assemblage) their content is similar. Each features Dutch patagons as well as Polish, Silesian and imperial coins of similar issuers. In both there were also Polish coins

from 1650-1652 and no Hungarian specimens. In the Osieczów hoard there were more patagons, and in the Zakrzów assemblage the lack of Hungarian money was supplemented with thalers. There is also a distinct difference between the Zakrzów and Osieczów hoards lying in the lack of Saxon groschen and Sigismund III's three-kreutzers, respectively. The most significant difference between the two assemblages, however, is the presence of Prague groschen in the Osieczów hoard.

Historical context

The Thirty Years' War and related religious persecution ravaged a large part of Silesia. It is assessed that as a result of the conflict Silesia lost almost 500,000 of its inhabitants. 36 of its cities, 1095 villages and 113 castles were entirely or partially destroyed. Apart from the destruction, the land had to bear heavy costs of the war. Signed on 24 October 1648, the Peace of Westphalia aroused joy and hope for the long-desired order. The most urgent task was to restore the economy and repopulate the abandoned areas.

The city of Bolesławiec in the Duchy of Jawor developed successfully until it was first plundered in 1620. Shortly afterwards, the inhabitants had to raise 16,030 thalers to cover the costs of war waged by Ferdinand II. In 1622 the city was made to supply further 2044 thalers and two war wagons. In the same year a plague epidemic broke out (640 deaths, 130 empty houses). In 1625 the Bóbr river flooded and damaged some of the buildings. In 1627 the city had to take out a loan to pay off an outstanding tax. In 1633 St. Hedwig's Church burnt down. In 1634 the city was looted several times by the emperor's and Swedish armies. In the following year, the Hungarian army pillaged it again and, additionally, city had to pay a 1200-thaler ransom to the Saxon army. In 1635 the Peace of Prague was signed, which resulted in recatholisation and imposition of further financial burdens on Bolesławiec residents. In 1639 Swedish soldiers burnt and plundered the city and extorted 2000 thalers of ransom. Further 480 thalers were paid for exempting 20 young citizens from service in the emperor's army. In 1641, at the request of the residents, the Swedish accommodated 31 soldiers in the city, obliging its citizens to support the troops. Additionally, the Bolesławiec inhabitants had to help with construction of fortifications and in order to facilitate the defence, the Swedes burnt down 24 houses. At the beginning of the next year Bolesławiec was again seized by the emperor's troops only to be retaken by the Swedes, who killed 100 inhabitants, burnt down almost the entire town and plundered it for two weeks. Till the end of the war the city passed from hand to hand.

After the end of the Thirty Years' War, the town was populated by only 80 inhabitants. In the mid-1652 a great fire broke out, which consumed 96 houses and the adjacent forest. It made accommodation of troops impossible but did not release the city from an obligation to pay for the maintenance of an army stationed elsewhere. After the last fire, the reconstruction of the city took 10 years. Despite the adversities, the town slowly recovered. The census held in 1656 showed that Bolesławiec was inhabited by 157 citizens and till 1663 the number grew to 256.

Osieczów is a small village located approximately 11 km to the north-west of Bolesławiec, on the right bank of the river Kwisa. It belongs administratively to the municipality of Osiecznica in the Bolesławiec district. The first mentions of the locality come from the end of the 13th century. In 1392 the village belonged to the Duchy of Jawor, which had passed under the rule of the Bohemian Crown and in the 17th century was directly subordinated to the Habsburgs. Along the Kwisa went the border between Silesia and Upper Lusatia, the latter belonging to Saxony from 1635/6. According to tax tables from around 1765, Osieczów – being still the property of the city of Bolesławiec – was inhabited by 18 farmers, six gardeners and 46 cottagers and lodgers with their families. At the end of the 17th century Osieczów (Aschitzau) had 327 residents.

The dating, value and attempt to reconstruct the circumstances of the concealment of the hoard

The youngest coins in the Osieczów hoard are John Casimir's (1648-1668) szóstaks, Christian of Wołów's (1654-1672) three-kreutzers and fifteen-kreutzer coins of George III of Brzeg (1654-1664) and Louis IV of Legnica – all from 1663. Theoretically, the hoard could have been hidden in 1663 at the earliest.

What is striking about the hoard's inventory is the large number of Prague groschen, dated from 1471-1477 to 1546 and the presence of two contemporary Saxon groschen. Then, there is a several-decade time gap followed by coins which maintain the chronological continuity, starting from 1621. The sequence opens with large, silver coins, immune to the inflation raging at the time. From 1623 there is a chronologically uniform sequence, finishing in 1663.

The 75 Prague groschen present in the hoard constitute a group too large to have found its way into the assemblage by accident. Perhaps what we see are two smaller hoards joined into a bigger one. The group of Prague groschen may have come from an older hoard, concealed for the first time after 1546 and discovered during the Thirty Years' War. It may also be a hoard (or a part of it) found accidentally and used again in trade. The groschen have been discussed separately in Part Two.

Knowing the composition of the entire hoard and the date of its concealment it is possible to calculate its approximate purchase value at the time it was hidden. In 1663 in Silesia the mint regulation of Leopold I from 31 March 1659 was in force. Under it, a thaler was worth 30 groschen, or 90 kreutzers, and a Rhine florin – 20 groschen, or 60 kreutzers. The value of all the coins from the discussed assemblage is 5587.1 kreutzers. After rounding, the value can be expressed as 62 thalers and 7 kreutzers or 93 Rhine florins and 7 kreutzers.

Given the purchase value of the hoard, we may calculate how long one could live on the amount. Zbigniew Żabiński has developed the concept of trophe, i.e. the cost of the staple food, sufficient to survive a day. When assuming that a thaler is worth 30 trophe and a kreutzer – 0.33 trophe we get 1843.743 trophe, an amount enough to feed a person for slightly over 5 years.

Given the hypotheses behind the origin of the older part of the hoard, we may consider the circumstances that made the owner hide it again. The hoard was concealed more or less in the middle of the village, in a place adjacent to an old road leading from Bolesławiec. Additionally, the spot was located close to the highest point in the area, which suggests that the decision to hide the property was well planned and made with a view to returning and recovering the coins later. It seems the most appropriately to assume that the hoard belonged to a wealthy peasant or a local merchant. While writing about money, one should consider the question whether the hoard represented all the hiding person's money or only part of it. I think it may have been the entire property. The full range of denominations, from small groeschleins to large patagons seems to support that point of view. If only a part had been concealed, the hoard would contain only selected higher denominations, as smaller coins would have been used to perform everyday transactions.

Despite all the information, we still do not know what influenced the owner's decision. The first hypothesis might point to the threat of bands of robbers raiding the war-afflicted areas. This does not seem to be entirely correct, given the fifteen years that elapsed since the signing of the Peace of Westphalia. Other hypotheses may be combined with each other and provide a probable explanation. The peace was followed by religious persecutions of the local Protestant population, which resulted in mass emigration. This led to depopulation, which could increase the level of crime. The leaving inhabitants were replaced by Catholics from Germany. Not only was the local population burdened with compulsory contributions for the Catholic Church but it was also forbidden to participate openly in Protestant services within the borders of Silesia. The Habsburgs imposed taxes hard to bear. Perhaps the necessity to gather significant amounts to pay the taxes and the proximity of the border made an Osieczów resident hide his property in a place known to him to return to it in an appropriate moment, which – apparently – never came.

Summary

The hoard from Osieczów is exceptional for many reasons. Despite its accidental discovery and undetermined original composition, the hoard is characterised by a large chronological span, with a dual structure, representing in all probability two separate hoards combined in one. The first, older assemblage contains 75 Prague groschen of two rulers: Vladislaus II and Ferdinand I from 1471-1477 to 1546. Another group consists of 384 coins from 1621-1663, highly diverse in terms of their value and origin. The full inventory of the find demonstrates the unique character of the hoard in comparison with other Silesian finds.

Having closely studied the hoard we have been able to gather new information that will extend our knowledge of the money circulation in Silesia in the second half of the 17th century. The study sheds new light on the circulation of Prague groschen in Silesia and their prolonged hoarding.

Part Two: Does the structure of the Osieczów hoard suggest a two-phase character of the find? The hoard of Prague groschen from Osieczów¹

Paweł Milejski

The Osieczów hoard contains also 75 Prague groschen: 59 struck by Vladislaus II (1471-1516) and 16 by Ferdinand I (1526-1564). The coins constitute the oldest and isolated component of the entire find with the chronological span of over 200 years. We cannot be sure whether the discussed assemblage was created at once or gradually (for example by subsequent generations).

Prague groschen of Vladislaus II

Vladislaus II's groschen are represented in the Osieczów hoard by 59 specimens identified as 15 out of 26 types according to Jarmila Hásková. There are the oldest coins of this ruler, struck in 1471-1477 – types III, V and VI. The youngest groschen of Vladislaus come from 1509-1516: type XXIV by Hásková. The detailed typological division is presented in Table 1. The most frequent type was Hásková XIII (15 specimens), Hásková X (10 specimens) and Hásková XI (9 specimens). Other types were represented by up to three coins each. There are 32 Vladislaus II's groschen from the first half of his rule in Bohemia and 27 from the second part of his reign, already in the 16th century. No hybrid types of Vladislaus II's coins were observed, otherwise frequent among the ruler's Prague groschen.

Based on J. Hásková's data and the Tábor hoard, we know that the weight of the coins from the first 1471-1477 issues ranges from 2.6 to 2.81 g. The weights of the Osieczów coins oscillate around the lower values or below. The lightest coin from the group weighs 2.066 g (cat. no. 1) and the heaviest 2.654 g (cat. no. 3). The arithmetic mean of the weights of the coins from 1477-1483 is about 2.68 g, and the weight of most coins is between 2.500-2.800 g. The Prague groschen from Osieczów from this issue are exceptionally light. The weight of three specimens does not exceed even 2 g (cat. nos. 9, 12 and 13). All the three coins are significantly worn out, at least on one side. The coin no. 12 was clipped (the diameter is 24.1 mm). Even in the Tábor hoard there were no groschen lighter than 2 g. The only find with Vladislaus II's coins with a similar weight is the hoard from Plchůvky (Ústí nad Orlicí district; *tpq* 1616) which contained even more coins lighter than 2 g, for instance Hásková X type: 1.736 g, 1.987 g and 1.478 g; Hásková XI type: 1.609 g etc.

The weights of Vladislaus II's groschen from 1483-1494 and 1494-1502 are similar. According to Hásková, the arithmetic mean of the weights of the groschen is 2.680 g, the lightest weigh 2.030-2.210 g and the heaviest 3.030-3.150 g. In the Osieczów hoard there are a lot of specimens lighter than 2 g. Particularly interesting is coin 28, weighing

¹ The analysis of the Prague groschen from the Osieczów hoard was conducted within the project titled The Function and Circulation of the Prague Groschen in Central and Eastern Europe from 1346 to 1547 financed by the National Centre of Science (UMO – 2017/N/HS3/00899).

1.680 g with a diameter of 23.2 mm. It is another clipped groschen of this ruler. In the last group of 1502-1516 coins there are also a number of particularly light groschen. Two specimens stand out – the coin with the catalogue no. 33: 1.543 g and with a diameter of 25 mm and the coin with the catalogue no. 36: weighing 1.715 g, with a diameter of 24.6 mm. They were also clipped. The clipping of Vladislaus II's coin may be indicative of the changes in the money market at the beginning of the 16th century and the attempts to adjust the Bohemian coin to local needs.

Osieczów was located on the border between Silesia and Upper Lusatia. The proximity of Lusatia would suggest that Prague groschen were reduced to the standard of the Meissen groschen, which in 1450-1470 had a dominant position in Silesia and in the Silesian-Lusatian borderland. The parameters of the Meissen groschen from 1465-1485 exceed the size of the clipped Osieczów coins. One could assume that they were modelled on coins worth $\frac{1}{2}$ of *Schwertgroschen*, struck from 1475 at least till the end of the 15th century – with a diameter approximately 25 mm and weight of approximately 1.9-2.0 g. Brandenburg groschen were also larger and heavier, but we cannot be sure that the clipping was done with the half-*Schwertgroschen* in mind.

Prague groschen of Ferdinand I

There were much fewer Ferdinand I's groschen in Osieczów, namely 16. Four oldest ones come from the first, 1527-1532 issues of the new king and were also the last undated Prague groschen. The subsequent Ferdinand's groschen have the dates of striking (table 7): there are two 1534, 1538 and 1541 specimens. The youngest coin is a Prague groschen struck in 1546. All Ferdinand I's groschen from the Osieczów hoard were coined in Kutná Hora. There are neither coins struck in Prague and Jáchymov nor the light Prague groschen from 1547.

There were also no coins of Louis II (1516-1526), struck in a much smaller number and found relatively rarely.

The composition of the Osieczów hoard and the two-phase character of the find

The composition of the Osieczów hoard and its chronological span pose the question whether the discussed group of groschen constituted a separate hoard or was a component of the original assemblage. Given the lack of archaeological research or any other on-site verification of the discovery, we may suggest only hypothetical solutions:

A) All of the coins constitute one find and one assemblage, hidden after 1663. It would probably be a family hoard, with Vladislaus II's Prague groschen as its oldest components which should have been lying at the bottom of the vessel. In this case, one should presume that the hoard could have been gathered by five or six generations or two or three generations, if we started the period of gathering from the time when Prague groschen re-entered the circulation during the Thirty Years' War.

B) They are two independent hoards, the first containing solely Prague groschen with the *terminus post quem* determined by the youngest Ferdinand's I groschen from 1546 and the second with the *tpq* established as 1663. In such a case both hoards must have been concealed close to each other and joined together as a result of human actions or other processes occurring after their hiding.

C) All of the coins constitute one assemblage but of a two-phase character. One would decide that the older part of the hoard – containing Prague groschen – was incorporated into the 17th century find. The primary hoard, containing solely Bohemian coins would have been hidden approximately in the mid-16th century, rediscovered in the first half of the 17th century and combined with the new assemblage.

Our study demonstrated that Prague groschen did not constitute the entire Osieczów hoard. Their presence in the find was probably caused by the hyperinflation of the first third of the 17th century, when Prague groschen were reintroduced into the circulation during the Thirty Years' War. Thus, we have either two independent finds from the 15th and 17th century, joined together in the 17th century (variant C), or the groschen were gathered only in the 17th century by withdrawing them from the secondary circulation (modified variant A). We may suppose that the groschen hoard was found in the 17th century by an Osieczów resident who incorporated it into the already formed collection containing mostly 17th century coins (Polish, Saxon, etc.). The hoard composed solely of Prague groschen would have been much older than the second one, strictly modern times find, and its *tpq* would have to be set as 1546. A similar situation was observed by those studying the Plchůvky hoard. Within the Bohemian find the researchers discovered two hoards, stored in two vessels with the coins belonging to each hoard separately. In our case, the hoard was stored in one ceramic vessel, unfortunately not preserved till our times, which makes it impossible to say anything more about this object. Another similarity lies in the fact that the chronologically earlier hoard from Plchůvky also contains solely Prague groschen, among which 129 were struck by Vladislaus II, one by Louis I and 39 by Ferdinand I.

Older Prague groschen from the 14th and the beginning of the 15th century were usually found in Silesia in homogenous hoards, without any other coin types. There are, however, no homogenous hoards of groschen of later Bohemian rules, starting from George of Poděbrady, which would make the Osieczów find exceptional. Such a situation is not accidental, but the issue requires further research. Perhaps, the very procedure of reintroducing the 17th century Prague groschen eliminated other coins from the primary hoard, as inappropriate for secondary circulation.

The analysis of inventories of coin hoards from Poland, Bohemia and Upper Lusatia demonstrated that there have been only two hoards, similar to the Osieczów one, namely from Krosno Odrzańskie (in the area of historical Silesia) and from Radwanec (in Bohemia). No similar find was discovered in Upper Lusatia. What is surprising is the fact that in all three assemblages the primary hoards of Prague groschen were accompanied by Saxon coins. In the Osieczów hoard the Saxon coins are in a much better condition than the Bohemian ones and it is improbable that they were primarily hidden together. The absence

of homogenous hoards from the times of Vladislaus II and Ferdinand I implies that the groschen assemblage was composed secondarily, from coins reintroduced into the circulation as a result of the economic crisis of the first third of the 17th century – and this (a modified variant A) is what we propose as the conclusion of our discussion.

